

RumeliDE

DİL VE EDEBİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
JOURNAL OF LANGUAGE AND LITERATURE STUDIES

www.rumelide.com

ISSN: 2148-7782 (print) / 2148-9599 (online)

Uluslararası Hakemli / International Refereed

Yıl 2017, sayı 8 (Nisan) / Year 2017, issue 8 (April)

KÜNYE	GENERIC
İMTİYAZ SAHİBİ	COPYRIGHT OWNER
Doç. Dr. Yakup YILMAZ	Assoc. Prof. Yakup YILMAZ
EDİTÖRLER	EDITORS
Doç. Dr. Fatih BAŞPINAR	Assoc. Prof. Fatih BAŞPINAR
Doç. Dr. Yakup YILMAZ	Assoc. Prof. Yakup YILMAZ
YAYIN KURULU	EDITORIAL BOARD
Doç. Dr. Fatih BAŞPINAR	Assoc. Prof. Fatih BAŞPINAR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Faysal Okan ATASOY	Assoc. Prof. Faysal Okan ATASOY
Erzincan Üniversitesi (Türkiye)	Erzincan University (Turkey)
Doç. Dr. Secaattin TURAL	Assoc. Prof. Secaattin TURAL
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Doç. Dr. Yakup YILMAZ	Assoc. Prof. Yakup YILMAZ
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Ali KURT	Asst. Prof. Ali KURT
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Beytullah BEKAR	Asst. Prof. Beytullah BEKAR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Erdoğan TAŞTAN	Asst. Prof. Erdoğan TAŞTAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim İSKENDER	Asst. Prof. Halil İbrahim İSKENDER
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Niyazi ADIGÜZEL	Asst. Prof. Niyazi ADIGÜZEL
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
DİL UZMANLARI	REVIEWS EDITORS
İngilizce Redaksiyon	English
Öğr. Gör. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER	Lect. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Arş. Gör. Nihan ERDEMİR	Research Asst. Nihan ERDEMİR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Arş. Gör. Serpil YAVUZ ÖZKAYA	Research Asst. Serpil YAVUZ ÖZKAYA
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Türkçe Redaksiyon	Turkish
Arş. Gör. Hakkı ÖZKAYA	Research Asst. Hakkı ÖZKAYA
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Arş. Gör. Ferhan AKGÜN ÜNSAL	Research Asst. Ferhan AKGÜN ÜNSAL
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)

Arş. Gör. Soner TOKTAR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)
Arş. Gör. Serpil KOYUNCU
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)
Arş. Gör. Mehmet TUNCER
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)

Research Asst. Soner TOKTAR
Kırklareli University (Türkiye)
Research Asst. Serpil KOYUNCU
Kırklareli University (Türkiye)
Research Asst. Mehmet TUNCER
Kırklareli University (Türkiye)

DIŞ TEMSİLCİLER

Arş. Gör. Arzu KAYGUSUZ (Almanya)
Arş. Gör. Mesut GÜLPER (İngiltere)
Yasin YAYLA (Sırbistan)

FOREIGN REPRESENTATORS

Research Asst. Arzu KAYGUSUZ (Germany)
Research Asst. Mesut GÜLPER (UK)
Yasin YAYLA (Serbia)

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Hanifi VURAL
Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ
Ankara Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Marek STACHOWSKI
Krakow Jagellon Üniversitesi (Polonya)
Prof. Dr. Mehmet NARLI
Balıkesir Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet ÖLMEZ
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Mustafa S. KAÇALIN
Marmara Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Ömer ZÜLFE
Marmara Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Oktay AHMED
Üsküp Kiril-Methodi Üniversitesi (Makedonya)
Prof. Dr. Vügar SULTANZADE
Doğu Akdeniz Üniversitesi (KKTC)
Doç. Dr. Despina PROVATA
Atina Milli ve Kapodistriyan Üniversitesi (Yunanistan)
Yrd. Doç. Dr. Shawky Hassan A. A. SHAABAN
Kahire Üniversitesi (Mısır)
Yrd. Doç. Dr. Reza Hosseini BAGHANAM
Tebriz Azad İslam Üniversitesi (İran)

ADVISORY BOARD

Professor Hanifi VURAL
Gaziosmanpaşa University (Turkey)
Professor Hicabi KIRLANGIÇ
Ankara University (Turkey)
Professor Marek STACHOWSKI
Krakow Jagellon University (Poland)
Professor Mehmet NARLI
Balıkesir University (Turkey)
Professor Mehmet ÖLMEZ
Yıldız Technical University (Turkey)
Professor Mustafa S. KAÇALIN
Marmara University (Turkey)
Professor Ömer ZÜLFE
Marmara University (Turkey)
Professor Oktay AHMED
Üsküp Kiril-Methodi University (Macedonia)
Professor Vügar SULTANZADE
Eastern Mediterranean University (TRNC)
Assoc. Prof. Despina PROVATA
Athens National and Capodistrian University (Greece)
Asst. Prof. Shawky Hassan A. A. SHAABAN
Cairo University (Egypt)
Asst. Prof. Reza Hosseini BAGHANAM
Tebriz Azad Islam University (Iran)

HAKEMLER

Prof. Dr. Alev BULUT
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Asuman AKAY AHMED
Marmara Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Atabey KILIÇ
Erciyes Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Aymil DOĞAN
Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Ayşe Banu KARADAĞ
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Duygu ÖZTİN PASSERAT
Dokuz Eylül Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Emine BOGENÇ DEMİREL
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Esmâ İNCE
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Füsun BİLİR ATASEVEN
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Gülser ÇETİN
Ankara Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Hanifi VURAL
Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ
Ankara Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Işın Bengi ÖNER
29 Mayıs Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. İbrahim TAŞ
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Marek STACHOWSKI
Krakow Jagellon Üniversitesi (Polonya)

Prof. Dr. Mehmet NARLI
Balıkesir Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Mehmet ÖLMEZ
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Mustafa S. KAÇALIN
Marmara Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN
Erciyes Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Nur Melek DEMİR
Ankara Üniversitesi (Türkiye)

REFEREES

Professor Alev BULUT
Istanbul University (Turkey)

Professor Asuman AKAY AHMED
Marmara University (Turkey)

Professor Atabey KILIÇ
Erciyes University (Turkey)

Professor Aymil DOĞAN
Hacettepe University (Turkey)

Professor Ayşe Banu KARADAĞ
Yıldız Technical University (Turkey)

Prof. Dr. Duygu ÖZTİN PASSERAT
Dokuz Eylül University (Turkey)

Professor Emine BOGENÇ DEMİREL
Yıldız Technical University (Turkey)

Professor Esmâ İNCE
Istanbul University (Turkey)

Professor Füsun BİLİR ATASEVEN
Yıldız Technical University (Turkey)

Professor Gülser ÇETİN
Ankara University (Turkey)

Professor Hanifi VURAL
Gaziosmanpaşa University (Turkey)

Professor Hicabi KIRLANGIÇ
Ankara University (Turkey)

Professor Işın Bengi ÖNER
29 Mayıs University (Turkey)

Professor İbrahim TAŞ
Bilecik Şeyh Edebali University (Turkey)

Professor Marek STACHOWSKI
Krakow Jagellon University (Polonia)

Professor Mehmet NARLI
Balıkesir University (Turkey)

Professor Mehmet ÖLMEZ
Yıldız Technical University (Turkey)

Professor Mustafa S. KAÇALIN
Marmara University (Turkey)

Professor Nevzat ÖZKAN
Erciyes University (Turkey)

Professor Nur Melek DEMİR
Ankara University (Turkey)

Prof. Dr. Oktay AHMED Üsküp Kiril-Methodi Üniversitesi (Makedonya)	Professor Oktay AHMED Üsküp Kiril-Methodi University (Macedonia)
Prof. Dr. Ömer ZÜLFE Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Professor Ömer ZÜLFE Marmara University (Turkey)
Prof. Dr. Sündüz ÖZTÜRK-KASAR Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Professor Sündüz ÖZTÜRK-KASAR Yıldız Technical University (Turkey)
Prof. Dr. Vügar SULTANZADE Doğu Akdeniz Üniversitesi (KKTC)	Professor Vügar SULTANZADE Eastern Mediterranean University (TRNC)
Doç. Dr. Ahmet BENZER Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ahmet BENZER Marmara University (Turkey)
Doç. Dr. Ahmet ÇAPKU Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ahmet ÇAPKU Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Alpaslan OKUR Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Alpaslan OKUR Sakarya University (Turkey)
Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ Erciyes Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Bayram DURBİLMEZ Erciyes University (Turkey)
Doç. Dr. Beki HALEVA Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Beki HALEVA Yıldız Technical University (Turkey)
Doç. Dr. Despina PROVATA Atina Milli ve Kapodistriyan Üniversitesi (Yunanistan)	Assoc. Prof. Despina PROVATA Athens National and Capodistriyan University (Greece)
Doç. Dr. Elena M. METEVA-ROUSSEVA Sofya Üniversitesi (Bulgaristan)	Assoc. Prof. Elena M. METEVA-ROUSSEVA Sofya University (Bulgaria)
Doç. Dr. Emel ÖZKAYA Cumhuriyet Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Emel ÖZKAYA Cumhuriyet University (Turkey)
Doç. Dr. Ersen ERSOY Dumlupınar Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ersen ERSOY Dumlupınar University (Turkey)
Doç. Dr. Fatih BAŞPINAR Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Fatih BAŞPINAR Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Faysal Okan ATASOY Erzincan Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Faysal Okan ATASOY Erzincan University (Turkey)
Doç. Dr. Füsün ŞAVLI Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Füsün ŞAVLI Marmara University (Turkey)
Doç. Dr. Gökhan ARI Düzce Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Gökhan ARI Düzce University (Turkey)
Doç. Dr. Gülhanım ÜNSAL Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Gülhanım ÜNSAL Marmara University (Turkey)
Doç. Dr. Ludmila MEŠKOVÁ Matej Bel Üniversitesi (Slovakya)	Assoc. Prof. Ludmila MEŠKOVÁ Matej Bel University (Slovakia)
Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Mehmet GÜNEŞ Marmara University (Turkey)
Doç. Dr. Mümtaz SARIÇİÇEK	Assoc. Prof. Mümtaz SARIÇİÇEK

Erciyes Üniversitesi (Türkiye)	Erciyes University (Turkey)
Doç. Dr. Petru GOLBAN	Assoc. Prof. Petru GOLBAN
Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Namık Kemal University (Turkey)
Doç. Dr. Rıfat GÜNDAY	Assoc. Prof. Rıfat GÜNDAY
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Ondokuz Mayıs University (Turkey)
Doç. Dr. Sandrine PERALDI	Assoc. Prof. Sandrine PERALDI
Intercultural Communication And Translation (Fransa)	Intercultural Communication and Translation (France)
Doç. Dr. Secaattin TURAL	Assoc. Prof. Secaattin TURAL
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Doç. Dr. Tatiana GOLBAN	Assoc. Prof. Tatiana GOLBAN
Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Namık Kemal University (Turkey)
Doç. Dr. Turgay ANAR	Assoc. Prof. Turgay ANAR
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Doç. Dr. Üzeyir ASLAN	Assoc. Prof. Üzeyir ASLAN
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Doç. Dr. Yaprak Türkan YÜCELSİN-TAŞ	Assoc. Prof. Yaprak Türkan YÜCELSİN-TAŞ
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Doç. Dr. Yakup YILMAZ	Assoc. Prof. Yakup YILMAZ
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Yavuz KIZILÇİM	Assoc. Prof. Yavuz KIZILÇİM
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet DAĞ	Asst. Prof. Ahmet DAĞ
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Ahmed Farman ÇELEBİ	Asst. Prof. Ahmed Farman ÇELEBİ
Bağdat Üniversitesi (Irak)	Baghdad University (Iraq)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÖGERCİN	Asst. Prof. Ahmet GÖGERCİN
Selçuk Üniversitesi (Türkiye)	Selçuk University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet İSPARTA	Asst. Prof. Ahmet İSPARTA
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet KOÇAK	Asst. Prof. Ahmet KOÇAK
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Ali CANÇELİK	Asst. Prof. Ali CANÇELİK
Kocaeli Üniversitesi (Türkiye)	Kocaeli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Ali KURT	Asst. Prof. Ali KURT
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Ayza VARDAR	Asst. Prof. Ayza VARDAR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Banu TELLİOĞLU	Asst. Prof. Banu TELLİOĞLU
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Beytullah BEKAR	Asst. Prof. Beytullah BEKAR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)

Yrd. Doç. Dr. Buket ALTINBÜKEN KARSLI İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Buket ALTINBÜKEN KARSLI Istanbul University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Burcu GÜRSEL Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Burcu GÜRSEL Kırklareli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Bünyami TAŞ Aksaray Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Bünyami TAŞ Aksaray University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Çağrı EROĞLU Ankara Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Çağrı EROĞLU Ankara University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Didem TUNA İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Didem TUNA İstanbul Yeni Yüzyıl University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Erdoğan TAŞTAN Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Erdoğan TAŞTAN Kırklareli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Esra BİRKAN BAYDAN Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Esra BİRKAN BAYDAN Marmara University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Hakan AYDEMİR İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Hakan AYDEMİR İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim İSKENDER Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Halil İbrahim İSKENDER Kırklareli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Hamza KUZUCU Cumhuriyet Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Hamza KUZUCU Cumhuriyet University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Hela Haidar NAJJAR Balamand Üniversitesi (Lübnan)	Asst. Prof. Hela Haidar NAJJAR Balamand University (Lebanon)
Yrd. Doç. Dr. Hulusi GEÇGEL Çanakkale 18 Mart Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Hulusi GEÇGEL Çanakkale 18 Mart University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Kamil CİVELEK Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Kamil CİVELEK Atatürk University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Lale ÖZCAN Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Lale ÖZCAN Yıldız Technical University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Loyal MERHY Lebanese Üniversitesi (Lübnan)	Asst. Prof. Loyal MERHY Lebanese University (Lebanon)
Yrd. Doç. Dr. Levent DOĞAN Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Levent DOĞAN Trakya University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Lütfiye CENGİZHAN Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Lütfiye CENGİZHAN Trakya University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Mehdi GENCELİ Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Mehdi GENCELİ Marmara University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Murat ELMALI İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Murat ELMALI İstanbul University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Nilüfer ALİMEN İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Nilüfer ALİMEN İstanbul 29 Mayıs University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Niyazi ADIGÜZEL	Asst. Prof. Niyazi ADIGÜZEL

Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Reza Hosseini BAGHANAM	Asst. Prof. Reza Hosseini BAGHANAM
Tebriz Azad İslam Üniversitesi (İran)	Tebriz Azad Islam University (Iran)
Yrd. Doç. Dr. Rıza Tunç ÖZBEN	Asst. Prof. Rıza Tunç ÖZBEN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Seda TAŞ	Asst. Prof. Seda TAŞ
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Selin GÜRSES ŞANBAY	Asst. Prof. Selin GÜRSES ŞANBAY
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Senem ÖNER	Asst. Prof. Dr. Senem ÖNER
İstanbul Arel Üniversitesi (Türkiye)	Istanbul Arel University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Sevdije KÖKSAL	Asst. Prof. Sevdije KÖKSAL
Dokuz Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Dokuz Eylül University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Sevinç AHUNDOVA	Asst. Prof. Sevinç AHUNDOVA
Hitit Üniversitesi (Türkiye)	Hitit University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Sinem CANIM ALKAN	Asst. Prof. Sinem CANIM ALKAN
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	Istanbul University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Turgut KOÇOĞLU	Asst. Prof. Turgut KOÇOĞLU
Erciyes Üniversitesi (Türkiye)	Erciyes University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Yasemin AKKUŞ	Asst. Prof. Yasemin AKKUŞ
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (Türkiye)	Karamanoğlu Mehmetbey University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Zübeyde ŞENDERİN	Asst. Prof. Zübeyde ŞENDERİN
Kırıkkale Üniversitesi (Türkiye)	Kırıkkale University (Turkey)
Dr. Ayşe ÖZKAN	Dr. Ayşe ÖZKAN
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Teknik University (Turkey)
Dr. Hande ERSÖZ-DEMİRDAĞ	Dr. Hande ERSÖZ-DEMİRDAĞ
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Teknik University (Turkey)
Dr. Muhammed HÜKÜM	Dr. Muhammed HÜKÜM
Kilis 7 Aralık Üniversitesi (Türkiye)	Kilis 7 Aralık University (Turkey)
Dr. Sibel KOCAER	Dr. Sibel KOCAER
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (Türkiye)	Eskişehir Osmangazi University (Turkey)
Dr. Mehmet Ali GÜNDOĞDU	Dr. Mehmet Ali GÜNDOĞDU

RumeliDE 2017.8 HAKEMLERİ / REFEREES

Doç. Dr. Ahmet ÇAPKU Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ahmet ÇAPKU Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Fatih BAŞPINAR Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Fatih BAŞPINAR Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Faysal Okan ATASOY Erzincan Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Faysal Okan ATASOY Erzincan University (Turkey)
Doç. Dr. Secaattin TURAL İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Secaattin TURAL İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Doç. Dr. Yakup YILMAZ Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Yakup YILMAZ Kırklareli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet DAĞ Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Ahmet DAĞ Kırklareli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet KOÇAK İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Ahmet KOÇAK İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Ali KURT Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Ali KURT Kırklareli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Ayza VARDAR Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Ayza VARDAR Kırklareli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Beytullah BEKAR Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Beytullah BEKAR Kırklareli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Erdoğan TAŞTAN Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Erdoğan TAŞTAN Kırklareli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim İSKENDER Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Halil İbrahim İSKENDER Kırklareli University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Levent DOĞAN Trakya Üniversitesi	Asst. Prof. Levent DOĞAN Trakya University (Turkey)
Yrd. Doç. Dr. Niyazi ADIGÜZEL Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Asst. Prof. Niyazi ADIGÜZEL Kırklareli University (Turkey)
Dr. Mehmet Ali GÜNDOĞDU	Dr. Mehmet Ali GÜNDOĞDU

DİZİNLER

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi aşağıdaki dizinlerce taranmaktadır.

İSAM İslam Araştırmaları Merkezi

Türk Eğitim İndeksi

İDEAL ONLINE

arastirmax

Ulakbim Dergipark

SOBIAD

İÇİNDEKİLER

Editörden.....XIII

MAKALELER

Bekar, B., Almanya'nın Almanya'da Konuşulan Türkçeye Yönelik Dil Planlama Çalışmaları ve Sonuçları.....**1**

Özkaya, H. Bir Tıp Kitabı: Hazā Kitābu 'İlmi Hikmet 'Ani's-Şifā..... **9**

Akkuş, Y. Ölüm Yolunda İki Şâir, Bir Âşık..... **21**

Tural, S., Bir Aydın Parodisi: *Tutunamayanlar*.....**37**

Çapku, A., Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde İlahi Adalet ve Kötülük Meselesi **43**

Tuna, D., Satır Aralarını Gün Yüzüne Çıkarmak: Bir Yazınsal Yapıtta Tarihten Birkaç Yaprak **50**

Vardar, A., Bir Düşünce ve Eylem İnsanı Olarak Mehmet Behçet Perim (1896-1965)..... **86**

TANITMALAR

İskender, H. İ., Gönül Alpay Tekin, Hayat Ağacı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017, 671 s. **96**

Toktar, S., Yong-Söng Lİ: *C. Brockelmann'ın "Doğu Türkçesi Grameri"* Dizini, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017, 724 s. **98**

CONTENTS

Editor's Note..... **XIV**

ARTICLES

Bekar, B., Language Planning Studies of Germany for Turkish Language Spoken in Germany and Their Results..... **1**

Özkaya, H., A Medical Text: Hazā Kitābu 'İlmi Hikmet 'Ani'ş-Şifā **9**

Akkuş, Y. Two Poets, One Lover On The Way To Death **21**

Tural, S., An Intellectual Parody: *Tutunamayanlar* **37**

Çapku, A., Divine Justice and The Problem Of Evil in Mehmet Akif Ersoy's Poems..... **43**

Tuna, D., Bringing to Light What is Between The Lines: Some Pages Of History In A Literary Text **50**

Vardar, A., Mehmet Behçet Perim (1896-1965) As A Thoughts and Action People..... **86**

BOOK REVIEWS

İskender, H. İ., Gönül Alpay Tekin, Hayat Ağacı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017, 671 s. **96**

Toktar, S., Toc479863553Yong-Söng Lİ: *C. Brockelmann'ın "Doğu Türkçesi Grameri"* Dizini, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017, 724 s. **98**

RumeliDE Dil ve Edebiyat
Araştırmaları Dergisi
ISSN : 2148-7782

EDİTÖRDEN

Kıymetli okuyucu,

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi'nin Nisan 2017'de sekizinci sayısı yayımlanmıştır. Bu sayıya kadar emeği geçen herkese en içten duygularımızla teşekkür ederiz.

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, **dil, edebiyat, folklor, kùltür, eviri bilimi, dil ve edebiyat eğitimi** alanında, 2014 yılında yayın hayatına başlamış; akademik, bilimsel ve araştırmaya dayalı makalelerin yayımlandığı bir dergidir. Yayın dili **Tùrke** olmakla beraber **İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça, Arapça** ve **Farsça** makaleler de kabul edilir.

Bu sayıda,

Bekar, B., “Almanya'nın Almanya'da Konuşulan Tùrkeye Yönelik Dil Planlama alışmaları ve Sonuçları” adlı makalesiyle,

Özkaya, H. “Bir Tıp Kitabı: Hazā Kitābu ‘İlmi Hıkmət ‘Anı’-ř-řifā” adlı makalesiyle,

Akkuş, Y. “Ölüm Yolunda İki şâir, Bir Âşık” adlı makalesiyle,

Tural, S., “Bir Aydın Parodisi: *Tutunamayanlar*” adlı makalesiyle,

apku, A., “Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinde İlahi Adalet ve Kötülük Meselesi” adlı makalesiyle,

Tuna, D., “Satır Aralarını Gün Yüzüne ıkarmak: Bir Yazınsal Yapıtta Tarihten Birkaç Yaprak” adlı makalesiyle,

Vardar, A., “Bir Düşünce ve Eylem İnsanı Olarak Mehmet Behçet Perim (1896-1965)” adlı makalesiyle,

İskender, H. İ., “Gönül Alpay Tekin, Hayat Ağacı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017, 671 s.” adlı tanıtmasıyla,

Toktar, S., “Yong-Söng Lİ: *C. Brockelmann'in “Doğu Tùrkesi Grameri” Dizini*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017, 724 s.” adlı tanıtmasıyla yer almıştır.

Makaleleriyle yazarlarımıza, hakemlikleriyle hakemlerimize, yayın kuruluna ve dergimize katkısı olan herkese teşekkür eder, makalelerin faydalı olmasını dileriz.

2017 Ekim sayısı için yazılarımızı beklediğimizi bilmenizi isteriz. Başarı ve mutluluk dileklerimizle...

RumeliDE Yayın Editörleri

EDITOR'S NOTE

Dear Reader,

RumeliDE Language and Literature Studies Journal in April 2017 was published in the eighth number. Thank you contributed to this number as our most sincere feelings to everyone.

RumeliDE Journal of Language and Literature Research began publication in 2014 in the field of **language, literature, folklore, culture, translation, language and literature education**. It is a publication of academic, scientific and research-based articles. **English, French, German, Russian, Arabic and Farsi** are accepted as well as **Turkish**.

This issue is contributed by:

Bekar, B., with the article named “Language Planning Studies of Germany for Turkish Language Spoken in Germany and Their Results”

Özkaya, H., with the article named “A Medical Text: Hazā Kitābu ‘İlmi Hikmet ‘Ani’ş-Şifā”

Akkuş, Y. with the article named “Two Poets, One Lover on The Way to Death”

Tural, S., with the article named “An Intellectual Parody: *Tutunamayanlar*”

Çapku, A., with the article named “Divine Justice and The Problem of Evil in Mehmet Akif Ersoy’s Poems”

Tuna, D., with the article named “Bringing to Light What is Between The Lines: Some Pages of History in A Literary Text”

Vardar, A., with the article named “Mehmet Behçet Perim (1896-1965) As A Thoughts and Action People”

İskender, H. İ., with the book review named “Gönül Alpay Tekin, Hayat Ağacı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017, 671 s.”

Toktar, S., with the book review named “Yong-Söng Lí: *C. Brockelmann’ın ‘Doğu Türkçesi Grameri’ Dizini*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017, 724 s.”

We kindly thank to our writers for their articles, the referees for carefully evaluating the works, to the editorial board for their contributions, hoping that you will benefit from the articles in the journal. We want you to know that we expect your article for the 2017 October issue. We wish your success and happiness...

RumeliDE General Editors

ALMANYA'DA KONUŞULAN TÜRKÇEYE YÖNELİK ALMANYA'NIN DİL PLANLAMA ÇALIŞMALARI VE SONUÇLARI

Beytullah BEKAR¹

Öz

Dil planlaması ilk zamanlarda bir milletin kullanmış olduğu dilde görülen sorunların giderilmesini sağlamak amacıyla ortaya çıkmış bir kavramdır. Zamanla bir ülke içinde yaşayan azınlıkların, göçmenlerin, sığınmacıların vb. toplulukların dil ve kimliklerine yönelik değişik amaçlarla yapılmış çalışmalar da dil planlamasının kapsamı içine girmiştir. Almanya da bir göçmen ülkesi olarak Türklere ve Türkçeye yönelik çalışmalarını 2000'li yılların başından itibaren değiştirmiştir. Dönemin İçişleri Bakanı Otto Georg Schily'nin "En iyi entegrasyon asimilasyondur." sözü planlanan çalışmaların bir ön işareti veya yapılmış olan planların bir özeti idi. Bu kapsamda önce Almanya'da bulunan diğer milletlerin statüleri ve hukuksal hakları ayrılmış ve onlara sağlanan eğitim olanakları şekillendirilmiştir. Türkçe dersleri zorunlu olmaktan çıkarılmış, ekonomik gerekçeler ileri sürülerek birleştirilmiş sınıflarda ve merkezi okullarda yapılmaya başlanmıştır. Makalemizde Almanya'nın Türkçeye yönelik uygulamış olduğu dil planlama çalışmaları ve III. kuşakta görülen sonuçları verilmiş ve UNESCO'nun 2003 yılında yayımlanmış olduğu dillerin hayatiyetiyle ilgili rapor doğrultusunda gelinen seviye belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Almanya, dil planlaması, asimilasyon.

LANGUAGE PLANNING STUDIES OF GERMANY FOR TURKISH LANGUAGE SPOKEN IN GERMANY AND THEIR RESULTS

Abstract

The concept of "language planning" was firstly emerged to solve problems which were observed in a nation's language usage. In course of time, the language and identity studies of minorities, immigrants, refugees, etc. in a country, which were done for various purposes, were also considered under the studies of language planning. As an immigrant country Germany has changed its studies about Turkish people and Turkish language at the beginning of the 2000s. The expression "The best integration is assimilation" of the Interior Minister, Otto Georg Schily, of that period was the sign of the planned studies and/or the summary of plans which were done. Firstly, status and legal rights of nations other than German were separated. At the same time, educational opportunities to them were formed. Turkish language lessons have been taken out from being must courses and Turkish language lessons started to be made in combined classes or central schools due to economic reasons. In this paper, research on language planning studies for Turkish language in Germany and their observed results in the 3rd generation is done. Furthermore, the point level has been determined according to the Language Vitality and Endangerment report which was published in 2003 by UNESCO.

Key words: Germany, language planning, assimilation.

¹ Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, beytullahbekar@klu.edu.tr [Makale kayıt tarihi: 9.3.2017-kabul tarihi: 10.4.2017].

Giriş

Dil planlaması terimini ilk defa 1959'da Haugen, ulusal dilin çağdaştırılması ve geliştirilmesinde verilen çabaları ifade etmek için kullanmıştır (Bekir, 2015, s. 60). Dil planlaması ile ilgili ilk çalışma ise 1966 yılında Joshua A.Fishman'ın (ed.) *Language Loyalty in the United States (Amerika'da Dil Bağlılıkları)* adlı kitabı olup bu alandaki çalışmalar 1970'li yıllardan itibaren yaygınlık kazanmıştır (Aliyeva, 2005, s. 18).

Dil planlaması, bir toplum içinde dilin değişimini, gelişimini veya dilde görülen sorunların giderilmesini sağlamak için uygulanır. Planlama konusunda kimi ülkelerde hükümetler, kimilerinde kişiler, kimi yerlerde akademiler, kimi yerlerde de özel ya da resmî kuruluşlar karar verirler (Daoust'tan Akt.: Aliyeva: 2005:44). Dil planlamasının yapılmasında iki amaç vardır: Birincisi toplum içindeki sosyal ve ekonomik gelişimi ve dengeyi sağlamaktır. Bunda devlet toplum içindeki azınlıkların kendi dillerini kullanmalarına izin verir veya kültürlerine kadar her şeyi silmeye özen gösterir. Bu tür durumlar çok dilli toplumlarda görülür. Diğer bir amaç ise dilin gelişimini sağlayabilmektir. Bu durumda dil planlamasının amaçladığı ilk şey dilin zenginleştirilmesi ve insanlar tarafından kolay bir şekilde algılanabilmesini sağlamaktır (Aliyeva, 2005, s. 19).

Dil planlaması yukarıda da belirtildiği gibi temelde dilin gelişimine, değişimine ve dilde görülen sorunların çözümüne yönelik uygulamalar iken ülkelerin² zamanla içinde buldukları durumlar, siyasi hesaplar ve asimilasyon çalışmaları dil planlamalarının kapsamını genişletmiştir. Milletlerin yazı dillerini değiştirerek geçmişle ve birbirleriyle olan bağlarını koparmak, kendi ülkeleri içindeki azınlık ve göçmenlerin ana dili öğrenimlerini kanunlarla veya kanun dışı yollarla engelleyerek onları asimile etmek dil planlamasının içine girmiş durumdadır.

Almanya'da 1960'lı yıllarda tren garlarında karşılanan Türk işçilere yönelik çalışmalar yerini, Türk işçilerinin kalıcı olduklarının anlaşılması üzerine dönemin İçişleri Bakanı Otto Georg Schily'nin de dediği gibi "En iyi entegrasyon asimilasyondur"³ politikası merkezinde asimile etmeye yönelik çalışmalara bırakmıştır. 2000'li yıllarda başlanan asimilasyon çalışmalarının günümüzdeki neticeleri göçmenlere⁴ yönelik bir dil planlamasının yapıldığını ve bunların ana dillerinin hedef alındığını göstermiştir. Çünkü ana dilin kaybı zamanla kimlik kaybını da beraberinde getirecektir.

1. Türk-Alman İlişkilerinin Geçmişi

1097 yılında I. Haçlı Seferleri ile başlayan Türk Alman ilişkileri, 1961 yılında Türkiye ile Almanya arasında imzalanan işçi göçü anlaşmasına kadar daha çok askerî ilişkiler, öğrenci alışverişleri ve savaşlar şeklinde gelişmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'nın, endüstrisini hızla geliştirmeye başlamasıyla Almanya'da iş gücü açığı ortaya çıkmıştır. Almanya işçi açığını kapatmak amacıyla önce İtalya ile anlaşma yapmış fakat zamanla işçi açığının büyümesiyle ilerleyen yıllarda Türkiye, Yunanistan, İspanya, Portekiz, Tunus gibi ülkelerle de anlaşmalar yaparak işçi açığını giderme yoluna gitmiştir (Koçtürk, 2008, s. 5). Türkçenin Almanya'da bir topluluğun / milletin dili olarak kullanılmaya başlaması ise 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'den Almanya'ya giden işçilerle başlamıştır. Almanya ile Türkiye

² Çok milletli siyasal yapılar örnek gösterilebilir.

³ Süddeutsche Zeitung, 27 Temmuz 200 (http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Interviews/Archiv/DE/2002/06/Otto_Schily_zum_Zuwanderungs-_und_Id_86151_de.html (Erişim tarihi 12.02.2017).

⁴ Almanya'da çok değişik milletlerden göçmen bulunmaktadır. Almanya'da en çok göçmen nüfusuna sahip olan millet Türklerdir. Göçmenlere yönelik yapılan çalışmalar bu sebeple daha çok Türkler hedef alınarak yapılmaktadır. http://www.dw.com/tr/almanya-15-milyon-g%C3%B6%C3%A7men/a-16851749 (Erişim tarihi: 23.05.2014.)

arasında imzalanan iş gücü göçü anlaşmasının sınırlı süreliğine olması ve giden işçilerin belli bir süre sonra Türkiye'ye geri dönecekleri düşüncesi Türkiye tarafından onların haklarını korumaya yönelik çalışmaların dikkate alınmamasına neden olmuştur. Bu da günümüzde yaşanan çoğu problemin çıkış noktasını oluşturmuştur.

2. Almanya'da Türk Nüfusu

1961 yılında Almanya'da 6800 olan Türk nüfusu 1971 yılında 652.000'e ve 1981 yılında 1.546.000'e yükselmiştir⁵. Günümüzde Türk ve Alman vatandaşı olan Türklerin sayısı 3 milyondan fazladır. Çok kısa sürede milyonlara ulaşan Türk nüfusunun dil hakları günümüzde dahi herhangi bir yasayla koruma altına alınmamıştır. Almanya 2000'li yıllara kadar Türklerin Türkiye'ye geri dönecekleri düşüncesiyle Türkiye'ye döndüklerinde çocuklarının iletişim sorunu yaşamamaları için Türkçe derslerini yoğunlaştırılmış olarak verirken (Yağmur, 2010, s. 222) 2000'li yılların başından itibaren kalıcı olmalarının anlaşılması üzerine asimilasyon çalışmaları doğrultusunda (Bekar, 2015, s. 20-24) Türkçe derslerinin önüne engeller koymaya başlamış ve ders saatlerini azaltmıştır.

3. Dil Planlaması Kapsamında Uygulanan Politikalar⁶

Günümüzde Almanya'da resmî rakamlara göre 3 milyona yakın Türk yaşamaktadır⁷. Türkler Almanya'daki yabancılar içerisinde birinci sırada gelmektedirler⁸. Bu sebeple yabancılarla yönelik yapılan planlamaların daha çok Türklerin dikkate alınarak yapıldığı görülmektedir.

3.1. Azınlıklar ve Göçmenlerin Dillerinin Statüleri:

Almanya'da azınlıkların ve göçmenlerin dilleri farklı statülere sahiptir. Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan Türkler, AB ülkelerine kendi iradeleriyle ve sonradan geldikleri saviyla, yerli azınlık olarak kabul edilmemektedir. Örneğin, Almanya'da en az 2 milyon kişi tarafından konuşulan yerli/Avrupalı olmayan Türkçenin (!) resmî statüsü yoktur; buna karşılık çok az sayıda konuşuru bulunan Dan, Frisya, Saterland, Kuzey Frisya ve Sorb dilleri bölge/ azınlık dilleridir (İleri, 2000, s. 28).

3.2. Azınlıklar ve Göçmenlerin Dillerine Yönelik Ana Dili Dersleri

Azınlık dillerinin resmî statüsü olduğundan dolayı ilk ve orta öğretimde bu azınlık dillerine tahsis edilen zorunlu ana dili derslerinin saati ve dozajı Almancadan daha fazladır (İleri 2000: 28). Türklerin azınlık olarak görülmeyip göçmen olarak kabul edilmeleri sebebiyle Türkçe ana dili dersleri azınlık dillerine verilen haklara göre dezavantajlı durumdadır. Türklerin, AB ülkelerine kendi iradeleriyle ve sonradan geldikleri savı göçmen olarak kabul edilmelerindeki gerekçedir. Azınlık sayılmanın en önemli ölçüsü tarihî dönemlerden bu yana ilgili bölge veya ülkede yaşamak olarak tanımlanmaktadır (Çavuşoğlu Akt.: Eker, 2006, s. 44).

Göçmenlere yönelik uygulanan ana dili dersinin ise bir zorunluluğu bulunmamaktadır. Dersler seçmeli olarak verilmekte, dersten alınan not karneye etki etmemektedir. Özellikle ilkokulda ana dili gelişimini

⁵ Veriler Federal İstatistik Dairesi'nin yıllık çıkarmış olduğu "Bevölkerung und Erwerbstätigkeit Ausländische Bevölkerung Ergebnisse des Ausländerzentralregisters, 2006-2011" adlı çalışmadan alınmıştır.

⁶ Konuyla ilgili yapılan çalışmalar çok boyutludur. Fakat biz çalışmamızda Türkçenin yasal statüsü, Türkçe ve Din Kültürü dersleriyle okul öncesi Almanca sınavı konularına değineceğiz.

⁷ Türk kökenli olup anne ve babası Alman vatandaşı olanların çocuklarının bilgileri Türk makamlarıyla paylaşılmadığı için bazı yetkililer bu sayının 3,5 milyon olduğunu ifade etmektedir.

⁸ <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/443563.aspx> (erişim tarihi 15.02.2017)

⁸ <http://www.dw.com/tr/almanya-rekor-say%C4%B1da-yabanc%C4%B1/a-18319265> (erişim tarihi 15.02.2017)

desteklemesi için önemli olan Türkçe dersleri, Kuzey-Ren Vestfalya⁹ eyaletinde yönetmeliğe göre haftada 5 saate kadar verilebileceği belirtilmişken bahaneler uydurularak 2 saat olarak verilmektedir. Dersler genellikle merkezi okullarda ve birleştirilmiş sınıflarda derslerin bitiminde işlenmektedir. Bu uygulamalar neticesinde Türkçe dersine katılan öğrenci sayısı her geçen yıl azalmıştır. T.C. Berlin Büyükelçiliğinin verilerine göre 2006-2007 eğitim öğretim yılında Türkçe dersi alan Türk öğrencilerinin oranı % 51 iken 2011-2012 eğitim öğretim yılında Türkçe dersi alan Türk öğrencilerin oranı % 36'ya düşmüştür (Bekar, 2015, s. 83).

3.3. Göçmen çocuklara uygulanan Almanca sınavı

Almanya'da göçmen çocuklar okula başlayacakları yıl Almanca sınavına tâbi tutulur ve sınavda başarılı olan çocuklar birinci sınıfa başlayabilirler. Başarısız olanlar ise Almanca kursuna gönderilirler. Okul yönetimleri, Türk ailelere çocuklarının Almanca sınavından başarısız olmalarını için aile içinde çocuklarıyla Almanca konuşmalarını ve onları küçük yaştan itibaren Alman kreşlerine göndermelerini tavsiye etmektedirler (Bekar, 2015, s. 80)

3.4. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri

Okullarda Türkçenin kullanıldığı ortamlardan biri de son yıllara kadar Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleridir. Önceki yıllarda bu dersler Türkiye'den giden veya kendi Türk öğretmenleri tarafından Türk öğrencilere yönelik Türkçe olarak verilirken son yıllarda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi bazı pilot bölgelerde "Religionsunterricht" dersi olarak değiştirilmiş ve Almanca olarak verilmeye başlanmıştır.

4. Uygulanan Politikaların Sonuçları

1960'lı yıllarda Almanya'ya giden Türkler günümüzde I., II. ve III. kuşaktan oluşan 3 milyona yakın bir nüfus olarak Almanya'da kimi Alman vatandaşı, kimi Türk vatandaşı kimi de çifte vatandaş statüsünde yaşamaktadır. Bugün Almanya'da Türkler entegrasyon adı altında dil ve kültürleri dışlanarak asimile edilmeye çalışılmaktadır. Almanya, asimilasyonda en büyük engelin ana dili Türkçe olduğunu bildiğinden gelecek kuşakların birinci dillerinin Almanca olması için bu yönde planlama yapmakta ve çalışmaktadır.

Almanya'da I. kuşak tarafından verilmiş edebî eserlerin yaklaşık % 60'ı Türkçe iken bu oran II. kuşakta % 14'e kadar düşmüştür. I. kuşak tarafından verilen eserlerin % 40'ı Almanca veya iki dillidir. Fakat II. kuşakta yalnız Almanca verilen eserlerin oranı % 85'lere kadar çıkmıştır (Bekar, 2015, s. 26-49)¹⁰. Bu ve

⁹ Türk nüfusunun en fazla olduğu eyalettir.

¹⁰ Almanya'da yaşayan birinci ve ikinci kuşak yazarların eserleri için bakınız: Gürsel Aytaç, Almanya'da Türk Edebiyatı Edebiyat Yazıları I, Gündoğdu Yayınları, İstanbul 1990; Gürsel Aytaç, Almanya'da Türk Edebiyatı Edebiyat Yazıları II, Gündoğdu Yayınları, İstanbul 1991; Gürsel Aytaç, Almanya'da Türk Edebiyatı Edebiyat Yazıları III, Gündoğdu Yayınları, İstanbul 1995; Umut Balcı, Transkulturelle Dimensionen der Deutschsprachigen Literatur Türkischer Migranten und Ihre Vermittlung im Daf-Unterricht, Çukurova Üniversitesi SBE, Adana 2010 (Yayımlanmamış Doktora Tezi); Semran Cengiz, Almanya'da Türk Yazarların Romanlarında Kimlik ve Yabancılaşma, Hacettepe Üniversitesi SBE, Ankara 2009 (Yayımlanmamış Doktora Tezi); Tevfik Ekiz, Almanca Yazan Türklerde Metinlerarasılık, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2002 (Yayımlanmamış Doktora Tezi); Tevfik Ekiz, "Avrupa'da Türk Edebiyatı ve Bir Temsilcisi Emine Sevgi Özdamar", Çankaya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 7 Mayıs, s. 33-47; Mahmut Karakuş ve Nilüfer Karayazıcı, Gurbeti Vatan Edenler (Almanca Yazan Almanyalı Yazarlar), TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001; Alparslan Oymak, "Almanya'daki Türk Edebiyatı/İlk Kuşak Yazarlar, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2005 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi); Kadriye Öztürk, Das Frauenbild in den Werken von deutschschreibenden türkischen Autorinnen, Anadolu Üniversitesi SBE Yayınları, Eskişehir 1999; Hayrunisa Topçu, "Avrupa ve Amerika'da Türk Edebiyatı" Turkish Studies, Volume 4/1-I Winter 2009, s.701-734; Erkan Zengin, "Türk Alman Edebiyatına Tarihsel Bir Bakış ve Bu Edebiyata İlişkin Kavramlar", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (Bahar), Yıl 2010, s. 329-349; Mevlüt Asar, "Almanya'daki Türk Göçmen Edebiyatı", Göçmenlerin Ana Dili Sorunu ve Çözüm Önerileri Bildiri Kitabı, Duisburg-Essen Üniversitesi 23-24 Mayıs 2009, s.91-94; http://www.tuerkischdeutsche-literatur.de /autoren_details /items

buna benzer çeşitli veriler Türkçe üzerinde uygulanan planlı bir çalışmanın varlığını kanıtlar durumdadır.

4.1. Günlük hayatta Türkçe kullanımı

Cemal Yıldız (2012: 40) tarafından Almanya'da 580 Türk öğrenci üzerinde yapılan bir araştırmada sorulan sorulardan "Türkçe dersleri dışında Türkçe konuşmak istemiyorum" seçeneğine % 17,9'u katılmıyorum, % 27,4'ü kısmen katılıyorum ve % 54,7'si katılıyorum cevabını vermiştir. Yine aynı denek grubunda "Türkçe öğrenmekten hoşlanmıyorum" seçeneğine % 19,7'si katılmıyorum, % 23,1'i kısmen katılıyorum ve % 57,2'si katılıyorum cevabını vermişlerdir. Aynı araştırmada Türkçe ve Türk kültürü derslerine devam etmeyen Türk öğrencilerden "Zaten Türkçe biliyorum, onun için Türkçe dersine katılmıyorum." seçeneğine % 26,1'i katılmıyorum, % 21,6'sı kısmen katılıyorum ve %46,62'si katılıyorum cevabını vermişlerdir. Türkçe dersine katılmayan gruba evde konuştukları dil sorulunca % 9,1'i Almanca, % 42'si Türkçe ve %47,7'si ise karma (Türkçe ve Almanca) cevabını vermişlerdir.

Almanya'da yapmış olduğumuz saha araştırmasında 11-19 yaş arası 294 III. kuşaktan Türk'e arkadaş ortamında dil kullanımlarını sorduğumuzda % 54,1'i Türkçe-Almanca karışık, % 18,1'i genellikle Almanca, % 16,8'i genellikle Türkçe, % 8,2'si sadece Türkçe ve % 2,8'i sadece Almanca cevabını vermiştir (Bekar, 2015, s. 71).

Birsen Şahin (2010, s. 87-88) tarafından yapılan çalışmada III. kuşak arkadaş ortamında dil kullanımlarıyla ilgili veriler şu şekildedir: III. kuşağın % 77,2'si Türkçe-Almanca karışık, % 13,4'ü Türkçe, % 9,4'ü Almanca konuştuğu cevabını vermiştir.

Anket çalışmaları III. kuşakta Türkçenin yerini Türkçe ve Almancanın karışımından oluşan ve literatürde daha çok Almanya Türkçesi¹¹ olarak adlandırılan bir dilin aldığını göstermektedir.

Anket çalışmalarının yanı sıra tarafımızdan ve bazı araştırmacılar tarafından yapılmış derleme çalışmaları da bulunmaktadır.

Örnek 1¹²:

normal ėliyeTden farklı. *musst du ganze berlin wissen* bütün berlini ezberlemen lâzım *hotels, kRankenhäuser*, üniversde olsun, semTler _olsun hePsini *adRessen* hePsini bilmen lâzım. işde *schRiftliche pRüfung* var otuz tâne soru geliyo. *dReißig minuten hast du zeit*. üç hata yapabiliyosun. müsâl *berliner stRassenen* başı sonu. yazı hatası da var. yazı hatasında diyo, *nach dem fünften buchstaben akzeptieren die den fehler*. ilk beş harfi döru yazarsan ondan sōna diyolar ki tamam *ist kein fehler*. otuz tâne soru geliyo. *dReißig minuten zeit dRei fehler*. ondan sōna, onu geçdiKden sōna bi de *mündliche pRüfung* geliyo. önce bi ġonuşuyolar senle kafaını ġarışdıryolar. ondan sona diyolar ki sana *sind sie beReit?* evet, diyosun. ondan sona diyolar sana, beni *neuköln*den al *spandau* götür. en kısa yoldan gitmen lâzım. atıyom üç yüz metre uzaTdın *zweite fRage stellen* yapıyo. zâten iki soru soruyo. *zweite frageda* da iyi güzel en kısa yoldan gidersen üçüncü soru da

/8.html; <http://portal.dnb.de/opac.htm?query=alev&method=simpleSearch&cqlMode=true> Alman Milli Kütüphanesi)

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Bernt Brendemon, Kuzey-Batı Avrupa Türkçesine Ödünç Yolu İle Giren Yabancı Kaynaklı Deyimler, *Dilbilim Araştırmaları*, Yıl: 1992, Menz, Astrid, *Studien zum Türkischen der zweiten deutschland-türkischen Generation*, Fachbereih Philologie 3 der Johannes- Gutenberg Universität, 1991, Mainz; Beytullah Bekar, Almanya Türkçesi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

¹² Kaynak kişi: Hasan S., Berlin'de ikamet ediyor, 1989 Almanya doğumlu.

sorabiliyo. ilk ikisinde uzatırsan, uzun yol gullanırsan, diyo ki *komm nach vier wochen wieder* (Bekar, 2015, 877).

Örnek 2¹³:

schloßbeRga gehen yaPdıh. bi de *wasserRutsche* vardı. *Rutschen* yaPdı bän. orda çok yüsdük. *wasserwunderlanda* giTdi bän. *achterbahn* var ama bän ona binmäk isdemiyodu. *ich darf nicht daRauf. ich bin zu klein. nur wasserRutsche*ye binehbilirdim. çok *nass* oldu bän. bi de *eis gab es*. bi de *viel pommes* ama paraä dël, *kostenlosdu. alles kostenlos*. bi de *autoskooter gab es*. çarpişiyoladı. bän binmedi. bi de *kaRussel gab es* anne bindi. bän binemiyodu, bän küşüKdü. *das ist so hoch ich habe hoch angst*. bi de küşük *kaRussel gab es*, bän ona bindi (Bekar 2015, s. 870).

4.2. III. Kuşakta görülen fonetik hususlar

III. kuşakta baskın dilin Almanca olması nedeniyle Almancadan Türkçeye doğru kod kopyalamalar¹⁴ fazlasıyla görülmektedir. Standart Almancada uzun ünlülerin yaygın olması ve açık ä ünlüsünün ölçünlü Türkçedeki e ünlüsüne göre daha yaygın kullanılması nedeniyle kaynak kişilerin Türkçedeki normal süreli ünlüleri gereksiz yere uzatmalarına ve e ünlüsünü açık ä ünlüsü olarak telaffuzlarına sebep olmuştur.

Türkçede ve Almancada bulunmayan fakat III. kuşaktan kaynak kişilerin her iki dildeki ünsüzleri karıştırarak elde ettikleri ara seslere¹⁵ rastlanmıştır. I. kuşakta ara ses tespit edilmemişken II. kuşakta dokuz, III. kuşakta ise on ara sese rastlanmıştır (Bekar, 2015, s. 679).

Sonuç

UNESCO'nun 2003 yılı raporunda dillerin hayatiyeti ve dillerin durumunu değerlendirmeye yarayan etkenler verilmiştir (Aktr.: Killi Yılmaz 2010, s. 51-59). Burada iki etken (*Dilin Kullanım Alanlarındaki Eğilimlerine Göre Tehlike Seviyesi ve Dil Topluluklarının Kendi Dillerine Karşı Tutumlarına Göre Tehlike Seviyesi*) temel alınarak Almanya'daki Türkçenin içinde bulunduğu durum yukarıdaki veriler de göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir. Çoğu ülkelerde azınlık veya göçmen dilleri hayatiyetlerini baskılar sonucu yitirmişken Almanya'da bu baskı gizli ve entegrasyon adı altında yapılmaktadır. 60 yıl kadar kısa bir sürede Türkçe, II. ve III. kuşakla iletişimde Türk aileleri içinde de iletişim dili olmaktan çıkmaya başlamıştır. Bunun altında yatan sebepler araştırılmalı ve bu durumun ilerlemesine engel olmak için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Dilin Kullanım Alanlarındaki Eğilimlerine Göre Tehlike Seviyesi

Tehlikenin Seviyesi Aşama

***Genel kullanım 5**

Kullanım Alanları: Dil bütün kullanım alanlarında ve bütün işlevler için kullanılır.

***Çok dilli eşitlik 4**

Kullanım Alanları: İki ya da çok dil toplumsal kullanım alanların çoğunda ve pek çok işlev için kullanılır.

¹³ Kaynak kişi: Esmâ V., Düsseldorf'ta ikamet ediyor, 2004 Almanya doğumlu.

¹⁴ Kod kopyalama: Herhangi bir dile ait birim veya yapının bir başka dile aktarılması eylemidir. Dillerin birbirlerini etkilemesi ses, şekil ve söz dizimi düzlemlerinde gerçekleşebilmektedir. bkz.: Günay Karaağaç, Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü, TDK Yay., s. 349, Ankara, 2013

¹⁵ Ara ses: Standart Türkçe bir ses ile standart Almanca bir sesin karıştırılması sonucu her iki dilde olmayan seslerdir: ç (ç-ş arası bir ünsüz), ş (Türkçedeki ş sesi ile IPA'da j işaretiyle gösterilen ses arasında söylenen bir ünsüz)

***Azalan kullanım alanları 3**

Kullanım Alanları: Dil daha çok ev alanında ve pek çok işlev için kullanılır fakat başta dil ev alanına da girmeye başlar

***Sınırlı ya da formal 2**

Kullanım Alanları: Dil sınırlı toplumsal kullanım alanlarında ve birkaç işlev için kullanılır.

***Son derece sınırlı 1**

Kullanım Alanları: Dil çok sınırlı kullanım alanlarında çok az işlev için kullanılır.

***Ölü 0**

Kullanım Alanları: Dil hiçbir alanda ve hiçbir işlev için kullanılmaz.

Dilin kullanım alanlarındaki eğilimlere göre tehlike seviyesi açısından Almanya'daki Türkçe kullanımını üçüncü aşamada değerlendirmek mümkündür. 3. Aşamada belirtildiği gibi Almanya'da Türkçenin giderek azalan kullanımını vardır. Başat olmayan dil (Türkçe) önemini yitirir, anne babalar başat dili evde, çocuklarıyla günlük iletişimde kullanmaya başlarlar. Çocuklar ise kendi dillerinin yarı konuşuru durumuna gelirler. Anne babalar ve topluluğun daha yaşlı üyeleri hem başat dilde hem de yerli dilde üretken çok dillidirler. Her iki dili de anlayabilir ve konuşabilirler. Yerli dilin etkin olarak kullanıldığı ailelerde iki dilli çocuklar olabilir.

Dil Topluluklarının Kendi Dillerine Karşı Tutumlarına Göre Tehlike Seviyesi

Aşama ve toplum üyelerinin dile karşı tutumları

Aşama 5: Bütün üyeler dillerine değer verir ve onun özendirilmesini isterler.

Aşama 4: Üyelerin çoğu dilin korunmasını desteklerler.

Aşama 3: Pek çok üye dilin korunmasını destekler, diğerleri kayıtsız kahrılar ya da dil kaybını desteklerler.

Aşama 2: Bazı üyeler dilin korunmasını destekler, diğerleri kayıtsızdır ya da dil kaybını desteklerler.

Aşama 1: Çok az üye dilin korunmasını destekler, diğerleri kayıtsızdır ya da dil kaybını desteklerler.

Aşama 0: Kimse dil kaybını umursamaz, herkes başat dilin kullanımını tercih eder.

Türklerin kendi dillerine karşı tutumları değerlendirildiğinde Türkçeyi 2. aşamada değerlendirmek mümkündür. Bunun sebebini ise henüz I. ve II. kuşağın dil kullanımında hassas olmalarına ve aile birleşimiyle Almanya'ya gidenlerin çoğunun Türkçe konuşmalarına bağlayabiliriz. Türkçenin geleceğine yönelik çalışmaların sınırlı kalması ve gerekli tedbirlerin alınmaması halinde ileriki yıllarda Türklerin Türkçeye karşı tutumlarında tehlike seviyesinin 1. aşamaya kadar çıkması kaçınılmazdır.

Kaynakça

- Aliyeva G. (2005). *SSCB Döneminde Azerbaycan'da Dil Planlaması*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Ankara.
- Bekar, B. (2015). *Almanya Türkçesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri. (Yayımlanmamış Doktora Tezi)
- Bekir, H. (2015). Bulgaristan'da Dil Planlaması Çerçevesinde Anadil Olarak Türkçeye Yönelik Dil Politikaları, *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 2, s. 59-68.
- Eker, S. (2009). "Avrupa Birliği'nin yeni Mottosu 'Farklılıkta Birlik ve Türkçenin 'Farklılıkta Birlik'teki Yeri", *Bilig*, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, S. 49, s. 35-58.
- İleri, E. (2000). "Avrupa Topluluğunun Dil Politikası ve Almanya'da Okula Giden Türk Asıllı Öğrencilerin Dil ve Eğitim Sorunları", *Avrupa'da Yaşayan Türk Çocuklarının Ana Dili Sorunları Toplantısı*. Ankara: TDK.

- Jackson Preece, J. (2001). *Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus-Devlet Sistemi* (Çev. Ayşegül Demir), İstanbul: Donkişot.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Koçtürk, M. (2008). "Almanya'ya Göçün Tarihi", *Die Gaste*, S. 2, Essen.
- Şahin, B. (2010). *Almanya'daki Türkler*. Ankara: Phoenix.
- Yağmur, K. (2010). "Batı Avrupa'da Uygulanan Dil Politikaları Kapsamında Türkçe Öğretiminin Değerlendirilmesi" *Bilig*, s.55.
- Yıldız, C. (2012). *Yurt dışında Yaşayan Türk Çocuklarına Türkçe Öğretimi (Almanya Örneği)*. Ankara: Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı.
- Killi Yılmaz, G. (2010). *Kuzey ve Güneydoğu Sibiryası Türklerinin Dil Durumu*, Ankara: KÖKSAV.
- <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/443563.aspx> (Erişim tarihi: 10. 02. 2017)
- <http://www.dw.com/tr/almanyada-rekor-say%C4%B1da-yabanc%C4%B1/a-18319265> (Erişim tarihi: 10. 02. 2017)
- http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Interviews/Archiv/DE/2002/06/Otto_Schily_zum_Zuwanderungs-_und_Id_86151_de.html (Erişim tarihi: 10. 02. 2017)
- <http://www.dw.com/tr/almanyada-15-milyon-g%C3%B6%C3%A7men/a-16851749> (Erişim tarihi: 10. 02. 2017)

Transkripsiyon işaretleri:

Ünlüler

- ä: Kısa ve açık e ünlüsü
ç: Uzun e ünlüsü
î: Uzun i ünlüsü
ō: Uzun o ünlüsü
ū: Uzun u ünlüsü

Ünsüzler

- ç : ç-ş arası bir ünsüz
ğ: Art damak g ünsüzü
h: Nefesli h ünsüzü
h: Art damak ünsüzü
k: Art damak ünsüzü
K: k-ğ arası ünsüz
k: k- h arası ünsüz
Í: Diş ucu ünsüzü
P: p-b arası ünsüz
R: Küçük dil r'si
T: t-d arası ünsüz

BİR TIP KİTABI: HAZĀ KĪTĀBU İLMİ HĪKMET ‘ANİ’Ş-ŞİFĀ

Hakkı ÖZKAYA¹

Öz

Bu makalede, 19. yüzyıla ait bir tıp kitabı olan *Hazā Kitābu ‘İlmi Hı̄kmet ‘Ani’ş-Şifā*’nın tanıtımı yapılmıştır. Bu eser, 19. yüzyıl tıp ilmini günümüze yansıtmaya, dönemin dil özelliklerini aktarmaya ve zengin sözcük hazinesiyle Türk dili, Türk tebabeti, botanik ve eczacılık ile ilgilenenler açısından önem taşımaktadır. Türklerin Anadolu’ya gelişinden sonra kaleme alınmış tıp eserlerinin okunup incelenmesi, gerek tıp ilmi gerekse Türkçemiz açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmadaki amacımız, Osmanlı döneminde yazılmış bir tıp metni olan *Hazā Kitābu ‘İlmi Hı̄kmet ‘Ani’ş-Şifā*’yı tanıtmak ve eserin tespit edebildiğimiz dil özelliklerini paylaşmaktır. Türkçe yazılmış tıp metinlerinin kelime hazineleri ve dil özelliklerinin araştırılması tıp tarihi çalışmaları ve Türk dili çalışmalarına katkı sağlayacaktır. Bu çalışmalar dünyada önemli bir konumda bulunan güncel Türk tebabetinin geçmişi, Türkçenin tıp ve eczacılık gibi bilim dallarındaki kullanımlarını daha iyi anlayabilmemize yardımcı olacaktır.

Anahtar kelimeler: Türkçe tıp metinleri, Türk dili, dil özellikleri

A MEDICAL TEXT: HAZĀ KĪTĀBU İLMİ HĪKMET ‘ANİ’Ş-ŞİFĀ

Abstract

In this article, a nineteenth-century medical text *Hazā Kitābu ‘İlmi Hı̄kmet ‘Ani’ş-Şifā* will be introduced. This text can be considered to be important for those studying on Turkish language, Turkish medicine, botany and pharmacy because it reflects the nineteenth-century medicine and the language characteristics of that time. It also has a rich vocabulary. Reading and analyzing the medical texts written after the Turks came to Anatolia are of great importance for both medical science and for the Turkish language. The aim of this study is to share the language characteristics of the text *Hazā Kitābu ‘İlmi Hı̄kmet ‘Ani’ş-Şifā* which is a medical text written in the Ottoman era. This study also aims to contribute to the Turkish language studies by analyzing vocabularies and language characteristics of Turkish medical texts and to show the importance of Turkish medicine and Turkish as a scientific language.

Key words: Turkish medical texts, Turkish language, language characteristics

Giriş

Eski Anadolu Türkçesi ve Klasik Osmanlıca üzerinde yapılmış dil ve edebiyat çalışmalarının büyük çoğunluğu, dini ve edebi konularda yazılmış metinlerin çeşitli ilmi ölçütler ile incelenmesinden oluşmaktadır. Bu dönemin ürünleri arasında önemli bir yer tutan tıp metinleri üzerinde yapılan tıp tarihi çalışmalarının (Bayat, 2016, s. 16) aksine dil çalışmalarının sayıca az oluşu bilinen bir gerçektir. Oysa Türkçenin o dönemde tıp bilimi karşısındaki durumunu yansıtmaya bakımından tıp yazmaları büyük önem taşırlar. Öte yandan bu yazmaların aydınlığa kavuşturulması, Türk dili araştırmacıları, tıp

¹ Arş. Gör., Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ozkayahakki@gmail.edu.tr [Makale kayıt tarihi: 11.4.2017-kabul tarihi: 18.4.2017].

tarihi araştırmacıları ve tıpçıların yararlanabilecekleri bir duruma getirilmesi, tıp tarihi üzerinde yapılacak çalışmalara da katkıda bulunup Türkçe bilim diline hizmet etmek açısından önem arz etmektedir.

11. yüzyılda Anadolu içlerine doğru harekete geçen Türkler, karşılaştıkları kavimlerden ve İç Asya’daki birikimlerinden de yararlanarak çeşitli alanlarda ehemmiyetli eserler ortaya koymuşlardır. Türk dili ile yazılmış tıp kitapları da bunlar arasında yerini almaktadır. Türkler Anadolu’da Türk Tıp literatüründe yer etmiş birçok Türkçe tıp kitabı yazmış, bu kitaplarda, günümüz tıbbına göre kayda değer bilgiler vermişlerdir. Birçoğu tıp hekimi olan müellif veya müstensih tarafından yazılan veya tercüme edilen bu kitaplar, tıbbın birçok alt dalını kapsayacak bir muhtevaya sahiptir. 14. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Arap harfleriyle yazılmış Türkçe tıp metinleri; dilinin sadeliği, Türkçe tıp terimlerini içermesi ve dönemin tıp anlayışına dair kıymetli bilgiler taşıması bakımından araştırmaya değerdir. Türk dili ve tıp terminolojisi bakımından ehemmiyete sahip bazı tıp kitapları şunlardır: *Terceme-i Müfredât-ı İbni Baytar*, *Edviye-i Müfreda*, *Kâmilü’s-Smâa Tercümesi*, *Müntahâb-ı Şifâ*, *Teshîlü’ş-şifâ*, *Tervihü’l-ervâh*, *Tuhfe-i Mübârizî*, *Kitâb-ı Hülâsâ der İlm-i Tıbb*, *Yâdigâr Hazâinü’s-sâade*, *Bâh-nâme*, *Hülâsa*, *Tıbb-ı Nebevî*, *Kitâbü’l-Müntahâb fi’t-tıbb*, *Miftâhü’n-nûr ve Hazâinü’s-Sürûr*, *Zâhire-i Murâdiye*, *Fâide-i Hassât*, *Mâdetü’l-hayât*, *Akrabadin Tercümesi*, *Mürşid*, *Cerrâhiyyetü’l-Hâniyye*, *Mücerreb-nâme*, *Kemâliye*, *Sultâniye*, *Tuhfe-i Murâdî fi İlm-i Cevâhîr*, *Kitâbü’l-Mühimmât*, *Cerrâh-nâme*, *Kitâbü’t-tıbb*, *Vasiyyet-nâme-i Kehhâlîn*, *Tuhfetü’l-Erîbi’n-Nâfia li’r-Rûhânî ve’t-tabîb*, *Gâyetü’l-Muntehâ fi-Tedbirî’l-Merzâ*. Eski Anadolu Türkçesi dönemi tıp metinleri incelendiğinde, tercüme eserler ve telif eserler olmak üzere iki grup karşımıza çıkmaktadır. Tercüme olan eserler ağırlıklı olarak Arapça ve Farsçadan yapılan tercümelere aittir. Anadolu Beylerinin Türkçeye yönelik nedenleri milli bir dil bilinci oluşturma kaygısından değil, kendilerinin Arap ve Fars kültürüne yabancı oluşlarından ve büyük olasılıkla bu dilleri bilmemelerinden kaynaklanıyor olmalıdır. Telif eserlerin önemli bir yer teşkil etmesini de buna bağlayabiliriz (Doğan, 2014, s. 54).

Eski Anadolu Türkçesi döneminde ve Klasik Osmanlı Türkçesi döneminde artarak devam eden çeşitli bilim dallarından yapılan çeviriler ve Anadolu-Balkanlar coğrafyasında telif edilen eserlerle Türk dilini yetkin bir biçimde kullanmaya yönelik söz konusudur. Özellikle 14. Yüzyıldan itibaren bir kısmı telif, bir kısmı da çeviri pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu dönemden itibaren tıp alanında Türkçe eserlerin ortaya konması, Türk dili ile bilim yapılabileceğini ortaya koymuştur. Klasik Osmanlıca Döneminde halk dili kullanılarak yazılan tıp metinleri tıp ve eczacılık alanında Türkçenin kelime hazinesini ortaya koymaları bakımından önemli bir yer teşkil etmektedir (Kültürel & Koç, 2012, s. 12).

Klasik Osmanlıca döneminde yazılmış ve çevrilmiş tıp kitaplarının içeriğine göz attığımızda, kitaplarda hastalıkların belirtileri, tanıları ve tedavileri deneysel tıpla uyumlu olacak biçimde açıklanmış ve tıpta kullanılan den söz edilmiştir. Ameliyatlar, yazmaların bazılarında safhalarıyla bazılarında yöntem ve teknikleri ile İslam Tıbbı içinde ilk defa bu dönemde tıbbî resimlemeler kullanılarak anlatılmıştır. Ancak, kitaplarda kullanılan tedavi yöntemleri ve devaların gerek fizikî gerekse tıbbî tanıtımının aynı eser içinde bile standart olmadığı görülmektedir. Bir devâya ayrılan bilgi bazen birkaç varak sürerken bir başka devâ için verilen bilgi iki üç satırda bitebilmektedir. Bu durum devânın şöhreti ve kullanım yaygınlığıyla ilgili olabilir (Zülfikar-Aydın, 1998, s. 23).

21. Yüzyıl tıp penceresinden bakıldığında orijinal görülen bu dönem tıp yazmalarının modern tıp ile uyumlu bazı güncel bilgileri içerdiği, Türk tıp biliminin gelişimine yadsınamayacak katkılar sağladığı genel ve çevresel bağlamlı değerlendirmelerde bir görüş ve kanaat olarak dile getirilmiştir (Bayat, 2016, s. 15).

Hazā Kitābu ‘İlmi Hikmet ‘Ani’ş-Şifā

14. Yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Arap harfleriyle yazılmış Türkçe tıp metinleri; dilinin sadeliği, Türkçe tıp terimlerini içermesi ve dönemin tıp anlayışına dair kıymetli bilgiler taşıması bakımından araştırmaya değerdir. *Hazā Kitābu ‘İlmi Hikmet ‘Ani’ş-Şifā* adlı eser de 19. yüzyılın başlarında yazılmış devrinin hakim tıp çevirilerinin aksine Türkçe kaleme alınmış bir eserdir. Eserin telif edilmiş bir tıp kitabı olması, halk ağzıyla yazılmış olması sebebiyle dil araştırmaları için önemli veriler sağlamaktadır. Eserin Edirne’de yazıldığını düşünürsek *cibermek* fiilinin kullanıldığı coğrafyanın Edirne’ye uzak olduğu aşıkardır. Bu kullanımın yazarın kendi dil özelliklerinden kaynaklanma ihtimali olduğu gibi kitabın hedef kitesinin dil özelliklerinin göz önünde bulundurulması ihtimali de söz konusu olabilir.

[11a] (1) *Terkīb-i seffīf baş ‘illetleri için āḥṣām vaḳti* (2) *ikişer dirhem isti’ māl olunur sināmeki otuz, dārçın on, ravend-i çinī altı, (3) rāziyāne iki, anīsūn iki, şeker altmış (4) baş ağrısıyçün tāze papadya çiçeği dürüşüp bir vukıyye (5) ya iki vukıyye olur, yedi kere şu ile kaynadup tā kim şu gidince (6) ol çiçeği şıḳup şuyunu alup bir fılcan mı olur iki mi olur. (7) Ol şuyı ḥunnā ile ḳarışdırup tāze tıraş olup başına (8) sürüp ol çiçeği **cibere** daḳı başına eküp*

Bu eserin bilinen tek nüshası, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmaları’nda yer almaktadır. 615 İLM yer numarası, MC_Yz_K.000190 demirbaş numarası ile kayıt altına alınmıştır. *Hazā Kitābu ‘İlmi Hikmet ‘Ani’ş-Şifā* adlı yazma eser 159 varaktır. Her sayfada 13 satır vardır. Hicretin 1143. yılında Hasan bin Abdullah tarafından Edirne’de kaleme alınmıştır. Ebatları 205x145, 145x95 milimetredir. Birkaç kelimenin dışında eserde hareke kullanılmamıştır. Nesih yazıyla kaleme alınmıştır. *Hazā Kitābu ‘İlmi Hikmet ‘Ani’ş-Şifā*’nın başka bir nüshası tespit edilememiştir.

Eserin adı eserin yazarı Hasan bin Abdullah tarafından verilmiştir. 1b numaralı sayfanın üstünde süsleme içine kırmızı mürekkep ile *Hazā Kitābu ‘İlmi Hikmet ‘Ani’ş-Şifā* başlığı yazılmıştır. Müellif esere verdiği adı ve eserin yazılış amacını şöyle açıklamıştır:

[1b] (1) *Benim ‘azīzim bu tıḳ kitābını yazmasına sebeb oldur ki ben (2) ḥaḳīr altı sene miḳdārı kāfiristānı gezdüm. Ḳızilema’ya (3) vardum. Bu ‘ilm deryāsından ḳatre ve ḳatreden zerre ḳadar (4) taḥṣīl etdüm. Hikmet-i Ḥudā Mosḳov çasarına iki defa (5) esīr düşdüm. Ve yine Allāhu ‘azīmü’ş-şān bu bi-çāreyi şiddīḳuñ (6) ḥürmetine esīrlikden ḥalāş idüp ‘ālem-i rüyāda (7) gördüm ve ne gūne firār olma bu bī-çāreye keşf oldı. (8) Ve ba’dehu İslām diyārına ḳadem başup ibtidā belde-i Edrine (9) şehrine geldüm, gördüm ki niçe ḳişiler ḥayır ḥasenāt **[2a]** (1) ederlerdi. Gördüm ben faḳīr elinden zerre ḳadar ḥayır işlemege (2) iḳtidārım olmamağıla düşünüp fikr ederek bildiğim (3) şeyler kimi Lātin kitāblarından ve kimi Türkistān ve kimi ‘Arabī (4) kitāblarından bu tıbbı ve bu kitābı te’līf etdüm.*

Buradan da anlaşılacağı üzere yazar eseri metinde bahsi geçen kitaplardan ve kendi tecrübelerinden yola çıkarak yazmış olmalıdır.

Eserin Müellifi ve Telif Tarihi

Hazā Kitābu ‘İlmi Hikmet ‘Ani’ş-Şifā hicretin 1143. yılında Hasan bin Abdullah tarafından Edirne’de kaleme alınmıştır. Miladî olarak 1731 yılına denk gelmektedir. Hasan bin Abdullah’ın Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi’nde 22 Sel yer numarası, 555 demirbaş numarası ile kayıtlı olan Eyyühe’l-

Veled Şerhi adlı eserine de ulaşılmıştır. Bu eser 19 satır 39 varaktan oluşmaktadır ve harekesiz nesih yazıyla kaleme alınmıştır.

Müellifle aynı adı taşıyan bir müzehhib vardır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi. A. 6662 demirbaş numarasında kayıtlı Şeyh Hamdullah mushafının hem ulama üslûbunun benzersiz örneği olan zahriye sayfası, hem de aynı mükemmellikte bezenen serlevha ve hâtıme sayfası, tezhib sanatındaki yükselişi gözler önüne seren eserlerden biridir. Bu eser devrin en kudretli müzehhiplerinden Hasan bin Abdullah’ın imzasını taşımaktadır.

Konu Başlıkları ve Metnin İçeriği

Yazar eserin başında kendi hayatından, ilim tahsil etmek için gittiği yerlerden ve görmüş olduğu tıp kitaplarından bahsetmiştir. Bu kısımda yazarın eserini Edirne’de kaleme aldığı ihtimaline ulaşabilmekteyiz. Türkçenin kelime hazinesinin belirli bir bölümünü ortaya koyması, tıp yazması olduğu için tıbbî terimlerin zenginliği, hastalıkların tedavisinde kullanılan ilaç terkiplerinde geçen alet ve bitki adları *Hazā Kitābu ‘İlmi Hikmet ‘Ani’ş-Şifā*’da dikkat çeken unsurlardır. Eser 45 babdan oluşmaktadır. Babların içinde hastalıkların tanımları, ortaya çıkış nedenleri, kişilerde ortaya çıkardığı değişmeler ve belirtiler, kuluçka süreleri, gelişme evreleri; hastalıkla ilgili tedavi yöntemleri, tedavilerde kullanılan ilaçlar, tedavilerde kullanılan ölçü birimleri ve aletler, ilaçların elde edilmesinde kullanılan yöntemler, ilaçların birleştirilme oranları, vücut sağlığıyla ilgili tavsiyeler, eski tıpçıların görüşleri ve yazarın gözlemleri açıklanmaktadır. Eserin bölümleri şunlardır:

Bāb-ı evvel: Başa ‘arız olan ‘illetlerin ‘ilâcları beyânındadır.

Bu babda bütün baş ağrısı, yarım baş ağrısı, kel baş, baş dönmesi, göz kararması, melankoli gibi ağrı ve hastalık çeşitleri ile sevdadan ve safradan kaynaklanan baş ağrılarının sıcak ve soğuk ile ilişkilerini belirten bir tasnife gidilmiştir. Başa ve baştaki organlara arız olan hastalıkların tedavilerinde kullanılan ilaçlar ölçüleriyle tasnif edilmiştir.

İkinci bāb: Kulağ marazı beyânındadır.

Gece ağrıyan kulağa, kulak gürültüsüne ve çınlamasına, yelden ve soğuktan işitmez olan kulağa, bir seneyi geçmiş olan sağırılığa, ağrıyan ve işitmeyen kulağa, kurtlanmış kulağa, kulak dibinde olan şişkinliğe, kulaktan akan irin ve kulağın içinde oluşan yaralara, hafif kulak işitmezliğine, kulağa giren kurdun çıkarılmasına, kulak içinde yel olmasına yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

Üçüncü bāb: Göze müte‘allik olan marazlar beyânındadır.

Göze inen kara suya, göze perde çekilmesi ve ak düşmesine, nezleden dolayı şişmiş göze ve kan toplayıp kızarmış göze, ağrıyan göze, nevazil olan göze, sürekli yaşaran göze, kanlı ve dumanlı göze, göz kararmasına ve gözde küçük nesnelere görülmesine, perde çekilmiş gözün dumanlı olmasına, buhar inmiş görmeyen göze, gözün daha iyi görmesine yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

Dördüncü bāb: Burun illetleri ve ilāçların beyān eder.

Burnun içinde yara ve uyuz olmasına, burnun koku almayıp tutulmasına, şişmiş buruna, sürekli kanayan buruna yönelik sebeplere, tespitlere, tedavilere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

Beşinci bāb: Boğaz ve ağız ağrısı beyānındadır.

Boğazda kılçık veya kemik kalmasına, dudakta yara ve yalama hastalığı olmasına, ağız içinde ve dışında yaralar olmasına, ağız kokusuna, boğaz ağrısı, yediğini yutamama veya zahmetle yutma ve nefes alamamasına, boğaz tutulmasına, hayvanda olan boğaz tutulmasına yönelik sebeplere, tespitlere, tedavilere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

Altıncı bāb: Diş mu‘alece beyānındadır.

Nezleden ağrıyan dişe, dökülüp sallanan dişe, çürüğü olmayıp da ağrıyan dişe, soğuktan ağrıyan dişe, sıcaktan ağrıyan dişe, boğaz mukozasında olan şişmeye yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

Yedinci bāb: Yüzde olan maraz beyānındadır.

Soğuk sudan veya yelden oluşan yüz yaralarına, yüzde oluşan beyaz lekelerle, tuzlu balgamdan ve kanın rutubetinden olan yaralara yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

Sekizinci bāb: Boyuna müte‘allik olan emrazlar beyānındadır.

Boyunda olan şişlere, kırmızı lekelerle yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

Doğuzuncu bāb: Frenk zahmeti ve frenk uyuzu ve tuzlu balgām ve şıraca ve qarınca yuvası beyān eder.

Bütün azalarda beliren çiçek akçe ve mercimek gibi olan yaralara, dinara benzer yaralara başta ve yüzde fiske fiske kabaran ceviz büyüklüğündeki yaralara, delik delik olan yaralara, bilekler ve göğüslerdeki sızılara yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

Onuncu bāb: Dik-i nefes ve rīk ilācı beyān eder.

Nefes darlığına ve öksürüğe, nefesi tutulup sesi çıkmayana, göğüs ağrısına, yürek oynamasına ve romatizma hastalığına, verem ve hafakan hastalığına, seyl hastalığına kan tükürme ve sevdadan kaynaklanan haftalıklara, verem hafakan ve eski hastalığına, yürekte yel olmasına, karnın yel ile dolması ve kabızlığa yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

On birinci bāb: Mi‘dede olan emrāzları ve kusmasını beyān eder.

Kusmaya, mideye, göğse damak hastalıklarına, midede olan hıtlara, kusmaya ve safradan olan ishale, mide bulantısına, mide soğukluğuna, mide fesadına yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

On ikinci bāb: Bevāsıra müte‘allik olan emrāzı beyān eder.

Basur yüzünden olan kabız hastalığına, ishal hastalığına, kanlı basura, irinli basura, makatında meme olanlara, makatında şekil bozukluğu olanlara, basurdan kaynaklanan halsizliğe, bağırsaklarda olan ağrılara, makattan kan gelmesine, göbek burulmasına, hem içerden hem de dışardan gelişen basur hastalığına, makat yarılmasına, makattaki kurtlanmaya, makatta olan yanmalara ve kabuklanmalara yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

On üçüncü bāb: İstisķa marazı[na] müte‘allik olan ‘illetleri beyān eder.

Göbeğin dışarı çıkıp karnın şişmesine, siroz hastalığına, karnın bölgesinde biriken sulara, göbeğin şişmesinden kaynaklanan ateşe yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

On dördüncü bāb: Hummā ibtidāsından ve şıtmaların ibtidāsından ‘illetleri beyān eder.

Safradan ve balgamdan olan sıtmalara, gün aşırı olan sıtmalara, kış günü tutan sıtmalara yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

On beşinci bāb: Talaķa müte‘allik olan mu‘ālece beyanında.

Dalak sertliğine, dalakta olan tıkanmalara, sağ yanında şiş ve sancı olanlara yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

On altıncı bāb: Yaraķan ya‘nı Türkice şarılıķ emrāzın beyān eder.

Safradan kaynaklanan sarılığa, sevdadan kaynaklanan sarılığa, hem safradan hem sevdadan olan sarılığa, ciğer hararetinden olan sarılık hastalığına, zehirli hayvanın ısırması sebebiyle oluşan sarılığa, gözde olan sarılığa yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

On yedinci bāb: Böbreklere olan ‘illetleri ve mu‘ālece beyānındadır.

Böbreklerdeki yaralara, böbreklerden kaynaklanan irinli idrara, bel ağrılarına, böbrek taşlarına yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

On sekizinci bāb: Meşānede olan emrāzın ‘ilāci beyānındadır.

Mesanedeki şişlikten kaynaklanan kasık ağrısına, mesanede oluşan taş ve kuma, idrar yolundaki taşlara, idrarı durmayana, mesanede olan irinlere, bel soğukluğuna, kesik kesik idrar yapmaya yönelik

sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

On doğuzuncu bāb: Selesü'l-bevl ve döşege işemek ‘ilacı bildürir.

Kendi kendine akan idrara, yatağını ıslatanlara, idrarı kesilmeyenlere, bel soğukluğu olanlara yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

Yirminci bāb: Kabzu'l-bevl ‘ilacın bildürir.

Sevdadan olan idrar yolu tutulmasına yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

Yirmi birinci bāb: Zekerin ve hayāların şişlerin ve cerāhatin ‘ilācların beyanındadır.

Kan ile karışık irinlerden kaynaklanan hāya şişlerine, ata binmekten veya düşmekten meydana gelen şişlere, balgamdan olan şişlere, sevdadan kaynaklanan şişlere, hāyada olan şişlere, kasıkta olan yellere yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

Yirmi ikinci bāb: Fitık ya'nī kasuk yaruđunuñ ‘ilacı beyanındadır.

Kasığın yarılmasından kaynaklanan ağrılara, çocuklarda oluşan fitıklara, yeni doğanlarda olan fitıklara, büyük oğlanlarda olan fitıklara yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

Yirmi üçüncü bāb: Zeker-i za'if beyanındadır.

Kalbin ve ciğerin yağlanması kaynaklı zayıflığa, böbreklerin zayıflığından kaynaklı güçsüzlüğe, beden zayıflığından kaynaklanan isteksizliğe, erlikten kalanlara, hamile kalamayan hanımların sıkıntlarına yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

Yirmi dördüncü bāb: Hayız kanı çok akıp kesilmediđiniñ ‘ilacı beyanındadır.

Sürekli adet görenlere, rahminden akıntı gelenlere, adet kanı koyu olanlara, adet göremeyenlere yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

Yirmi beşinci bāb: Hayız görmeyen ‘avratın ‘ilacı beyanındadır.

Hamile bayanlar dışındaki adet görmeyen kadınlara yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

Yirmi altıncı bāb: El-kışır.

Meni yetersizliğinden dolayı hamile kalamayan kadınlara, rahimlerindeki ödem dolayısıyla hamile kalamayan kadınlara, şişmanlıktan kaynaklanan, depresyon gibi ruhî rahatsızlıklardan kaynaklanan

kısırlıklara yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

Yirmi yedinci bāb: Hāmile hātunlar ve doğuran lāvza hātunlara müte‘allik olan ‘illetlerin beyānındadır.

Hamile olup olmadığını öğrenmek isteyen kadınlara, hamileliğin yirminci haftasında bebeğin kıvılcılamaya başlamasına, hamileliği boyunca zayıflayan kadınlara, doğum vaktindeki sarılık hastalığına, hamileliği boyunca ağrı çeken kadınlara, doğum esnasında bebeğin ters geldiği durumlara, doğum esnasında kasılma sebebiyle bebeğin çıkmaması durumuna, doğum ağrısı gelmeyen kadınlara, doğurduktan sonra ağrısı kesilmeyen kadınlara, doğum akıntısının kesilmemesi durumuna, doğumdan sonra kanamanın durmamasına, doğumdan sonra kesilmeyen göğüs akıntılarına, doğumdan sonraki şişkinliğe, hamilenin göğüslerindeki şişkinliklere, sütü yeterli gelmeyen loğusa kadınlara, uyku bozukluğu olan bebeklere, ishal olan bebeklere, idrar yolundan kan gelen bebeklere, bebeklerde oluşan kurtlanmalara, bebeklerin karın şişlerine ve ağrılarına, bebeklerde oluşan basura yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

Yirmi sekizinci bāb: Şancu ‘illetlerin ve mu‘alecelerin beyān eder.

Durduk yerde sancısı olanlara, karın ağrılarına, basur ağrılarına, yürekde olan kurtlanmaya, kasık yellerinden kaynaklı sancılara, sol göğüs altında oluşan sancılara, vücudun sağ tarafında olan sancılara yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

Yirmi dokuzuncu bāb: Şara‘ zahmetine müte‘allik olan aḥvāli beyān eder.

Saradan kaynaklanan ağrı ve kasılmalara yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

Otuzuncu bāb: Taḥlīl müte‘allik olan aḥvālleri beyān eder.

Damla hastalığı sebebiyle oluşan dil tutulmasına yönelik sebeplere, tespitlere, geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

Otuz birinci bāb: Tā‘ūn aḥvāllerini beyān eder.

Taundan kaynaklı deri döküntülerine, taun kaynaklı yüksek ateşe ve taun kaynaklı ağrılara yönelik sebeplere, tespitlere geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir.

Otuz ikinci bāb: Baraş ve aḳ ve ḳara bahaḳıñ mu‘alecesi beyānındadır.

Gövdede ortaya çıkan lekeler, derinin yüzeyinde olan olan abraşlık rahatsızlıklarına, derinin iç kesiminde olan baras rahatsızlıklarına, cüzzam rahatsızlıklarına, abraşlık nedeniyle psikolojik sorunlar yaşayanlara, saç sakalı dökülen adamlara, verem ve geçmeyen öksürük için, zekâyı kuvvetlendirmek için, frengi için, basur ve yan ağrısı için, dalak ve kemikte olan safra için, saç sakal gürleşmesi için, el ayak dolması için, kulunç ve tırnak batması için, göz nurunu arttırmak için, bel sızısı için sarılık ve bel

soğukluğu için, solucan ve basur için, ağız kokusu ve kulunç için, göz kararması ve baş dönmesi için, kulakta olan ödemler için, zehirli hayvan sokmaları için, akla zeyreklik vermek için, unutkanlık için, benzi kızıl ve güzel etmek için, ağız kokusunu gidermek ve eklemelerdeki sızıları kesmek için, ağızdan gelen kara suyu kesmek için, bedende olan yelleri kesmek için, yarım baş ağrısı için ve idrar yolunu açmak için, göz dönmesi gidermek için, iştahı açmak için, balgam ve sevdadan kaynaklanan melankolik rahatsızlıklar için, baş dönmesini gidermek için, kan kusmayı durdurmak için, ishali kesmek için, mide soğukluğuna, hazımsızlık yaşayıp kusana, acı sidik rahatsızlığını kesmek için, zatürre ve frengi hastalığı için, basur ve yabis rahatsızlığı için, nikris ve yan başında olan rahatsızlıklar için, göze parlaklık vermek için, ses kısıklığını gidermek için, nefes darlığı ve diş çürüğü için, göğüs daralması ve kalp çarpıntısı için, eli ayağı ve makatı yarılanlar için geleneksel tedavilere, bu hastalıkların tedavisi için yeni denenmekte olan ilaç tariflerine yer verilmiştir. Ayrıca hastalıkların teşhisleri ve nedenlerine değinilir.

Otuz üçüncü bāb: İsti‘māl olunan ma‘cūn beyānındadır.

Cüzzam hastalığı, bağırsak solucanı ve safra çıkarmak için, zehirli hayvan sokmasına, sancı için kuduz hastalığı için, tatar kurdu rahatsızlığı için, idrarı durmayanlar için, bel ağrısı ve iktidarsızlık için, kadın kısırlığı için, yediğini hazm edemeyenler için, safrayı ve balgamı yok etmek için, yel için, verem ve hafakan için, bedende olan sızı ve kulunç için tedavilere, tedavilerde kullanılan ilaçlara ve bu ilaçların tariflerine yer verilir. Ayrıca hastalıkların teşhisleri ve nedenlerine değinilir.

Otuz dördüncü bāb: Ba‘zı münāsib olan beyānında acalinus balgamı.

Balgamdan olan eski hastalıkları gidermek için, eski göz ağrılarını gidermek için, safradan kaynaklı ishali kesmek için, unutkanlığı gidermek için, baş dönmesini kesmek için, ödem ve kulunç gibi haller için, göz kuruluşunu tırnak körlüğünü ve balgamdan olan baş ağrılarını gidermek için, mafsals ağrıları kesmek için tedavilere, tedavilerde kullanılan ilaçların yapımlarına yer verilir. Ayrıca hastalıkların teşhisleri ve nedenlerine değinilir.

Otuz beşinci bāb: Ba‘zı lāzım olunan kırşları beyān eder.

Nefes darlığı rahatsızlığı için, mide rahatsızlıkları için, kalp ağrıları ve akciğer hastalıkları için, hararetin kesilmesi için tedavilere, tedavilerde kullanılan ilaçların yapımlarına yer verilir. Ayrıca hastalıkların teşhisleri ve nedenlerine değinilir.

Otuz altıncı bāb: Sefifler beyān olunur.

Hafakan rahatsızlığı için, ayaklarında derman olmayanlar için, yürek çarpıntıları için, sevdadan kaynaklanan rahatsızlıklar için, hazımsızlık için, cinsel gücü arttırmak için tedavilere, tedavilerde kullanılan ilaçların yapımlarına yer verilir. Ayrıca hastalıkların teşhisleri ve nedenlerine değinilir.

Otuz yedinci bāb: Şarāblar beyānındadır.

Basur hastalığı için, idrar yolları enfeksiyonu için, baş dönmesi için, kusmayı kesmek için, harareti kesip mideye kuvvet vermek için, baş ağrısını gidermek için, iştah açmak için, safradan kaynaklanan hastalıkları hafifletmek için, susuzluğu dindirmek için, nikris ve öksürük rahatsızlığı için, safra ve balgamdan kaynaklanan rahatsızlıklar için tedavilere, tedavilerde kullanılan ilaçların yapımlarına yer verilir. Ayrıca hastalıkların teşhisleri ve nedenlerine değinilir.

Otuz sekizinci bāb: İhtikān aḥvāli beyān eder.

Kabız hastalığı için, vücutta oluşan bazı ödem ve şişmelerin giderilmesi için tedavilere, tedavilerde kullanılan ilaçların yapımlarına yer verilir. Ayrıca hastalıkların teşhisleri ve nedenlerine değinilir.

Otuz dokuzuncu bāb: Şāflar beyānındadır.

Belde oluşan ağrılar için, midede oluşan safra ve balgamı kesmek için tedavilere, tedavilerde kullanılan ilaçların yapımlarına yer verilir. Ayrıca hastalıkların teşhisleri ve nedenlerine değinilir.

Kırkıncı bāb: Ba’zı lāzım olan merhem beyānındadır.

Kapanmayan yaraların tedavisi için, irinli yaralar için, kılıç yaraları ve diğer alet yaralarının kapanması için, havalanmış yaralar ve çıbanlar için, yüksek sıcaklık nedeniyle kapanmayan yaralar için tedavilere, tedavilerde kullanılan ilaçların yapımlarına yer verilir. Ayrıca hastalıkların teşhisleri ve nedenlerine değinilir.

Kırk birinci bāb: Tuzlar beyān olunur.

Akan kanı kesmek için, açık yarayı kurutmak için, geçmeyen yaralar için, bedenün güzel kokması için tedavilere, tedavilerde kullanılan ilaçların yapımlarına yer verilir. Ayrıca hastalıkların teşhisleri ve nedenlerine değinilir.

Kırk ikinci bāb: Yağular beyānındadır.

Aranus yakısı, kırılmış kemiklerin kaynaması için, bel ağrısını kesmek için, zift yakısı bel ağrıları için, düşmelerden ve vuruqlardan kaynaklanan yaralar için tedavilere, tedavilerde kullanılan ilaçların yapımlarına yer verilir. Ayrıca hastalıkların teşhisleri ve nedenlerine değinilir.

Kırk üçüncü bāb: Dehneler çıkarmak beyānındadır.

Ağrıların ve sızılarının kesilmesi için, mafsalları için; kulunç, baş, omuz ve bilek ağrıları için, yan baş ağrısı için, sızi ve bel ağrısı için, sinirleri yumuşatmak için, cüzzam ve frengi için, kararmış ve sararmış dişler için tedavilere, tedavilerde kullanılan ilaçların yapımlarına yer verilir. Ayrıca hastalıkların teşhisleri ve nedenlerine değinilir.

Kırk dördüncü bāb: Ba’zı ‘acāib ‘amel beyān olunur.

Bedene kuvvet vermek için, beyin faaliyetlerini hızlandırmak için, doğurganlığı artırmak için tedavilere, tedavilerde kullanılan ilaçların yapımlarına yer verilir. Ayrıca hastalıkların teşhisleri ve nedenlerine değinilir.

Kırk beşinci bāb: Kan alması aḥvālin beyān eder.

Kan almanın koşulları, kimlerden kan alınabileceği, kan alma zamanları konuları işlenir. Bu konular hususunda bilinmesi gereken kurallar açıklanır.

Metin Yayına Hazırlanırken İzlenen Yol

Metnin transkribe edilmesinde umumileşmiş transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır. Metin kurulurken her sayfa başındaki varak numarası kalın yazılarak **1b**, **2a**, **2b** şeklinde gösterilmiştir. Sayfaların satır numaraları yay işareti içinde içinde (1), (2), (3) şeklinde satırın başına yazılmıştır ve metin tamiri ‘[]’ köşeli parantez ile yapılmıştır:

74b (1) *ve besbāse, ve kaķule, ve şopalak, ve dār-ı fülful, (2) ve zencebīl, ve tavuğın kıatısı içinde olan (3) zārdan kurumuş ola her birinden bir dirhem. Bunları (4) saħķ eyleyüp ayva şerbeti ile veyāhūd mersīn şerbeti[i] (5) ile ma‘cūn eyleyeler.*

Metin oluşturulurken her babda metin paragraflara ayrılmış, metnin içerisinde noktalama işaretleri kullanılmıştır.

Bāb-ı evvel: *Başa ‘arız olan (4) illetlerin ilācları beyānındadır. Mālḥülyā ve sevdā (5) define karanfili yumşak döğüp şuda ıslada tā kim (6) kuvveti şuya çıka şıkuş şuyına şeker kıatup (7) içeler nāfi’dür. Ve daḥı baş ağrısına bir miķdār afyūnı (8) filori gibi idüp derisine yapışdırup ol sā‘at (9) ağrısı tırunca kıala.*

Okunamayan kelime olduğu zaman yay içinde üç nokta işareti (...) kullanılmıştır.

41b (12) *Bunları saħķ idüp (...) ile kırsklar düzeler.*

Sonuç

Cerrāhî bir metin olmasının yanında bazı hastalıkların teşhisi ve tedavisi hakkında da bilgiler veren, çeşitli ilaç terkiplerini anlatan *Hazā Kitābu ‘İlmi Hikmet ‘Ani’ş-Şifā*, Hasan bin Abdullah tarafından Türkçeye yazılmış, Osmanlı Türkçesi dil özelliklerini gösteren önemli bir eserdir. 19. yüzyıla ait cerrahî yazmaların sayısı çok fazla değildir. Sayısı az olan bu eserler üzerinde çalışmanın çeşitli zorlukları vardır. Arap alfabesiyle yazılmış metinleri doğru okumanın yanında tıp sahasıyla ilgili çeşitli terim ve kavramlara da vâkıf olmak gerekir. Bu tür metinlerin söz varlığının anlamını tespit etmede karşılaşılan en büyük güçlük, bu alanın terimlerinin bulunabileceği yayınların azlığından kaynaklanmaktadır. Biz de makalemizde bu eseri tanıtarak bu sorunun çözülmesine bir katkı sağlamayı amaçladık.

Dünyadaki diller konuşuldukları ülkelerin kültürlerini, sanatlarını ifade edebilmeleri, ve üretilen bilgileri değerleri sonraki nesillere başarıyla aktarabilmeleri ölçüsüyle değerlendirilir. Ancak bunun yanında dillerin ilmî gelişmelere ayak uydurabilmesi, zaman içerisinde ortaya çıkan yeniliklere kendi içerisinde karşılıklar bulabilmesi de dillerin değer ölçütlerinden biridir. Bu doğrultuda yazma eserler dillerin değişme ve gelişmesinin tespit edilebileceği en önemli kaynaklardır. Doğrudan insanlara faydalı olmak amacıyla kaleme alınmış olan tıp yazmalarının da hem dil açısından hem de hastalıklar ve tedavi yöntemleri ile ilgili bilgileri yansıtması bakımından ayrı bir önemini olduğu muhakkaktır. Bu bağlamda biz de Klâsik Osmanlı Türkçesi dönemine ait, Hasan bin Abdullah’ın *Hazā Kitābu ‘İlmi Hikmet ‘Ani’ş-Şifā* adlı tıbbî içerikli eserini tanıtmaya çalıştık.

Kaynakça

Bayat, A. H.; Okumuş, N. (2004). *Mahmūd-ı Şirvânî, Mürsîd (Göz Hastalıkları)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Bayat, A. H. (2016). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

Doğan, Ş. (2014). "Bir Eski Oğuz Türkçesi Metni: Risâle-i Bevâsîr". *Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 53-117.

Kültüral, Z., & Koç, A. (2012). *Derviş Muhammed bin eş-Şeyh el-Ankaravi, Durri’l-Meknûn (saklı İnciler), Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım*. Konya: Palet.

Zülfikar-Aydın, M. B. (1998). 18. yüzyıla Ait Türkçe "Müfredat" Kitapları ve Türk Tarihindeki Yeri. *Tıp Tarihi Araştırmaları*, Sayı: 7, s. 55-168.

ÖLÜM YOLUNDA İKİ ŞÂİR, BİR ÂŞIK¹**Yasemin AKKUŞ²****Öz**

Klasik İnan edebiyatının en önemli şairlerinden Nizâmî, ‘Leylâ ve Mecnûn’ adlı dillere destan bir aşk hikâyesini ölümsüzleştirmeyi başarmıştır. 12. yüzyılda, Nizâmî’nin üslûbuyla dirilen bu hikâye, yüzyıllarca gerek İnan gerekse Türk edebiyatında birçok şairin kalemıyla yeni bir soluk kazanmıştır. Söz konusu eser, şüphesiz 16. yüzyıl Klâsik Türk edebiyatı şairi Fuzûlî’nin fesahat, belagat ve üslûbuyla zirveye çıkmıştır. Nizâmî ve Fuzûlî’nin ‘Leylâ ve Mecnûn’ mesnevileri, mukayese edilmeye layık iki eser olarak her zaman araştırmacıların gündeminde olmuştur. Fakat şu ana kadar yapılan Nizâmî-Fuzûlî mukayeselerinde genellikle yatay karşılaştırmalar söz konusu edilmiş, iki eser ve şairleri arasındaki farklılık ve benzerliklerin her yönüyle ortaya konduğu dikey bir karşılaştırma yapılmamıştır. Bu çalışmada, Leylâ’nın ölümüyle birlikte vukû bulan Mecnûn’un ölüm sahnesi mukayese edilecektir. Nizâmî’nin, eserinde sadece olayı aktardığı görölmekteyken Fuzûlî’nin ise kahramanlarının bilinçaltını ve içinde buldukları ruhsal haleti tasvir ettiği; araya serpiştirdiği gazellerle duyguyu ön plana çıkararak, olayı daha da insanileştirdiği görölmektedir. Nizâmî’de vak’anın öncelendiği, Fuzûlî’de ise olay-insan ilişkisinin derinlemesine işlendiği ve hikâyeciliğin ön plana çıktığı dikkat çekmektedir.

TWO POETS, ONE LOVER ON THE WAY TO DEATH**Abstract**

Nizami, one of the most important poets of classical Iranian literature, succeeded in immortalizing a proverbial love story named ‘Layla and Majnun’. This story, which rose with the tone of Nizami in 12th century, achieved a new inspiration in both Iranian and Turkish literatures by many poets for centuries. The work of art in question came to a height undoubtedly by the fluency, declamation and style of Fuzuli, who was a poet of 16th century Classical Turkish literature. ‘Layla and Majnun’ masnavis of Nizami and Fuzuli have always been in the agenda of researchers as two creations worth comparison. However, generally horizontal comparisons have been mentioned in the Nizami-Fuzuli comparisons done until now; a vertical comparison has not been conducted, which puts forward differences and similarities between two creations and their poets at all points. In this study, death scene of Majnun, which takes place together with the death of Layla, will be compared. While Nizami is seen to narrate only the incident in his work; Fuzuli is seen to describe the subconscious and the emotional state his characters are in and to humanize the event by featuring the emotion he interspersed among via lyrics. Prioritization of the event in Nizami attracts attention; while event-human relationship to be cultivated deeply and storytelling coming to prominence stands out in Fuzuli.

Key Words: Comparison, Nizami, Fuzuli, Layla, Majnun, Death

¹ Bu makale, Akademik Girişim Platformu tarafından 4-7 Şubat 2016 tarihlerinde Barselona’da gerçekteştirilen “Sosyal Bilimler Kongresi”nde sunulmuş olan bildirinin genişletilmiş şeklidir.

² Yrd. Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, yaseminakkus@kmu.edu.tr [Makale kayıt tarihi: 9.3.2017-kabul tarihi: 11.4.2017].

Giriş

Edebî metin mukayesesi, birbirinden farklı metinlerin yapısı, muhtevası, yansıttığı zihniyet, insan ve toplum anlayışı, inançları, edebiyat geleneği gibi açılardan karşılaştırılmak amacıyla yapılır. Her dönem ve edebiyat muhiti, metinlerinde kendi dönemlerinin özelliklerini yansıtır.

“Edebî duyguların incelenmesi, edebiyattaki duyguların incelenmesini tamamen aşar. Bu durumda erdem, mutluluk, ölüm, suç, özgürlük vb. yazarın mizacına göre” (Rousseau, 1994, s. 139) değişkenlik gösterir. Duygunun fiilî görünüm ve biçimi yazılı bir geleneğe, bir üslûba, bir modaya bağlıdır. Duygusalığın olağan incelenmesine içtenliğin incelenmesini de eklemek gerekmektedir. Duygular da düşünceler gibi, ülke ve uygarlıklar arasında gidip gelir, değiş tokuş yapar ve kılık değiştirirler (Rousseau, 1994, s. 140).

Böyle bir mukayesede, dikkat edilmesi gereken üç husus şöyledir: Yazarın özgün mizacının payı, onu kuşatan toplumun etkisi ve kaygıların dile getirilişine has edebî geleneğin ağırlığı. (Rousseau, 1994, 141) Bu çalışmada, mukayeseli edebiyatın amacına uygun bir şekilde, birbirinden farklı zaman ve dillerde yazılmış iki Leylâ ve Mecnûn hikâyesinin mukayesesi yapılacaktır. Birisi ilk manzum ve Farsça Leylâ ve Mecnûn metni olan Genceli Nizâmî (1141-1204)'nin metni; diğeri de Fuzûlî(1483-1556)'nin Türkçe kaleme aldığı metindir.

İslâmî edebiyatın en çok işlenen konularından biri de başlangıcı Asurlulara kadar giden Leylâ ve Mecnûn hikâyesidir. Asur kralı Asurbanipal'ın kitaplığındaki çivi yazılı tuğla tabletlerde bu hikâyeye rastlanmıştır. Arap yarımadasında yüzyıllar boyunca yaşayan hikâyeye, hicri 1. yüzyılda Âmirî kabilesinden Kays bin el-Mülevvah adlı bir şairin, amcasının kızı Leylâ binti Mahdî bin Sa'd için söylediği aşk şiirleri ile gelişmiştir. Bu şiirler yayılarak dilden dile yayılmaya başlamış ve kısa bir süre içinde Arap yarımadasında yaşayan hikâyeye beslenerek son şeklini almıştır. (İpekten, 2015, s. 43) Leylâ ve Mecnûn hikâyesi, Arap edebiyatında 10. yüzyıldan beri yaygındır. Mecnûn'a atfedilen şiirler, aralarına katılan mensur parçalarla birlikte birbirine bağlanarak bir hikâyeye haline sokulmuş ve türlü adlar altında toplanmıştır (Levend, 1959, s. 6).

1. Nizâmî'nin Leylâ ve Mecnûn'u

'Leylâ ve Mecnûn' hikâyesini İran şairleri daha ayrıntılı işlemişlerdir. Önce başka eserler içinde parça parça görülen bu hikâyeye, ilk kez Nizâmî tarafından tam bir mesnevi haline getirilmiş ve tasavvufi unsurlar eklenmiştir. İran edebiyatında kaleme alınmış 'Leylâ ve Mecnûn' hikâyelerinden en başarılısı Nizâmî'ye ait olmaktadır (İpekten, 2015, s. 43).

Nizâmî, Klasik Fars edebiyatının dâhi şairlerinden biri olarak tanınmasının yanı sıra hamse türünün kuruculuğu payesini elde etmiştir (Kantar, 2007, s. 183). Kendini “sonsuz söz sihirbazı ve eşi benzeri olmayan” manasında “âyîne-i gayb” (Servetiyân, 1376, s. 17) yani “gaybın aynası” olarak adlandıran Nizâmî, eserini Şirvanşahlardan Ahistan bin Minuçih'r'in isteği üzerine 1188 tarihinde kaleme almıştır. Böylece 4718 beyitlik mesnevisini 1188 yılında tamamlamıştır (Levend, 1959, s. 11). Nizâmî, Arap kaynaklarındaki söylentilerden bazısını değiştirmiş, kendiliğinden bazı motifler de ekleyip konuya uygun hikâyelerle süslemiş (Levend, 1959, s. 31) ve tasavvufla renk katarak eserini meydana getirmiştir. (Servetiyân, 1376, s. 192) Klasik Fars edebiyatında Nizâmî'den itibaren büyük ilgi gören Leylâ ve Mecnûn mesnevisi birçok şair tarafından kaleme alınmışsa da hiçbiri onun seviyesine ulaşamamıştır (Yazıcı, 2003, s. 160).

2. Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn'u

Fuzûlî, 16. yüzyıldan bugüne kadar yetişen, Türk edebiyatının tanınmış şairleri içerisinde en büyük lirik şair olarak yer edinmiştir. Aşk ve ızdırap şairi olarak bilinen Fuzûlî'ye göre gerçek şiir, dertten ve elemden bahseden şiirdir. Şair, şiirlerinde terennüm ettiği aşkı 'Leylâ ve Mecnûn' mesnevisinde hikâyelendirmiş ve sanki kendi duygularını bu iki kahramana söyletmiştir. Fuzûlî'nin 'Leylâ ve Mecnûn'unun Türk edebiyatında yazılmış bütün 'Leylâ ve Mecnûn'lardan üstün ve güzel oluşu bu yüzdendir (Mazıoğlu, 1992, s. 13-21).

Fuzûlî 'Leylâ ve Mecnûn' hikâyesini yazmaya 1534 yılında Kanuni Sultan Süleyman ile beraber Bağdat'a gelen Taşlıcalı Yahya ve Hayâlî Bey'in teşviki ile karar verdiğini eserinde belirtmiştir. Şair, Türk edebiyatında en çok okunan 3096 beyitlik 'Leylâ ve Mecnûn' adlı mesnevisini 1535 yılında tamamlayarak Bağdat Valisi Veys Bey'e ithaf etmiştir. Bölüm başlıkları secili nesir ile ifade edilen eserin içine serpiştirilmiş rubailer, gazeller ve murabbalar vardır. Gazellerden 10'u Leylâ, 14'ü Mecnûn tarafından, diğerleri ise üçüncü şahıs ağzıyla söylenmiştir (Açıkgöz, 1998, 21). Fuzûlî, hikâyeyi meydana getirirken Nizâmî'nin mesnevisini esas almıştır (Levend, 1959, s. 267).

3. 'Leylâ ve Mecnûn' Hikâyesinin Özeti

'Leylâ ve Mecnûn' hikâyesinin konusu iki şairde birtakım farklılıklar gösterse de ana hatlarıyla kısaca şöyledir:

Zengin bir Arap beyinin oğlu olan Kays ile Leylâ okudukları mektepte karşılaşır ve birbirlerine âşık olurlar. Leylâ'nın annesi, çıkan dedikodulardan sonra Leylâ'yı okuldan alır. Bu ayrılık üzerine Kays derdini saklamaz, halka rüsva olur, 'Mecnûn' diye anılmaya başlar ve çöllere düşer. Babası Mecnûn'u bu sevdadan vazgeçirmek için nasihatler eder, bu dertten kurtulmak üzere Allah'a yalvarması için Kâbe'ye götürür. Fakat Mecnûn, Kâbe'de Allah'tan aşk derdini arttırmasını ister. Babası çaresiz ve perişan eve döner, Mecnûn ise arkadaş edindiği vahşi hayvanların yanına çöle döner.

Daha önce Leylâ'yı ailesinden isteyen Mecnûn'un babasına cevap olarak; kızlarını böyle bir çığına vermeyecekleri, söylenmiştir. Leylâ'yı İbn-i Selâm adında zengin bir adamla evlendirirler. Leylâ, kocasına yalanlar söyleyerek kendisine yaklaştırmaz. Bir müddet sonra İbn-i Selâm ölür. İki âşık arasında haber getirip götüren Zeyd ile bu iki âşığı kavuşturmak için savaşan Nevfel de sonucu değiştiremez. Mecnûn, çölde aşkın bütün cefa ve ızdıraplarını yalnız başına yaşar. Leylâ, bu aşk acısına daha fazla dayanamaz ve ruhunu teslim eder. Leylâ'nın ölüm haberini alan Mecnûn, sevgilisinin kabrinin üzerine kapanarak oracıkta can verir.

4. Nizâmî ve Fuzûlî'de Olay Örgüleri

Şöhretleri kendi edebiyatları dışına taşan Nizâmî ve Fuzûlî'yi, söz konusu hikâye çerçevesinde birçok araştırmacı, farklı zaviyelerden mukayese etmiştir. Fakat dikey karşılaştırma ile yani; benzerliklerin ve farklılıkların ayrıntılı bir şekilde ele alındığı, şairlerin sadece hikâyeyi işleyişi değil aynı zamanda kendi kültürü ve lisanının bir aksi olarak yansıttığı bakış açısı, kurgulama yöntemi, üslup ve anlatımının

irdelendiği bir mukayese şekli ortaya konmamıştır. Bu tür bir dikey karşılaştırma³, epey ayrıntı içereceğinden ötürü hikâyenin sadece bir bölümü üzerinde uygulanacaktır.

Mecnûn'un ölüm sahnesi, hikâyenin sonu ve aynı zamanda en etkileyici bölümlerinden bir tanesidir. Tabii, bu arada Mecnûn'un ölüm sahnesini hazırlayan diğer olay örgüleri de önem arz etmektedir. Bunlar; Leylâ'nın kocası İbn-i Selâm'ın ölümünden sonra iki âşığın çeşitli nedenlerle yine kavuşamaması ve Leylâ'nın ölümü, şeklinde gelişen olay örgüleridir. Her iki şairde birtakım farklılık ve benzerlikler barındıran bu sahneler, ana hatlarıyla aynılık gösterirler.

Nizâmî'de⁴ söz konusu olay örgüleri şöyledir:

- Leylânın kocası İbn-i Selâmın vefat etmesi
- Hazan tasviri ve Leylânın ölümü
- Leylânın ölümüne Mecnûnun ağlayıp inlemesi
- Leylânın kabri üzerinde Mecnûnun vefat etmesi
- Kabilesinin Mecnûnun ölümünden haberdar olması

Fuzûlî'de⁵ Mecnûn'u ölüme hazırlayan olay örgüleri şunlardır:

- Bu Leylânın İbn-i Selâmdan sonra mâcerâsıdır ve zâviye-i mihnetde vâki' olan belâsıdır
- Bu Leylânın nâkaya arz-ı râzıdır ve zebân-ı hâl ile izhâr-ı niyâzıdır
- Bu Leylânın Mecnûndan haberdâr olduğudur ve metâ'-ı vaslına nakd-i cân ile harîdâr olduğudur
- Bu Mecnûnun nihâyet-i hayretidir ve Leylîden istiğnâ vü gafletidir
- Bu Leyliye Mecnûnun istiğnâsıdır ve isbât-ı safâ-yı imlâsıdır
- Bu Leylîden Mecnûn etvârına tahsîndür ve hüsn-i i'tikâdına kemâl-i yakîndür
- Bu Mecnûnun mi'râc-ı fezâilidir ve beyân-ı mertebe-i hüsn-i hasâilidir
- Bu Leylânın bahâr-ı ömrüne hazân erdüğüdür ve gülbün-i hayâtına sarsar-ı noksân yetdüğüdür
- Bu Leylânın anasına vasiyyet etdüğüdür ve düst yâdiyle dünyâdan getdüğüdür
- Bu Mecnûnun Leylî vefâtından haber eşitdüğüdür ve hasretle dünyâdan getdüğüdür

Her iki şairin eserinde, sadece olay örgülerini ihtiva eden başlıklar mukayese edildiğinde bile Fuzûlî'nin Nizâmî'ye nispetle tahkiye etmede daha başarılı olduğu anlaşılmaktadır. Nizâmî, bazı vaka zincirlerini ayrı ayrı ele almaktansa bir arada işlemeyi uygun görmektedir. Fuzûlî ise her birini ayrı başlıklar altında işlemekte ve “metin halkasındaki hale münasip gazeller ile fiktif yapının” (Açıkgöz, 1987, s. 40) daha

³ ‘Dikey’ ve ‘yatay’ karşılaştırma ifadeleri daha önce herhangi bir çalışmada bilimsel bir terim olarak kullanılmamıştır. ‘Yatay karşılaştırma’ ile yüzeysel, ayrıntılara değinilmemiş ve genel hatlarıyla yapılan bir mukayese, ‘dikey karşılaştırma’ ile metnin kendi içinde bütünlük arz eden bir bölümü üzerinde ve her türlü ayrıntıya girilerek yapılmış bir mukayese kastedilmektedir.

⁴ Nizâmî'nin “Leylî vü Mecnûn” adlı eserinden yapılan alıntılarda şu eser kaynak olarak alınmıştır: “Hasan Vahid Destgerdi-Sâid Hamidiyân, *Hakîm Nizâmî Genceî Leylî vü Mecnûn*, Neşr-i Katre, Tahran 1389.”

⁵ Fuzûlî'nin “Leylâ vü Mecnûn” adlı eserinden yapılan alıntılarda şu eser kaynak olarak alınmıştır: “Necmettin Halil Onan, *Fuzûlî Leylâ ile Mecnûn*, Maarif Basımevi, İstanbul 1956.” (Ayrıca diğer kaynaklar da kontrol amaçlı kullanılmıştır: “Hüseyn Ayan, *Leylâ vü Mecnûn/Fuzûlî*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.”, “Muhammet Nur Doğan, *Fuzûlî Leylâ ve Mecnûn*, Yelkenli Yayınları, İstanbul 2015”)

kolay anlaşılmasına vesile olmaktadır. Bu da şairin anlatım tekniğini; yani yoğun tahlil ve tasvir anını nasıl şekillendirdiğini anlatmaktadır.

5. Olay Örgülerinin Genel Mukayesesi

Fuzûlî ve Nizâmî'de Mecnûn'un ölüm sahnesini mukayeseye geçmeden evvel yukarıda başlık olarak verilen olay örgülerinin içeriklerine değinmek yerinde olacaktır. Söz konusu başlıklar, birebir örtüşmediğinden bu bölümlerin özet karşılaştırması ana hatlarıyla ve hikâye odaklı yapılacaktır:

5.1. Leylâ'nın Kocası İbn-i Selâm'ın Ölümünden Sonra:

Nizâmî'nin mesnevisinde, kocası İbn-i Selâm'ın ölümünden sonra Leylâ, uzun süre evden çıkamaz. Çünkü Arap âdetlerine göre kocası ölen kadının iki yıl boyunca evden dışarı çıkmaması ve yüzünü kimsenin görmemesi gerekmektedir. Fakat Leylâ'nın aklı ve gönlü Mecnûn'dadır. Sevdiğine ulaşmak, onu görmek ister.⁶ Bu ayrılık acısı Leylâ'yı iyice güçsüz bırakır ve zayıf düşürür.

Fuzûlî'nin eserinde ise İbn-i Selâm'ın ölümünden sonra Leylâ, baba evine döner. Ağlar, yas tutar; fakat bu ağlayışlar aslında Mecnûn içindir. Feleğe, talihine isyan eder. Bir yandan Mecnûn'la birlikte olduğu takdirde namusuna leke sürüleceğini düşünür, diğer yandan da Mecnûn'un âhından çekinir. Ne yapacağını bilemez ve Allah'tan kendisini hidayete erdirmesi için dualar eder. Devesiyle dertleşir, sırrını açar, hâlini izhar eder ve devesinden kendisini Mecnûn'un yanına götürmesini ister. Leylâ, bir ara kendinden geçer. Bu arada gecenin karanlığında kafileden uzaklaşırlar ve kervancı başının bundan haberi olmaz. Leylâ, kendine geldiğinde yoldaşlarının gittiğini fark eder, onlardan bir iz arar fakat bulamaz. Mecnûn'un diyarına düşen Leylâ, ansızın hüznü birini görür. "Kimsin?" diye seslenir. Konuşurlar, Leylâ önceleri Mecnûn'u tanımaz. Yaşadıklarını bir bir anlatan Mecnûn, şiir söyler. Bunun üzerine Leylâ, onu tanır ve kendi hâlinden bahseder. Şimdiye kadar hep intizar çektin, yâri görmeyi diledin, artık ona kavuştun, diyerek Leylâ da bir şiir söyler. Lakin Mecnûn, Leylâ'yı tanımaz. Akıl başında olmadığı için tanımadığını söyler ve "Sen kimsin?" diye sorar. Leylâ, kendisinin sevdiği kız olduğunu müjdelar, visale davet eder, âşığın maşuka naz ettiği nerde görülmüştür, diyerek sitemler eder. Mecnûn ise hayalinle yeterince yandığını ve artık visale takati kalmadığını, kendisinin bu aşk yolunda mecnun olduğunu söyler. Leylâ'ya akıl yolunu tutup kendi durumuna düşmemesi ve namusunu koruması için nasihatler eder. Vahdet yolunda "ben-sen" olmayacağını ve rüsvalık yolunu tuttuğunu dile getirir. Mecnûn'un ilâhî aşka eriştiğini anlayan Leylâ, şöyle der: "Hoş mertebedir, bu; bârek'Allâh! Üzgündüm; ama beni mutlu ettin, gafildim ve cehaletimle mest idim, süslenip seni hayal ederdim. Oysa şimdi senin hâlini anladım. Ben artık bundan sonra yüzüme yokluk örtüsünü çekeyim." Devesinin hızla kendine doğru geldiğini görür. Mecnûn, gamlı bir hâlde geride kalırken devesi Leylâ'yı evine götürür. Mecnûn'dan uzaklaşıp vuslatta teselli bulamayan Leylâ, dünyayla olan tüm ilişkisini keser, matemdedir, perişan olur.

⁶ Eserin bu bölümünde Nizâmî'ye ait olup olmadığı belli olmayan ve Şair-i ilhâkî adıyla yazılmış bazı ilaveler mevcuttur. Bu ilâvelere göre; Leylâ iki yıl matemden sonra baba evine döner, artık kimseden korkusu yoktur. Zeyd'i çağırarak Mecnûn'u görmek istediğini söyler ve ondan Mecnûn'u getirmesini rica eder. Mecnûn bu müjdeyi alınca sevinir, Leylâ'nın gönderdiği elbiseleri giyer. Vahşi hayvanlar peşlerinde Zeyd ile birlikte yola çıkarlar. Geldiklerini gören Leylâ, çadırından çıkarak misafirin ayağına kapanır. İki sevgili kendilerinden geçerler. Nihayetinde iki sevgili sarmaş dolaş olurlar ve bu şekilde bir gün bir gece kalırlar. (Destgerdî, Hamidiyân 1389: 240-247)

5.2. Leylâ'nın Sırrını Annesine Açması, Vasiyeti ve Ölümü:

Nizâmî'nin Leylâ'sı, annesinin yanına giderek sırrını açar ve şöyle der: "Bundan sonra sevdiğim sana yadigâr, sakın ona kötü gözle bakma, benim gibi sen de onu yücelt. O gönül hastasına şöyle dersin: 'Leylâ ölüm anına kadar seni ve aşkını sayıkladı, senin hatıranla can verdi, azığı sadece aşk derdiydi, öldükten sonra da gözleri yolda senin gelmeni bekleyecek.' Öldüğüm zaman onun yolunun tozundan gözüme sürme çek. Sevgilim mezarıma gelip ağlayacaktır. Onu hoş tut, benim hâlimi ona anlat." Daha sonra ise annesinden gül renkli kefenle kendisini gelin gibi uğurlamasını ister ve ebedî huzura kavuşarak can verir. Kızının cansız bedenini gören Leylâ'nın annesi, yüreğindeki yangınla saçlarını yolar, gözyaşı döker. Tüm bu feryatlardan sonra -kızının vasiyet ettiği gibi- gelinin cansız bedenini anber ve gül suyuyla yıkayıp toprağa verir.

Fuzûlî'nin günden güne eriyen Leylâ'sı, gizlediği ve tahammül ettiği derdini, sırrını annesine açar. Bir ay yüzlüye müptelâ olduğunu, ancak bu aşktan pişman olmadığını söyler. Ve şöyle devam eder: "Bu dünyaya veda ettiğimde o, bensiz ağlayıp inleyecek. Eğer onun bulunduğu yere yolun düşerse sevgiliden benim için dua iste, ayaklarına kapan. Leylâ senin yolunda can verdi, özgür ve mutlu oldu, sen de bu yolda sadıksan bu dünyayı terk etmek için sabretme, dersin." Leylâ bu sözleriyle vasiyetini tamamlar ve ebedî yolculuğa çıkar. Annesi, sensiz ne yaparım, diyerek kanlı gözyaşları döker.

6. Mecnûn'un Ölüm Sahnesi

Leylâ'nın ölümünden sonra gerçekleşen bu olay örgüsü, aynı zamanda hikâyenin son sahnesidir. Mecnûn'un ölümünün anlatıldığı bu bölüm, dikey bir mukayese ile ele alınarak neredeyse beyit beyit karşılaştırılacaktır.

6.1. Nizâmî'de Mecnûn'un Ölüm Sahnesi

Nizâmî'de ölüm sahnesi şu şekilde verilmiştir: Leylâ'nın ölüm haberini duyan Mecnûn, feryat ederek Leylâ'nın kabrine koşar, amansız gözyaşları döker, ağlar, inler, bulutlar gibi için için gürlür. O kan dalgasına benzeyen kabrin üzerindeki Mecnûn'un halini sorma. Öyle çok kanlı gözyaşı döker ki insanlar onu görmeye dayanamayıp kaçar. Leylâ'nın mezarı üzerinde kederinden öyle bükülmüştür ki tıpkı hazinenin üstündeki yılan gibidir. Öyle çok lâle renkli (kanlı) gözyaşı döker ki kabrin üstündeki yeşil otlardan lâle çıkar:

Ez-bes ki sirişk-i lâle-gûn riht
Lâle ze-giyâh gûreş engiht (255 / 5)⁷

Kanlı ciğeri mum gibi erimiş, ateşli dili çözülmüştür, o an derdinden ağlayarak söylemeye başlar: "Ey hazan vurmuş taze gül, dünya yüzü görmeden dünyadan göçen! Nasılsın? Toprak eziyet ediyor mu? Bu karanlık mezarda ne yapıyorsun? Misk tanesi gibi ben'in, o âhû gözlerin ne hâlde? Parlak akik gibi kıpkırmızı dudakların, misk kokan kıvrıkcık saçların ne hâlde? Hangi gözler, görüyor seni; hangi dimağlara misk kokunu saçyorsun? Servi boyunla hangi ırmağın kenarında salınırsın? Meclisin hangi lâle bahçesindedir? Bu diken rahatsız ediyor mu, seni? Bu mağaranın içinde neler yapıyorsun? Mağaralarda daima yılanlar olur, ey ay yüzlü bu mağara sana mekân olur mu?"

⁷ Nizâmî'nin mesnevisinden yapılan alıntılarda kaynak olarak kullanılan kitapta beyit numarası her sayfada yeniden başladığı için parantez içinde verilen sayıların ilki sayfa numarası, ikincisi o sayfadaki beyit numarasıdır.

Der-gâr hemîşe cây-ı mâr est
Ey mâh to-ra çi cây-ı gâr est (257 / 10)

Senin bu mağarada olman beni derbeder ediyor, nasıl dayanayım buna, sen benim dostum, sevgilimsin. Sen bir hazine olduğun için toprağın altındasın; eğer öyle olmasaydı, orada ne işin vardı? Mağaraların içinde saklı her hazinenin kenarına bir yılan çöreklenir. Ben yuvasız bir yılan misali senin toprağının üzerinde hazine bekçisiyim. Yoldaki kumlar gibi divaneydin, çılgındın; şimdi ise kuyunun içindeki su gibi huzura erdin:

Şûrîde budi çü rîg der-râh
Âsûde şodi çü âb der-çâh (257 / 25)

Ay misali gurbette olmak, kimsesizlik senin kismetindir ve ay'ın kimsesizliği garip bir şey değildir. Görünüşte yoksun, kayıpsın; aslında camının ta içindesin. Dertli gözümden uzaklaşsan da gönlümden uzak değilsin. Suretin aradan çekilse de aşkının derdi sonsuzdur.”

Bu cümleleri söyler, ağlar ve dövünür. Önünde ve arkasında bir avuç vahşi hayvanla kendi diyarına doğru yola çıkar. Ayrılık üzerine beyitler okuyup ölüm dansı içinde devesini sürer. Ayrılığı ve vefayı öyle tasvir edip anlatır ki geriye söylenmedik söz bırakmaz. Esefle başını taşlara vurur, gözyaşıyla kumlara renk verir. Geçtiği yollarda gönlünden çıkan kıvılcımlarla tutuşmayan diken, kanıyla boyamadığı taş kalmaz.

Ağlamaktan mecalsiz kalan Mecnûn, sevgilisini görme arzusuyla kalkar. Dağdan inen sel misali Leylâ'nın kabrine gider. Mezara başını koyar ve toprağını binlerce kez öper. O vefalı sevgilinin mezarıyla ağlayarak gönül derdini paylaşır. Bu arada vahşi hayvanlar da Mecnûn'un etrafında durmuştur. Mecnûn gözyaşlarıyla bir zemzem kuyusu, vahşi hayvanlar ise harem(Ka'be)in etrafını çevrelemiş gibidir. Gözlerini yoldan ayırmazlar ve Mecnûn'un yanına kimseyi sokmazlar:

Çeşm ez-reh-i u codâ ne-kerdend
Kes râ ber-i u rehâ ne-kerdend (259 / 2)

Kuştan karıncaya kadar hiç kimse mezarın yanına yaklaşamaz. İki üç gün o köyün köpekleriyle ızdırıp içinde yaşar. Kimi zaman sevgilinin mezarını kendine kible yapar, kimi zaman da çöllerde dolaşır. Karıncanın gözünü mekân edinir, mezar mezar dolaşır. Ve sonunda bu acı karşısında biçare kalır, o da göçüp gider.

Zamanın tükenmiş, yanık âşığını ve döktüğü gözyaşlarını felek değirmeni öyle öğütür ki zavallı âşık daha da çaresiz kalıverir. Canı burnunda, ağlayıp dertlendiği bir gün toprağın gelinine (Leylâ'nın mezarı) doğru gelir. Mezarın üstüne düşer, gemisi karanlık sulara gömülür. Yorgun bir karınca gibi yuvarlanır, yaralı bir yılan gibi kıvrır. Ağlaya inleye iki üç beyit okur, acı acı iki üç damla gözyaşı döker:

Beyt-i do se zâr zâr ber-hând
Eşk-i do se telh telh be-feşând (264 / 9)

Mecnûn, ellerini semâya doğru açar, gözlerini kapar ve şöyle dua eder: “Ey her şeyi yaratan Hâlık! Beni bu mihnetten kurtar ki sevdiğime kavuşayım. Ruhumu özgür bırak, canımı al; bu sıkıntılardan beni kurtar.” Başını yere koyar, mezarı kucaklar. “Ey dost/sevgili” der ve can verir. O da bu geçitten (dünyadan) geçer. Bu yoldan geçmeyen var mıdır? Yokluk, herkesin kat' etmek zorunda olduğu bir

yoldur. Felek, üzerinde bulunduğun köprüleri yıkmadan sen bu cihan köprüsünden deveni sür. Bu dünyaya bağlanma. Toprak tozdan, eşya kıvılcımdan başka bir şey değildir, hiçbirine bağlanma. Bu dünya sana kalmaz, kalıcı olmayan hiçbir şeye tapma!

Dâ'im be-to ber-cihân ne-mâned
Ân-râ me-perest k'ân ne-mâned (266 / 3)

Mecnûn, dünyadan göçer ve insanların serzenişinden kurtulur. Gelinin (Leylâ) yatağı üzerinde gözleri kapalı uykuya dalar. Ölüm uykusuyla bu dünyada bulamadığı huzura kavuşur. Bir ay hatta duyduğuma göre bir yıl oraya düşüp kalır. Mecnûn bir şah, vahşi hayvanlar da onun muhafızı gibidir, etrafını sarmışlar ve yuvalarını oraya yapmışlardır. Bu yırtıcıların korkusundan halk, oraya yaklaşamaz ve uzaktan baktıklarında arı gibi Mecnûn'un etrafına üşüşen hayvanların ona eşlik ettiklerini zannederler. O şahın ölüp gittiğinden, tacının ve kemerinin rüzgârla savrulduğundan, incinin toprağa karıştığından haberdar değildirler. Feleklerin dönmesiyle ortaya çıkan depremlerin onu toprağa saçtığından ve ondan geriye kalanın kemikten başka bir şey olmadığından haberdar değildirler. Vahşi hayvanlar, kimsenin oraya ayak basmasına izin vermez. İnsanlar, insanlıktan nasibini almamışken hayvanlardaki bu insaniyet ne gariptir. Velhâsıl, bir yıl sonra oradaki yırtıcı hayvanlar, ister istemez dağılıp giderler (Tarlan, 1990, s. 235-236):

Şod sâl gozaşte v'ân ded ü dâm
Âvâre şodend kâm u nâ-kâm (267 / 15)

Oradan geçenler mezara baktıklarında Mecnûn'un oraya düşüp öldüğünü ve geriye kalanın sadece kemikleri olduğunu görürler. Onu vefasından tanırılar. Araplar arasında bu efsanenin ünü yayılır ve herkes duyar:

Âvâze revâne şod be-her bûm
Şod der-Arab in fesâne ma'lûm (268 / 1)

Akrabalar, ileri gelenler, bütün dertliler toplanırlar. Çok ağlarlar, feryat ederler. O(Mecnûn), can incisini saçmış bir sadef gibi bembeyaz kalmıştır. Aşk ceylanından düşen üzeri tozlu, hoş kokular saçan misk gibidir. Üzerindeki tozu temizler ve sadef gibi içinde misk ezerler. Matem tutarlar. Gözyaşlarıyla yıkayıp temizler, topraktan toprağa verirler. Mezarı açar ve Leylâ'nın yanına gömerler:

Pehlû-geh-i dahme râ goşâdend
Der-pehlû-yı Leyliyeş nihâdend (268 / 9)

Leylâ ve Mecnûn, melâmet yolundan çıkıp kıyamete dek nazlı nazlı uyurlar. Onlar bu dünyada sözlerine sadık kaldıkları için, öbür âlemde aynı yatakta uyumaktadırlar. İki âşığın kabri üzerine türbe yaparlar. O türbe bostanları kıskandıracak güzelliktedir ve bütün âşıkların ziyaret yeridir. Oraya gelen kimsesiz veya dertliler bütün kederlerinden kurtulurlar. Türbeye her gidenin dileği yerine gelir.

6.2. Fuzûlî'de Mecnûn'un Ölüm Sahnesi:

Leylâ'nın ölüm haberini alan Zeyd, hemen yollara düşer ve Mecnûn'a haber verir ve şöyle der: "Ey talihsiz! Yazık ki gayretlerin boşa gitti. Leylâ, sana hayat verdi, fani oldu, sen baki ol. O huri, cennete gitti." Bunun üzerine Mecnûn, gönül yangınıyla bir âh çeker. Öyle bir inler ki neredeyse sevgiliyi ecel uykusundan uyandıracaktır:

Mecnûn ki haberden oldı âgâh
 Sûz-ı ciğer ile çekdi bir âh (2933)
 Az kaldı ki nâlesiyle dil-dâr
 Ol hâb-ı ecelden ola bîdâr (2935)

Aklı başından gider, yere düşer. Kendine gelince ağlar, feryat eder. Zeyd'e sitemler eder: "Sana ne yaptım da canıma kast ettin, benim gibi çaresize kıydın, sitem ateşini canıma vurdun, bari bu günaha karşılık bir sevap işle, beni sevgilinin mezarına götür ve oranın mumu yap.":

İlet meni yâr olan diyâra
 Şem' eyle meni mezâr-ı yâra (2944)

Mecnûn ve Zeyd, Leylâ'nın kabrine giderler. O gül yanaklıının mezarını kucaklayan Mecnûn, başına topraklar saçar, göğsünü parçalar. Kabir taşı, kanlı gözyaşlarından la'l taşı gibi kıpkırmızı olur. Yeryüzü onun gözyaşlarıyla dolar. Akan sular yerin altına geçer ve Mecnûn, gözyaşıyla sohbet eder: "Ey ayrılık gecesinin karanlık yıldızı! O ay yüzlü burayı mekân edinmiş, sen durma, toprağa gir ve onu iste. Gör bakalım nerededir, o inci tanesi. Ayağımı öpüp dualarımı ilet, bu yakarışlarla dolu sırrımı ona bildir.":

Pâ-bûsın edüp yetür niyâzum
 Bildür bu tazarru' ile râzum (2956)

Mecnûn, Leylâ imişçesine kabrindeki muma seslenir: "Ey mum! Benim gibi kara bahtlıdan bu sakınman, utanman niye? Gam kadehindeki meyi bir sen içmiştin bir de ben. Yoksa mest mi oldun, bu mecliste daha fazla duramadın. Bir süre yandın ama gönül yangınına dayanamayıp bıktın. Şehla gözlerin uykuya meyletti. Ey ay yüzlü! Yoldaş, yoldaşımı bırakıp da gider mi?":

Hem-râhum idün bu yolda ey mâh
 Hem-râhı koyup gider mi hem-râh(2963)

Mecnûn, toprağa seslenir: "Ey toprak! Feleklerle iftihar et, çünkü sana o inci verdi." Mecnûn, yılanı seslenir: "Ey yılan! Sevgilinin saçlarına dolanma, çünkü orada ağlayan bir gönül vardır." Mecnûn, karıncaya seslenir: "Ey karınca! Sevgilinin ben'ine taarruz etme, çünkü ona hicranlı canım bağlıdır." Mecnûn, ömre seslenir: "Ey ömür! Gel şimdi başa sen de, çünkü bu âlem gözüme karanlık oldu. Sevgili varken âlem güzeldi, eğer yoksa bu âlemde, kimse yok.":

Ey ömr gel imdi başa sen hem
 Kim çeşmime tîre oldı âlem (2967)

Mecnûn, canına seslenir: "Ey cân! Bu yorgun bedene veda et." Ecele seslenir: "Ey ecel! Lutfet, kederimi al, sıkıntımı gider. Beni bu ıztırdan kurtar, varlığıma yokluktan müjde ver. Aradaki engelleri kaldır, beni o sevgiliye kavuştur. Yâr, ağyarın olmadığı bir yerde bana vuslat teklif ediyor. Gitmezsem hatadır, senden bana bir meded yaraşır." Mecnûn, Rabbine seslenir: "Ey Rab! Bana cananım olmadan ne cihan ne cisim ne de can gerekir.":

Yâ Râb mana cism ü cân gerekmez
 Cânânumsuz cihân gerekmez (2977)

Gönül sırlarını dile getiren Mecnûn'un isteği yerine gelir. Onu maksadına ulaştıracak Allah'ın yardımı yetişir. Emel bahçesinden güller derip ecel sürahisinden mey içer. Sevgilinin kabrini kucaklar ve orayı kendine can kını yapar. O kararsız âşık, "Leylâ" diyerek tatlı canını verir:

Leylî dedi verdi cân-ı şîrîn
Ol âşık-ı bî-karâr ü miskîn (2991)

Muhabbet, hayret makamı ile bir oldu. Sanki canı elindeydi ve hep bu anı gözetmişti. Sevdiği bu âlemden iken Mecnûn'un mekânı bu âlemde. Ne zaman ki sevdiği bu âlemi terk etti, o da hemen terk etti:

Çün kıldı nigârı terk-i âlem
Bu âlemi terk kıldı ol hem (2996)

Mecnûn'un bu hâlini gören gamlı Zeyd, felekler kadar çıkan feryatlar edip üstünü başını parçalar. O an öyle çok ağlayıp bağırır ki sesini duyan herkes oraya birikir. Kara bahıtlı Mecnûn'un sevgilinin kabri üzerine yığılmış, sevgili için canını saçmış olduğunu görürler. Onun bu hâline herkes ağlar. Mecnûn'un cansız bedenine gusül abdesti aldırırlar. Sevdiğinin mezarını açarlar ve onu Leylâ'nın yanına koyarlar, defnederler. Ruh, ruha sırdaş olur, ten tene yoldaş. Engeller aradan kalkar ve vuslat gerçekleşir. Bir meclis, iki şahın mahfili olur; bir burç iki ay'a menzil olur. Kabrin üstüne işaret koyarlar, böylece bu hikâye cihana yayılır:

Kabr üstüne koydılar nişâne
Fâş oldu bu mâcerâ cihâna (3008)

Leylâ ve Mecnûn'un kabri geçen zamanla insanların muratlarını, arzularını söyledikleri, dileklerde buldukları bir yer haline gelir. Zeyd, sadakat göstererek kabri tamir için ve etrafına binalar yapmak için çok uğraşır. Mezarın kandilini her zaman yanar halde tutar. Her zaman matemde olan Zeyd, ağlamalarını hiç eksik etmez. Kirpiği süpürge, gözyaşı su olur ve orayı temizler. Bu şefkatli dost bir gece sabaha karşı, kendinden geçer ve mezara yaslanıp uyuyakalır. Rüyasında bir bahçe ve yüzleri nurlu, gamsız, dertsiz iki ay parçası görür. Ağyar saldırısından kurtulmuş, mutlu, sevinçli, her birine binlerce meleşin hizmet ettiği iki ay parçası görür. Bunlar kimdir, nerenin padişahıdır, diye sorar. Derler ki; "Burası cennet bahçesidir; bu mübarek guruh, huri ve gılmanlardır. Bu iki mübarek yüzlü ay ise Mecnûn ve vefalı Leylâ'dır. Aşk vadisine tertemiz girip o paklıkla toprak oldukları için mekânları cennet bahçesi, bendeleri huri ve gılman oldu. Kedere ve derde sabredip kadere rıza gösterdikleri için vefasız dünyadan gidince dert ve kederden de kurtuldular. Zeyd, uyandıktan sonra gördüğü bu rüyayı halka anlatır. Böylece halkın buraya itikadı artar ve iki âşığın kabrini ziyaret etmek kanun olur:

Getdükde cihân-ı bî-vefâdan
Kurtıldılar ol gam ü belâdan (3030)
Halkun olup i'tikâdı efzûn
Ol kabre ziyâret oldu kânûn (3032)

7. Mukayese

Nizâmî ve Fuzûlî'nin "Leylâ ve Mecnûn" adlı mesnevilerinde Mecnûn'un ölüm sahnesi yukarıda verilen olay örgülerinden de anlaşılacağı üzere birtakım farklılıklar ve benzerlikler barındırmaktadır. Buna iki

şairin farklı üslup ve anlatımı da eklendiğinde meşhur bir hikâyenin hayal âlemlerine yansımaları daha net ortaya çıkmaktadır.

7.1. Dil-Şekil-Yapı

Mecnûn'un ölüm sahnesi, her iki şairde de Leylâ'nın vefatıyla bir bütünlük oluşturmaktadır. Nizâmî'de bu bölüm 109 beyitle "Leylânın mezarında Mecnûn'un ağlayıp inlemesi" ve "Leylâ'nın kabri üzerinde Mecnûn'un vefat etmesi" olarak iki ayrı başlıkta yer almaktadır. Fuzûlî'de ise "Bu Mecnûnun Leylî vefâtından haber eşitdüğüdür ve hasretle dünyâdan getdüğüdür." adlı tek başlıkla ve 109 beyitten meydana gelmektedir. Her iki şairin bu bölümü aynı beyit sayısında tamamlaması, Fuzûlî'nin Nizâmî'den etkilenmesi yahut bir tesadüf olarak yorumlanabilir.

Mesnevi nazım şekliyle yazılan iki eserde kullanılan diller farklılık göstermektedir. Nizâmî eserini Farsça, Fuzûlî ise Türkçe yazmıştır. Hikâyeyi Nizâmî'den okuyan ve onu örnek aldığı söylenen Fuzûlî, kendi eserinde hayal ve anlam tekrarlarına düşmemiş ve çeviri yoluna gitmemiştir. Nizâmî, şiir dili olarak bilinen Farsça'nın ahengiyle üstünlük sağlamış gibi görünse de Fuzûlî, Türkçe'yi tüm azametiyle avantajlı bir hale getirmiştir. Sonuç itibarıyla; iki eserdeki dil farklılığı şairlerin hünerli anlatımları sayesinde herhangi bir zafiyet oluşturmamıştır.

7.2. Olay Örgüleri

Hikâyenin kahramanı Mecnûn'un ölümü, Nizâmî ve Fuzûlî'nin eserinde farklılık ve benzerlikleriyle şöyledir:

Nizâmî'de, Leylâ'nın ölüm haberini alan Mecnûn hemen sevgilisinin kabrine koşar. Burada ağlar, feryat eder, Leylâ ile konuşur, dertlenir. Yanındaki yırtıcı hayvanlarla çöle döner. Sonra tekrar Leylâ'nın kabrine gelir. Orada ölmek için, Allah'a yalvaran Mecnûn'un duası kabul olunur.

Fuzûlî'de ise Leylâ'nın ölümünü önce Zeyd duyar, Mecnûn'un yanına gider ve ölüm haberini verir. Mecnûn'un akli başından gider, Zeyd'e böyle bir haber getirdiği için sitem eder. İki arkadaş, Leylâ'nın kabrine giderler. Mecnûn, buradan hiç ayrılmaz. Gözyaşına, kabirdeki muma, Leylâ'nın içinde yattığı toprağa, canına, ecele ve Rabbine seslenir. Bunlarla dertleşir, sitemler eder, Leylâ'dan haberler almak ister ve Allah'a canını alması için dualar eder ve duası kabul olunur.

Nizâmî'de Mecnûn, Leylâ'nın ölüm haberini kimden aldı, nasıl aldı belli değildir. Sevdiğinin mezarına giderken yanında, arkadaş edindiği hayvanlardan başka kimse yoktur. Hatta ölürken de Mecnûn'un yanında söz konusu yırtıcı hayvanlardan başkası yoktur. Yalnızdır. Fuzûlî'nin Mecnûn'u, Leylâ'nın ölüm haberini dostundan yani Zeyd'den alır. Böyle kötü bir haber karşısında hesap soracağı, sitem edeceği bir dostun yanında olması şüphesiz Mecnûn için teselli edicidir. Leylâ'nın kabrine giderken Zeyd yine Mecnûn'u yalnız bırakmaz. Hatta ölüm anında ve öldükten sonra dahi kabrinin başında bekleyen vefalı bir dost olarak karşımıza çıkar.

Nizâmî'de, Mecnûn'un ölmeden önce ağzından çıkan son kelime "Ey düst!" iken Fuzûlî'de Mecnûn, "Leylâ" diyerek can verir. Nizâmî'nin metninde Mecnûn'un son sözü genel bir hitap ve adlandırma iken, Fuzûlî'de sevgilinin doğrudan adının olması dikkat çeker. Bundan da Nizâmî'nin, hikâyeyi sadece aktarma endişesi taşıdığı, Fuzûlî'nin ise, hikâye ve kahramanla özdeşleştiği sonucu çıkarılabilir.

Nizâmî'nin Mecnûn'u öldüğünde yanında yırtıcı hayvanlar vardır. Bu sadık hayvanlar, bir sene boyunca Mecnûn'un başından ayrılmazlar. İnsanlar korkudan oraya yaklaşmadığı için geçen bir sene zarfında kimse zavallı âşğın öldüğünü anlamaz. Sonunda hayvanlar mezarın başından ayrılır ve Mecnûn'un öldüğü anlaşılır. Fakat ondan geriye kalan kemikleridir. İnsanlar, onun Mecnûn olduğunu vefasından anlarlar. Ancak böyle vefalı bir âşık, sevdiğinin mezarı başından ayrılmaz, diye düşünürler. Mecnûn'u Leylâ'nın yanına defnedirler. Fuzûlî'nin Mecnûn'u öldüğünde Zeyd, çok ağlar feryat eder. Zeyd'in bağırışlarını duyan insanlar, hemen mezarın başına toplanırlar. Mecnûn'u gasledip Leylâ'nın yanı başına gömerler.

“Mecnûn'un, Leylâ'nın kabri üzerinde ölmesi ve bir yıl boyunca orada kalması, sıradan bir ölüm yahut boş ve anlamsız bir ölüm değildir. Bu aşkın kahraman şehidi, diğer insanlar gibi yüzüne toprak örtüsünü çekmemiştir. Zahirten bu dünyadan göçmüş olsa bile bâtinen ebedî hayata ermiştir.” (Settârî, 1366, s. 160) Elbette bu tespit, Nizâmî için geçerliiyken Fuzûlî için geçerli değildir. Çünkü Fuzûlî'nin Mecnûn'u öldüğünde yalnız değildir, öldüğü hemen duyulur ve her şey doğal seyrinde gelişir. Bu açıdan bakıldığında Fuzûlî'nin Nizâmî'ye göre daha gerçekçi olduğunu söylemek mümkündür.

Nizâmî'de bu iki âşğın kabri tıpkı Fuzûlî'de olduğu gibi türbe haline getirilir. İnsanların, dertlilerin, muradı olanların uğrak noktası, ziyaretgâhı haline gelir. Ve bu aşk hikâyesi cihana yayılır. Fakat Fuzûlî'de Leylâ ile Mecnûn'un kabrini bekleyen, mumunu yakan, burayı türbe haline getiren, temizleyen ve bu türbenin başından ayrılmayıp günlerce aylarca matem tutan sadık bir dost vardır: Zeyd.

Celâl Settârî, “Mecnûn'un Aşk Hâlleri” adlı kitabında Nizâmî'nin eserinden yola çıkarak “ölüm teması” etrafında önemli tespitlerde bulunur. Leylâ ile Mecnûn'un öldükten sonra cennete gitmelerini, bu iki âşğın tıpkı çocuklar gibi dünyaya masum gelip masum gitmeleriyle ilişkilendirir. Kaldı ki Nizâmî ve Fuzûlî, Mecnûn'un ölümüyle bu tespiti zaten dile getirirler. İki şair de, söz konusu iki âşğın ayrılığa ve cefaya bu dünyada sabrettiklerinin altını çizerek öbür dünyada vuslatı ve cenneti hak ettiklerini ifade ederler. Settârî, ayrıca şu cümleleri de ilâve eder ki çok yerinde bir tespit olduğunu söylemek gerekir: “Bu ölüm, öyle bir ölüm ki hayır ve bereket doludur. Çünkü masum âşıklar, bu dünyadaki insanların, dertlilerin muratlarını yerine getirmek ve hastalara şifa vermek için vesile oluyorlar.” (Settârî, 1366, s. 159-160) Yazar, Leylâ ve Mecnûn'un ölümlerinden sonra türbelerinin, dileği olanlara bir ziyaretgâh ve bu insanların dertlerine derman buldukları bir yer haline gelmesini kasteder.

Fuzûlî'nin eserinde Leylâ ile Mecnûn'un kabrinden ayrılmayıp gece gündüz bekleyen Zeyd, bir gün yorgunluktan başını mezara dayar ve uyuyakalır. Rüyasında, Leylâ ile Mecnûn'u cennet bahçesinde görür. Huri ve gilmanlar bu iki âşğa hizmet etmektedir. Zeyd, bu rüyayı herkese anlatır ve insanların bu türbeye inancı daha da artar. Nizâmî'de bu bölüm yoktur.⁸ Böyle bir farklılık, Nizâmî'nin bulunduğu coğrafyadaki sosyal yapının trajik sonlara alışkın olduğunu, Fuzûlî coğrafyasında ise aşk hikâyelerinin sonlarının mutlulukla bitmesi temayülünde olduğunu gösterebilir.

7.3. Üslup ve Anlatım

Birçok şairin kaleminde tazelenip yeni bir ruha bürünen meşhur hikâye, Nizâmî ve Fuzûlî'nin farklı üslup ve anlatımlarıyla ayrı birer hikâyeye dönüşmüş gibidir. Mecnûn'un ölüme adım adım ilerlediği sahneler ve bu arada içinde bulunduğu hissiyatın aktarımı iki şairin bakış açısını, kurgulama tekniğini,

⁸ Nizâmî'nin mesnevisine ilaveler yapan şair-i İlhâkî, Zeyd'in rüyasını Fuzûlî'ninkine benzer bir şekilde kaleme almıştır. Fakat daha önce de bahsedildiği üzere bu bölümlerin Nizâmî'ye ait olup olmadığı kesinlik arz etmediği için mukayeseye dâhil edilmemiştir.

anlatım tarzını ve üslûbunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Tüm bu hususiyetlerin aksettiği ifadelerin mukayesesi şöyledir:

Leylâ'nın ölüm haberini aldığı anda Mecnûn'un verdiği tepki Nizâmî'de, "Bulutlar gibi için için gürlledi." Fuzûlî'de ise "Öyle bir inledi ki neredeyse sevgiliyi ecel uykusundan uyandıracaktı." cümleleriyle ifade edilir. Her ikisinde de üzüntü ve kederden kaynaklanan bir inilti söz konusudur. Nizâmî, âşıkla bulut arasında hem ses hem de sonrasında gelen yağmur-gözyaşı benzerliği kurarak sanatlı bir anlatım sergilemiştir. Fuzûlî de aynı şekilde ve hemen hemen aynı anlamı ihtiva eden fakat farklı ve mübalağalı bir anlatımla, âşığın o anki kederinin yoğunluğunu vermek adına uyanılması imkânsız olan ecel uykusundan uyandıracak kadar şiddetli inleyişini ifade etmiştir.

Mecnûn'un henüz ölmeden ruhunun derinliklerine kadar ölümü hissettiği bölüm, Leylâ'nın ölümüdür. Dolayısıyla sanatlı anlatımlar, bu bölümde daha fazla ön plana çıkmıştır. Nizâmî'de Mecnûn, ağlarken bir yandan da toprağın altındaki Leylâ ile konuşur, dertleşir. Bu tek taraflı musahabede Mecnûn, sevgilisinin yokluğuna üzüldüğünü anlatan ifadeler kullanır. Soru cümleleri ile anlatımı tesirli hâle getiren Nizâmî, sevdiğinin ölümünü kabullenemeyen Mecnûn'a söylediği; "Toprak eziyet ediyor mu? Bu karanlık mezarda ne yapıyorsun? Misk tanesi gibi ben'in, o ahu gözlerin ne hâlde? Hangi gözler görüyor seni? Bu mağaranın içinde neler yapıyorsun?" gibi cümlelerle kahramanın yaşadığı dramı tüm boyutuyla gözler önüne sermektedir. Ardından hikâyeye dâhil olan Nizâmî, "Bu cümleleri söyledi ve ağladı, dövündü..." gibi ifadelerle şair-anlatıcı olarak kendini hissettirmektedir.

Fuzûlî'de Mecnûn, sevgilinin yokluğuna üzülmekle birlikte onun rahatını da düşünmektedir. Toprak da dâhil olmak üzere toprağın altındaki ölünün karşılaşabileceği yılana, karıncaya da seslenerek Leylâ'ya ve dolayısıyla kendine zarar vermemelerini istemektedir. Çünkü gönlü, canı maşukun yanındadır. Ona gelecek kötülük ve dert, ben-sen kaygısından bertaraf olmuş Mecnûn'undur.

Fuzûlî, Leylâ'nın ölümünden sonra Mecnûn'un duygularını dile getirirken çoğunlukla hitap cümlelerine başvurur. Nizâmî'nin soru cümleleriyle yarattığı tesiri, Fuzûlî hitap cümleleriyle gerçekleştirir. Mecnûn, aynı konu etrafında gözyaşına, muma (Leylâ), toprağa, yılana, karıncaya, ömre, canına, ecele ve son olarak da Rabb'ine seslenir. Her sesleniş, kahramanın hissiyatını okuyucuya aktarmaktadır. Meselâ; "Ey mum/Leylâ! Bir süre yandın, ama gönül yangınına dayanamayıp bıktın. Yoldaş, yoldaşımı bırakıp gider mi? Ey toprak! Sana o inciye/Leylâ'yı verdiği için feleklerle iftihar et. Ey yılan! Sevgilinin saçlarına dolanma, çünkü orada ağlayan bir gönül vardır." gibi cümleler âşığın matemini yansıtmakla kalmayıp acısını da derinden hissettirmektedir.

Hikâyede ölüm sahnesinin gerçekleştiği mekân olarak kullanılan "kabir", her iki şairde çeşitli benzetmelerle tasvir edilmiştir. Nizâmî, "kabir" için "kan dalgası, yatak, kuyu, karanlık sular, mağara", Fuzûlî ise "meclis, burc, can kını, la'l taşı" ifadelerini kullanmıştır.

Nizâmî, Mecnûn'un ağzından Leylâ için "ay, hazan vurmuş taze gül, hazine, su, toprağın gelini", Fuzûlî ise "gül yanaklı, ay yüzlü, mum, inci tanesi, şah" ifadelerini kullanmıştır. Mecnûn'u tasvir ederken Nizâmî; "hazine bekçisi yılan, dağdan inen sel, zezem suyu, yorgun bir karınca, yaralı bir yılan, sadef, misk" kelimeleriyle teşbih etmiştir. Fuzûlî, Mecnûn için "talihsiz, kara bahtlı, şah, ay" ifadelerini kullanmıştır.

Mecnûn, ölümü arzuladığı için dua eder. Nizâmî'nin Mecnûn'u şöyle der; "Ey her şeyi yaratan Hâlık! Beni bu mihnetten kurtar ki sevdiğime kavuşayım. Ruhumu özgür bırak, canımı al; bu sıkıntılardan beni

kurtar.” Söz konusu dua cümlesinde, Mecnûn istediği şeyi doğrudan bir anlatımla dile getirir. Hâlbuki Fuzûlî'nin Mecnûn'u öncesinde ömrüne, ecele ve cana hitap edip arzusunu hissettirir. Son olarak da Allah'a dua eder: “Ey Rab! Cananım yoksa bana ne cihan ne cisim ne de can gereklidir.” Dolaylı bir anlatımla ölümü isteyen Fuzûlî'nin Mecnûn'u, bunu bilinçli bir şekilde yapmış olmalıdır. Ölümü istemek, Rab katında hoş karşılanan bir şey değildir. Bu sebeple Mecnûn; “Aradaki engelleri kaldır, beni o sevgiliye kavuştur. Yâr, ağyarın olmadığı bir yerde bana vuslat teklif ediyor.” gibi ifadelerle ölümü istemek için haklı sebepleri olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Aşk ve ölümün bu kadar iç içe girdiği ve birbirinden ayrılmaz olduğu Leylâ ve Mecnûn hikâyesini Fuzûlî, tasavvufi bir anlayışla kaleme almış ve “beşerî bir aşkı tasavvufi bir eksene oturtmuştur”. (Turinay, 1996, s. 226) Nizâmî'nin de tasavvufî öğeleri kullandığı fakat bunu yaparken hikâyenin geneline yansıttığı söylenebilir. “Gayet bol kullanılan tasavvufî terimlere rağmen, Nizâmî'nin eseri gene de beşerî kalmaya devam eder” (Turinay, 1996, s. 227).

Beşerî aşktan ilâhî aşka yönelen Mecnûn'un ölümü, tasavvufi olarak derin manalar içermek zorundadır. Bu durum Nizâmî'de görülmezken Fuzûlî'de ikilikten vahdete, muhabbetten hayret makamına geçiş şeklinde kendini göstermektedir. Mecnûn, öldükten sonra Fuzûlî der ki; “Muhabbet, hayret makamı ile bir oldu. Sevdiği ne zaman bu âlemi terk etti, o da terk etti.” Bu mısralar, Leylâ'nın ölümü ile âşğın(Mecnûn'un) maddî âlemi terk edişi ve hayret makamına geçişini anlatmaktadır. Âşık, ölüm denen vuslatla ikilikten kurtulur ki bu da Mecnûn ölüp Leylâ'nın yanına gömüldükten sonra Fuzûlî tarafından şöyle dile getirilir: “Bir meclis iki şahın mahfili oldu. Bir burç iki aya menzil oldu.” Tasavvufun en mühim düsturu gerçekleşmiş ve ölüm ile gelen vuslat sayesinde “sen-ben” ortadan kalkmış ve kesretten vahdete erişilmiştir.

Nizâmî'nin Leylâ ve Mecnûn'unda şiir öne çıkar ve hikâyeye galip gelirken, Fuzûlî'de dil ve anlatımın bütün imkânlarının hikâyeyi başarıya ulaştırmak ve hikâyede bütünlüğü sağlamak olduğu görülmektedir. Fuzûlî'nin anlatışından ve üslûbundan doğan muhtevanın etkileyiciliği tasavvuftan ya da hikâyeye vakasından kaynaklanmamaktadır. Bu ancak şairin sanatı ile izah edilebilir. Fuzûlî, eserine kattığı tasavvufî eda ve iyi kurgulanmış bir anlatıcı sayesinde hikâyenin beşerî ve tasavvufî olmak üzere iki ayrı düzlemde okunmasını sağlamaktadır (Turinay, 1996, s. 228, 243).

Nizâmî, Mecnûn'un öldüğünü sözü uzatmadan şu cümle ile dile getirir: “O da bu dünyadan geçti/göçtü.” Fuzûlî ise sanatlı bir anlatımla Mecnûn'un ölümünü şöyle ifade eder: “Emel bahçesinden güller derip ecel sürahisinden mey içer.”

Her iki şair de hikâyeyi aktarmayı zaman zaman bir kenara bırakıp şair-anlatıcı tavırlarını hissettirerek 'kendî' bakış açılarını sergilemektedir. Meselâ; Nizâmî Mecnûn'un ölümünden hemen sonra okuyucuya nasihatler eder. Ölümü kastederek; “Bu yoldan geçmeyen var mıdır? Yokluk herkesin geçmek zorunda olduğu bir yoldur... Bu dünya sana kalmaz, kalıcı olmayan hiçbir şeye tapma!” cümlelerini sarf eder. Hatta devamında bir kahraman anlatıcı edasıyla Mecnûn için söylediği; “Bir ay hatta duyduğuma göre bir yıl oraya düşüp kaldı.” cümlesi dikkat çekicidir. Özellikle 1. tekil şahsın kullanıldığı “duyduğuma göre” ifadesi, Nizâmî'yi şair-anlatıcı yani ilâhî bakış açısından bir anlık da olsa çıkararak hikâyeye dâhil eder.

Fuzûlî de Mecnûn'un ölümünün ardından anlatıcı olarak devreye girer; fakat şairin bu müdahil oluşu Nizâmî'de olduğu kadar bariz ve kendini hissettirici değildir. Mecnûn, can verdikten sonra şair-anlatıcı (Fuzûlî), çok çileler çekmiş bir âşğın ölümünü ilâhî bakış açısıyla yorumlar gibidir: “Muhabbet, hayret

makamı ile bir oldu. Sanki canı elindeydi ve hep bu anı gözlemişti. Sevdiği bu âlemde iken Mecnûn'un mekânı bu âlemde. Ne zaman ki bu âlemi terk etti, o da hemen terk etti.”

Mecnûn'un defnedilmesi, söz konusu ölüm sahnesinin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde iki şairin üslup ve anlatımında da birtakım farklılıklar görülmektedir. Nizâmî'nin mesnevisinde; “Mecnûn'un ailesi, akrabaları ve bütün dertliler toplanıp ağlaşır, feryat ederler. Gözyaşlarıyla âşığa gusül abdesti aldırırlar ve topraktan toprağa verirler.” ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca Nizâmî, Mecnûn'un cansız bedenini betimlerken, ölen insanın kanı çekilmesi ve beyaz oluşuna atfen, onu can incisini saçmış bembeyaz bir sadefe; aşkla hayat bulan bir âşığın ölümünün ardından bıraktığı hoşluklara atfen, aşk ceylanından düşen üzeri tozlu miske benzetmektedir. Şair, bu iki sanatlı anlatımı şöyle birbirine bağlar: “Miskin üzerindeki tozu temizlediler ve sadefin içinde misk ezdiler.” Bu cümle, insanların Mecnûn'u defnetmek üzere hazırlamasını ifade etmektedir.

Fuzûlî'nin mesnevisinde Mecnûn'un defnedilmesinde kullanılan üslup ve anlatım, Nizâmî'de olduğu kadar sanatlı değildir. Fuzûlî bu bölümü doğrudan aktarır: “Sevgili için canını saçan Mecnûn'u gördüklerinde herkes ağlar. Cansız bedenine gusül abdesti aldırırlar.”

Mecnûn'un Leylâ'nın yanına gömülme sahnesini Nizâmî ve Fuzûlî, hemen hemen aynı anlatımla ve olduğu gibi aktarırlar: “Mezarı açtılar ve Leylâ'nın yanına koydular.” Sonrasında ise Nizâmî; “Onlar, bu dünyada sadık kaldıkları için, öbür âlemde aynı yatakta uyuyorlardı.” cümlesiyle o anı tasvir eder ve ölümle vuslata erdiklerinin haberini verir. Aynı zamanda gerçek aşkın ancak sadık kalınarak olunabileceğinin de mesajını verir.

Fuzûlî ise, iki âşığın yan yana gömülmesinden sonraki durum tasvirini, sanatlı bir anlatımı tercih ettiği şu cümlelerle yapar: “Ruh, ruha sırdaş oldu; ten, tene yoldaş. Engeller aradan kalktı ve vuslat gerçekleşti. Bir meclis, iki şahın mahfili oldu. Bir burç, iki aya menzil oldu.” Fuzûlî de tıpkı Nizâmî gibi ölümle birlikte engellerin ortadan kalktığını ve vuslatın gerçekleştiğini dile getirir. Şair, bu ebedî kavuşmayı bir mecliste iki şah, bir burçta iki ay benzetmeleriyle süsler.

7.4. Zaman ve Mekân

Mesnevilerde zaman kavramı genellikle belirsizdir ve şairler hikâyenin zamanını net bir şekilde pek ortaya koymazlar. Mecnûn'un ölümünün ailesi ve diğer insanlar tarafından duyulması Nizâmî'de, olay anından bir ay yahut bir yıl sonra gerçekleşir. Hâlbuki Fuzûlî'de, ölüm gerçekleşir gerçekleşmez, Zeyd tarafından insanların haberdar olması sağlanır. Hem ölüm haberinin duyulması hem de Mecnûn'un defnedilmesi Nizâmî'nin hikâyesinde bir ay yahut bir yıl sonra gerçekleşmiş olur.

Her iki şairde de ölüm anı Leylâ'nın kabri üzerinde gerçekleşir. Mekân çöl ve Leylâ'nın kabridir. Nizâmî'nin Mecnûn'u, bir ara Leylâ'nın kabrinden ayrılıp çöllere gitse de tekrar buraya geri döner.

Sonuç

Asırlarca zirvede kalmayı başaran, her daim talep gören Leylâ ve Mecnûn hikâyesi, ihtiva ettiği olay örgüleri, kahramanları ve konusu ile 'aşk-ölüm' ekseninde kurgulanmıştır. Ölümsüz bir aşk hikâyesi, önce maşuk daha sonra âşığın ölümüyle ebedî vuslata yol açmıştır.

Mecnûn'un ölüm sahnesinde, asıl mesele elbette Mecnûn'un hâlleri, hissettikleri ve dilinden dökülenlerdir. Bu yaralı âşığı, ölüme yaklaştıran Leylâ'nın ölümüdür. Nizâmî ve Fuzûlî, Mecnûn'u

Leylâ'nın ölümüne şahit kılar, bu dayanılmaz kaybı zavallı âşığa yaşatırlar. Dolayısıyla Mecnûn'un ölümü arzulanması, bunun için dualar etmesi Leylâ'nın yokluğu ile ortaya çıkar. Aslında Mecnûn, ölümüyle aşkını ölümsüz kılar; yani fani olanı baki kılar. Tüm bunlara tasavvufi unsurların dâhil edilmesi ve beşerî aşkın ilâhî aşka devşirilmesi, her iki âşğın ölümüyle anlamlı hâle gelir.

Nizâmî ve Fuzûlî, Mecnûn'un ölüm sahnesini kaleme alırken hikâyenin bütünlüğünü sağlamak ve tesirli bir bitiş sunmak adına hünerlerini sergilemişlerdir. Biri Fars ve diğeri Türk edebiyatına ait olan bu iki şair, birbirine çok yakın neredeyse ortak bir şiir geleneğinden beslenmişlerdir. Fakat kültürel ve toplumsal farklılıklar ile dil ve üslup farklılıkları aynı hikâyenin ayrı ayrı yorumlanmasına sebep olmuştur. Söz konusu edebî gelenek, şairlerin sanatlı anlatımlarında ve hayal dünyalarında kendini hissettirmektedir. Nizâmî, kullandığı dil ve üslupla şiirini ön plana çıkarmakta, Fuzûlî ise kusursuz bir kurgu ve tahkiye ile hikâyeciliğini zirveye taşımaktadır.

Mecnûn'un ölüm sahnesi, genel hatlarıyla her iki şairde aynılık arz etmekle birlikte farklılıklar daha çok tahkiye etme, üslup ve anlatım ekseninde meydana gelmektedir. Özellikle gözlem, anlatma, aktarma, üslup, kurgulama ve tahkiye açısından mukayese edildiğinde, Fuzûlî'nin tasavvufu kararında öncelendiği, aklî ve hissî, insanî ve ilâhî dengeyi doğru kurguladığı, şair-anlatıcı tavrını okuyucuya hissettirmeden ortaya koyduğu ve Nizâmî'ye göre daha gerçekçi olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Açıkgöz, N. (1998). *Fuzûlî*, İstanbul: Timaş.
- Açıkgöz, N. (1987). *Leylâ ile Mecnûn Mesnevisi'nin Yapısı*, Ankara: Milli Kültür, S. 59, s. 39-43.
- Ayan, H. (2014). *Leylâ vü Mecnûn/Fuzuli*, İstanbul: Dergâh.
- Destgerdî, H.; Hamidiyân, S. (1389). *Hakîm Nizâmî-i Genceî Leylî vü Mecnûn*, Tahran: Neşr-i Katre.
- Doğan, Muhammet Nur (2015). *Fuzûlî Leylâ ve Mecnûn*, İstanbul: Yelkenli.
- İpekten, H. (2015). *Fuzûlî Hayatı-Sanatı-Eserleri / Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*, Ankara: Akçağ.
- Kanar, M. (2007). "Nizâmî-i Gencevî", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Levend, A. S. (1959). *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Mazıoğlu, H. (1992). *Fuzûlî ve Türkçe Divânı'ndan Seçmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Onan, N. H. (1956). *Fuzûlî Leylâ ile Mecnûn*, İstanbul: Maarif Basımevi.
- Rousseau, A. M. ve Cl. Pichois (1994). *Karşılaştırmalı Edebiyat*, Çeviren: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yazgan, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Servetiyân, B. (h. 1376). *Endîşehâ-yı Nizâmî-i Genceî*, Tebriz: İntişârât-ı Aydın.
- Settârî, C. (h. 1366). *Hâlât-ı Aşk-ı Mecnûn*, Tahran: İntişârât-ı Tûs.
- Tarlan, A. N. (1990). *Leylâ ile Mecnûn-Nizâmî*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Turinay, N. (1996). *Klasik Romana ve Leylâ vü Mecnûn'a Dair*, Fuzûlî Kitabı-500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri, İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı, s. 223-244.
- Yazıcı, T. (2003). "Leylâ ve Mecnûn", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

BİR AYDIN PARODİSİ: TUTUNAMAYANLAR**Secaattin TURAL¹****Öz**

Türk romanında mizah duygusu en kuvvetli yazarların başında gelen Oğuz Atay, kendisinin de temsilcilerinden biri olduğu küçük burjuva aydınının portesini parodi düzleminde ve acı bir alayın eşliğinde ironik bir dille çizer. Parodinin başka bir eser veya düşünceyle komik bir uyumsuzluğu hatta alayı içerdiğini hatırladığımızda Atay'ın Batılılaşma maceramızdan başlayarak Cumhuriyet devrimlerine uzanan ve giderek Türkiye'deki sol ve sağ ideolojiye yönelik eleştirilerini bu teknik üzerinde temellendirdiğini görüyoruz. Atay'ın ironik üslubunun hicve dönüşmediğini hatta bir şakada kaldığını iddia eden araştırmacıların yanında ironiden çok humor duygusunun daha belirgin olduğunu söyleyen eleştirilenlerin varlığı bizi Atay'ı hala tek bir açıdan yorumlamaya çalışmanın yanlış olduğu kanısına götürmüştür. Bir karnaval havasında birçok metin parçacıklarının adeta üst üste yığıldığı bir anlatı olan Tutunamayanlar'a baktığımızda, ironi, hiciv, kaba mizah, kara mizah, alay, şaka birbirleriyle uyum içinde özellikle parodi düzleminde buluşmuştur. Bu iddiaların temel dayanağı ise Atay'ın kendisini de içine alan ve Tutunamayan olarak tarif ettiğı aydına yaklaşımındaki alayın naifliği ve herhangi bir çözüm yolu göstermediğı için havada kalmış olduğudur. Eleştirilenleri ikileme düşüren şey ise metinde Atay'ın alaycı tutumunun satirik bir görünüme büründüğü sayfalardır. Kara mizahın örnekleri sayılabilecek bir dil kendini gösterirken naifliğin yerini hicvin acılı alayı alır. Bu husus aslında Tutunamayanlar romanının bir parodisi olarak da yorumlanabilir. Kendini gerçekleştiremeyen ve birey olamamanın verdiği ıstırabı yaşayan aydınımız ironi düzeyinde kalacak bir varoluş sorununu zihni bir düzlemde ele alacakken, toplumu eğitmesi gerektiğini hatırlayan sorumlu bir aydın profiline bürünmek zorunda kalmış ve kaba ve basit çözümler peşinde koşmasa da her Türk aydını gibi "Işık" olmaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aydın, mizah, parodi, ironi, komedi.

AN INTELLECTUAL PARODY: TUTUNAMAYANLAR**Abstract**

Oğuz Atay, who is one of the most important Turkish writers that have a powerful sense of humor, draws portrait of the petty bourgeois intellectuals –he is also one of the representative of them– ironically in a plane of parody by a bitter procession. When we remember that a funny incompatibility of parody with another work or thinking and even it's extending the procession, we see that Atay justifies his criticism for our Westernization adventure to Republication revolution and the left and right ideology in Turkey on this technique. In addition to the researchers claimig Atay's ironic style does not turn into satire and even it remains as a joke, the existence of critics saying that his humor sense is more pronounced than irony, take us to the belief that it is wrong to still trying to interpret Atay from one angle. When we look at Tutunamayanlar that is a narrative of almost many text snippets are piled on top at a carnival atmosphere, irony, satire, rude humor, black humor, procession, joke are met in a harmony with each other especially at the plane of parody. The basic premise of these claims is naivety of procession in the approach to intellectuals as Atay describes

¹ Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, secaattintural@yahoo.com [Makale kayıt tarihi: 20.3.2017-kabul tarihi: 10.4.2017].

them as Tutunamayan “disconnectus erectus” also as he regards himself like them and it’s remaining up in the air because he does not show remedy. Furthermore the thing that pulling critics into dilemma is Atay’s cynical attitude of the pages that are wrapped in a satirical view in the text. As a language that can be considered as examples of black humor shows itself, mourning procession of satire takes place instead of naivety. This issue can actually be interpreted as a parody of the novel *Tutunamayanlar*. Our intellectual that is unable to perform himself and suffering from failing to be individual was forced to take on an intellectual profile recalling the need to educate the society and tried to be “Light” like all Turkish intellectuals even though he did not run after rude and simple solutions, instead of dealing with the existence problem which would remain at an irony level in a mental plane.

Keywords: Intellectual, sens of humour, parody, ironical, comedy.

Tutunamayanlar romanı üzerine bugüne kadar yapılan incelemelerin ve eleştiri yazılarının ortak yargısı nedir diye sorulsa kuşkusuz herkesin vereceği cevap şudur: Roman parodik bir düzlemde ironinin eşlik ettiği bir mizah duygusu ve diliyle oluşturulmuş avangard bir metindir. Parodinin daha önceye ait bir metnin ya da düşüncenin başka bir metinle nihai olarak komik etkisi yaratacak biçimde uyumsuz bir çerçeveye konması olarak tanımlanabileceğini söyleyebiliriz (Cebeci, 2008, s. 82). Bu anlamda çalışma konusu olarak *Tutunamayanlar*’ı seçmiş olmamda parodinin romanın başat unsuru olmasının etkisi olduğunu söylemeliyim. Roman bir eleştirmenimizin deyişiyle “hak ediyor olsa da olmasa da toplumun/çevrenin onayını kazanmış bir kişinin, düşüncenin olgunun saygınlığının ya da sahip olduğu gücün, alay aracılığıyla etkisiz kılınması” anlamına gelen ironiyi alaycı bir tonlamayla kullanmıştır (Ecevit, 2005, s. 268). Buradaki alaycı tonlamanın pek çok eleştirmen tarafından farklı yorumlandığını söylemeliyiz. Nurdan Gürbilek romandaki alayın ironik olduğuna dikkat çekerken, (Gürbilek, 2007, s. 242), Ali Akay ironinin yerine bir Yahudi humoruna yani nükte taşıyan bir mizah anlayışına sahip olduğunu ileri sürer (Akay, 2007, s. 315). Fakat her iki eleştirmenin de bizim de katıldığımız bir sonuca vardığını söylemeliyiz. Roman hiciv üslubuna sahip değildir. Çünkü hicivde hicveden kişinin eleştirisi kendine yönelik değildir. Attığı oklar kendisini yaralamaz ve kendisinden emindir. Toplumun veya kişinin eksik ve yanlışlarını gören, gösterebilen bir kimliğe bürünür. Dolayısıyla alayının nesnesiyle bağlarını koparmıştır. Hâlbuki Oğuz Atay, söz konusu romanında kendisini alayının nesnesi haline getirerek müstehzi bir tavır takınmıştır. Belki de ilk kez okuyucu kendisine üstten bakmayan, ne yapacağını buyurgan bir dille söylemeyen bir aydın/yazarla karşı karşıya gelmiştir.. Tanzimat’tan bu yana yazarlarımızın yahut başka bir deyişle aydınlarımızın aynı zamanda toplum mühendisi kimliğine büründüklerini düşündüğümüzde demek istediğimiz şey daha rahat anlaşılacaktır. Tabandan kaynaklanmayan ve kendi kültürel dinamiklerince desteklenmeyerek bir medeniyet krizini beraberinde getiren Batılılaşma/Modernleşme maceramızda devletin ve aydının çoğu kez Jakobence bir tavırla tercümanlığına ve yol göstericiliğine alışmış bir millet için hayli farklı bir aydın tipidir Atay. Adeta halkın aydın karşısındaki aşağılık kompleksini yenmeye karar vermiş gibidir. Ona bir rövanş imkânı tanır. Aydını iyice silikleştirerek, zayıf düşürerek, hatta en önemlisi gülünçleştirerek gardını düşürmesini sağlar. Daha önce yalnızca Tanpınar’ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü’nde gördüğümüz Türk aydınına yönelik ironi silahı bu romanın bütününde kullanılmıştır. Romanda yer alan şu cümleler bunun bir kanıtı olarak yorumlanabilir:²

“Hesaplaşma günü geldi. Biz fakirler, zavallılar, yarım yamalaklar, bu kitapları okuyup teselli olurken içinizden güldünüz....Hatta sizlerden büyük düşünürler çıktı ve bu kitapların bizleri uyuşturmak için

² *Tutunamayanlar* romanından yapılacak alıntıların sayfa numaraları kitabın şu baskısından alınmıştır. ATAY, Oğuz (2004), *Tutunamayanlar*, 35. bs., İstanbul İletişim Yayınları,

yazdıklarını ileri sürdüler. Biz zavallılar, ya bu düşüncelerden uzak kaldık, ya da bunları yazanları bizden sanarak alkışladık. Yani uyuttular alkışladık, uyandırıldık alkışladık....Sizler olmadan yaşayabileceğimizi bilmiyorduk...bu çok masraflı dünyada bir de bizlere bakmanız katlanılması zor bir fedakarlıktı...” (Atay, 2004, s. 225).

Görüldüğü gibi Atay, bir anlamda halk-aydın arasındaki kültürel çatışmayı belki de metnin genel havasına hiç de uymayan gayet ciddi bir dille ortaya koymuştur. Tutunamayanlar romanındaki aydın tipi ise Selim Işık ve Turgut Özben örneğinde bırakın topluma yön vermeyi, kendi hayatlarını bile doğru düzgün idare edememiş, hayat karşısında beceriksiz, Bir yazarımızın dediği gibi “hayat acemisi” olmalarıdır. Gerçi Turgut Özben Selimleşmeden önce “Tutunamayan”lardan değil, yumuşakçalardandır, fakat ancak “öz ben”ine kavuştuğunda yani Selimleştiğinde bu değişim gerçekleşecek ve o da bir tutunamayan olarak ansiklopedide yer alacaktır. Atay, ansiklopedi parodisi yaptığı “Garip Yaratıklar Ansiklopedisinden” bölümünde Tutunamayanları şöyle tarif eder:

“Disconnectus erectus’: Beceriksiz ve korkak bir hayvandır. İnsan boyunda bile olanları vardır...Yalnız pençeleri ve tırnakları zayıftır...Gözleri çok büyük olmakla birlikte, görme duygusu zayıftır...Bu nedenle tehlikeyi uzaktan göremez....İçgüdüleri tam gelişmemiştir. Kendilerini korumayı bilemezler...Din kitapları bu hayvanları yemeyi yasaklamışsa da gizli olarak avlanmakta ve etleri kaçak olarak satılmaktadır....Anlayışlı bakışlarla süzerseniz, hemen yaklaşırlar size...Başları daima önde gezdikleri için çeşitli engellere takılırlar ve her tarafları yara bere içinde kalır....” (Atay, 2004, s. 15).

Selim Işık’ın notlarından bir parça olan yukarıdaki ifadelerde Atay, kendisinin de içinde yer aldığı bu yeni aydın tipi için “kendini yeterli görmeyen, topluluğun eylemine engel olabilecek sorunlarını çözmeden, onu güdebilecek güçte olmadığını” söyleyebilecek kadar cesurdur (Atay, 2004, s. 93). Atay, acıklı bir alayla içinden çıktığı sınıfı, yani küçük burjuva dünyasını alabildiğine hırpalır. Aslında onun alayı Tutunamayanlara değil, yumuşakçalara yani hayata tutunmuş, hayat karşısında kendinden emin, fakat ufak hesaplar peşinde koşmasına rağmen büyük ideleri olduklarına kendilerini ve bizleri inandırmış yarı aydınlara karşıdır. Ancak Tutunamayan kahramanlarını da yukarıda görüldüğü gibi acı bir alayla da olsa karikatürleştiriyor. Fakat buradaki ironi her ne kadar kendine dönükse de “tutunamayan”lara karşı sempati duymamızı sağlayan bir üslup karşısında olduğumuzu kabul etmeliyiz. Atay, tutunamayanları hor gören, onları dışlayan, ezen küçük burjuva dünyasını kıyasıya eleştirirken ve yalnızlığını sürekli vurgularken “soytarlığı, maskaralığı, baştan kabul eder, kendini gülünçleştirir (Gürbilek, 2007, s. 241). Atay, küçük burjuva aydınına eleştirisini “Günlük”ünde de gizlemez. “Burjuva olmaya çalışan, aydın olma özentisi içinde çırpınan azınlığın yaşantısı ölüdür” derken içinden çıktığı sınıfı doğrudan eleştirir (Gürbilek, 2007, s. 286).

Atay, romanında yalnızca aydın parodisi yapmaz, onun metnini zenginleştiren en önemli unsur sosyal, siyasi, kültürel olsun hemen her şeye ironi ve mizah penceresinden bakabilmesi ve Cumhuriyet döneminde meydana gelen dil tartışmalarına yaptığı ironik göndermelerdir. Turgut’un hikâyesi anlatılırken, yanlışlıkla mektep yerine okula gittiğinden bahsedilmesi, budun kelimesinin “but” olarak anlaşılması, Andımız metninin “korumak, saymak, üstün tutmak, doğruyum, yaşam, onlardan herkesten intikam almaktır, olmaktır, çalışkanım, armağan olsun” şeklindeki ironik anlatımı buna örnek olarak verilebilir (Atay, 2004, s. 75). Yine Türk tarih tezi de onun gözünden kaçmayacaktır: “Tarih, yurt bilgisi, coğrafya her şey bizden çıkmıştır ve gene bize dönecektir” diyen Turgut alaycılığını sürdürür ve bu tezi parodileştirir. Fotoğrafya kelimesinin kökenini açıklarken Orhun Yazıtları’nda buna benzer bir tekniğin varlığından bahsedildiğini, ancak teknik yetersizlik dolayısıyla geliştirilemediğini, Orta Asya’yı

ziyaret eden Fo-To-Çu adlı Çinli bir teknisyenin yazıtlardan çıkardığı bu bilgiyi geliştirerek Fotoğrafyayı bulduğu ile ilgili bölümler ve söz konusu Çinlinin aslında Moğol bir babadan geldiğinin ve buna ek olarak Avrupa'daki ilerlemenin buna bağlandığının söylenmesi Türk Tarih tezinin parodileştirilmesidir (Atay, 2004, s. 78). Yine şarkılar bölümünde “Orta Asya'daki pembe elipsin içinden/ Çıkan kırmızı oklara binerek, Bozkurtlar kanatlı Çin'den Nasıl uçmuşlarsa Tanca'ya kadar/ Ben de altı yaşında dar/ ve yüksek çamurluklu tenezzühle (Ford T Modeli) Ankara'ya ulaştım” derken de aynı ironiye devam eder (Atay, 2004, s. 119).

“Türkçede “cam, hasır, kravat, kira, kiraz, masa, tabak, tabut, müzik, cümle, tabut” kelimelerinin bulunmaması sonucunda “Türkler camdan dışarı bakmazdı, hasır üstünde oturmaz ki bu Osmanlılarda başlamıştır, kravat takmaz, ev kirası vermez çünkü ev kirası vermek iptidai komünizmden toprak burjuvazisine geçince başlamıştır, kiraz yemez ve mektepte tahsil etmezdi” (Atay, 2004, s. 138).

Bunun yanında Orhun Abideleri'ni parodileştirdiği bölümde Ortu-Alga bölgesinde yapılan kazılarda ortaya çıkan Bilig-Tenüz (Bilgi Denizi)'ün bir çeşit ansiklopedi olduğunu söylemesi, Kitabeleri okuyanların yine yabancı Türkologlar olduğuna değinmesi ve Türkiye'nin bürokratik engeller yüzünden oraya uzman gönderememesi gibi ayrıntılar ironik bir dille vermiştir (Atay, 2004, s. 144). Görüldüğü gibi Atay yalnızca tarih tezini ya da Öz Türkçecilik akımının parodisini yapmamakta aynı zamanda tarihe bakışımızı ve yorumlayışımızdaki eksikliklerimize dikkat çekmektedir. Özellikle Göktürkçe parodisi yaptığı Bilig Tenüz anıtının ansiklopediye benzer düzenlenişindeki U maddesindeki şu ifadeler hayli çarpıcıdır.

Tanrı usıg baştan alır
O tüşünir yerge çünkü

Yani Allah aklımızı başımızdan aldı ama, bizim yerimize düşünmek için (Atay, 2004, s. 147).

Romanda felsefe özbilgenlik, cebir zorbilim, düzgünayak dans yerine kullanırken Öz Türkçecilik akımı bir kez daha komikleştirilir.

Eğitim sisteminde yer alan ideolojik bakış açısı da Atay'ın alaylarından kurtulamaz. “Savaş cephe bitti(yirmi yıl önce)/ Oysa bir türlü bitmez okul kitaplarından ince/sesimle okuduğum şiirlerde” diyen Selim Zafer Bayramında bayramları karıştırarak babasından harçlık isterken ironi dozu iyice artmıştır. Bu aslında Tanzimattan bu yana devam eden hayatımızın ikiliğinin yol açtığı trajikomik yanımıza yapılan ironik bir göndermedir.

Oğuz Atay, romanında daha önce belirttiğimiz gibi yalnızca küçük burjuva aydınına yöneltmez eleştiri oklarını. Türk tarih tezine yönelttiği ironik söylem özellikle Cumhuriyet dönemindeki Türkçü ve sosyalist, Kemalist, hümanist çevreleri de kapsar. Mavi Anadolu ve Eski Yunan medeniyeti ile bağ kuran hümanist çevreleri anlattıklarının bir milleti oyalayan ve kendi gerçekliğinden koparan bir masal, ninni olduğunu vurgulayarak komikleştirir. “Dandini dandini dastana” diye başlayan ninniye “Kutlug Dandini” ve Farsus Dasdana” adlı iki prensin hikayesi içinde verilen aslında tarihimizin oluşumunda herkesin bir yanından çektiği tarih tezleridir (Atay, 2004, s. 174).

“Ninni yavrum bebeğime
Kirlen dolar göbeğime
Dandini vurma erkeğime

Dandini dandini dasdana

Dasdana kızmış köpürmüş

Gitmiş Hartugu  ld rm ş

Danayı kovarken gülmüş

Yemesin lahanayı

 oban kızı,  oban kızı. Neden bana bakmadın

Saçlarına neden lotus çiçeği takmadın?

Beyaz g ller ayağını incitiyor, basma sen.

Gün Tanrısı açık sana, güzel aspersen”

Bir halk ninnisinden komik bir dile tarih tezini çıkarmayı da deneyerek iyice g l n leştirme yoluna gider Atay. Böylece özellikle tek parti döneminin devlet-aydın işbirliğinin sonucu olan siyasi ve kültürel tarih yazıcılığı ironi silahıyla vurulmuş olur.

Orta Asya’da kurulan bir gençlik hareketini Yeni Osmanlılardan T rk -Batıcı J n T rkl ge oradan sosyalizme doğru evrilen bir aydınlanma hareketinin parodisi haline getiren Atay’ın ironisi giderek hicve dönüşür. Selim’in yazdığı metin parçaları içinde verilen bölümlerde Orkan Talmuğ, Salgan Saçak, Durman Elger, Yılđın Mete, G k n Karma, D zgen Silik” gibi isimler geniş bir ideolojik yelpazenin eleştirisinin kahramanlarıdır. Atay, T rk  ve sosyalist aydınların toplumu kurtarma misyonlarını olduğu kadar  z T rk cilik akımını parodileştirdiği bu bölümde özellikle “D zgen Silik” ismi ile Selim Işık arasında bir bağ da kurmuştur.

“Salganla aynı okulda  adırbilim (bugünkü dilde karşılığı yok)  ğretim  yesi, kumral, uzun boylu, sıskaca, i e dönük, kadınlarla ilişkisi yok. G k yazını sever, ağırbaşlı bir görüntüsü var.” c mlerini buna örnek olarak gösterilebilir (Atay, 2004, s. 187).

Oğuz Atay altmışlı yıllarda girdiği sosyalist çevrelerin eleştirisini yaptığı bu bölümde onlardan neden uzak düştüğünün ipuçlarını da vermiştir: “Kendilerine değiştirme kurulu adını takan bu yedi kişi sabahlara kadar içiyorlar. Bir iş göreceklere yok” Onların toplumdan kopuk olduklarını ima etmekten de kalmaz: G k n aslında kurtarmayı d ş nd klere halkın bir temsilcisine şöyle seslenir: “Ahmak diye kükredi G k n. Ben Bilig Ten z’  okuyorum artık. Sizlere ışık getirmek için  abalıyorum. Tutucu d nek, yıkıl karşımdan” (Atay, 2004, s. 190). Aydının halka yabancılığının yanında ona üstten bakışının da sembolü olan bu ifadeler Atay’ın sosyalizme değil ama sosyalist aydınlara güvensizliğinin de işaretlerindedir. Içinde bir dönem yer aldığı arkadaşlarının idealizminin içi boşluğunu anlatmaya devam eder. “Bizden önce toplumcu çaba gösterenler de, aynı nedenle acı çekmişlerdir” diyen D zgen’e Orkan “Ben eylemin kuramını saptamaya çalışırken sen günlük uğraşların devdenizine (okyanusuna) dalıp gitmişsin” (Atay, 2004, s. 191) diye cevap verirken söz konusu sosyalist aydınların kendi aralarındaki çatışmaları bile aşamamışken toplum önderi olarak  ne çıkmalarını eleştirmektedir. Söz konusu çevrelerin kuram- kadın-i ki  genine saplanması ise “Herkes iyice esrik olmuştu. Sonunda G k n’in at uşağını çağırdılar, ona sıklmaz (müstehcen) türküler s ylettiler. Salgan’la Kutbay i ki yarışına girdiler, Salgan Kutbay’a saldıldı.. Sonra birbirlerine sarılarak biçimsiz bir d zgunayak (dans) yaptılar ve hep birlikte sızdılar” c mlerleriyle tasvir eder (Atay, 2004, s. 198).

Oğuz Atay birçoğu eski dostu olan bu çevrelere “cüceler ordusu”, “sahte eleştirilenler” ve “çete” gibi isimler takmıştır (Ecevit, 2005, s. 322). Zira kitap yayımlandığında eski çevresi adeta sükût suikasti ile cezalandırmışlardır. Bazıları da romanı toplumcu olmamak ve bireyci olmakla suçlarken aslında tam da Atay’ın ironisini gerçek kılmış oldular. Atay’ın kurtarıcı bir figür olarak romanının merkezine yerleştirdiği İsa figürü tutunamayanların sembolü olarak yorumlanabileceği gibi İsa gibi kendilerine kurtarıcı misyonu yükleyen ama iş eyleme geldiğinde kararsızlık geçiren Hamlet tarzı aydınlara yönelik bir eleştiriyi de içermektedir (İrzık, 2007, s. 262). Özellikle karnaval havasında geçen romandaki genelev sahnelerinde Selim’in ezilenlerin yanında yer almak için ikinci kez dünyaya geleceği ile ilgili bölümler İsa’nın ikinci kez dünyaya gelişi ile ilgili inancın parodisi olarak yorumlanabilir (Atay, 2004, s. 270).

Tutunamayanlar romanı herkesin bildiği gibi sadece aydınlara yönelik ironi dolu bir metin değil. Bununla bağlantılı olarak devletin işleyişi, bürokrasinin Kafkaesk bir tarzın eşliğindeki ironik anlatımı, Kitab-ı Mukaddes’teki “on emir”in parodisi olarak, Doğu-Batı sorunsalı gibi temalar da Atay’ın alaycı dilinden kurtulamamıştır. Ancak biz bu çalışmamızda konuyu sınırlandırmak zorunda olduğumuzdan yalnızca aydın eleştirisine girmek zorunda kaldık. Bu roman acıklı bir güldürü, acı bir alay olarak da okunabilir. Doğruyu temsil etmediğinin, alay ettiği nesneyle aynı düzlemde yer aldığı ve aczinin fakında olan, kendisine bireyci sosyalist diyen bir “tutunamayan”ın, hayatıyla eseri arasında kesin bir çizgi çekmemiş bir aydının romanı olan Tutunamayanlar, hayata bir şekilde tutunduğunun farkında olan fakat bundan duyduğu memnuniyetsizlikle yazarak “tutunamayan” haline gelmek isteyen Turgut Özben’in yoksa Atay mı desek, çocukluk ve gençlik yıllarındaki Selim’e yani bir tutunamayana dönüşme macerasıdır. Daha doğrusu Atay’ın ve Turgut’un iç yolcuğunun ve öz benliklerine kavuşma macerasının ironik bir anlatımıdır Tutunamayanlar.

Roman üzerine değerlendirmelerde bulunanların Atay’ın herhangi bir yol göstericiliğinde bulunmadığına dair eleştirilerinin yanında asıl dikkat çekici olan şey, Atay’ın yakın dostlarından bazılarının “Osmanlıca, Öz Türkçe” parodisi yaptığı bölümlerde kullandığı kelimelerin romanın en önemli üslup, teknik oyunlarından biri olduğunu anlamayarak onu bu kelimeleri kullanarak gerici damgası vurmuş olmalarıdır. Zamanında Turgut Uyar’ın da böylesi bir suçlamayla karşı karşıya kaldığını hatırlarsak Türk edebiyat eleştiri ortamının seviyesi hakkında fikir sahibi olabiliriz. Bu husus onun “Ben Buradayım ey okuyucu sen neredesin” diye neden seslendiğinin cevabını da vermiş oluyor. Aynı zamanda ona yöneltilen eleştirilerin romana girecek kadar parodiye müsait olduğunu da söylemeliyiz. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki Türk okuyucusu Tanpınar hariç tutulursa o güne kadar bu derece “şakacı, oyunbaz, sen budalası ama ben senden daha budalayım” diyecek kadar da kendini gülünçleştirebilen bir yazarla karşılaşmamıştır.

Kaynakça

- Akay, A. (2007). Oğuz Atay’da Kimliksizleşme ve Sense of Humour. H. İnci (Ed.), *Oğuz Atay’a Armağan* (ss. 314-322). İstanbul: İletişim.
- Atay, O. (2004). *Tutunamayanlar*. İstanbul: İletişim.
- Cebeci, O. (2008). *Komik Edebi Türler*. İstanbul: İthaki.
- Gürbilek, N. (2007). Kemalizin Delisi Oğuz Atay. H. İnci (Ed.), *Oğuz Atay’a Armağan* (ss. 241-254). İstanbul: İletişim.
- Ecevit, Y. (2005). *Ben Buradayım*. İstanbul: İletişim.
- İrzık, S. (2007). Tutunamayanlar’da Çok Seslilik ve Sınırları. H. İnci (Ed.), *Oğuz Atay’a Armağan* (ss. 258-266). İstanbul: İletişim.

MEHMET AKİF ERSOY'UN ŞİİRLERİNDE İLAHİ ADALET VE KÖTÜLÜK MESELESİ

Ahmet ÇAPKU¹

Öz

İlahi adalet ve kötülük problemi, felsefenin önemli tartışma konularından biridir. Mesele Tanrı-âlem ilişkisi, insanın sorumluluğu, ahlak ve siyaset ile yakından ilgilidir. Bir düşünürün bu konuda getirdiği yorum, doğal olarak onun diğer düşünceleriyle de irtibatlıdır. İslamcılık akımının önemli isimlerinden olan Mehmet Akif'in şiirlerinde konuya dair küllî plandan bakılınca şathiye türündeki şiirleri anımsatan ifadelerle meselenin anlaşılmasının zorluğuna işaret edilmiştir. Cüz'i planda ise bu dünyadaki düzenin ve adaletin tesisinde insanın sorumlu bir varlık olduğuna vurgu yapılmıştır. Anlaşılması ve çözüme kavuşturulması oldukça zor olan bu meseleye, son dönemin önemli düşünürlerinden olan Mehmet Akif'in getirdiği açıklama onun, varlık düzeni, inanç ilkeleri, siyaset ve ahlak gibi konulara dair düşüncesini anlamamıza katkı sağlaması itibarıyla incelemeye değerdir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif, İlahi Adalet, Kötülük Meselesi.

DIVINE JUSTICE AND THE PROBLEM OF EVIL IN MEHMET AKİF ERSOY'S POEMS

Abstract

One of the controversial issues of philosophy is the problem of evil and divine justice. The problem is very concerned with the relation of God and universe, responsibility of man, ethics and politics. Remarks of a thinker is naturally related to other thoughts of him as well. In Mehmet Akif's, who is one of the important figures of the movement of Islamism, poems when it is considered from the holistic plan, with the statements reminiscent of şathiye genre of poems, understanding the problem is very difficult. In the particular plan, man as a responsible being in the establishment of justice and order in the world is emphasized. One of the significant thinkers of the last period Mehmet Akif's explanation, on this complicated and inexplicable question, deserves enquiry in order to understand his thoughts on the order of being, belief principles, politics and ethics.

Keywords: Mehmet Akif, Divine Justice, The Problem of Evil.

Osmanlı'nın son dönem düşünürlerinden olan Mehmet Akif, İstanbul-Fatih'te mazbut, mütedeyyin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş, müderris olan babası Mehmet Tahir Efendi'den ve mezkûr muhitten dinî görgü ve bilgiyi tahsil etmiştir. 1873'te doğan Mehmet Akif'in, pek tasvip etmediği II. Abdülhamid dönemi, ardından 1911'den başlayıp 1923'e kadar süren savaş yılları, sonrasında 1925'ten 1936'da vefatına kadar gönüllü sürgün denilen Mısır yıllarını idrak ettiği düşünüldüğünde hayatının önemli kısmının çeşitli sıkıntılar içinde geçtiği görülür. Söz konusu sıkıntı halleri onun şiirlerine kimi zaman şathiye denilebilecek şekillerde kimi zaman ilahi adalet açısından meselenin Allah'a havale edilip, insani çerçevede kişinin üzerine düşeni yapması gerektiği şeklinde yansımıştır. Gerçekte felsefenin, özellikle din felsefesinin, önemli konularından olan ilahi adalet sorunu Mehmet Akif'in şiirlerinde (düşüncesinde) dikkat çekici bir ayrıntı olarak durur. Konunun, varlık bilim (ontoloji) açısından Allah-âlem ve kader, değer bilim (aksiyoloji) açısından tevekkül, ahlak, siyaset gibi durumlarla doğrudan ilgisi vardır. Bu çalışmada Mehmet Akif'te ilahi adalet konusu ne şekilde yer almıştır sorusu irdelenecektir.

¹ Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, acapku@yahoo.com [Makale kayıt tarihi: 18.2.2017-kabul tarihi: 10.4.2017].

İlahi adalet ve kötülük meselesi, bir düşünürün Tanrı, âlem, insan gibi temel düşünce alanlarını ne şekilde okuduğuna da işaret eder. Cumhuriyet dönemi İslamcılık akımının önde gelen bir düşünürü olan Mehmet Akif'te konunun incelenmesini bu açıdan önemli görüyoruz.

İlahi adalet konusu öteden beri felsefenin önemli tartışma konularından biri olagelmıştır. Konu, Ziya Paşa'nın (ö. 1880), "Halletmediler bu lügazın sırrını kimse / Bin kâfile geçti hukemâdan, fuzalâdan" dizelerini anımsatırcasına, çözümünü oldukça zor bir mahiyet arzeder. Kimi düşünürler âlemde hep iyiliği varsaymış ve kötülüğü, olması gereken şeyin azlığı veya yokluğu şeklinde okumuştur. Kimileri ise bunu Tanrı'nın yokluğuna delil olarak ileri sürmüştür. Öyle anlaşılıyor ki, konu ona nereden bakıldığı ve kişinin bunu nasıl bir metotla yorumladığı ile ilgilidir. Onun için mesele teistik okuma ile ateistik okuma arasında iki farklı şekil arzemiştir. Teistik okuma biçimi olarak İslam düşüncesinde kelimâ, tasavvufî ve felsefî açıklamalara dair epey mürekkep harcanmıştır. Mesele hayır-şer, ilahi inayet ve adalet, hikmet gibi kavramlar eşliğinde anlaşılmaya çalışılmıştır. Ancak konunun izafi, farklı yorumlara açık ve çözümünü zor bir mahiyet arzettiği genel kabuldür. Problemin daha iyi anlaşılması ve zihne yaklaştırılması açısından İslam felsefesinin önemli ismi Şeyhü'r-Reis İbn Sînâ'nın meseleye getirdiği izaha bir göz atmak faydalı olur düşüncesindeyiz.

İbn Sînâ'nın varlık anlayışında vacib (zorunlu) ve mümkün (olurlu) kavramları merkezî bir yer teşkil eder. Varlığı kendinden olan varlık Vacib'tir ki, bu da sadece Allah'tır. Varlığı başkasından olanlar ise mümkün kategorisinde yer alır. Her ne kadar ay üstü âlem varlıklarından olan gök akılları ve nefsleri, dolaylı olarak vacip kabul edilseler de neticede onlar da (zâtî itibarıyla) mümkünâttandır. Buna göre kötülük, ontolojik açıdan tanrı'nın dışındaki varlıklarda söz konusudur. Bu da ay üstü âlem varlıklarında bilkuvve, ay altı âlemde ise az miktarda, arızî, bir hikmete binaen bilfiil vardır. Buna göre kötülüğü oluşturan şeyler maddeden kaynaklı olabilir. Güneş ışığını az alan meyvenin ham kalması, ateşin falancayı yakması, filancanın zulüm görmesi birer kötülüktür. Ancak bu durumlarda güneşin ve ateşin kendisi, zalimin öfke yetisi bizatihi kötülük olarak kabul edilemez. Asıl kötülük, kişinin, iradesini kötüye kullanarak nefsini nazarî ve amelî akıl yönünden yetkin kılmamasıdır. Fani olması itibarıyla bedene ilişkin kötülüğe asıl kötülük denilemez. (İbn Sînâ, 2005, s. 160-168; Durusoy, 1993, s. 165-171). Öyleyse varlık âleminde arızî, göreceli, az miktardaki kötülük için çok hayır terkedilemez. Çünkü asıl ve çok olan şey iyilik düzenidir ve onun için bu âlem olabilecek âlemlerin en iyisidir.

Bir diğer bakış ile ilahi adalet noktasında kötülüğün âlemde asıl veya önemli bir yer tuttuğu ve bunun da Tanrı'nın yokluğunu beraberinde getirdiği düşünülmüştür. Bu bakış açısı önce Epikuros (MÖ. 341-270) tarafından dile getirilmiştir. Şöyle ki, "Tanrı, ya kötülükleri ortadan kaldırmak ister de kaldıramaz veya kaldırmaz, ama kaldırmak istemez. Ya da ne kaldırmak ister, ne de kaldırmaz. Yahut da hem kaldırmayı ister hem de kaldırmaz. Eğer ortadan kaldırmak istiyor da kaldıramıyorsa, O her şeye kadir değildir ki bu durum Tanrı'nın karakteriyle uyumsuz. Eğer ortadan kaldırmaz, fakat kaldırmak istemiyorsa, O kötü niyetlidir ki bu da aynı şekilde Tanrı ile uyumsuz. Eğer O ne ortadan kaldırmayı istiyor, ne de kaldırmaz, hem kötü niyetlidir hem de her şeye kadir değildir. Bu durumda da Tanrı değildir. Eğer hem ortadan kaldırmayı istiyor, hem de kaldırmaz – ki yalnızca bu durum Tanrı'ya uygundur –, o zaman kötülüklerin kaynağı nedir? Ya da O, kötülükleri niçin ortadan kaldırmamaktadır?" Söz konusu argüman çağdaş filozof John L. Mackie tarafından şu şekilde ileri sürülmüştür: 1- Tanrı vardır. 2- Tanrı mutlak iyidir. 3- Tanrı her şeye kâdirdir. 4- Kötülük vardır. Bu maddelerden herhangi üçünü kabul eden kişi, dördüncüsünü reddediyor olmalıdır. Yani:

- Eğer Tanrı varsa (madde 1) ve mutlak iyiliği (madde 2) istiyorsa ve istediği her şeyi yapabilecek kadar güçlüyse (madde 3) kötülük olmamalıdır.

- Eğer Tanrı varsa (madde 1) ve sadece iyiliği istiyorsa (madde 2), fakat dünyada kötülük varsa (madde 4) Tanrı istediğini yapamıyor demektir. Böylece Tanrı her şeye kâdir değil demektir.

- Eğer Tanrı varsa (madde 1) ve her şeye kâdirse (madde 3) ve kötülük de varsa (madde 4), Tanrı kötülüğü yaratmış ve mutlak iyi değildir.

- Son olarak, eğer Tanrı aynı zamanda mutlak iyi (madde 2) ve her şeye kâdirse (madde 3) ve buna rağmen kötülük varlığını sürdürüyorsa (madde 4) böyle bir Tanrı var olamaz (Peterson, Michael, Hasker, William, Reichenbach, Bruce & Basinger, David, 2009, s. 177-178; wikipedia.org, 10.1.2017, 10.02.2017).

Gerek İbn Sînâci iyimser bakış açısından gerek Epikürosçu kötümser bakış açısından bakılsın konu kendinde kötülüğü barındırdığı kabul edilen fizik âlem ile kendinde kötülüğün bulunmadığı metafizik varlık olan tanrı arasındaki işleyişin nasıllığı ile ilgili olduğu için anlaşılması kolay olmamıştır. Bu girizgâhtan sonra meseleye Mehmet Akif'in ne şekilde izah getirdiğini incelemeye geçebiliriz.

Yukarıda bir nebze işaret edildiği üzere Mehmet Akif, zor zamanların düşünürü olarak yaşamıştır. Böyle hengâmede aklı ve kalbi istikamet üzere tutabilmenin zorluğu ise tartışma götürmez bir gerçektir. Şu halde şair ve düşünür Akif, gerek İstanbul'da yetişmiş olmasının getirdiği birikim ile gerekse kendisine yüklenen vazife gereği Anadolu'da yürüttüğü misyon sebebiyle zor zamanlarda önemli fikirler inşa etmiş ve fikirlerini, şartların da etkisiyle fiiliyle ve sözüyle/(şiiirleriyle) ilmek ilmek örmeye çalışmıştır. Onun fikirlerini inşa ettiği önemli kaynakların başında şüphesiz ki inanç dünyası gelir. Bu açıdan onun en önemli dayanağının İslam'ın temel metinleri olduğu izahtan vârestedir.

Akif'in anlatımıyla Allah, her şeyi yaratan, her şeye gücü yeten, âlemde düzeni kuran ve onu devam ettiren, olup biten her şeyin kaderini tayin eden, bir yüce varlıktır. Şu kadar var ki, özellikle savaşların getirdiği yıkımların da etkisiyle olsa gerek, Mehmet Akif, kader planında işleyen durumları küllî planda zihninde çözüme kavuşturmakta zorlanmıştır. Vaktiyle Ziya Paşa terci-i bendinde, "Gerdün bir âsiyâb-ı felâket-medârdır / Güya içinde âdem-i âvâre dânedir // (...) Yâ Rab! Nedir bu keşmekeş-i derd-i ihtiyaç? / İnsanın ihtiyâci ki bir lokma nânedir // (...) Bir fâilin meâsiridir cümle hâdisât / Ne iktizâ-yı çerh ü ne hükm-i zamânedir" dedikten sonra "Kesb-i yâkine âdem için yoktur ihtimâl / Her itikâd akla göre gâibânedir" ifadesiyle yaratılış, âlemin işleyişi, olup bitenlere dair kesin bilgi ediminin imkân dışı oluşunu itirafla bu konudaki şaşkınlığını dile getirmiş ve çözümünü ilahi kadere teslimiyette bulmaya çalışmıştır: "Sübhâne men tahayyera fî sun'ihî'l-ukûl / Sübhâne men bi-kudretihî ya'cizü'l-fuhûl" [Sanatıyla, eserleriyle akılları hayrete düşüren, kudretiyle anlayışları aciz bırakan Allah'ı tesbih ederim!]. Onun bu tutumu, "Kıl san'at-ı üstâdi tahayyürle temâşâ / Dem urma, eğer ârif isen çûn ü çirâdan // İdrâk-i me'âlî bu küçük akla gerekmez / Zirâ bu terâzû o kadar sıkleti çekmez" dizelerinde de kendini gösterir (Ziya Paşa, 1327, s. 2, 11). Böylece Ziya Paşa, nasıl ve niçine sormadan hayret içinde sanatkârın sanatını seyirle teselli bulmaya çalışır. Gereğesi ise insandaki (küçük) akıl terazisinin, o büyük mânâları kavramada/kaldırmada yetersiz oluşudur. Mektep çıkışlı ve modern düşüncenin izlerini düşüncesinde yer yer görebilmek mümkün olan Mehmet Akif'in küllî planda konuya yaklaşımı, Ziya Paşa'nın bakış açısına yakınlık arzeder.

Safahat'ın birinci kitabının ilk şiirlerinden olan *Tevhid yahud Feryâd* isimli şiirinde şair, şathiyeyi anımsatır şekilde, eğer bu yaratılıştan gaye Allah'ın bilinmesi ise gerçekte bu amaca kaç kişi ulaşmıştır sorusunu sorduktan sonra, "Bir sahne midir yoksa bu âlem nazarında? / Bir sahne ki milyarlarca oyun var üzerinde!" diyerek sözünü ettiği oyunları anlamakta zorlandığını ihsas ettirir. 16. yüzyıl şairi Azmî'nin,

bir şathiyesinde, “Hafâya çekilüb seyrana durdun / Aklı ermezlerin aklını urdun / Kıldan ince köprü yaptın da kurdun / Akarsuyun mu var, bostancı mısın?” dizelerindeki gibi Akif de mezkûr şiirinde, “Bir sahne ki her perdesi tertîb-i meşîyyet / Eşhâsı da bâzîçe-i âvâre-i kudret! // Cânîleri, kâtilleri meydâna süren Sen / Cânîdeki, kâtildeki cür’et yine Senden! // Sensin yaratan, başka değil zulmeti, nûru / Sensin veren ilhâm ile takvâyı, fücûru! / (...) Bir fâilic icbârı bütün gördüğüm âsâr! / Cebrî değilim... Olsam İlahî ne suçum var?” (Ersoy, 1991, s. 14) diyerek kendi zamanındaki hadiselerin onu âdeta Cebriyeci bir tavra sevkettiği izlenimini verir. Şu dizeler de aynı istikamet üzeredir: “Ey bunca zamandır bizi te’đîb eden Allah / Ey âlem-i İslâm’ı ezen, inleyen Allah”, “Çektirmediğin hangi elem, hangi ezâdır? / Her ânı hayâtın bize bir rûz-i cezâdır!” (Ersoy, 1991, s. 278), “Bir nefha-i rahmet de mi esmez? diye, sînem / Yandıkça, semâdan boşanıp durdu cehennem!” (Ersoy, 1991, s. 455). Küllî bakış açısıyla gerçekte her şeyin sebebi ve fâili Allah’tır. Bu yönüyle insan ancak mecazen fail olabilir. “Alan sensin, veren sensin, senin hükmündedir dünyâ” dizesinde dile getirilen husus, milletler planında da geçerlidir. Onun için herhangi bir toplumun yükselmesi, alçalması veya yokluğa karışması doğrudan Allah’ın dilemesi ile olur (Ersoy, 1991, s. 181, 182).

Sıkıntılardan ve yeryüzündeki kötülüklerden iyice bunalan şairin gönlünün arzusu, Cenâb-ı Hakk’ın artık Cemal’iyle tecelli etmesidir. “Ya Rab, bu yüreklerdeki ses dinmeyecek mi? / Senden daha bir emr-i sükûn inmeyecek mi? // Her ân ediyorsun bizi makhûr-i celâlin / Kurbân olayım nerde senin, nerde cemâlin?” (Ersoy, 1991, s. 14). “Bu hissiz toprağın üstünde mazlûmüne yer yokmuş! / Adâlet şöyle dursun, böyle bir şeyden haber yokmuş!” serzenişi ile Akif, ilahi adaletin yeryüzünde tecellisini arzu eder. “Tecellî etmedin bir kere, Allahım cemâlinle / Şu üç yüz elli milyon rûhu öldürdün celâlinle” (Ersoy, 1991: 182-183) dizeleri çaresiz ruh halinin ifadesi olarak okunabilir. “Nûr istiyoruz... Sen bize yangın gönderiyorsun! / Yandık! diyoruz... Boğmaya kan gönderiyorsun!”, “Mazlûmu nedir ezmede, ezdirmede ma’nâ? / Zâlimleri adlin, hani, öldürmedi hâlâ! // (...) Mâdâm ki, ey adl-i ilahî, yakacaktın... / Yaksaydın a mel’ûnları... Tuttun bizi yaktın!”, “Yetmez mi musâb olduğumuz bunca devâhî? / Ağzım kurusun... Yok musun ey adl-i ilahî!” (Ersoy, 1991, s. 194-195). Mehmet Akif’in hayat hikâyesine bakılınca onun, tasavvufî açıdan naz ehlinin niyâzı şeklinde okunabilecek ve şathiye niteliğindeki serzenişler, denilebilir ki, yaşadığı dönemle ilgili olarak çaresizlik ve bunalım içindeki bir kısım (belki birçok) insanın düşünceleri olabilir.

Şu kadar var ki, iyi bir dinî terbiye almış Mehmet Akif, yarattığı/ yaptığı işlerden Cenâb-ı Hakk’ın sorgulanamayacağı bilincindedir ve fakat yukarıda geçen ifadelere benzer sözleri söylemekten de kendini alamaz: “Zâlimlere kahrın o kadar verdi ki meydan/ ‘Yok âdil-i mutlak’ diyecek ye’s ile vicdan!”, “Mülhid de senin, kalb-i muvahhid de senindir/ İlhâd ile tevhîd nedir? Menşei hep bir” dizeleri olup biten her şeyin aynı kaynaktan geldiğinin farkındadır. Böyle olmakla birlikte şair Allah’a teslimiyetle ümitvar olma imkânına ulaşmayı arzular: “Lâ yüs’el’e binlerce suâl olsa da kurban/ İnsan bu muammâlara dehşetle nıgehbân”, “Lâkin bu seflân-ı beşerden kiminin, var/ Kalbinde bir ümmîd ki encüm gibi parlar // (...) Mü’min -ki bilir gördüğü yekrûze cihânın/ Fevkinde ne âlemleri var subh-i bekânın”, “Senden doğacak doğsa da bir fecr-i hidâyet”. Fakat onun düşünce dünyasında çözüme kavuşturamadığı husus, Ziya Paşa’da olduğu gibi, “Cilvendeki esrâr nasıl kalmada muzlim? / Ey nûr-i ulûhiyyetinin zillî avâlim!” (Ersoy, 1991, s. 14-16) dediği âlemde iyi ve kötünün bir arada işleyişi, bunun biteviye devamı ve kötülüklerin can acıtıcı biçimde fazlalığıdır. Şairi adeta Cebriyeci bir tutum sergilemeye sevkeden de bu husus olsa gerektir. Öyle ki, pek çok facialar onun ruhunda birikmiş ve âlem, zulümler yığını olarak görünmeye başlamış ve “Gözümde içyüzü dehrin: Yığın yığın zulümât! / (...) Hayât nâmına, Ya Râb, nedir bu devr-i azâb?” demekten kendini alamamıştır. (Ersoy, 1991, s. 26). Durum böyle olsa da insanın cibilliyeti, yaşamak üzerine kuruludur. Dolayısıyla o, yaşamak için hayatın bütün sıkıntılarıyla doğumdan ölüme kadar mücadele edecektir. Akif’in sırrını çözemediği husus, bunca sıkıntı

içinde insanın biteviye mücadelesi yanında her şeye gücü yeten Allah'ın insan açısından bu sıkıntıları niçin yarattığı sorusudur. Nitekim "Sendense eğer çektiğimiz bunca devâhî / Kimden kime feryâd edelim söyle İlahî?", "Kimden kime şekvâ edelim biz de şaşırдық!" (Ersoy, 1991, s. 14, 29) mısraları söz konusu hayretin ifadeleridir.

Şairimiz her ne kadar hayatı bir harp alanı olarak görüp Cenâb-ı Hakk'ın bundan muradının ne olduğunu çözemese de, insana düşen görevin, çalışmak ve cenge hazır olmak gerektiğinin farkındadır: "Bu harp işinde kazanmaktadır çalışmış olan/ Çalışmayıp oturandır gebertilen, boğulan// Nedir murâdı, bilinmez, fakat Hakîm-i Ezel/ Cihânı ma'reke halk eylemiş, hayâtı cedel// Kimin kolunda mesâî denen vefâlî silah/ Görülmüyorsa ümîd etmesin sonunda felâh" (Ersoy, 1991: 234). Allah her ân bir işte, faaliyette iken Doğu'nun (İslam dünyasının) tembelliğe ve atalete gömülmesine isyanı bunun içindir. Dolayısıyla meseleye cüz'î plandan (âlemde Allah'a) bakılınca insana düşen şey, çalışmak, gayret etmektir. Şu halde meseleye bedbin tavırla ve küllî plandan bakılınca kişinin Cebriyeci duruma düşmesi imkân dâhilindedir. Ancak ahlakî açıdan insanın sorumlu varlık oluşu planından bakılınca ilahi adalet bahsi belli ölçüde çözüme kavuşur görünmektedir. Buna göre kişi için ancak çalıştığı karşılığı vardır. "Hayâta hakkı olan kimdir anlıyor, görüyor/ Çalışmayanları bir bir eliyle öldürüyor!" dizeleri hayatın ancak çalışanlar için var olduğu şeklindeki adeta evrimci bakış açısını îmâ ettirir niteliktedir. (Ersoy, 1991, s. 235). Bu yönüyle Akif, "Bakın mücahid Garb'a şimdi bir kere" (Ersoy, 1991, s. 235) derken *mücahid* kavramının dini-ahlakî bir kavram olduğunu gerçekte bilen biridir. Ancak ona bunu söyleten şeyin, ahlakî açıdan Müslümanların mahalle kahvehanelerinde atalete bürünmüş ve her şeyi Allah'tan bekleyen yanlış tevekkülüdür. Ki bu durum, Safahat'ta üzerinde fazlaca durulan ve muhtelif çalışmalara da konu olan bir husustur. Şu halde insanî planda azim, kararlılık, çalışma esastır. Bu yönüyle Müslüman kişi, Allah'ın her dâim bir yaratma halinde oluşunu ve İslam'ın ilk asrını kendine örnek almalıdır. (Ersoy, 1991, s. 23, 175, 203, 291).

Demek ki, Mehmet Akif, ontolojik planda bu âlemde kötülüğün niçin var olduğunu çözümleme konusunda hayretini gizlemiyor. İnsan açısından küllî planda bunun çözümünün ne kadar zor olduğu ortadadır. Epikuros ve L. Mackie'nin bakış açısıyla kötülük ve ilahi düzen anlayışına getirilen eleştiri, ateizm için bir çıkış noktası oluşturmuştur. Ancak mesele, İbn Sinacı bakış açısıyla ele alınırsa bu durumda ortaya çıkan manzara, her şeyin O'nun bilgisi ve yaratması dâhilinde olduğu, dolayısıyla âlemde asıl olanın iyilik olup kötülüğün izafi ve az oranda bulunduğu görüşü hâkim olur. Şu halde cüz'î planda ümitvar olmaya ve gayret etmeye imkân doğar. Nitekim Mehmet Akif'in konu ile ilgili ileri sürdüğü tez tam da bu noktada kendini gösterir. Onun, yanlış anlaşılan kader, tevekkül, çalışma fikrine yönelik getirdiği ciddi eleştiriler özellikle burada aranmalıdır:

"Niçin, nasıl geliyormuş... o büsbütün meçhûl/ Biz ihtiyârımızın sûretindeniz mes'ûl // Kader nedir, sana düşmez o sırrı istiknâh/ Senin vazîfen itâ'at ne emrederse İlah" (Ersoy, 1991, s. 242). "O ihtişamı elinden niçin bıraktın da/ Bugün yatıp duruyorsun ayaklar altında?/ Kadermiş! Öyle mi? Haşa, bu söz değil doğru/ Belanı istedin, Allah da verdi... doğrusu bu" (Ersoy, 1991, s. 239-240) mısraları, insana düşen şeyin meseleye küllî plandan değil insanî açıdan bakıp kişinin üzerine düşeni yapması gerektiğinin altını çizer.

"'Çalış!' dedikçe şeriat, çalışmadın durdun/ Onun hesâbına birçok hurâfe uydurdun/ Sonunda bir de 'tevekkül' sokuşturup araya/ Zavallı dini çevirdin onunla maskaraya!" (Ersoy, 1991, s. 240). "Bugün nasîbini yerleştirence kursağına/ 'Yarın' nedir? Onu bilmez, yatar dönüp sağına // Yıkılsa arş-ı hükûmet, tıkılsa kabre vatan/ Vazifesinde değil: Çünkü 'hepsi Allah'tan!' // Ne hükmü var ki esasen yalancı dünyanın?/ Ölürsa yan gelecek cennetinde Mevlâ'nın" (Ersoy, 1991, s. 262) dizelerinde Mehmet Akif,

dinin getirdiği çalışma ve tevekkülün yanlış anlaşılmasına isyan eder ve bununla ilgili olarak; “Kader senin dediğin yolda şer’a bühtandır / Tevekkülün, hele hüsrân içinde hüsrandır” (Ersoy, 1991, s. 241), “O iman kuvvet ihzârıyla emretmişti... Lakin, biz / ‘Tevekkelnâ’ deyip yattık da kaldık böyle en âciz! (Ersoy, 1991, s. 291) demek ihtiyacı hisseder. “Bir, neyiz? Seyreyle artık: Bir de fikr et, neymişiz? / Din de kürkün aynı olmuş: Ters çevirmiş giymişiz!” (Ersoy, 1991, s. 199) dizeleri ise tersine çevrilmiş din algısına isyan niteliğindedir.

Mademki bu âlem planında insana düşen görev çalışmak, gayret etmektir, şu halde kişi bu noktada elinden geleni yapmalıdır. Mehmet Akif’in, *Mahalle Kahvesi*’nde Şark’ın bakılmayan yarası haline dönüşmüş kahvehaneleri eleştirisi ile dinin yanlış anlaşılması neticesinde gelen yanlış kader, tevekkül, ahlak anlayışı aynı konu ile ilgilidir. Yapılması gereken şey İslam’ın ana kaynağını yeniden iyice teemmül etmek ve ona göre yeniden atılım yapmaktır. Ancak böyle yapılırsa yeniden eski ihtişamlı durumlara kavuşma imkânı doğabilir. “Lâfzı muhkem yalnız, anlaşılan, Kur’ân’ın/ Çünkü kaydında değil, hiçbirimiz ma’nânın // Ya açar Nazm-ı Celîl’in, bakarız yaprağına/ Yâhud üfler geçeriz bir ölünün toprağına // İnmemiştir hele Kur’an bunu hakkıyla bilin/ Ne mezarlıkta okunmak ne de fal bakmak için!” (Ersoy, 1991, s. 156) mısraları bu noktada İslam’ın temel kaynağı olan Kur’an’ın, sözü edilen bakış açısı ile yeniden okumaya tabi tutulması gerektiğine, başta Hz. Peygamber olmak üzere sahabenin onu ne şekilde okuduğunu anlamaya davet niteliğindedir. Öyle anlaşılıyor ki, Mehmet Akif’in düşünce dünyasında İslam’ın ilk asırları Kur’an’ın en iyi şekilde anlaşılıp yaşandığı ve göz kamaştırıcı açılımların yapıldığı dönemlerdir. Şu halde gerek kötülük meselesinin insanî planda çözüme kavuşturulması gerekse din ve devletin bekası, temel kaynağın iyi anlaşılmasıyla ilgili görünmektedir.

Sonuç

Zor dönemin bir düşünürü olarak yaşamış olan Mehmet Akif, yaşadığı sıkıntıları dizelere dökmüş ve ilahi adalet açısından kimi zaman isyan, sitem, serzeniş olarak görülebilecek nitelikteki ifadelerle küllî planda (Allah’tan âleme) işleyen yapıyı anlamakta zorlandığını ortaya koymuştur. Bu noktada mesele, Akif’in kendini, sanki bir cebriyeci imiş gibi göstermesine kadar uzanmıştır. Ancak meseleye oluş bozuluşun ve dolayısıyla kötülüğün de bulunduğu âlem planından bakınca (âlemden Allah’a) çözümünü Kur’anî bir bakışla olup bitenlerden Allah’ın değil insanın sorumlu olduğu (Kuran, Enbiya, 23), bu yönüyle azim, tevekkül, gayret olmadan insanın bu hayatta özlemini duyduğu adalet ve iyiliğe ulaşamayacağı şeklinde bir çözümlenmeye gitmiştir. Bu da sahîh Allah inancına uygun olarak ümit ve gayret fikrini beraberinde getirmiştir. “Mâdâm ki, Hakk’ın bize va’dettiği hakır/ Şark’ın ezeli fecri yakındır, doğacaktır // (...) İsyân bize râci’se de bir böyle temâşâ/ Sığmaz sanırım adl-i ilâhîsine, hâşâ!” (Ersoy, 1991, s. 456). Buna göre metafizik açıdan mesele, Ziya Paşa’da olduğu gibi, ancak inanç, tevekkül ve teslimiyet ile çözüme bağlanmıştır. Metafizik ve fizik âlem arasında olup biten kötülük, kadere teslimiyet şeklinde tevekkülle çözüme kavuşturulmaya çalışılırken insana özgü alandaki ahlaki kötülük insan iradesi ve sorumluluğuna havale edilmiştir. Çünkü bu alan insanın inancı, terbiyesi, düşüncesi, yapıp etmesi ile ilgilidir. Onun için insan, sorumlu bir varlık olarak kötülüğü önleme ve ortadan kaldırma konusunda üzerine düşeni yapmalıdır. Adalet ve insan onuruna yakışır bir yaşam ancak bu şekilde elde edilebilir. “Allah’a dayan, sa’ye sarıl, hikmete râm ol” dizesi Akif’in bu düşüncesinin bir özeti gibidir.

Kaynakça

wikipedia.org: https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6t%C3%BCl%C3%BCk_problemi (2017, 02 12).

Durusoy, A. (1993). *İbn Sînâ Felsefesinde İnsan ve Âlemdeki Yeri*, İstanbul: İFAV.

Ersoy, M. A. (1991). *Safahat*. (M. E. Düzdağ, Haz.) İstanbul: İz.

Ziya Paşa (1327). *Tercî-i Bend ve Terkîb-i Bend*. Dersaadet: Dersaadet.

Peterson, M.; Hasker, W.; Reichenbach, B. & Basinger, D. (2009). *Akıl ve İnanç* (2 b.). (Rahim Acar, Nebi Mehdiyev, Hümeyra Özturan & Osman Baş, Çev.) İstanbul: Küre .

İbn Sînâ (2005). *Kitâbu'ş-Şifa (Metafizik-II)*. (Ömer Türker & Ekrem Demirli, Çev.) İstanbul: Litera.

SATIR ARALARINI GÜN YÜZÜNE ÇIKARMAK: BİR YAZINSAL YAPITTA TARİHTEN BİRKAÇ YAPRAK¹

Didem TUNA²

Öz

George Orwell, *Animal Farm* başlıklı yapıtının Ukraynaca baskısına yazdığı önsözde (1947), 1936 yılında evlendiğinden ve hemen hemen aynı hafta İspanya’da iç savaş patlak verince eşi ile birlikte İspanya’ya gidip, İspanyol hükümeti için savaşmaya karar verdiklerinden söz eder. Savaşın ilk zamanlarında yabancılar genelde hükümeti destekleyen farklı tarafların iç çatışmalarından haberdar değildir. Orwell eşiyle birlikte bir dizi tesadüf sonucunda, yabancıların birçoğunun aksine Uluslararası Tugaylara değil, POUM milislerine, yani İspanyol Troçkicilere katılır. 1937’nin ortalarına doğru komünistler kontrolü ele alıp Troçkicilerin izini sürmeye başlayınca, kendilerini kurbanların arasında bulurlar ancak İspanya’dan tutuklanmadan ve canlı olarak çıkmayı başarırlar. Ne var ki, arkadaşlarının çoğu vurulur, diğerleri uzun yıllar hapisanelerde yatar ya da kendilerinden bir daha haber alınmaz. İspanya’daki insan avı S.S.C.B.’deki büyük tasfiyelerle eş zamanlı olarak, bir şekilde onların tamamlayıcısı gibi devam eder. Orwell için değerli bir ibret olur: Totaliter propagandanın, demokratik ülkelerde aydın insanların düşüncelerini ne kadar kolaylıkla kontrol altına alabildiğini anlar. Orwell için, Batı Avrupa’daki insanların Sovyet rejimini olduğu gibi görmeleri her şeyden önemlidir. 1930’dan beri S.S.C.B.’de gelen noktanın sosyalizmle pek ilgisi yoktur. Aksine, yönetimin, diğer yönetici sınıflar gibi, sahip olduğu güçten vazgeçmek için hiçbir nedeninin kalmadığı hiyerarşik bir topluma dönüşmüştür. İspanya’dan dönüşünde, Sovyet efsanesinin maskesini herkes tarafından kolayca anlaşılacak ve diğer dillere kolayca çevrilecek bir öyküyle indirmeyi düşünür ve *Animal Farm* bu düşüncelerle kurgulanır. Dünya çapında çok büyük bir başarı kazanan bu kitap, hiç kuşkusuz defalarca çözümlenmiş, hangi karakterler ve olayların temel olarak kimi ya da neyi anırttığı açıklığa kavuşturulmuştur. Ancak böylesine zengin bir yapıtı farklı zamanlarda satır araları ile birlikte yapılan çoğul okumalarla bile tüketebilmek olanaklı değildir. Bu çalışmada, *Animal Farm*’ın yergi olarak okunmasına ilişkin olarak daha önce ortaya koyulmuş bilinen çözümlere yeniden değinilmemekte, bunun yerine ayrıntılarda gizli olan farklı metinlerarası öğeler ele alınmaktadır. Metnin çevirileriyle ilgili olarak da, farklı ideolojilerin çeviriler yoluyla yansıtılması noktasında, metnin erek kültürlere taşınması ve sunumuna ilişkin çeşitli örneklerden söz edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Çeviri göstergebilimi, George Orwell, *Animal Farm*, Yergi, Metinlerarasılık.

BRINGING TO LIGHT WHAT IS BETWEEN THE LINES: SOME PAGES OF HISTORY IN A LITERARY TEXT

Abstract

As George Orwell states in his preface to the Ukrainian edition of *Animal Farm* (1947), the Civil War broke out in Spain right after he got married in 1936. Orwell and his wife decided to go to Spain and

¹ Bu makale, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim Doktora Programı kapsamında Prof. Dr. Sündüz Öztürk Kasar tarafından yönetilen “Göstergebilimin Çeviri Alanına Uygulanması: George Orwell’in *Animal Farm* Başlıklı Yapıtının Üç Dilde Çözümlemesi ve Karşılaştırılması” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Yrd. Doç. Dr., İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü, didem.tuna@yeniyuzyil.edu.tr [Makale kayıt tarihi: 24.3.2017-kabul tarihi: 10.4.2017].

fight for the Spanish Government. However, there were internal struggles between the various political parties supporting the Government but foreigners were unaware of this during the early stages of the war. Orwell joined not the International Brigade like the majority of foreigners but the POUM militia—the Spanish Trotskyists. In the middle of 1937, the Communists gained control and began hunting down the Trotskyists; and Orwell and his wife found themselves among the victims. Nevertheless, fortunately, they managed to get out of Spain alive, without getting arrested once. Many of their friends were shot and some disappeared or were imprisoned. The man-hunts in Spain went on parallel to the great purges in the Union of Soviet Socialist Republics (USSR). Through these experiences, Orwell learned how easily totalitarian propaganda could control the opinions of rational people in democratic countries. As a consequence, according to Orwell, people in Western Europe should consider it highly important to see the Soviet régime for what it really was. Since 1930, Orwell had seen little evidence of the USSR progressing toward anything that can be truly called socialism. On the contrary, it was transformed into a hierarchical society, wherein the rulers had no more reason to give up their power than any other ruling class. On returning from Spain, Orwell decided to expose the Soviet myth in a story that could be easily understood by almost everyone and could be easily translated into other languages; this is how *Animal Farm* was formed. This book earned worldwide fame and has been analyzed umpteen times. Several studies have clarified the allusions and implications that shaped it in terms of its connection with the Russian Revolution of 1917 and the events that followed. However, it is not easy to consume such a prosperous work even with multiple readings between the lines. In this study, the rather conventional readings of the book as a satire will not be repeated; instead, other intertextual elements will be the focus. As for the Turkish and French translations of the book, the transition and presentation of the book in the target cultures is discussed through some examples, with an emphasis on the transmission of different ideologies through translation.

Keywords: Semiotics of translation, George Orwell, *Animal Farm*, Political Satire, Intertextuality

1. Giriş

George Orwell'in *Animal Farm* başlıklı yapıtı, başta 1917 Rus Devrimi ve sonrasında yaşanan olaylar olmak üzere her çeşit politik düzen ile insan doğasına yönelik bir yergi olarak ilk basıldığından bu yana farklı yönleriyle çözümlenmiş, yapıttaki karakterlerin ve olayların genel olarak kimi, neyi ya da hangi olayları anıttığı genel olarak ortaya koyulmuştur. Orwell, kitabın Ukraynaca baskısına yazdığı önsözde (1947), kitabı kaleme alma nedenlerini açıkça ifade etmiş ve burada anlattıkları da kitabın çözümlenmesine yön vermiştir. Önsözde anlattığı üzere Orwell, 1936 yılında evlendikten hemen sonra patlak veren İspanya iç savaşında İspanyol hükümetine destek vermek için eşi ile gittiği İspanya'da boğazından vurulmak da dâhil olmak üzere birçok tehlike atlatır ve türlü olaylara şahit olur. Hükümeti destekleyenler arasında gruplaşmalar vardır. Orwell tesadüf eseri İspanyol Troçkicilere katılır ve 1937'nin ortalarına doğru da komünistler kontrolü ele alıp Troçkicilerin izini sürmeye başlarlar. Orwell ve eşi İspanya'dan tutuklanmadan çıkmayı başarsalar da arkadaşları vurulur, hapse düşer ya da kendilerinden haber alınmaz. İspanya'daki insan avı S.S.C.B.'deki büyük tasfiyelerle eş zamanlı olarak devam eder. Orwell, propagandanın, demokratik ülkelerde aydın insanların düşüncelerini ne kadar kolaylıkla kontrol altına alabildiğine ve masum insanların yalnızca sıra dışı olmaları şüphesiyle hapse atıldıklarına şahit olur. İngiltere'ye dönüşünde birçok kişinin, basında Sovyet mahkemeleriyle ilgili yer alan en saçma komplo, hıyanet ve sabotaj hikâyelerine inandıklarını görür.

Orwell, aslında Rusya'ya hiç gitmemiştir ve bu ülkeye ilişkin bilgisi kitaplardan ve gazetelerden okumayla öğrenilenlerle sınırlıdır. Gücü yetse de Sovyetlerin işlerine karışmak, Stalin ve arkadaşlarını sırf ilkel ve demokratik olmayan yöntemleri nedeniyle suçlamak gibi bir derdi yoktur. Ancak öte yandan Batı Avrupa'daki insanların Sovyet rejimini olduğu gibi görmeleri de onun için her şeyden önemlidir.

1930'dan beri S.S.C.B.'de geline noktanın da sosyalizmle pek ilgisi yoktur; yönetimin elinde tuttuğu güçten vazgeçmek gibi bir niyeti yoktur, toplum da hiyerarşik bir yapıya bürünmüştür, ancak İngiltere'de işçi ve aydınlar S.S.C.B.'nin 1917'dekinden farklı olduğunu anlamamaktadırlar, zira bir yandan bir yerlerde gerçekten sosyalist bir ülkenin bilfiil var olduğuna inanmak istemekte, diğer yandan da toplum hayatında görece özgürlük ve ılımlılığa alışkın olduklarından totalitercilik onlara tamamen anlaşılabilir gelmektedir. Sokaktaki adam İngiltere gibi bir ülkede toplama kampları, topluca sınır dışı etme, yargısız tutuklama, basına sansür, vs. için gerçek bir anlayış geliştiremez. S.S.C.B. hakkında okudukları İngilizceye otomatik olarak çevrilmiştir ve o da masum bir şekilde totaliter propagandanın yalanlarına inanır. İngiliz halkının çoğunluğu Almanya'daki Nazi rejiminin gerçek yüzünü değerlendirmekten aciz olduğu gibi, Sovyet rejimi ile ilgili olarak da aynı yanılsama içindedir. Tüm bunların etkisiyle Orwell, sosyalist hareketin canlanması için, Sovyet efsanesini yıkmak için şart olduğundan emin olur. Bunu da herkes tarafından kolayca anlaşılacak ve diğer dillere kolayca çevrilecek bir öykü yoluyla gerçekleştirmeye karar verir ve *Animal Farm* bu düşüncelerle kurgulanır.

Göstergebilimsel çözümlemede, bir metnin çoğul okuma ve anlamlama eksenlerinde ele alınması ve içinde yer alan metinlerarası öğelerin gün yüzüne çıkarılması ve yalnızca metnin değil, metni çevreleyen öğelerin de değerlendirilmesi, çeviri söz konusu olduğunda da metnin tüm bileşenleriyle erek dile taşınması önem arz etmektedir. Dünya çapında milyonlarca satan, yaklaşık yetmiş dile çevrilen, hatta kimi dillerde birden fazla çevirisi olan *Animal Farm*, hiç kuşkusuz defalarca okunmuş, okundukça yeniden çözümlenmiş, hangi karakterler ve olayların temel olarak kimi ya da neyi anıştırdığı açıklığa kavuşturulmuş, Rus Devriminin ötesinde genel olarak tüm politik düzenlere ve toplumlara ya da insan doğasına yönelik göndermeleri ortaya koyulmuştur. Ancak böylesine çok yönlü bir yapıtı farklı zamanlarda satır araları ile birlikte yapılan çoğul okumalarla bile tüketebilmek olanaklı değildir. Bu çalışmada, *Animal Farm*'ın yergi olarak okunmasına ilişkin daha önce ortaya koyulmuş ve kabul görmüş, bilinen çözümlere yeniden değinilmemekte, bunun yerine ayrıntılarda gizli olan farklı metinlerarası öğeler ele alınmaktadır. Bunun yanı sıra, metnin Türkçe ve Fransızca çevirileriyle ilgili olarak da farklı ideolojilerin çeviriler yoluyla yansıtılması ve özgün metindeki ideolojik öğelerin çeviride ifade edilmesi noktasında, metnin erek kültürlere taşınması, sunumu ve aktarımına ilişkin çeşitli örneklerden söz edilmektedir.

2. Metnin Yergi Olarak Okunması

“Bir yapıt ne kadar zenginse bir gücül anlamdan fazlasını gerçekleştirebilir ve birçok eksende yorumlanabilir” (Öztürk Kasar, 2009, s. 170). Örneğin *Animal Farm*, bir fabl, pek çok ikna ve propaganda yöntemini örnekleyen bir kaynak ve 1917 Rus Devrimi'ne yönelik bir yergi olarak okunabilmektedir. Bir yazınsal metin üzerinde gerçekleştirilecek göstergebilimsel çözümlemede, metinlerarası ilişkilerin saptanması ve yorumlanması önemli bir unsurdur. Çeşitli metinlerarası yöntemler arasından *Animal Farm*'da yoğun olarak anıştırma yöntemine yer verilmiştir. “Açık seçik göndermede bulunmadan bir kişi ya da nesne konusunda düşünceyi uyandırma biçimi olan anıştırmada söylenmesi gereken şey doğrudan belirtilmek yerine yalnızca telkin edilir” (Aktulum, 2007, s. 109). Bernard Dupriez ise anıştırmayı şöyle tanımlar: *Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*'in tanımına göre anıştırma, başka bir yazınsal yapıta, sanata, tarihe, kişiliğe vb. örtük bir göndermedir (Preminger, 1979'dan aktaran Aktulum, 2007, 110). Pierre Fontanier ise anıştırmayı “söylenen bir şeyin söylenmeyen bir şeyle olan ilişkisi ve bu şey konusunda bu ilişkinin uyandırdığı düşünce” olarak tanımlayarak, “tarihle ilişkisi olursa ‘tarihsel’; masalla olursa ‘söylensel’; gelenek-görenek, inançlarla ilgili olursa ‘töresel’, yalnızca söz oyunlarına dayanırsa ‘sözel’ anıştırma” (Fontanier, 1980'den aktaran Aktulum, 2007, s. 110-111) olarak ayırır.

Anıştırmaya ilişkin bu tanım ve açıklamalar doğrultusunda, *Animal Farm*'ın karakterleri, olayları ve nesnelere 1917 Rus Devrimi ve sonrasında yaşananlarla ilişkilendirilebilmektedir. Öte yandan, “varlığını dışarıdan bildirecek ve belirtecek bir dış bildiri dizgesi olmadığı için anıştırmayı bulmak zordur, çoğu zaman kişisel ekin birikimi ve çabayı gerektirir” (Aktulum, 2007, s. 109). Aynı şekilde *Animal Farm*'daki anıştırmalar da çoğul okuma ve anlamlama eksenleri kapsamında değerlendirildiğinde öncelikle 1917

Rus devriminin ve sonrasında S.S.C.B’de yaşananların yergisi olarak okunabilmektedir. Ancak metin bu doğrultuda okunurken, ilk bölümden itibaren unutulmaması gereken bazı ayrıntılar vardır:

“Rusya öyle bir memlektir ki, 1917 İhtilalinden beri tatbik ettiği komünist rejimin aşırı taraftarları ve aşırı aleyhtarları vardır. Rusya’yı hep bunlar anlatırlar. Komünizmin aşırı taraftarlarına göre Rusya’da her şey son derece iyi, aşırı aleyhtarlarına göre ise her şey son derece kötüdür. Bu iki ucun yazdıklarına, söylediklerine bakarak Sovyet Rusya’nın hakiki çehresini görmek, tarafsız olduklarını söyleyenlerin ne derecelerde ve nerelerde tarafsız kaldıklarını ayırdıktan sonra Rusya’yı nasıl ise öyle tanımak, sağlam görüşlere ulaşmak belki tüm dünya için mümkün olamamıştır” (Rado, 1968, s. 6).

Troçki’nin ifadesiyle, “Sovyetler Birliği’nin ‘dostlarının’ profesyonel bir alışkanlıkları vardır: İzlenimlerini kapalı göz ve tıkalı kulakla toplarlar. Onlara güvenemeyiz. Düşmanlar sık sık iğrenç iftiralar yayarlar” (Troçki, 1998, s. 124). Bu anlamda metni ve satır aralarını Rus Devrimi ve devrim sonrasına yönelik bir bakış açısı ile değerlendirirken karşılaşılabilecek kaynakların yansız olmayabileceği anımsanarak, edinilen her tür bilginin eleştirel okumadan geçirilmesi sağlıklı olacaktır çünkü “kimileri tarafından insanlığın baskıdan kurtuluşunun dönüm noktası olarak selamlanan, kimilerince de bir cinayet ve felaket olarak tanımlanan Rus Devrimi [...] fikirleri kutuplaştırmaya daha uzun süre devam edecektir” (Carr, 2010, s. 47).

2.1. Birinci Bölümün Okunması

Karl Marx’ı anıştıran ve metnin birinci bölümünde çiftlikteki hayvanları gizli bir toplantıya çağıran bilge domuz Old Major, yaptığı konuşmada insan ve hayvandan adeta iki düşman kampı olarak söz etmekte, tek gerçek düşmanın insan olduğunu açıklayarak insanı hedef olarak göstermektedir. Benzer bir şekilde, Marx da “tüm toplum, giderek daha fazla, iki büyük düşman kampa, birbiriyle doğrudan doğruya karşı karşıya gelen iki büyük sınıfa bölünmektedir: burjuvazi ve proleterya” şeklindeki ifadesiyle, toplumu iki sınıfa ayrılmış olarak ifade etmiştir (Marx & Engels, 2010, s. 40). Old Major, insanların hayvanları çalıştırdığından, karşılığında onlara hayatta kalacakları kadar yiyecek verdiğinden söz eder, Karl Marx ise “bir sınıfı ezebilmek için, ona hiç değilse kendi kölece varlığını sürdürebileceği belli koşulların sağlanması” (s. 55) gerektiğini vurgular. Old Major, hayvanların yaşamının sefillikten ve kölelikten başka bir şey olmadığına dikkat çeker, Marx’a göre ise, “işçi sefilleşir ve bu sefalet nüfustan da, zenginlikten de daha hızlı artar” (s. 55). Yine Marx’a göre, “Toplum artık burjuvazinin egemenliği altında yaşayamaz; başka bir deyişle, onun varlığı toplumla artık bağdaşmamaktadır” (s. 56), Old Major da insanın ortadan kaldırılmasını çare olarak görmektedir. Diğer yandan Old Major, hayvanlara insana karşı verecekleri savaşta tam bir birlik olmalarını ve tam bir yoldaşlık göstermelerini öğütlemekte, Marx ise işçilere şu çağrıyı yapmaktadır: Bütün ülkelerin işçileri, birleşin! (s. 88).

Komünist Manifesto’nun yazarları, Karl Marx ile birlikte Frederich Engels’dir ancak yukarıda Old Major’ın Marx’ı anıştırdığına yönelik düşünce ile Komünist Manifesto’dan verdiğimiz örneklerde yalnızca Marx’ın adı anılmaktadır. Bunun nedeni, Engels’in Marx’ın ölümünden sonra manifestonun 1883 tarihli Almanca baskısının önsözünde yer alan sözleridir. “Manifesto’ya baştan sona egemen olan temel düşünce [...] tek başına ve yalnızca Marx’a aittir” (s. 122).

Old Major’ın küçükken annesinin ve diğer dişi domuzların söylediğini anımsadığı *İngiltere’nin Hayvanları* adlı şarkı ise, Enternasyonal Marşı’nı anıştırmaktadır. Dünya işçilerinin ortak marşı olarak kabul edilen ve 1944’e değin Sovyetler Birliği’nin ulusal marşı olan Enternasyonal’in sözlerini, 1871’de nakliye işçisi ve Paris komünü üyesi Eugène Pottier yazmış ve bestesini de sanayi işçisi Pierre Degeyter yapmıştır. “Kalkın ey dünyanın lanetlenmişleri” dizesiyle başlayıp, “Dün bir hiçtik, şimdi her şey olalım” dizesiyle biten Marş, bir dönem Stalin Marşı olarak adlandırılmıştır. (Ana Britannica, c.8, 1990, s. 207). Çiftlikte söylenen *İngiltere’nin Hayvanları* da Sovyetler Birliği’nin uzun yıllar ulusal marşı olarak kullanılan Enternasyonal gibi, devrimin gerçekleşmesinden önce yazılmıştır. Her ikisine de baktığımızda öncelikle zulme karşı gelmek için yapılmış bir çağrı niteliğinde olduğunu, her ikisinde de zalimlerin ortak düşman olarak gösterildiğini, her ikisinde de kurtuluşa ilişkin öngörü bulunduğu

görülmektedir. *İngiltere'nin Hayvanları*'nda, zorba insanın devrileceğinden ve bereketli topraklarda yalnızca hayvanların gezeceğinden, hayvanların burun halkalarından, semerden, mahmuzdan, kırbaçtan kurtulacaklarından, Enternasyonal'de ise cellatların kendi döktükleri kanda boğulacaklarından söz edilmektedir. *İngiltere'nin Hayvanları*'na göre, arpa, yulaf, yonca, bakla, pancar hep hayvanların olacak, Enternasyonal'e göre hem fabrikalar, hem de toprak emekçilerin olacaktır.

İngiltere'nin Hayvanları'nın defalarca coşku ile söylenmesi sırasında çıkan gürültü sonucunda Mr. Jones uyanarak tüfeğini kapığı gibi karanlığa saçma yağdırır ve saçmalar samanlığın duvarına saplanır. Mr. Jones'un samanlığa doğru ateş açmasının, greve giderek 9 Ocak 1905 tarihinde Kışlık Saray'a doğru bir yürüyüş düzenleyen işçilerin üzerine II. Nikolay'ın ateş açtırmasını anıştırdığı düşünülebilir:

“9 Ocak Pazar günü bayraklar, ikonalar ve Çar portreleriyle barışçı bir yürüyüş kolu oluşturan 140 bini aşkın Petersburg işçisi, Kışlık Saray'a doğru yürüdü. Ancak, silahsız işçiler, karlıları ve çocukları Kazak muhafızların açtığı ateşle, kılıç ve kamçı darbeleriyle karşılaştılar. Bini aşkın kişi öldü. Yaklaşık beşbin kişi yaralandı. [...] 9 Ocak 'Kanlı Pazar' olarak adlandırıldı. Bu gün, Rusya işçilerinin siyasal uyanışları üzerinde büyük bir etkiye bulundu” (Aral, Bora, Kayılı, Kürkcü & Savaşır, 1988, s. 527).

Etrafa ateş açmasının yanı sıra, Mr. Jones'un hayvanlara karşı sert davrandığı vurgulanmakta, işçilerini de yanına alıp hayvanları kırbaçladığından söz edilmektedir. II. Nikolay halkı çeşitli şekillerde cezalandırma yoluna gitmiştir. Çarlık Rusyasında 80 yılda gerçekleştirilen 191 infaza karşılık, 1906-1910 arasında 4 yılda 3741 infazın gerçekleştirilmesi bu cezaların boyutunu ortaya koymaktadır:

“Çarlık otokrasisi karşıtları için, II. Nikolay'ın 1905'teki devrimci ayaklanmaları bastırma biçimi çarı gerçek bir kasaba dönüştürmüştür. [...] Birkaç yıl sonra Alman sosyal-demokrat yönetici Karl Liebknecht şöyle yazar: 'Hala tamamlanmamış bir istatistik şunları ortaya koyuyor: 1906 ve 1910 yılları arasında 5737 kişi 'siyasi suçtan' ölümüne mahkum edilmiş; 3741 kişi infaz edilmiş. Bu rakamları daha da korkunç bir hale getiren de Rusya'da 1825'ten 1905'e kadar toplam 625 siyasî suçlunun ölümüne mahkum edilip yalnızca 191'inin infazının gerçekleştirilmesi” (Werth, 2004, s. 21).

2.2. İkinci Bölümün Okunması

Mr. Jones'un arabasına koşulan ve bazı ayrıcalıklara sahip olan kısır Mollie, ayaklanmadan sonra yine şeker bulup bulamayacağını, kurdele takıp takamayacağını sorguladığında Snowball'un yanıtı olumsuzdur. Bu noktada şeker ve kurdele, lüks tüketim mallarını anıştırmaktadır. Konuya devrim ve sonrası ile koşutluk anlamında baktığımızda, Mollie'nin artık her tür lüksten mahrum kalması şaşırtıcı değildir çünkü “Rusya'da istemek, istenmeyen bir şeydir” (Rado, 1968, 59). Öte yandan, Mollie istediği kadar yulaf ve saman yiyebilecektir:

“Rusya'da yiyecek, öteberi satın almak, dünyanın herhangi bir yerine nisbetle çok kolaydır, çünkü tayınları ancak bir mağazadan almak mümkündür. [...] Süt kutularının arkasında Stalinin krep kağıtlarıyla süslenmiş bir portresi vardır. Etrafında jambonlar, peynir, vesaire görülür. Fakat bunlar alçıdandır ve süs olsun diye konulmuştur. Zira bu çeşit yiyecek maddesi çoktan beri satılmıyor” (Fischer, 1947, s. 26).

Kapitalizmi ve Çar II. Nikolay'ı anıştıran Mr. Jones'un dini anıştıran Moses'ı beslemesi ve Bolşevikleri anıştıran domuzların da, Moses'ın dilinden düşürmediği, cenneti anıştıran Şekerleme Dağı diye bir yerin aslında olmadığına diğer hayvanları ikna etmeye çalışmaları, Çarlık Rusyasında dinin varlığını ve Sovyetler Birliği'nde de devlet ateizmini ortaya koymaktadır. “Bizanslı misyonerlerin Rusya'ya ulaştırdığı Hristiyanlık 988 yılında Kiev devletinin resmi dini oldu” (Ana Britannica, c.18, 1990, s. 541), yani Hristiyanlık, Çarlık Rusyası dönemine geldiğinde o topraklarda uzun bir geçmişe sahipti. Öte yandan, komünizmin var olan dinler karşısındaki tutumu, Engels tarafından şöyle açıklanmaktaydı: “Bugüne kadar bütün dinler tek tek halkların ya da insan gruplarının tarihsel gelişme aşamalarının

ifadesi oldular. Buna karşılık komünizm var olan tüm dinleri gereksiz kılan ve onların ortadan kalkmasını beraberinde getiren tarihsel gelişim aşamasıdır.” (Engels, *Draft of a Communist Confession*’dan aktaran Marx, Engels, 2012, s. 146). Bu yaklaşımın bir uzantısı olarak, Sovyetler Birliği’nde “1918-1939 yılları arasında Ortodoks Kilisesi sosyalist yönetimin ağır baskısına uğradı” (Ana Britannica, c.18. 1990, s. 541) Bu tutumun nedenleri ve izlenen yöntemler, çeşitli şekillerde açıklanmıştır:

“Rusya’da Allahsız cemiyet yaratmak gayreti kilisenin toprak ve zenginliklerini devlete maletmek düşüncesiyle belirmiş, bunun ilk adımı da kilise istiklalinin kaldırılması ve bütün mallarına devletin el koyması şeklinde olmuştur. Bundan sonra bir yandan çan seslerinin susturulması, dini bayramlarda çalışmaya devam edilmesi, okullardan din derslerinin kaldırılması ve kiliselerin büyük kısmının kapatılarak başka işlerde kullanılması veya kendi kendilerine yıkılmaya mahkum edilmesi yolları geliyor. Aynı akibete başka dinler ve onların ibadet yerleri de uğradılar tabii” (Ağaoğlu, 1967, s. 57).

Birinci bölümde Mr. Jones’un sert tavırlarından, ihmalkarlığından, yanında çalışanların tembelliği ve sahtekarlığından, tarlaların yabancı otlarla dolu olduğundan, çiftliğin bakımsızlığından ve hayvanların iyi beslenemediğinden de söz edilmektedir. Devrimin gerçekleştiği 1917 yılı, I. Dünya Savaşı’nın sürmekte olduğu bir dönemdir ve savaşın Çarlık Rusyasını devrime yöneltti etkileri dikkate değerdir:

“Rus İmparatorluğu’nun merkezi imparatorluklara karşı İngiltere ve Fransa’nın yanında yer alarak, 1914 Ağustos’unda Birinci Dünya Savaşı’na girmesini, Lenin büyük bir önsezi yeteneğiyle ‘Savaş devrime sunulmuş en güzel hediyedir’ sözleriyle karşılamış ve gelişmeler onu haklı çıkarmıştır. [...] Ekonomi, toplum ve siyasi iktidar çökmekteydi.. Şehirlerde yokluk baş göstermişti. Fiyatlar fırlamış işsizlik artmıştı. Kırsal kesimde, ürünler, ikmal sorunları nedeniyle köylülerin elinde çürümekteydi. [...] 16 Şubat 1917’de [...] Petrograd’lı [...] yöneticiler karne uygulaması başlatmıştı. Şehre ancak gün yetecek kadar un kalmıştı. Bunun hemen ertesinde, çetin bir kış geçiren şehrin bir noktasında, boş ekmeğin önünde olaylar baş göstermişti. [...] Ama hiç kimse, giderek büyüyen kargaşanın [...] birkaç gün içinde, bir imparatorluk rejiminin ve dört yıl önce görkemli törenlerle üçüncü yılını kutlayan bir hanedanlığın sonunu hazırladığını öngörememişti”(AXIS 2000, 1999, s. 210-211).

Hayvanlar, insanlara karşı gerçekleştirdikleri isyan başarıyla sonuçlandıktan sonra Jones’un n saltanatını anımsatacak her şeyi silmek üzere çiftlik binalarına yönelir ve ilk işleri insanların kendilerine karşı kullandıkları bazı işkence aletlerinden kurtulmak olur. Hayvanlar isyandan önce sessiz, yorumsuz, kabullenmiş ve yetinen bir tavır sergilemişler ancak Old Major’ın öğretileri sonucunda hareketlenip gizlice hazırlanmışlar, beklenmedik bir anda isyan etmişler, yani zamanı gelince durağanlığı eyleme dönüştürmeyi bilmişlerdir. Tüm bunlar, Çarlık Rusyasında devrime giden süreçte yaşananları anıştırmaktadır çünkü “Çar otokrasisi [de], etkileyici dış görünüşünün altında durağan bir ekonomi ile aç ve huzursuz bir köylülük gizlemekteydi. Sürekli tekrarlanan şiddet ve baskı dönemleri içinde terörist gruplar 1860’lardan beri faaliyetlerini sürdürüyorlardı” (Carr, 2010, s. 47). Pek çok faaliyetin ve gizli hazırlığın geldiği nokta, 1917 devrimi olmuştu. Hayvanlar için de, Old Major’ın toplantısından başlayıp isyana uzanan dönem, sessiz ve dışarıdan olağandışı bir durumun fark edilmediği bir süreç olsa da, aslında Jones uyuduktan sonra çalışmaların yürütüldüğü bir dönem olmuştur.

Snowball’un *Manor Çiftliği* adını karalayıp *Hayvan Çiftliği* yazması ise, 1721 yılında kurulan Rusya İmparatorluğunun 1917 yılında yıkılıp, yerine Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin kurulmasını anıştırmaktadır. Yine Snowball’un duvara yazdığı *Yedi Emir* ile ise, *On Emir*, yani “Yahudilikte ve Hristiyanlıkta, Tanrı’nın Sina Dağında Hz. Musa’ya vahyettiğine ve iki taş tablet üzerine yazıldığına inanılan dinsel buyruklar” (Ana Britannica, c.17. 1989, s. 108-109) anıştırılmaktadır. *Yedi Emir* ve *On Emir* arasında gerek şekil, gerekse içerik olarak kimi benzerlikler bulunmaktadır. *Yedi Emir* de *On Emir*

gibi ne yapılması ve ne yapılmaması gerektiğini sıralayan bir içeriktedir. Öte yandan, *Yedi Emir* ve *On Emir*'in ortak bir noktası da öldürme yasağı ile ilgilidir. On Emir'de "öldürmeyeceksin" buyruğu verilirken, *Yedi Emir*'de ilgili maddenin kapsamı daha sınırlı tutulmuş ve "Hiçbir hayvan başka bir hayvanı öldürmeyecektir" denmiştir. Aradaki üslup farkı ise, On Emir'de ikinci tekil şahıs emir kipi kullanılmışken, *Yedi Emir*'in ise üçüncü tekil şahsa yönelik olmasıdır.

Öte yandan, Orwell'in neden *Yedi Emir* ile *On Emir*'i anıştırdığı, bu noktada "yedi" sayısının özel bir önemi ya da farklı bir anıştırmasının olup olmadığı üzerinde de düşünülebilir. Bu bağlamda, karşımıza Tevrat'ta yer alan *Nuh'un Yedi Kanunu* çıkmaktadır. Yahudiler, Tevrat'ta yer alan 613 emre uymak zorunda iken, Yahudi olmayanlar bu yedi emre uymaları halinde dürüst bir insan olarak kabul edilir ve öbür dünyadaki yerlerini garanti altına alırlar (Jewish Virtual Library, para 1.). Yedi sayısı ayrıca Tevrat'ta 735 kez yer aldığından önemli olup, Tanrı'nın sözünün temeli olarak kabul edilir (Vali, 2015). Ancak *Yedi Emir*, Tanrı'nın değil, domuzların sözüdür. Bu noktada, *On Emir*'i anıştıran ve içindeki hüküm sayısının yedi olması da sayının dinsel özelliğine ya da *Nuh'un Yedi Kanunu*'na bağlanabilecek *Yedi Emir*'in, ileride Tanrı sözüne dönüştürülüp dönüştürülmeyeceği, başka bir deyişle domuzların tanrılaştırılıp tanrılaştırılmayacağı da sona atılan bir olta olarak akılda tutulabilir. İkinci bölümde, yedi sayısı *Yedi Emir* haricinde bir kez daha geçmekte, isyanları başarı ile sonuçlanan hayvanlar *İngiltere'nin Hayvanları*'nı yedi kere söylemektedirler. İlerleyen bölümlerde yedi sayısı, yine kutlama amaçlı olarak yedi kere tüfek atılması ile de gündeme gelecektir.

2.3. Üçüncü Bölümün Okunması

İsyandan sonra da hayvanlar, ırgat gibi çalışmaya devam etseler de, artık yedikleri yiyecek gerçekten onlara aittir, "kendileri tarafından ve kendileri için" üretilmiştir. Bu ifade, komünizmi tanımlamada kullanılabilir bir niteliktedir zira komünizm "üretim araçları üzerindeki mülkiyetin topluma ait olduğu ve sınıf farklılıklarının ortadan kaldırıldığı bir toplum biçimi" (Marx & Engels, 2012, s. 205) olarak tanımlanabilmektedir.

Çiftlikte hayvanlar yoğun bir şekilde çalışmakta, üzerlerine düşeni yerine getirmektedirler. Boxer ve Clover tarlada çalışmakta, ördeklerle tavuklar gagalarıyla ot taşımakta, domuzlar doğrudan çalışmayıp, diğer hayvanları yönetip denetlemektedirler. Çiftlikte "herkes kendi yeteneğine göre" çalışmaktadır. Bu durum, Marx'ın 1875 tarihli *Gotha Programının Eleştirisi* çalışmasında yer alan komünizmin en önemli sloganlarından birini anıştırmaktadır:

"Komünist toplumun daha yüksek bir aşamasında, bireylerin işbölümüne kölece boyun eğişi ve onunla birlikte kafa ve kol emeği karşılığı da ortadan kaybolduktan sonra; çalışma sadece bir geçim aracı değil, bizzat yaşamın birincil gereksinimi haline geldikten sonra; bireylerin çok yönlü gelişmesiyle birlikte onların üretici güçleri de artıp tüm kolektif zenginlik kaynakları daha hür aktığında – işte ancak o zaman burjuva hukukunun dar ufku tamamen aşılabilecek ve toplum, bayrağına şunu yazabilecektir: "Herkes yeteneğine göre, herkese gereksinimine göre!" (1999, s. 28).

Bu düşünceye göre, herkes yeteneğine göre üretecek ancak yeteneğine bakılmaksızın üretimden pay alacaktır, zira:

"biri fizik ya da zeka bakımından bir diğerinden üstündür, dolayısıyla aynı süre içinde daha fazla iş yapar ya da daha uzun süre çalışabilir" (Marx, 1999, s. 27).

"Ayrıca: bir işçi evlidir, diğeri değil; birinin diğerinden daha çok çocuğu vardır vb., vb. Böylece eşit emek sarfiyla ve dolayısıyla toplumsal tüketim fonundan eşit payla, biri diğerinden daha çok alır, biri diğerinden daha zengindir, vb. Bütün bu kusurlardan kaçınmak için, hakkın, eşit olmak yerine bilakis eşitsiz olması gerekirdi" (s.28).

Bu durumda, bedensel ya da zihinsel olarak başkalarından daha geride olan veya diğerlerinden daha fazla gereksinimi bulunanlar mağdur edilmeyecektir. Bu slogandan yola çıkarak, çiftlikte de tüm hayvanlar “kendi yeteneğine göre” çalışmaktadır. Kimi bakış açılarına göre ise, herkesin yeteneğine göre ürettiği ve gereksinimine göre alabildiği bir düzen, her ne kadar 11 Haziran 1936 tarihinde taslağı onaylanan yeni Sovyet Anayasası’nın “Toplumsal Yapı” adlı ilk bölümünde yer alsa da, fiilen söz konusu değildir:

“Tüm ilişkilerde Sovyet devleti komünizme olduğundan çok, geri bir kapitalizme yakındır. Henüz herkese “gereksinmelerine göre” dağıtmayı düşünememektedir bile. Ama tam bu nedenle de vatandaşlarının “yeteneklerine göre” çalışmasına da izin veremez. Parça başı ödeme sistemini yürürlükte tutmak zorunda bulmaktadır kendisini ki bu sistemin ilkesi şöyle ifade edilebilir: ‘Her insandan alabildiğin kadar çok al ve karşılığında da mümkün olduğu kadar az ver’” (Troçki, 1998, s. 241).

Sovyetlerde kurulan kolektif çiftlik sistemi de, komünizmin lafzına ve ruhuna uygun olarak, üretim araçlarının üzerindeki mülkiyeti topluma vererek sınıfsal farklılıkları ortadan kaldırmıştır. Öte yandan, bu kolektifleşmeyi farklı nedenlere bağlayanlar da vardır:

“Sovyetler 1930’da memleket ziraatini kolektif çiftlik sistemi üzerinden organize etmeye karar verdikleri zaman biri siyasi, öteki ekonomik olmak üzere iki gayeleri vardı.

Siyasi gaye Kulak denilen en zengin, en müstakil beş milyon kadar köylüyü tasfiye etmektir. Bunlar komünizme karşı kuvvetli bir muhalefet nüvesi teşkil etmekteydi. Bundan sonra geri kalan köylüleri, Kremlinin kolayca kontrol edebileceği bir organizasyon içinde toplamak gerekiyordu.

Ekonomik gaye zirai istihsalı arttırmak ve aynı zamanda milyonlarca işçiyi topraktan alarak inkişaf halinde olan Sovyet endüstrisinde çalıştırmaktır” (Fischer, 1947, s. 135).

Böylelikle, Sovyet Rusya başta toprak her çeşit istihsal vasıtalarını mülkiyet dışına çıkarmış, bunun yerine köylünün ortak çalışması ile işleyen toprakları (Kolhoz) ve devletin doğrudan doğruya işlediği toprakları (Sovkoz) getirmiştir (Ağaoğlu, 1967, s. 147). *Animal Farm*’da hayvanların ortak çalışması ile işlenen topraklar Kolhoz’u, hayvanların yedikleri yiyeceklerin kendilerine ait olması ya da kendilerine ait olduğuna inandırılmış bulunmaları durumu da bu üretim araçları üzerindeki mülkiyetin topluma ait olmasını anırtmaktadır.

Yine üçüncü bölümde, Snowball’un Mrs. Jones’a ait eski yeşil bir masa örtüsünden yaptığı bayrağın üzerine beyaz boya ile çizdiği “toynak ve boynuz, açıkça Komünist Partinin amblemi çekiç ve oraktır” (Meyers, 2009, s. 27). Snowball’un, diğer hayvanların çeşitli hayvan komitelerinde örgütlenmesi için yaptığı çalışmalar kapsamında oluşturulan “Yumurta Üretim Komitesi”, “Temiz Kuyruklar Komitesi”, “Yabancı Yoldaşların Yeniden Eğitimi Komitesi” ve “Daha Beyaz Yün Hareketi Komitesi” gibi komiteler ise, Sovyetler Birliği’nde fabrika komiteleri ya da işyeri komiteleri denen örgütlenmeleri anırtmaktadır:

“Bu tür fabrika kurulları Rus işçi hareketinin en eski örgütlenme biçimiydi. [...] 1917 Şubat Devrimi bu tür fabrika örgütlerinin önündeki engelleri temizledi. [...] Fabrika komitelerinin görevleri fabrikada çalışan işçileri ücretler, çalışma saatleri, fabrika içi düzen vs. konularında fabrika yönetimlerine karşı temsil etmesiydi. Ayrıca işçilerin kendi aralarındaki ilişkileri düzenlemek, işçilerin çıkarlarını devlete ve diğer toplumsal kuruluşlara karşı korumak, işçilerin kültürel ve eğitimsel ihtiyaçlarını karşılamaktı” (Aral ve diğ., 1988, s. 575).

Çiftlikte okuma-yazma dersleri büyük başarıya ulaşmış, sonbaharda neredeyse tüm hayvanlar okur-yazar hale gelmişlerdir. Bu durum, Sovyetler Birliği'nde başlatılan okuma-yazma seferberliğinin başarı ile sonuçlanmasını anırtmaktadır:

“1917 devrimiyle birlikte Çarlık rejiminden devralınan Rusya’da okur-yazar oranı yüzde 28,4’tü. [...] Ekim Devrimiyle birlikte eğitimin tüm kademeleri, tıpkı diğer kamusal haklar gibi ücretsiz hale getirildi. Ama eğitimin ücretsiz hale getirilmesi tek başına Sovyetler Birliği’nin eğitimle ilgili sorunlarını çözmüyordu. Bu yüzden Lenin 26 Aralık 1918’de; sekizinci parti kongresinde ülkedeki okur yazar oranını arttırmak için okuma yazma seferberliği başlattı. [...] Okuma-yazma seferberliği 1939 yılına kadar sürdü. 1926 yılında ülkede okur-yazar oranı yüzde 56.6 ya çıkarken; 1939’larda Sovyet yurttaşlarının neredeyse tamamı Rusça okuma-yazma biliyordu (Sol Günlük Gazete, 2008).

Kimi yorumlara göre, Sovyetler Birliği’nde okumaya bu kadar önem verilmesinin ardında, görünenden farklı nedenler vardı:

“Rusya’da İhtilâl eli yıl önce vuku bulmuş olmakla beraber, sanki dün olmuş gibi gazeteler her gün İhtilâl’den bahsetmekte; kitaplar İhtilâl ve Komünizm prensipleri üzerine yazılmakta; hikâyeler, romanlar, piyesler daima bu temayı işlemekte; radyolar, televizyonlar komünizmin başarılarını anlatmaya hiçbir surette ara vermemektedirler. Eğer insanlar okumayı bilmeseler, yazılı neşriyatı takip etmek imkânından mahrum kalacaklardır. Sanki Rusya’da okuma, diğer faydaları mühimsenmeden yalnız Komünizm lehinde yazılanları okutmak için halka öğretilmiş gibidir ve bunun için öğretilmektedir” (Rado, 1968, s. 18-19).

Oysa ki, yazıya dökülmüş her şey doğru olmayabilir. Bu anlamda eleştirel bir yaklaşımın eşlik etmediği bir okuma, insanları kimi amaçlar doğrultusunda yönlendirmeye, beyin yıkamaya ve propagandaya alet etmeye yarayabilir. Bu nedenle, insanları eğitmenin ve bilinçlendirmenin en önemli yollarından biri olan okuma, bireylerin her okuduklarını doğru kabul etmeleri halinde bir beyin yıkama aracına dönüşerek toplumlar için bir tehlike arz edebilir. *Animal Farm*’da okur-yazarlık temasıyla dikkat çekilmek istenen hususlardan biri de budur.

İsyanın hemen ardından domuzların en zeki ve bilgililer olarak ayrışmaları ve “doğal olarak” diğerlerini yönetip denetleyen bir konuma yükselmeleri, tarlada atların arkasından gidip onları yönlendirmeleri, koşum odasını karargâh olarak kendilerine ayırmaları, çiftlikte eşitlik savının geleceği ile ilgili sona atılan oltalar olarak akılda tutulabilir. Devrim, yalnızca bir zümrenin, domuzların iş yükünü üzerlerinden almıştır ve onları yavaş yavaş seçkinleştirmektedir. Kimi görüşlere göre, Ekim devrimi de işçiler açısından bir değişim sağlayamamış ve Marx’ın öngördüğünden farklı bir tablo ile sonuçlanmıştır:

“1917’de Bolşeviklerin Rusya’da iktidarı ele almaları, Marx’ın hayallerini yerle bir etti. Tahakkuk eden Komünist sistem; devlet’in kendini yok edecek yerde daha da kuvvetlendiğini, işçi sınıfı iktidarının sözden ibaret kaldığını, işçilerin hayatlarında en küçük bir gelişme kaydedilmediğini, toplumun sınıfsızlaşmadığını, vaad edilen eşitliğin teoride kaldığını, fiilen ispat etti. Sovyetlerdeki elli yıllık iktidarın getirdiği sonuç, işçiler açısından sıfırdı. Sovyet toplumunda aristokratlar; parti kodamanları, yöneticileri ve silahlı kuvvetlerde üst rütbeli subaylar, teknokratlar Burjuvaziyi teşkil ediyor, işçiler ve köylüler ise gene PROLETERYA idiler” (Tarakçı, 1969, s. 3-4).

2.4. Dördüncü Bölümün Okunması

Snowball, her meselede etkin rol üstlenmekte, bazı hayvanların *Yedi Emir*’i ezberleyememesine çözüm üretmekte, buna karşı çıkan kuşları ikna etmekte, insanlarla bir muharebe öngörüp hazırlanmış bulunmakta, çiftlik saldırıya uğradığında yenik düşmek üzereyken strateji geliştirip insanları yenmekte,

zaferden sonra da madalya kazanmakta, ancak Boxer'ın öldürdüğünü zannedip üzüldüğü insan için en ufak bir merhamet göstermemektedir:

“Orwell, Lenin'in ölümünden sonra Stalin değil de Troçki lider olsaydı, devrimin farklı olacağına dair [...] görüşlere katılmamıştır. Orwell, Snowball'u aynı derecede kana dökmeye hevesli ve ahlak dışı göstermektedir. [...] Troçki, katillerin proleterya adına hareket ettikleri gerekçesiyle, Çar'ın çocuklarının katledilmesini savunmuştur. (Johnson, 1985, s. 263'ten aktaran Meyers, 2009, s. 29).

Snowball'un merhametsizliği bir yandan Troçki'nin kimi katı tutumlarını anıştırırken, Snowball'un etkin rol üstlendiği ve zafere ulaştırdığı *İnek Ahır Muharebesi* de Sovyetlerde devrim sonrasında yaşanan iç savaşta anıştırmaktadır. Troçki, iç savaşın Bolşeviklerin lehine bitmesinde de önemli rol oynamıştır:

“Ekim Devrimi'nin başarıya ulaşmasından sonra, Bolşevikler iki ciddi tehlike ile karşı karşıya kaldı. Bunlardan biri 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk'da imzalanan anlaşma, sonra deniz yoluyla Rusya'ya doğrudan müdahalede bulunan Müttefikler, diğeri de karşı devrimcilerin başkaldırmasıydı. İki cephede birden savaşmaya itilmiş Sovyet rejimi, kıtlığın da başgöstermesiyle içine itildiği yalnızlık durumundan kurtulma yollarını arıyordu. Finlandiya, Baltık devletleri, Polonya, Ukrayna, Kazakistan bağımsızlığını ilan etti. Beyaz orduların 500 bin kişiye ulaşan gücünün karşısına Troçki 28 Ocak 1918'den itibaren kurmaya koyulduğu ve sayıları 5 milyona ulaşan Kızıl Ordu'yu çıkardı. Donanımı tam olmayan, ancak merkezi bir konumda bulunmanın sunduğu olanaklarla az çok haberleşme ağına sahip olan Kızıl Ordu, ortak bir saldırı örgütlemeyi başaramayan ve bağımsızlıklarını ilan eden bölgeleri Rusya'ya katma politikası güden asileri bozguna uğramayı başardı” (Aral, 1988, s. 592).

Öte yandan, zaferin sonunda takılan çeşitli madalyalar, “Sovyet Rusya'nın madalya takmaya düşkünlüğünü” (Meyers, 2009, s. 27) anıştırmaktadır. Gerçekten de, Sovyetler Birliği'nde gerek askeri personele, gerekse sivillere bir takım gerekçelerle birçok onursal unvan ile çeşitli madalya ve nişanlar dağıtılmaktaydı. Sovyetler Birliği Kahramanı, Sosyalist Emek Kahramanı, S.S.C.B.'nin Pilot-Kozmonotu unvanları; Zafer Nişanı, Lenin Nişanı, Ekim Devrimi Nişanı, Dostluk Nişanı, Onur Nişanı, Anne Kahraman Nişanı; Ushakov Madalyası, Nakhimov Madalyası, Kızıl Ordunun 20. Yılı Madalyası, Boğulan Bir Kişiyi Kurtarma Madalyası ve Annelik Madalyası, çeşitli amaçlara ve önem derecelerine sahip onlarca değişik unvan, madalya ve nişandan yalnızca birkaçıdır (The Soviet Military Awards). Buna göre;

“Fabrikalarda, tarlalarda üretimde yararlılık, yaratıcılık gösterenler ‘Emek Kahramanı’ seçiliyorlar. Tiflis'in ana caddesinde gezinirken belirli aralıklarla panolarda bazı portreler görürseniz şaşırmayın, onlar emek kahramanlarıdır... Panolardaki fotoğraflar zaman zaman değişiyor. Panolara yeni emek kahramanlarının fotoğrafları konuyor” (Özmenek, 1980, s. 18).

Bu alışkanlığın bir sonucu olarak, “Rusyada hemen hemen herkesin bir, birçoğunun da altı yedi madalyası vardır. Halk bunları üniformalarında yahut sivil elbiselerinde kurdela ile birlikte [taşır]” (Fischer, 1947, s. 56). Dördüncü bölümde Snowball, Boxer, Clover ve ölü koyuna takılan madalyalar, Sovyetler Birliği'nde yaygın olarak verilen ve yıllar içinde gereksinime göre yeni türleri çıkarılan madalyalarını anıştırmaktadır. Snowball'a verilen “Birinci Derece Kahraman Hayvan Madalyası”, İç Savaş sonrası Troçki'nin kazandığı başarıyı anıştırmaktadır, zira “İç Savaş süresince Savaş Komiseri olan Leon Troçki, Kızılordu'nun önderi olarak, Bolşevikler tarafından ‘zaferin babası’ olarak selamlanıyordu. Troçki, ordunun içindeki ‘kişisel imtiyazlardan hoşlanmayan ve işçi sınıfının devrimi için ölebilecek, diğerlerine ölebilmeyi öğretebilecek’ siyasal komiserliği onurlandırmıştı” (Aral, 1988, s. 604).

Napoleon'un Jessie ve Bluebell'in doğurduğu dokuz yavru köpeği eğitimlerini üstlendiğini söyleyerek analarından ayırması, Sovyetler Birliği'nde çocukların ailelerinden ayrı olarak eğitilmesi durumunu anıştırmaktadır. Çok tartışılan toplumsal eğitim konusuna Komünist Manifesto'da yer verilmiştir:

“Bizi, çocukların ana-babaları tarafından sömürülmelerine son vermeyi istemekle mi suçluyorsunuz? Bu suçu kabul ediyoruz. Ama ev eğitiminin yerine toplumsal eğitimi koymakla, ilişkilerin en kutsalını yıkıma uğrattığımızı söyleyeceksiniz. Peki ya sizin eğitiminiz! O da toplumsal değil mi ve o da içerisinde toplumsal koşullar, toplumun okul vb. aracılığıyla yaptığı dolaysız ya da dolaylı müdahale tarafından belirlenmiyor mu? Eğitime toplumun müdahalesini komünistler icat etmedi; komünistler bunu yapıyorlar ama bu müdahalenin karakterini değiştirmeye ve eğitimi egemen sınıfın etkisinden kurtarmaya çalışıyorlar.

Proleterler arasındaki tüm aile bağları modern sanayinin etkisiyle parçalandıkça ve bunların çocukları sıradan ticaret nesnelere ve iş araçları haline dönüştürüldükçe, aile ile eğitim, ana-baba ile çocuk arasındaki kutsal ilişkiye dair burjuva safsataları daha da mide bulandırıcı hale gelmektedir” (Marx & Engels, 2012, s. 64).

Komünist Manifesto'ya göre aile eğitiminin yerini alacak toplumsal eğitim, çocukları korumaya, sömürülmelerine, ticaret nesnesi ya da iş aracı olarak kullanılmalarını önlemeye yöneliktir. Kimi görüşlere göre Sovyetler Birliği'nde uygulanan eğitim sistemi de, yasalar da çocukların korunmasını ön plana almıştır, bu doğrultuda “çocuklar, erginliğini kanıtlanmadan önce (18 yaş), yasa tarafından garanti edilen ayrıcalıklardan yararlanırlar. [...] içlerinde derin bir hümanizmin bulunduğu bu yasalar, küçüklerin haklarının korunması konusundaki kuralsal çalışmaların temelini konulmuştur”(Sosyalizm 60 Yılda, 1979, s. 155). Bu konuya ilişkin ileri sürülen olumlu görüşler vardır:

“Sovyetler Birliği'nde çocuğa, yarının, yarınların temsilcilerine verilen değeri ve doruklara vardırılan saygıyı, sevgiyi anlatmak kolay şey değil. Bu olgunun tarihsel boyutları devrimle yaşıttı. Ekim Devrimi'nden üç gün sonra Sovyet Hükümeti özel bir kararname yayımlayarak 14 yaşından küçük çocukların çalışmasını yasaklıyor. 1919 yılından itibaren de, 14 yaşından küçük tüm çocuklar için parasız beslenme başlatılıyor. Parasız olan kreş, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yanı sıra 14 yaşına kadar da parasız beslenme...” (Özmenek, 1980, s. 26).

Sovyetler Birliği'nde çocuk merkezli ve çocuk haklarını gözeterek kurgulanan eğitim sistemi, kimilerine göre çocukları korumak ve kollamanın dışında bazı amaçlara da hizmet etmiştir: “Bilhassa çocukların her saat her dakika komünizm telkinlerinin altında bulundurulmaları, onların hür dünya kaynaklarından ‘zararlı’ fikirlere kapılmaları ihtimalini son derece azaltır” Cronyn (t.y.), s. 67) Elbette bu durum, önemsiz değildir:

“Çocuklara verilen önemin belli başlı hedeflerinden biri de ilerdeki komünist düzeni, devlet gibi bir burjuva müessesesi saydıkları sezilen ailenin etkilerinden kurtuluş olarak kurabilmektir. [...] Gerçekten de kreşler, yatılı okullar, doğar doğmaz bakıma başlayacak müesseseler yeter sayıda kurulduğu gün çocuklar ailelerinden yüzde yüz kopmuş bulunacaklardır” (Ağaoğlu, 1967, s. 93).

Yine dördüncü bölümde komünizm antipropagandasını anıştırmak üzere çiftlik dışında yayılan söylentiler arasında, dişi hayvanların ortak paylaşılması yer almaktadır. Bu unsur, çok tartışılmış ve antipropaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Bu konuya, Komünist Manifesto'da da değinilmiştir. “Kapitalizm altında ve daha önceki sınıflı toplumlarda kadınlar erkeklerin mülkiyetindeymiş gibi görüldüğünden, burjuvazi yanlış bir biçimde kadının komünist toplumda ortak mülk haline geleceğini varsayar” (Marx & Engels, Açıklamalar, 2012, s. 65):

“Komünistlerin kadınların ortaklaşa kullanımlarını getirmelerine gerek yoktur, çok eski zamanlardan beri var olan bir şeydir bu. Burjuvalarımız, biralakım resmi fuhuşu, kendi proleterlerinin karılarını ve kızlarını ellerinin altında bulundurmakla yetinmez, birbirlerinin karılarını baştan çıkarmaktan büyük zevk alırlar. Burjuva evliliği, gerçekte kadınların ortaklaşa kullanıldığı bir sistemdir ve bu nedenle komünistler, olsa olsa, kadınların ortaklaşalığını ikiyüzlüce gizlenmiş bir şey olmaktan çıkarıp, açıkça yasalaştırılmış bir şey haline getirmek istemekle suçlanabilirler. Üstelik bugünkü üretim sisteminin ortadan kalkmasıyla birlikte bu sistemden kaynaklanan kadınların ortaklaşalığının, yani resmi ve gayri resmi fuhuşun da ortadan kalkacağı apaçıktır” (Marx & Engels, 2012, s. 65).

Buna göre, “komünizm kadının eşya yerine konulmasına son verecektir. Amaç kadının kurtuluşu ve kadınla erkeğin tam eşitliğinin sağlanmasıdır”(Açıklamalar, s. 65). Bunun için, kadınların yeniden toplumsal üretime katılmasının sağlanması, ev işlerinin toplumsal bir sanayiye dönüştürülmesi, çocukların bakımı ve eğitiminin bir kamu işi haline getirilip toplumca üstlenilmesi ve tek eşli ailenin ortadan kaldırılması gerekir çünkü aile içinde erkek burjuvadır ve kadın da proletaryayı temsil eder (Engels, 1884’ten aktaran Marx & Engels, 2012, s. 184-185). Kadınların kurtuluşu, bu duruma son verilmesinden geçer. Öte yandan, kadının üzerinden büyük oranda tek başına yüklendiği çocukların sorumluluğunun topluma kaydırılmasının amacı çocukların geleceğini garanti altına almaktır:

“Sovyet Rusya’da aile hukuku alanında yapılan devrimin en büyük amacı şudur: Çocuk geleceğini sağlamak. Erkeğe ve kadına evlilik hayatında geniş özgürlükler vermiş gibi görünen Sovyet aile hukuku hakikatte başka amaç gütmemektedir. İki kişi beraber yaşamakta istedikleri zaman ayrılmakta serbesttirler. Fakat her şeye karşın toplum çocuğun geleceğini sağlamakla yükümlüdür. Çünkü çocuk iki kişinin değil, daha çok, hatta yalnız toplumun malıdır. [...] Serbest evlilikten doğan bir çocuğun, işlemleri (enregistré) evlilikten doğan bir çocuktan hiç farkı yoktur” (Nadi, 1978, s. 39).

Metinde ayrıca hayvanların sürekli dalaştıkları, yakında açlıktan ölecekleri, yamyamlığın baş gösterdiği ve hayvanların kızgın nallarla birbirlerine işkence yaptıkları gibi söylentilerin olduğu ancak kimseye inandırıcı gelmediği anlatılmaktadır. Bu bölüm, genel anlamda bilinçsiz ve desteksiz yapıldığı için başarısız olan antipropagandayı anıştırmaktadır çünkü “sistemli bir düşmana ancak sistemli bir biçimde karşı koymak mümkündür”(Labin, 1976, s. 66):

“Ciddi ve bilinçli çevreler ses çıkarmayıp komünizmi kötülemeyi patavatsızlara ve yaygaracılara bıraktıkça ‘antikomünizm eşittir ekstremizm (aşırıçılık)’ görüşü doğrulanmış sayılır; ciddi ve bilinçli çevrelerin de eli kolu bağlanmış olur. Buluşlarının etkisiyle paniğe kapılarak harekete geçen Senatör Joseph Mc Carthy, kripto-komünistlere karşı zaman zaman ölçsüz ve sık sık heyecanlı davranmıştır. Bu nedenle harekete geçen komünist propaganda mekanizması başarı kazanmış, bunun sonucu olarak Senatör’e ‘gerici ekstremist’ ve ‘demagog’ damgası vurulmuş ve herhangi bir kimseye kripto-komünist diyenler iftiracılıkla suçlanmıştır (Labin, 1976, s. 66-67).

Çiftlik dışında komşu çiftlik sahiplerince yürütülen antipropaganda da benzer şekilde tersine dönmüş, çiftlikle ilgili olumlu söylentiler de çıkmış, çevre çiftliklerde hayvanlar isyan etmeye başlamış, güvercinler komşu çiftliklerdeki gençlerle dostluk kurup onlara isyandan söz ederek *İngiltere’nin Hayvanları* şarkısını öğrettikçe, çiftlikte gelişen devrim ruhu dışarıya yayılmaya başlamış, başka bir deyişle antipropaganda propagandaya hizmet eder hale gelmiştir. Normal koşullarda propaganda ise, güvercinler tarafından yürütülmektedir. Çiftlikteki yeni düzenin dışarıdaki çiftliklerde de yankı bulması antipropagandanın eksikliği kadar, propagandanın başarısı olarak da düşünülmelidir. Bu durum, Sovyet propagandasının başarılı yönlerini anıştırmaktadır.

Yine dördüncü bölümde komşu çiftliklerin sahibi olarak adları geçen Mr. Frederick ve Mr. Pilkington’ın da tarihte karşılıkları bulunmaktadır: “Hayvanlara karşı acımasızlığı ve başkalarının topraklarını gasp

etmesiyle ünlenen Pinchfield'in Mr. Frederick'i, adı her ne kadar on sekizinci yüzyılın despot Prusya kralı Büyük Frederick'i anımsatsa da Hitler'i anıştırmaktadır. Foxwood'un Pilkington'ı ise Churchill ve tilki avlayan üst tabakanın egemen olduğu İngiltere'yi anıştırmaktadır" (Meyers, 2009, s. 28).

2.5. Beşinci Bölümün Okunması

Mollie'nin, insanlarla, yani dış dünya ile irtibata geçmesi ve devrimden kısa bir süre sonra çiftlikten kaçması da, 1917 Devrimi'nden sonra Rusya'dan Kırım üzerinden, Osmanlı'nın da tarihsel hoşgörüsüne sığınarak en yakın ve güvenli ülke olan Türkiye'ye gelen, 1921 senesinde sayıları 150.000'i bulan, sonra da kimileri dünyanın çeşitli yerlerine dağılan ve çoğu Rus aristokrati olan Beyaz Rusları anıştırmakta olup, içlerinde bulunan ressam, müzisyen, edebiyatçı, balerin ve asker gibi birçok eğitimli kişinin kültürlerini İstanbul'a yansıttıkları ancak kimilerinin şoförlük, hizmetçilik, garsonluk gibi işlerde çalışmak zorunda kaldıkları, böylelikle aralarında bulaşıkçı düşesler, tuvalet temizleyen kontesler, hastabakıcı baronesler ve dadılık yapan nedimeler olduğu söylenir. (Bulaşıkçı Düşesler, 2011). Öte yandan, Beyaz Rusları anıştıran Mollie'nin beyaz bir kısrak olması gözden kaçmayan bir ayrıntıdır.

Snowball ve Napoleon arasında en büyük çapta tartışmaya neden olduğu belirtilen yel değirmeni, Sovyetler Birliği'nde "1928'de yapılan, acil endüstrileşme ve tarımda kolektivizmi getiren Birinci Beş Yıllık Planı anıştırmaktadır" (Meyers, 2009, s. 28). Metinde Snowball'un ısrarla yel değirmeni üzerinde durmasına karşın, Napoleon'un önceliği besin üretimine vermekten yana tavır koyduğu görülmektedir: "Napoleon ve Snowball'un yel değirmeninin üzerinde çatışmaları gelişen Sovyetler Birliği'nde önceliğin neye verilmesi ile ilgili tartışmalarını anıştırmaktadır. Stalin tarımı kolektifleştirmeyi istemiş, Troçki ise endüstrinin geliştirilmesini savunmuştur" (Meyers, 2009, s. 29).

İnsanlar *İnek Ahır Muharebesi*'nde yenilgiye uğratılmışsa da, çiftliğin savunması önemli bir gündem maddesidir. Napoleon hayvanları ateşli silah kullanmaları gerektiğini savunurken, Snowball ise öteki çiftliklere daha çok güvercin göndererek diğer çiftliklerdeki hayvanları isyana kıskırtmak gerektiğine inanmaktadır. Stalin ve Troçki'nin de "en temel anlaşmazlıkları, klasik Marksizmin dayattığı gibi devrimi diğer ülkelere yaymaya çalışmak ya da kendilerini Rusya'da sosyalist bir devlet oluşturmakla sınırlamak konusuydu" (Meyers, 2009, s. 29). Bu anlaşmazlık, çeşitli kaynaklarda ifadesini bulmuştur:

"Troçki 1904-1906 içinde Marksizme en önemli katkısı sayılan ve Troçkizm ile çoğu kez eş anlamlı kullanılan sürekli devrim teorisini geliştirdi. [...] Troçkinin teorisi, geri bir tarım ülkesi olan Rusya'nın dünya devriminde ilk atılımı yapabileceğini öngörüyordu. [...] Rusya'dan kaynaklanan devrim Avrupa devrimine yol açacak, böylece burjuva devriminden proleterya devrimine, oradan da evrensel devrime ulaşılmış olacaktı" (Aral ve diğ., 1988, s. 718).

Stalin ise, Rusya haricindeki ülkelerde komünist devrimlerin başarısızlığından yola çıkarak 1924 yılında tek ülkede sosyalizm teorisini ortaya koydu:

"Stalin'in teorisi zamanlama bakımından çok uygun bir âna denk düşmekteydi. 1923'te Almanya'da devrimin son atılımı da başarısızlıkla sonuçlanmış, yakın gelecekte Batı'da devrimin gerçekleşmesi olasılığı tamamen ortadan kalkmıştı. Stalin dünya devrimine bağlanan umutlar gerçekleşmediğine göre Troçki'nin yaklaşımının uzun dönemde kitleleri şüphecilik ve hareketsizliğe iteceğini fark etmişti. Bu, Rus Devrimi'nin kaderini uluslararası gelişmelere bağlaması anlamına gelecek ve ülkenin sosyalizm yolunda geliştirilmesini engelleyebilecekti" (Aral ve diğ., 1988, s. 715).

Böylelikle Stalin, "Troçki'nin dünya devriminin gerçekleşmemesi nedeniyle sosyalist Rusya'nın yaşama şansı kalmadığını ileri sürdüğünü ve devrimin elini kolunu bağladığını" (Aral ve diğ., 1988, s. 718). iddia etti. Stalin'in teorisi, sosyalizmin Sovyetler Birliği'nin kendi içinde güçlenmesi gerekliliğine dayanmaktaydı ve zamanla devlet politikası haline geldi. Bu durum, Napoleon'un dış çiftliklere güvercin

göndermek yerine hayvanların silah edinip kullanmayı öğrenmeleri ve böylelikle çiftliği dış tehditlere karşı korumaları fikri ile anıştırılmaktadır.

Köpekler, Stalin'e hizmet eden güvenlik güçlerini anıştırmaktadır. *Animal Farm*'ın yazıldığı döneme bakılacak olunursa, Sovyetler Birliği'nde 1934 yılında kurulan 1946 yılında da dağılan gizli polis hükmündeki İçişleri Halk Komiserliği N.K.V.D.'yi anıştırdığı düşünülebilir:

“Arka planda daima N.K.V.D.... Bu, hiç şüphesiz Rusya'nın en iyi işliyen ve en tesirli teşkilâtı. Bu teşkilâtın en tesirli ordusu, hudut kıtalarıyla, iç emniyet kıtaları dâhil, belki yarım milyonu bulmuyor ama bunlar Rusya'nın en iyi talim görmüş ve en techizatlı askerleri” (Fischer, 1947, s. 5).

Peki Sovyetler Birliği'nde hangi nedenle bu kadar güçlü bir teşkilat gereksinimi ortaya çıkmıştır?

“Modern Rusya'da kendini gösteren bütün psikozlar gibi, bu kolektif korku ancak bir kaynaktan gelebilir: Sovyet cumhuriyetini idare eden on dört kişilik gruptan... [...] Stalin, Molotof, Beria, Malenkof, İdanof, Kaganoviç, Vorosilof, Mikoyan, Andreyef, Kurşef, Şvernik, Vornezenski, Bulganin ve Kazigin...” (Fischer, 1947, s. 6)

“Evvvela bu idarecilerin şahsi emniyetleri için duydukları korku var: Kızıl duvarın arkasında yaşayan bu adamlar iktidara nasıl geçtiklerini hatırlamakta ve muhtemel başka bir suikastçi grupuna yolu açık bırakmak istememektedirler? (Fischer, 1947, s. 8).

Animal Farm'da da Napoleon dokuz köpeği yetiştirip hem kişisel güvenliğini sağlamakta, hem de köpekleri arkasına alarak Snowball'ı çiftlikten göndermektedir. Napoleon'un herkesten tecrit ederek varlıklarını unutturduğu ve kendisinden başka kimseyi tanımaz hale getirdiği köpekler Napoleon adına bir gövde gösterisinde bulunarak hayvanlara sıkı bir gözdağı da vermektedir. Bu durum, Napoleon'un amaçlarına hizmet edecek bir çeşit propaganda olarak da alınabilir. Bu açıdan, Sovyet propagandasının kimi özelliklerinin anıştırıldığını düşünmek mümkün olabilecektir, zira kimi görüşlere göre “Sovyet propagandası, çoğu zaman, inandırıcı nitelik taşıdığından değil, korku yarattığından başarılı olur. Kremlin elinde bulundurduğu bütün gücü son damlasına kadar ortaya koyar; hattâ türlü oyunlarla gerçek gücünü olduğundan fazla gösterir. Böylece kitleleri yıldırın bir ortam yaratmış olur” (Labin, 1976, s. 88).

Snowball'un çiftlikten kovulması ise, Troçki'nin Stalin'le giriştiği rekabette yenilen taraf olmasını anıştırmaktadır. Çiftlikten kaçtıktan sonra kendisinden bir daha haber alınamayan Snowball'un anıştırdığı Troçki'nin akıbetini özetleyecek olursak; “Politbüro'dan 1925'te ihraç edilen Troçki, 1929'da sürgüne gider ve topluluğun inançlarına ters düşen bir insan olarak kabul edilir. Tarihsel işlevi tahrif edilir, devrim önderlerinin grup fotoğraflarından çıkarılır, hain ve suikastçi ilan edilir ve 1940'ta Mexico City'de Stalin'in bir ajanı tarafından infaz edilir” (Meyers, 2009, s. 29). *Animal Farm*'da ise, Stalin'i anıştıran Snowball'un çiftlikten kaçmasından ya da kovulmasından sonra nereye gittiği, somut olarak ne yaptığı, hatta yaşayıp yaşamadığı kesin olarak açıklanmamaktadır. Metnin bundan sonraki bölümlerinde Snowball ile karşılaşan olmayacak ancak Snowball'un adı domuzların amaçları doğrultusunda söz konusu edilecektir.

Sovyetler Birliği'nde yaşananlar ile kitapta anıştırılan olaylar aynı sırayı takip etmese de beşinci bölümde Napoleon'un nihayet iktidarın tek sahibi olarak ortaya çıkması, Lenin'in ölümünden sonra Sovyetler Birliği'nde Stalin'in Troçki ile giriştiği rekabette kazanan taraf olmasını anıştırmaktadır. Kitapta, Snowball'ı çiftlikten kovalanmakta ve Napoleon eş zamanlı olarak iktidarı ele geçirmektedir. Sovyetler Birliğinde ise, Lenin'den sonra Stalin Troçki'ye karşı kazanarak 1924 yılında liderliğe yükselmekte, Troçki'nin sürgüne gönderilmesi ise eşzamanlı olarak değil, 1927 yılında gerçekleşmekte, iki yıl sonra 1929 yılında ülkeden de kovulan Troçki 1940 yılında öldürülmektedir.

Napoleon da beşinci bölüm sonunda Snowball'un yaptığı konuşmalar sonucunda aleyhine dönen durumu, köpeklerin sayesinde lehine çevirmeyi başararak hem iktidarın yegâne sahibi olmakta hem de Snowball'dan kurtulmaktadır. Napoleon'un ilk icraatı Pazar toplantılarının sonlandığını açıklamak ve artık çiftlikle ilgili tüm meselelerin "özel bir domuzlar komitesi" tarafından çözümleneceğini açıklamaktır. Sonradan Squealer hayvanlara aslında Napoleon'un eşitliğe inandığını, hayvanların kendi kararlarını almalarının Napolyon'u çok mutlu edeceğini anlatır ancak yanlış karar alırlarsa ne olacaktır? Bu noktada Squealer, gereken kararları hayvanların yerine domuzların alacak olmasını meşru bir zemine oturtmaya çalışmaktadır:

"Komünistler 'parti dışındaki kütle'yi tembel, geveze, kavrayışı az, asırlarca kölelik yapmaktan budalalaşmış, partinin çobanları tarafından mütemadiyen teşvik edilerek mükemmel cemiyetin yolu üzerine getirilmeye muhtaç kimselerden mürekkep bir sürü gibi telâkki ederler. Avamdan adam kendisi için neyin iyi olduğunu kendisi tâyin edemez; çünkü o muhakkak ki, karnının dolu, sırtının pek olmasından ve fırsat bulunca tuğla sobanın yanında uyumaktan başka bir şey istemeyecektir. Bütün bunlara yeni seri beş yıllık plânların gerektirdiği sıkı çalışmayı ve nefis feragatini tercih etmeyecek derecede, bu adamın görüşü mahduttur" (Fischer, 1947, s. 46)

Napoleon, Old Major'ın konuşmasını yaptığı platformda konuşlanarak hayvanlara yüksekte bakmaktadır. Hemen yanında buldukları için aynı yüksek konumda konuşlanan köpekler N.K.V.D.'yi anıştırmanın yanı sıra, gerçek yaşamda etkin kişilerin hesabına çalıştıkları için, onların sahip olduğu olanaklardan yararlanan kişileri anıştırmaktadır. Öte yandan, bir lidere bu kadar yakın çalışan kişilere kimi ayrıcalıklar sunulması şaşırtıcı değildir çünkü liderin gücü elde tutmak için çevresindekilerle paylaşması eski bir yöntemdir, kaldı ki N.K.V.D. de "Çeyrek asır müddetle [...] muhtelif isimler altında – Çeka, Gepeu, N.K.V.D. – imtiyazlı bir mevkide kalmıştır. Teşkilât memurları en iyi gıdaların, en iyi elbiselerin, en güzel arabaların ve en güzel dansözlerin kendilerine tahsis edilmesi imtiyazına sahiptiler. Teşkilâtın tahsisatı âdeta kusursuzdur" (Fischer, 1947, 14-15).

Old Major'ın kafatasının gömüldüğü yerden çıkarılarak bayrak direğinin dibindeki bir kütüğün üzerine yerleştirilmesi ve hayvanların Pazar sabahları bayrağın çekilmesinden sonra sıra olup kafatasının önünden geçmek zorunda bırakılmaları ise, Lenin mozolesine yapılan ziyaretleri anıştırmaktadır:

"Moskova'da Kızıl Meydan'ındaki anıtkabirde Lenin nasıl ölmüşse, üzerindeki elbise ve son nefesinde aldığı tavırla, sol elinin parmakları uzanmış, sağ eli hafifçe yumruk gibi sıkılmış olarak, camdan bir muhafaza içinde uyur gibi yatıyor. Etrafında dört muhafız en ufak bir hareket göstermeden donmuşçasına nöbet tutmaktadır ve 50 yıldan beri haftanın muayyen günlerinde insanlar akın akın Lenin'in önünden geçerek ona saygılarının eksilmediği göstermeye mecburdurlar" (Rado, 1968, s. 17).

Yine beşinci bölümde "özel bir domuzlar komitesi"nin yel değirmeni ile ilgili planların üzerinde çalıştığından söz edilmektedir. "Özel bir domuzlar komitesi" ile anıştırılan ise, "komünist partilerde en önemli karar alma komitesi" (Yıldız, 2013, s. 239) olan Politbüro'dur. "İlk Sovyet Politbürosunda Lenin, Troçki, Stalin de bulunuyordu. Politbüro sonradan fraksiyonların ve iktidar kavgalarının yapıldığı kilit yer haline geldi. Stalin, Politbüroyu kendi iktidarını sürdürmek için parçalayarak kullandı" (s. 239).

Metinde "özel domuz komiteleri" dışında kalan domuzların işlevleri hakkında fazla bir bilgi verilmemektedir. Adı bile telaffuz edilmeyen bu domuzlar, Sovyetler Birliği'nde Komünist Partisi üyelerini anıştırmaktadır. Metindeki domuzlar gibi, parti üyeleri de çeşitli ayrıcalıklara sahiptirler ancak en büyük ayrıcalıkları da üyeliğe kabul edilmiş olmalarıdır, zira "Rusya'da komünist olmak Cizvit tarikatine girmek kadar zordur. Partinin kapısı, kabiliyetine güvenen her Rusa açıktır. Fakat bunların arasında yapılan eleme o kadar sıkıdır ki, Rusların ancak yüzde iki yahut üçü, partinin o kadar arzu duyulan kartını alabilirler" (Fischer, 1947, s. 39).

Bir önceki bölümde de değinildiği gibi yel değirmeni ile Sovyetler Birliği'nde Birinci Beş Yıllık Plan anıştırılmaktadır. Sovyetler Birliği'nde "ekonomik krizin yüzeysel olarak ertelendiği yılların ardından tüm toplum, ülkenin yapısal modernizasyonuna başlanması için aniden seferber edilmiştir" (AXIS 2000, c.11. 1999, s. 29-30). Kitabın bir sonraki bölümünde de hayvanların köle gibi çalıştığından söz edilmektedir, yani bir çeşit seferberlik söz konusudur, kaldı ki Napoleon yel değirmeninin yapılacağını ilan ettiğinde bunun çok sıkı çalışmak anlamına geldiğini ve ayrıca her birine düşen yiyecek miktarının azaltılmasının da gerekli olabileceğini söylemiştir. Kimi görüşlere göre Sovyetler Birliği'nde iktidarın vatandaşlardan beklentisi de daha çok iş çıkarmaları ancak daha az talepte bulunmalarıdır:

"Hükümetin içeride karşılaştığı başlıca mesele budur: Mümkün merteye daha az yem vererek bir beygiri on sene daha yürütmek için ne yapmalı? Bunun için çok basit bir usul var: Niçin daha fazla yem verilemediğini beygire anlatmak! Diğer bir usul de şimdiki yem istihkakının çok iyi olduğuna, sahildeki tepelerde yem dolu bir çuvalın kendisini beklediğine beygiri ikna etmek... Parti her iki taktiği de kullanıyor" (Fischer,1947, s. 29-30).

Squealer'ın konuşmasının ikna edici olmasında, yanı başında "rastlantısal olarak" bulunan köpeklerin tehdit edici hırlamalarının da payı bulunmaktadır. Bu durum, N.K.V.D.'nin Sovyetler Birliği'ndeki "ikna edici" gücünü anıştırmaktadır: "Parti, eskiden dinî tarikatlerin yaptıkları gibi, adamlarını hemen her umumî hizmet şubesine yerleştirmiştir. Doğru akideyi yalnız o temsil etmektedir ve engizisyonu olan gizli zabıta N.K.V.D. vasıtasıyla bütün itikatsızları merhametsizce takip eder" (Fischer, 1947, s. 38). Yetkileri çok geniştir: "Stalin müstesna, herkes hakkında ölüm kararı vermeğe bile salâhiyetlidir, denilebilir. Dosyaları, muhaberatı, odaları yahut mutfaktaki dolapları araştırabilir ve vatandaşların hususî hayatlarına karışmakta hiçbir mahsur görmez (Fischer, 1947, s. 15).

2.6. Altıncı Bölümün Okunması

Boxer'un kurduğu "Napoleon yoldaş söylüyorsa, doğrudur" tümcesi ile "daha çok çalışacağım" ve "Napoleon her zaman haklıdır" şeklindeki düsturları da Sovyetler Birliği'nde halkın Stalin'e bağlılığını anıştırmaktadır. Kimi görüşlere göre bu durum hem içten gelmekte, hem de bir şekilde dıştan desteklenmektedir. Öyle ki, "çoğunun şeflerine âdeta mistik bir imanı var. Bu imana sahip olmyanlar [...] ya susuyorlar yahut siyasi zabitanın mecburi iş kamplarından birine 'yeniden terbiye 'ye gönderiliyorlar" (Fischer, 1947, s. 21). Sonuç olarak, metinde Boxer çalışacağını ve itaat edeceğini beyan etmektedir. Kimi görüşlere göre, Sovyetler Birliği'nde vatandaşlardan beklenen de tam olarak budur: "Körükörüne itaat, fevkalâde çalışmak" (Fischer, 1947, s. 55).

Metinde de Napoleon, hayvanların kendisine karşı çıkmamaları için yanında köpekleriyle gezmektedir. Hayvanlardan da korkmuyor değildir çünkü Jones'u kovan hayvanların kendisine karşı da başkaldırma olasılıkları vardır. Hayvanları bu tür düşüncelerden uzak tutmanın iyi bir yolu, onlara fazla düşünce vakit bırakmamaktır. Napoleon da öyle yapmaktadır. Napoleon'un pazar günleri öğleden sonra da çalışılacağını ilan ettikten sonra, bu çalışmanın kesinlikle isteğe bağlı olduğunu söylemesi ancak katılmayan hayvanların payına düşen yem miktarının da yarıya indirileceğini açıklaması yine metinde yer alan birçok sözcük oyunundan biridir. Öte yandan Pazar günleri bu "isteğe bağlı" çalışma durumunun, Lenin zamanında gelişen bir olayı anıştırdığı düşünülebilir:

"Lenin'in 'Büyük İnsiyatif' diye adlandırdığı bir olay 12 Nisan 1919'da Moskova-Kazan Demiryolu atölyesinde meydana geldi. Atölyedeki komünistler cephede ihtiyaç duyulan lokomotifleri tamir etmek için Cumartesi günü ücret almadan çalışmışlardı. İşte bu, tüm ülkeye örnek oldu. Rusçada Subota denilen Cumartesi kelimesinden üretilen Subotnikler, yani Cumartesi günleri ücret almaksızın, devrim için çalışma her yere süratle yayıldı" (Sovyet Destanı, 1978, s. 25-26).

Ancak, işçilerden fazla mesai yapmalarının istendiği durumlar bu örnekle sınırlı değildir: "Sovyetler, özel durumlarda, işçilerinden fazla çalışma yapmalarını isterler. Gençlik günü, Önder'in doğum günü, 1 Mayıs günü, Ekim İhtilâli günü, Kızıl Ordu günü Halk dayanışma günü veya benimsenmiş öteki vesileler

şerefine, her işçiye işine katkıda bulunma fırsatı verilir. Bu fırsatı herkes kabul eder” (Weingast, 1977, s. 161).

Metinde, yel değirmeni için yapılan çalışmaların beklenmedik güçlüklerle neden olduğundan söz edilmektedir. İnşaat malzemeleri mevcuttur ancak hayvanlar taşları nasıl kıracaklarını bilmezler. Daha sonra yel değirmeninin fırtınadan yıkılması ise, hayvanların daha sağlam duvarlar örmemiş olmalarına ya da domuzların daha sağlam duvarlar örülmesini sağlamamış olmalarına bağlanabilir. Bu durumun, birinci Beş Yıllık Plan sırasında Sovyet endüstrisinde yaşanan kimi sorunları anıştırdığı düşünülebilir çünkü o yıllarda “insanlar tecrübe ve bilgi açısından yetersizdiler, yeteri kadar makina da yoktu” (Sovyet Destanı, 1978, s. 34). Bu durum, kimi kaynaklarda ifade edilmiştir:

“Rusyada son yirmi sene zarfında yapılmış duvarlarda tuğlalar, iyi iş çıkarmak endişesi olmaksızın acele ile üst üste konmuş. İki tuğla arasında bazan hiç harç yok, bazılarında ise o kadar çok konulmuş ki, çimento iki taraftan taşmış.

Böyle mahzurları önlemek çaresi, sıkı bir kontrol ve işçilerden kâfi derecede işinin ehli olması istenmesidir. Halbuki Sovyet endüstrisinde asıl bu iki unsur eksiktir. Bunda Sovyet Rusya kabahatli de görülemez; zira binlerce direktör ve ustabaşı yetiştirmek üzere maddeten zamanı olmamıştır. Orada işçilerin ekserisi, henüz işlerini tamamiyle öğrenmemiş köylülerdir. Çoğu henüz makineleri yağlamanın lüzumunu bile iyi anlamış değildir” (Fischer, 1947, s. 112).

Napoleon’un çiftlikte acilen gereksinim duyulan bazı şeyleri sağlamak için komşu çiftliklerle Mr. Whymper adındaki aracının yardımıyla ticaret yapması “Rusya’nın 1922 yılında Almanya ile imzaladığı Rapallo Antlaşmasını anıştırmaktadır” (Meyers, 2009, s. 27). Birbirlerine taban tabana zıt görünen devlet politikalarına rağmen ülkelerin çıkar için belli zamanlarda kimi konularda işbirliği yapmaları, ikili ilişkilerin çıkar uğruna başlayıp, yine çıkar uğruna askıya alınması ya da bitirilmesi, Napoleon’un diğer çiftliklerle olan ilişkileri günün koşullarına göre belirlemesiyle ve komşularla kimi zaman yakın, kimi zaman ise mesafeli, hatta düşmanca ilişkiler kurmasıyla anıştırılmaktadır. “Resmi Sovyet politikası militarist ve kapitalist bir devlet olan Almanya’ya düşmandı” (Meyers, 2009, s. 28) ancak Rapallo Antlaşması ile “iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması, iktisadi ilişkilerin hiçbir önkoşula bağlanmadan geliştirilmesi öngörülüyordu” (Büyük Larousse, c.16. 1986, s. 9708).

Napoleon yapılacak ticarete hayvanların insanlarla muhatap olmasına gerek bulunmadığını, bu külfeti tek başına üstleneceğini açıklar. Hayvanların diğer çiftliklerle ya da insanlarla iletişimlerinin bulunmaması, Sovyetler Birliği’nin dış dünyaya kapalı olması durumunu anıştırmaktadır. Bu durum, “demir perde” terimiyle ifade edilmiştir:

“Demir perde, II. Dünya Savaşı sonrasında Batı’da yaygınlık kazanan ve SSCB’nin, kendisini ve Doğu Avrupa ülkelerini Batı’yla ve komünist olmayan öteki ülkelerle özgür ve açık ilişkilere kapalı tutma çabalarını simgeleyen terim[dir]. Terimi ilk kez, İngiltere’nin II. Dünya Savaşı sırasındaki başbakanı Winson Churchill, 5 Mart 1946’da ABD’nin, Montana eyaletindeki, Westminster College’da yaptığı bir konuşmada kullandı. Churchill konuşmasında ‘Baltık Denizindeki Stettin’den, Adriya Denizindeki Trieste’ye kadar bütün kıta üzerinde bir demir perde inmiş bulunuyor’ demişti” (Ana Britannica, c.7. 1987, s. 100).

Napoleon’un ticarete girişmesine karşın, hayvanların dış dünyadan soyutlanma durumlarının devam etmesi, hiç kuşkusuz dışarıda olup bitenler konusunda bilgi edinememelerine ya da yanlış bilgi edinmelerine neden olabilecektir. Diğer çiftliklerde olup bitenleri ve oradaki hayvanların içinde buldukları koşulları bilmediklerinden kendi durumlarıyla bir karşılaştırma yapma olanağından da yoksun olan hayvanların kendilerine anlatılanlarla yetinmeleri gerekmektedir. Kimi kaynaklar, Sovyetler Birliği’nde de bireylerin dış dünya ile ilgili olarak yanlış bilgilendirilmesi durumundan söz etmektedir:

“Sovyet Rusya’da insanlara bazı bilgiler aşılırken bazı bilgisizlikler de aşılacaktır. Nitekim bundan otuz yıl önce, devrin büyük muharrirlerinden André Gide sonsuz bir muhabbetle gittiği Rusya’da, bir ilkokul öğretmeni kendisine ‘Fransa’da ilkokul var mı?’ diye sorduğu zaman fena halde bozulmuş, ‘Bu kadar da olmaz’ diyerek komünizmden soğuduğunu belirten bir kitap yazmıştı. [...] Sovyet Rusya dışındaki yaşayıştan Sovyet Rusya’da hiçbir surette bahsedilmemektedir. Gazeteler, mecmualar, kitaplar, radyolar Rusya’da her şeyin güzel, her şeyin yolunda, her tutumun doğru, her kararın isabetli olduğunu belirtiyor; eğer bir kötülükten bahsederse Avrupa’da veya Amerika’da olmuş kötülüklerden bahsediyorlar (Rado, 1968, s. 31).

Domuzların yataкта yatmaları ise Sovyetler Birliği’nde sınıfsız toplum iddialarına karşı, devrimden sonra sınıfların yeniden üretildiğini göstermekte bazı kesimlerin ayrıcalıklı olması durumunu anıştırmaktadır:

“Cemiyetler er geç sınıflara bölünüyorlar. Rusya’dan önce Fransa da aynı denemeyi yaptı. Bütün asil sınıflar ortadan kaldırıldı. Fakat çok geçmeden bu sınıfları silip süpüren aşağı tabakadan insanlar kendilerini asil ilân ettirdiler. [...]

Bugün Sovyetler İmparatorluğunun asilleri şunlardır: Parti idarecileri, akademisyenler, büyük profesörler, büyük mühendisler, büyük sanatçılar Sovyet kahramanı ünvanını kazananlar, büyük romancılar, şairlerdir.

İmparatorluğun orta sınıfı: mühendisler ve hükümetin yüksek memurları,

İmparatorluğun aşağı sınıfı: Kolhozcular, işçiler.” (Ağaoğlu, 1967, s. 76)

Peki bu sözü edilen “aşağı sınıflar”, Sovyetler Birliği’nde nasıl yaşam koşullarına sahiptir?

“Afişlerde ‘İşçi ve Köylü Devleti’ olarak ilan edilen Rusya’da işçi ve köylü olmaya heves eden hemen hemen yok gibidir. Çünkü işçi ve köylü olanın hakkı sadece sekiz metrekare ikametgâh, sekiz sınıflık tahsil imkânı, yüz rubleye kadar maaş, hasta olunca bakılma ve işsiz kalmama garantisinden ibarettir. Halbuki yüksek seviyedeki idareciler, entelektüeller, sanatkârlar, muharrirler, fazla koşturmak, fazla atlamak gibi sporda fevkalâde bir kabiliyetle dünyaya gelmiş olanlar hatır ve hayale gelmeyen imtiyazlara sahiptirler” (Rado, 1968, s. 78-79).

Aynı konuyu bu kez Sovyetler Birliği’nde devrimin 60. yılında basılmış bir yayından irdelediğimizde ise, o zamanki hükümet üyelerini örnek vererek açıklanan tamamen farklı bir bakışla karşılaşırız:

“SSCB’de elit bir katman, ‘aşağı’ toplumsal katmanların girmelerinin yasak ya da güç olduğu bir topluluk yoktur. İşte, şimdiki SSCB hükümetinin üyelerinin ilk baştaki meslekleri: yağhanede işçi, otomatik makineler ayarcısı, inceleme büroları mühendisi, makine kuran işçi (montör), makinist yardımcısı, havacı, elektrikçi, marangoz, ressam, ırgat. Bakanların ve devlet komiteleri başkanlarının aşağı yukarı % 70’i ise işçi ya da köylü olarak başladılar” (Sosyalizm 60 Yılda, 141).

Ancak mesele aşağı sınıftan yöneticiliğe terfi edip edememek değil, terfi edildiğinde ayrıcalık edinip edinmemektir. Napoleon, Jones’un zamanında diğerlerinden farkı olmayan bir hayvanken, ayaklanmadan sonra yönetime geçme olanağı bulmuş ve kendisine adım adım güç ve ayrıcalık sağlar olmuştur. Napoleon’un rakipsiz kalmasından sonraki süreçte, domuzların yataкта yattıklarının ortaya çıkması üzerine kesinlikle inkar yoluna gidilmemekte, yatağın değil, çarşafın yasak olduğu söylenmekte, domuzların beyin gücüyle çalışmalarından dolayı dinlenmek için yataкта uydukları açıklanmaktadır. Domuzların edindiği ayrıcalıklar, açıkça ifade edilir olmuş, bir çekinceleri kalmamıştır. Bu aleniyetin

Sovyetlerde de mevcut olduğunu düşünenler de vardır. Buna göre; “sınıfların imtiyazları bizzat hükümet tarafından, açıkça ve politikasını takviye için en iyi vasıta olarak ihdas edilmiştir. Bu sınıf imtiyazları Sovyet hayatının bütün safhalarında, mühim vazifelerin taksiminden tiyatro biletlerinin satışına kadar her yerde ve her sahada mevcuttur” (Fischer, 1947, s. 54-55). Domuzların çiftlik evine taşınmasının da, yine genel anlamda gerçek yaşamda olup bitenler ya da özel olarak Sovyetler Birliği’nde yaşananlar bağlamında karşılıklarını bulmak mümkündür:

“Tarihte halktan çıkmış ihtilâlcinin yine halk adına yıktığı tacın evine yerleşmediğini gösteren örnek pek az. [...] Lenin’in de, Stalin’in de Kremlin’in duvarları arasında, Çarların odalarında yaşamalarıyla beliren intikam ihtirasını hiçbir bahane örtüleyemez. Halk dilinde “adam nerede doğdu nerede öldü” diye bir söz var. Bir kulübede doğarak bir sarayda ölenler için bu hayat maceralarının bir cümle ile hikâyesi” (Ağaoğlu, 1967, s. 56).

Bunlara ilaveten, “Yel değirmeni 1928 yılında yapılan ve endüstrileşme ile kolektifleşmeyi öngören ilk beş yıllık planı anıştırmaktadır. Yıkılması ise [...] bu politikanın endişe verici çöküşünü anıştırmaktadır” (Meyers, 2009, s. 28). Son olarak, Napoleon’un yel değirmeninin fırtına nedeniyle harap olmasının suçlusu olarak Snowball’u ilan etmesi, Stalin’in de toplumun gözünde Troçki’den bir düşman yaratmasını ve onu silmek için gerekeni yapmasını anıştırmaktadır:

“Troçkizm Leninizme karşı bir akım olarak sunuldu. Troçki’nin devrimdeki rolü küçültüldü, sürekli devrim kuramı bir Menşevik sapkınlığı olarak lanetlendi kendisi de Ocak 1925’te savaş komiserliğinden alındı.[...] Ekim 1926’da Politbüro’dan, bir yıl sonra Zinovyev ile birlikte Merkez Komitesi’nden çıkarıldı. Devrimin 10. yıldönümünde düzenlemeye çalıştıkları gösterinin sonuçsuz kalmasının ardından ikisi de partiden ihraç edildi.[...] Ocak 1928’de başlıca yandaşlarıyla sürgün edilen Troçki, Orta Asya’da Alma Ata’ya gönderildi. Ocak 1929’da ise ülke topraklarından kovuldu. Önce Türk hükümeti tarafından kabul edilerek Büyükada’ya yerleşti. [...] 1933’te Fransa’ya gitme izni aldı. [...] 1935’te Norveç’e gitmek zorunda kalan Troçki 1936’da Sovyet baskısı karşısında yeniden sığınacak bir yer aradı ve Meksika’da Cayoacan’a yerleşti” (Ana Britannica, c.21, 1990, s. 178-179).

Altıncı bölümde, Napoleon Snowball’u suçlu ilan etmekle kalmamakta, onu bir “düşman” olarak tanımlamaktadır. Burada kullanılan “düşman” sözcüğü, Sovyetler Birliği’ndeki “halk düşmanı” kavramını anıştırmaktadır: “ ‘Halk düşmanı’ kavramını Stalin yaratmıştır. [...] Bu deyim en vahşi sindirme metotlarının herhangi bir konuda Stalin’le görüş birliğinde olmayan, kötü niyet beslemelerinden şüphe edilen, kötü ünü olan herkese karşı, bütün devrimci meşrûluk kurallarını çiğneyerek kullanılmasını mümkün kılmıştır” (Kruşçev, 1971, s. 237). Napoleon ise, her ne kadar Snowball’u ölüm cezasına çarptırırca da, metnin bundan sonraki bölümlerinde Snowball’un idamından söz edilmeyecektir. Oysa ki gerçek hayatta Troçki hain ilan edilmekle kalmamış, aynı zamanda katledilmiştir:

“Eski komünist muhalefet önderlerinin devlete ihanet suçundan yargılandığı ünlü Moskova duruşmalarında (1936-38) giyaben başlıca hain olarak gösterildi. Sonradan gerek ona, gerekse öbür muhalefet liderlerine ilişkin ‘ihanet’ iddiaları ve dayanaklarının tümüyle düzmece olduğu saptandı. Troçki, Stalinci ajanların iki suikast girişimine hedef oldu. Evinin makineli tüfekle tarandığı ilk girişim başarısız kaldı. Bir İspanyol komünisti olarak Troçki’nin ve ailesinin güvenini kazanan Ramon Mercader’in gerçekleştirdiği ikinci girişim ise sonuca ulaştı. Sovyet hükümeti cinayet konusunda herhangi bir sorumluluğu reddetti. Troçki’yi buz baltasıyla öldüren katil Meksika yasalarına göre en ağır ceza olan 20 yıl hapse mahkum edildi; tahliyesinden sonra da Sovyetler Birliği’ne yerleşti. Troçki’nin gerçekten Stalin’in emriyle öldürülmüş olduğu 1985’ten sonra açıklığa kavuştu” (Ana Britannica, c. 21, 1990, s. 179).

Son olarak Snowball hain ilan edildiğinde gösterilen gerekçe nasıl gerçek dışı ise, Troçki'nin hain ilan edilmesi de bir kumpas sonucu gerçekleşmiş, Snowball gibi, Troçki de gıyabında hain ilan edilmiştir. Bu anlamda, iki olay arasındaki koşutluğun yeterince açık olduğu söylenebilir.

Altıncı bölümde yıkılan yel değirmeninin tekrar yapılmasına karar verilmesi, Sovyetler Birliği'nde peşpeşe gelen beş yıllık planları anıştırmaktadır. Napoleon, çok iş olduğundan, her hava koşulunda çalışacaklarından ve planların aksamaması gerektiğinden söz eder. Her bir beş yıllık plan ise, halkın yapması gereken pek çok fedakarlık anlamına gelmektedir. Bu nedenle, "Böyle bir programın sevindirici hiçbir tarafı yoktur. Çünkü bunlardan sonra, Rus halkının rahatı için büyük bir şey yapmağa imkân kalmaz. Memleket için bu kadar mühim sermayeyi başka sahalara ayırdıktan sonra istihlâk maddeleri istihlâlatını artırmak maddeten imkânsızdır. [...] Kısıntılar daha uzun zaman devam edecektir" (Fischer, 1947, s. 20).

2.7. Yedinci Bölümün Okunması

Çiftlikte yiyeceklerin tükenmeye yüz tutması ve tahıl kıtlığı da, Sovyetler Birliği'nde yaşanan tahıl sorununu anıştırmaktadır. Tahıl kıtlığı, aslında et ve süt üretimini de etkileyen bir sorundur çünkü "üretimi arttırmak için hayvan sayısını çoğaltmaya devam etmek ve verimliliği yükseltmek gereklidir. Bu da büyük bir yem stokunu zorunlu kılmaktadır" (Sosyalizm 60 Yılda, 57-58) Bu nedenle yem ülkenin kaynaklarından sağlanamayınca, dışarıdan temin edilmesi zorunlu hale gelmektedir. Metinde de acil önlem olarak bir yerlerden buğday almak gerektiğinden, Napoleon Whympere'ın aracılığıyla bir sözleşme imzalar. Buna göre haftada dört yüz yumurta verilecek, bundan kazanılan parayla da buğday ve yiyecek alınacaktır. Ancak yumurtalarını teslim etmek istemeyen tavuklar kırırlara çıkıp orada yumurtlayınca yumurtalar yere düşüp kırılır. Bu durumun ise, Haziran 1928'de Sovyetler Birliği'nin pek çok bölgesinde görülen köylü direnişlerini (Aral ve diğ., 1988, 727) anıştırdığı düşünülebilir. 1917 devriminin 60. yılında Soviet Weekly tarafından yayınlanan "The Soviet Story" adlı kitaba göre, "düşman unsurlar, 'herşeyinizi elinizden alacaklar' gibi asılsız söylentiler yayarak köylülerin ineklerini, tavuklarını kesmelerini, mallarını tahrip etmelerini teşvik ettiler." (Sovyet Destanı, 1978, s. 41). Ancak yine aynı kaynağa göre, metinde tavukların yumurtalarının ellerinden zorla alınmaya çalışılmasını anıştırıcasına, kolektifleştirilme sırasında ciddi hatalar da yapılmış, bazı mahalli liderler köylülerin çiftliklere kendi istekleriyle katılmaları gerekirken onları zorlamış, ayrıca çiftlik üyelerinin kendi kullanımlarına bırakılmaları gereken inek ve tavuklar 'sosyalleştirilmiştir' (Sovyet Destanı, 1978, s. 42). Ancak her ne olursa olsun, direniş Sovyetler Birliği'nde çok alışılmış bir davranış biçimi değildir: "Nadiren patlak veren grevler, umumî ademî tasvible karşılanan, yarını olmiyan meydan okuyuşlardır. Grevin tahrikçileri, grevi tahrik ve teşvikten değil, "sabotaj ve irticâ fikirlerin propagandasını yapmaktan bir toplama kampına gönderileceklerinden emin olabilirler" (Fischer 1947, 113-114).

Çiftlikten kovulmasından sonra Snowball ile ilgili sürekli olumsuz bilgiler yayılır. Yel değirmeni projesinin aslen Napoleon'a ait olduğu açıklanır, *İnek Ahır Muharebesi*'ndeki rolünün abartıldığı söylenir, ters giden her işten gıyabında sorumlu tutulur, hakkında buğday çalıp süt kovalarını devirmekten, ambarın anahtarını kuyuya atmaya kadar birçok hayali suç üretilir, en sonunda da baştan beri bir hain olduğu ve Jones ile birlikte çalıştığı açıklanır. Bu durum, gözden düşenlerin gıyabında her tür iftiranın atılabileceğini ve aynı zamanda tarihin çıkarlar doğrultusunda yeniden yazılabileceğini göstermesi açısından önemlidir:

"Komünist ünlüleri yükseldikçe ve düştükçe ansiklopediler yeniden yazılır. Bunların değişik basımları birbirinden kesinlikle ayrılabilir. Gözden düşenler kayıtlardan çıkarılır. Bunların ünleri başarılarının hikâyeleri silinir. George Orwell'in 1984 adlı kitabındaki gibi, 'şahsiyetsiz' durumuna konulurlar. Ansiklopedi editörleri, yayınlarını hükûmetin politikası çizgisinde tutmak için umutsuz bir yarış içindedirler" (Weingast, 1977, s. 105).

Avluda yapılan toplantıda çeşitli hayvanların suçlarını itiraf ettikten sonra hemen oracıkta idam edilmeleri, Sovyetler Birliği'nde gerek eski Bolşeviklere, gerekse başkalarına yönelik siyasi davaları anıştırmaktadır:

“Daha sonra ‘Moskova Duruşmaları’ olarak adlandırılacak olan eski *Bolşevik*’lere yönelik büyük siyasi davaların ilki 1936’da başladı. Davanın başlıca sanıkları 1934’de Kirov’un öldürülmesinin ardından hapse mahkûm edilmiş bulunan Zinovyev ve Kamenev’di.” ‘Onaltılar davası olarak adlandırılan davada sanıklar hükümeti devirmek üzere komplo kurmak ve Stalin başta olmak üzere Politbüro üyelerini öldürmeyi planlamakla suçlanıyorlardı. Mahkeme, [...] ‘Troçkist-Zinovyevci Terör Merkezi’ yöneticileri oldukları gerekçesiyle bütün sanıkların idamına hükmetti. Mahkum edilen 16 kişi, ertesi gün kurşuna dizilerek öldürüldü” (Aral ve diğ., 1988, s. 976).

Napoleon’un çağırıldığı toplantıda itirafta bulunan dört domuz, bir kaz, üç tavuk, üç koyun ve diğer itirafçı hayvanlar anında idam edilirler. Sovyetler Birliği’nde “o zamanlar kitle halindeki cezalandırmalar, Troçkicilere karşı mücadele sloganı altında yürütülmekteydi” (Kruşçev, 1971; 319). Metindeki dört domuz, Snowball ile gizlice görüşüp yel değirmeninin yıkılmasında onunla işbirliği yaptıklarını itiraf ederler. Domuzlar, Bolşevikleri anıştırmaktadır ve Moskova duruşmalarında yargılanarak itiraflarda bulunan Zinovyev ve Kamenev de eski Bolşeviktirler. Bu anlamda, boğazlanan dört domuzun idam edilen eski Bolşevikleri, boğazlanan diğer hayvanların ise Bolşevikler dışında yargılanan diğer insanları anıştırdığı söylenebilir. Vatana ihanetten yargılanan Zinovyev ve Kamenev’e mahkemede son sözleri sorulur:

“Zinovyev, son sözünün ne olduğu sorulduğunda şunları söyledi: ‘Benim Bolşevizmim, Troçkizm aracılığıyla anti-bolşevizme vardı, hatta dahası faşizme vardı. Zinovyevcilik Troçkizmin, Troçkizm de faşizmin bir biçimidir.’ Kamenev ise çocuklarına ‘Karar ne olursa olsun bunu adil kabul edin. Geriye dönüp bakmayın, yolunuza devam edin. Sovyet halkının yararına olacağı için Stalin’in peşinden gidin’ tavsiyesinde bulundu” (Aral ve diğ., 1988, s. 976).

Sovyetler Birliği’nde yaşanan bu itiraf ve idam olayları, uzun süre devam etmiştir. Bu olaylar, elbette nedensiz değildir: “Stalin’in istediği, tamamiyle kendi iradesine bağlı ve bütün müstekil düşüncelerden temizlenmiş bir parti idi. 1938’in sonuna kadar devam eden kitle halinde cinayetler, muhalif olarak kayıtlara geçen herkesi ortadan kaldırmış, sağ kalanlar ise tamamiyle zararsız hale getirilmişti” (Hudson, 1969, s. 99). Herkesin gözü önünde idam edilip, leşleri de Napoleon’un ayaklarının dibine bırakılan hayvanlardan bazılarının itiraflarına metinde dolaylı anlatım yoluyla yer verilmektedir. İtiraflara doğrudan hayvanların ağzından yer verilmemesi, aslında altı çizilmesi gereken bir durumdur zira hayvanlar itiraf etmiş dahi olsalar, sözleri kendilerine ait değildir. Öte yandan, onları bu itiraflarda bulunmaya yönelten süreç ya da nedenler ile ilgili fazlaca ayrıntı yoktur ancak Napoleon’un aniden tiz bir çığlık atması, köpeklerin dört domuzu kulaklarından yakalayıp sürüklemeleri, domuzların kulaklarından kanlar akıyor olması, köpeklerin kanın tadını alıp çıldırmaları olayın fiziksel ve psikolojik işkence boyutu hakkında fikir vermektedir. Ayrıca, itirafların doğru olduğuna ilişkin bir kanıt yoktur. Ancak bir kimse, işlemediği bir suç konusunda neden itirafta bulunur?

“‘Halk düşmanı’ kavramı, her türlü ideolojik mücadele ihtimalini ortadan kaldırmış, kişilerin şu ya da bu konuda fikirlerini hatta, pratik niteliği olanlarını bile, açıklamalarını önlemiştir. Temelinde ve uygulamasında bilinen her türlü meşrû bilim kurallarının aksine suç delili olarak yalnızca sanığın “**itiraf**”ından yararlanılmıştır; sonradan ispatlandığı gibi bu “**itiraflar**”ın çoğu da sanıktan fizik işkence ile sızdırılmaktaydı” (Kruşçev, 1971, s. 297).

İşyan eden tavuklar, bir süre sonra artık direnemeyeceklerini anlayıp folluklara dönerler, ancak bu onların canını kurtarmaya yetmeyecektir çünkü bir kez karşı çıkmak muhalif olarak etiketlenmek için yeterlidir. Avluda yapılan toplantıda itirafta bulunanlar arasında direnişte elebaşı olan üç tavuk da

vardır. Onlar da derhal boğazlanırlar. Kitapta olduğu gibi Sovyetler Birliğinde de “bu uydurma ‘davalar’ yüzünden, bu her tür iftira ile dolu ‘itirafların kabul edilmesi yüzünden, işkence ve zor altında kendi kendini ve başkalarını suçlamalar yüzünden, on binlerce şerefli ve masum komünist ölmüştür” (Kruşçev 1971, s. 337). Bu ölümlere kılıf olarak da, insanlara yaptırılan sözde itiraflar kullanılmıştır.

Napoleon’un çiftlik evinden hemen hemen hiç dışarı çıkmaması, çıktığında kendisine mutlaka koruma olarak altı köpeğin eşlik etmesi, köpeklerin de fazla yaklaşan olursa hırlamaları ise Stalin’in halkla arasına koyduğu mesafeyi anıştırmaktadır çünkü “Stalin [...] kendisini halktan koparmıştı ve asla bir yere gitmezdi. Bu yıllarca sürdü” (Kruşçev, 1971, s. 401). Bu durumun kaynağı, Lenin’in ölümüne dayanmaktadır:

“Lenin öldükten sonra emekçi sınıflarla devlet arasına [...] yüksek duvarlar çekildi. Duvarların ötesinde, emekçi sınıflar adına işler çevirenlerin ne işler çevirdiğini kimse bilemez oldu. Duvarın bu yanında emekçi sınıflar; halk, duvarın öte yanında yığıl salan bir devlet kadrosu vardı. Stalin ölünceye kadar bu kalın duvarlar olanca yüksekliğiyle dikili kaldı” (Öz, 1987, s. 95).

Ambarda boş duran kovalara kum doldurulup üstlerinin de buğdayla örtülerek, Whympet’a çiftliğin durumu ile ilgili farklı bir izlenim verilmesi, Sovyetler Birliği’ni ziyaret eden turistlere ancak iyi izlenimlerin verilebileceği belirli yerleri gezme olanağı tanınmasını anıştırmaktadır. Bu nedenle “seyyahlar ancak İntourist’in³ sıkı bir nezareti altında memlekete kabul edilmektedirler” (Fischer, 1947, s. 37). İntourist’te çalışanların görev tanımları gayet nettir:

“Turistlere rehber seçilenlerin ilk vazifesi de şehirlerin yeni yeni mahallelerini göstermek. Arkasından da uzun ve insana ezberlenmiş sanısını veren bir hızla bu yeni yapılmış yerlerin eskiden bataklık, kurak topraklar veya savaşta yıkılmış yerler olduğunu söylemek ve yığın yığın rakamlar ortaya sürmek” (Ağaoğlu, 1967, s. 142).

Böylelikle dışarıya seçilmiş bilgi ve dolayısıyla seçilmiş izlenim verilerek, diğer ülkeler karşısında Sovyetler Birliği’nin kalkanlarının düşmemesinin sağlanmasına çalışılmaktadır:

“Önemli kişiler için düzenlenen geziler ve Sovyet nüfuzu altında bulunan ülkelere davet edilen heyetler Sovyetlere propaganda yönünden büyük yarar sağlar. ‘Tanıtma ve iyi niyet gezileri’ maskesi altında büyük bir fesat ve hile mekanizması çalışır. [...] Rehberler ve tercümanlar okullarda eğitilir [...] Bu gibi ziyaretlere ilişkin kitaplar ve yazılar Batı ülkelerinde boy gösterirler ve hepsi de aynı şeyi yansıtırlar: Karanlık totaliter dünyanın pespembe bir görünüşü. Stalin rejimi sırasında yayınlanan yazılar Batı’nın en ünlü isimlerini bile öylesine etkilemiştir ki, pek çok kişi söz konusu rejimi gerçeğe uygun olmayan bir biçimde yansıtmışlardır” (Labin, 1976, s. 62-63).

Çiftlikle ilgili olumsuz dedikoduları önlemek için Napoleon da Whympet’ı kullanmakta, Whympet’ın çevresinde yem miktarının artırıldığından söz eden bir grup hayvan yerleştirilmekte, Whympet’ı bir bahaneyle ambara götürüp altı kum, üstü tahıl dolu kovaları görmesi ve gözünün boyanması sağlanmaktadır. İntourist de Whympet misali Sovyetler Birliği’ne gelen turistlerin gözlerinin boyamakla yükümlüdür. “Dünyanın en büyük barajı Rusya’da, yine dünyanın en büyük elektrik santrali, en büyük orman sanayi, en büyük harb sanayii, Rusya’da, dünyanın en büyük her şeyi Rusya’da” (Ağaoğlu, 1967, s. 160). Ancak İntourist’in görevi, bu algı yönetimi ile sınırlı değildir. “Aynı zamanda devletin Rusya’ya gelecek turist yabancılar üzerinde kuvvetli bir gözüdür” (s. 160).

2.8. Sekizinci Bölümün Okunması

³ Sovyetler Birliği’nin resmi turizm kuruluşudur.

Squealer'ın her türlü yiyecek üretiminin yüzde iki yüz, üç yüz, beş yüz arttığını açıklaması ile “dışarıya olumlu bir görüntü yansıtmak için totaliter rejimlerin o çok bilinen sayıları tahrif etme uygulaması” (Meyers, 2009, s. 27) anıdırılmaktadır. Bu anlayıştaki yaklaşımlarda elde edilen verilerin işe geldiği gibi kullanılması ya da bardağın dolu tarafının gündeme getirilmesi, hatta bununda ötesinde uydurma istatistikler kullanılması söz konusudur:

“Komünistler [...] propagandanın ustası oldukları kadar, sır saklamanın da ustasıdır. Sovyetler sanayi, üretim, tarım ve bilimdeki başarılarını övmek istedikleri zaman, çoklukla yüzde terimleri ile konuşurlar. Bu yıl geçen yılı % 5, % 20, % 30 veya % 500 geçtiklerini söylerler. Fakat biz geçen yıl üretiminin birimde, yani kiloda, tonda veya kilede, ne kadar olduğunu çok kere bilemeyiz. Herkes, hangi rakamın % 5, 20, 30 veya 500'ü olduğunu sorar” (Weingast, 1977, s. 163-164).

Napoleon'a artık “Önderimiz Yoldaş Napoleon” olarak hitap edilmesi ve “Bütün Hayvanların Babası”, “Koyun Ağılının Koruyucusu”, “Yem Kovalarının Efendisi”, “Ördek Yavrularının Dostu” gibi lakaplarla anılması, şerefine bestelenen şiirde “Yetimlerin Babası”, “Mutluluk Çeşmesi” gibi sıfatların yer alması genel anlamda tüm totaliter önderlerin, özel olarak da Stalin'in putlaştırılmaları durumunu anıdırılmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse;

“Stalin, kendi heykellerini diktirmeye çok meraklı bir başkanmış. Sovyetler Birliğinin her yanına görkemli heykellerini, anıtlarını diktirmiş. [...] Don Nehri'nin ortasına da koskocaman bir heykeli dikilmiş Stalin'in. [...] Oralar kuş cennetiymiş. [...] Kuşlar, heykelin başına, omuzlarına konarlarmış. Bir gün Stalin oradan geçerken heykelini görmek istemiş. Göstermişler. Stalin çok kızmış. Çünkü heykelin başı, omuzları kuş pisliklerinden bembeyazmış. Stalin heykelin hemen temizlenmesini, heykele elektrik akımı bağlanmasını buyurmuş. [...] O günden sonra heykelin alt yanında kuş ölüleri sürüler halinde geçer olmuşlar” (Öz, 1987, s. 100).

“Stalin'i her konuda bilgili ve yetkin, halkın her türlü sorunlarını çözen koruyucu bir yüce varlık olarak sunan kişi kültünün oluşturulmasına 1930'ların ortalarından sonra yayınlanan bir dizi Stalin biyografisi ve çeşitli anı kitaplarıyla hız verildi” (Aral ve diğ., 1988, s. 997). Bu yönde yapılan algı yönetimi çalışmaları, metinde Napoleon için yazılan “Napoleon Yoldaş” adlı şiirle anıdırılmaktadır. Napoleon, bu şiiri Minimus adlı şaire yazdırmış ve sonra da besteletmiştir. Daha önce Minimus ile birlikte görülmesi, bu çalışmaları onunla bizzat birlikte yürüttüğü içindir. Bu durum, ayrıca Stalin'in kendisi ile ilgili yayınları bizzat incelemesini anıdırılmaktadır. Nitekim, “Stalin'in kendi kendisini övmesinin ve en basit alçakgönüllülüğünden bile yoksun oluşunun en belirgin örneklerinden biri de [...] ‘**Kısa Biyografi**’sidir” (Kruşçev, 1971, s. 388). Bu biyografi Stalin tarafından satır satır okunarak onaylanmış, hatta bazı bölümleri Stalin tarafından eklenmiştir. Biyografide Stalin'in bir strateji dehası olduğu, Kızıl Ordu'nun en ihtişamlı zaferlerinde onun adının geçtiği, partinin ve halkın önderliğini tam bir ustalıkla yürüttüğü, bütün Sovyet halkının koşulsuz desteğini kazandığı, bütün bunlara karşın yaptığı işin en ufak kibir, gurur ya da kendini beğenmişlik belirtisiyle gölgelenmediği kendisini yalnızca Lenin'in bir öğrencisi olarak tanımladığı ve amacının da ona layık olmaya çalışmak olduğu, dehası, eğilmez iradesi ve parlak zekası ile devrimi daha yüksek bir seviyeye taşıdığı, tüm ülkelerden milyonlarca işçinin onu öğretmenleri olarak gördüğü, Stalin'in bugünün Lenin'i olduğu, Stalin'in adını kalplerinde taşıyarak Sovyet halkının birçok şeyin üstesinden geldiği, Stalin'in adının Sovyet halkının cesaretinin ve şanının simgesi olduğu anlatılmaktadır (J.V. Stalin Archive, 1947).

Totaliter önderlerin ya da özel olarak Stalin'in kendi kendilerine hayranlık duymakla kalmayıp, kendilerini bu şekilde dayatıp kabul ettirdiklerini gösteren farklı örnekler bulunabilir. Hatta kimi örneklerde, hayranlığın ne şekilde gösterileceği bile yazılı kurallara bağlanmıştır: “Meselâ Stalin'in bir nutkunun metni, normal olarak parantez içinde şu cümlelerle kesilmişti: (Fasulasız alkış tufanı), Molotof'un, yahut İdanov'un nutukları ise sadece (devamlı alkış tufanı), bir generalin nutku ise sadece (devamlı alkışlar)la karşılanır.” (Fischer, 1947, s. 65) Bu alkışlarda öndere duyulan hayranlığın yanı sıra korkunun da payı olduğu bir gerçektir:

“1939 yılının başında Stalin yeni bir parti kongresini, 18. kongreyi yapmak için zeminin müsait olduğuna kanaat getirdi. Bu kongreye iştirak eden her delege evvelki kongre delegelerin yarısından fazlasının kursuna dizildiğini çok iyi hatırlıyordu. Sevgili liderleri platforma çıkınca bütün delegeler ayağa kalkıp onu alkışladılar. Alkış bir türlü kesilmek bilmedi, çünkü kimse tezahürata ilk son veren olmak istemiyordu” (Hudson, 1969, s. 99).

Öte yandan, hayranlığın öğretilmesi rastlantıya bırakılmış bir iş değildir. Programlı ve sistemli olarak, okul çağlarından başlanarak üzerinde durulan bir konudur. Öğrencilere küçük yaşlardan itibaren her şeyi Stalin’e borçlu oldukları öğretilir:

“- Çocukluğunuzun mes’ut geçmesini kime borçlusunuz?

Çocuklar hep bir ağızdan cevap veriyorlar:

-Stalin yoldaşa... Yaşasın Stalin yoldaş!

Okullarda Stalin’in tabii büyüklükte resmi, sınıflarda mihraba benzer bir yere konulmuş ve etrafı Noel ağaçlarını süslemekte kullanılan renkli ampullerle hâlelenmiştir” (Fischer, 1947, s. 39).

Bunun yanı sıra, çeşitli propaganda afişlerinde, çocukların kendilerine mutlu bir çocukluk sağladığı için Stalin’e teşekkür etmeleri tema olarak işlenmiştir (Aral ve diğ., 1988, s. 997).

Öte yandan, Napoleon’un Minimus’a yazdırdığı şiir 1944 yılında Stalin’in Enternasyonal yerine kabul ettiği marşı anıştırmaktadır.

“Stalin, içinde Komünist Partisine ait bir tek sözcük bulunmayan bir güfteyi, Sovyetler Birliği’nin milli marşı olarak kabul etmiştir. Oysa güfede Stalin hakkında bir eşi daha olmayan bir övgü bulunmaktadır:

Stalin bizi halka sadakate yöneltti,

Bize çok çalışmayı ve ileri atılmayı esinletti.

Marşın bu satırlarında Leninci büyük Partinin bütün eğitici, yönetici ve esinlendirici faaliyetleri, Stalin’e bağlanmaktadır” (Kruşçev, 1971, s. 395).

Çiftlikte de başarıyla sonuçlanan her iş gibi, yaşamın doğal akışı içinde gelişen her şey de Napoleon’a mal edilmekte, bunun sonucu olarak bir tavuk diğere “Önderimiz Napoleon Yoldaş’ın rehberliğinde beş günde altı yumurta yumurtladım” gibi bir tümce kurarken, su için iki inek de “Napoleon Yoldaş’ın önderliği sayesinde bu suyun tadı ne kadar da mükemmel” şeklinde bir yorumda bulunmaktadır. Napoleon’un adeta Tanrı gibi görülmesi Stalin için de geçerlidir, hatta bu duruma tarihi belgelerde dahi değinilmiştir:

“Parti Merkez komitesi’nin Yirminci Kongre’ye sunduğu raporda, Kongre’deki delegelerin birçok konuşmalarında ve Merkez Komitesi ile Sovyet Prezidiyumu’nun önceki oturumlarında, kişileri putlaştırma alışkanlığı ve bunun sonuçları hakkında çok şey söylenmiştir. Stalin’in ölümünden sonra Parti’nin Merkez komitesi, tek bir kişiyi tabiatüstü nitelikleri olan, adetâ tanrılaştırılmış üstün insan haline getirmenin, Marksizm-Leninizm ruhuna yabancı bir tutum olduğunu seçkin ve uygun şekilde açıklayıp anlatmak politikasını uygulamaya başlamıştı. Böyle bir kişinin her şeyi gördüğü, her şeyi

bildiği, herkesin hesabına düşündüğü ve her hareketinin doğru olduğu sanılır” (Kruşçev, 1971, s. 281-282)

Öte yandan, hayvanlar Frederick’ten hem korkup, hem de nefret etmektedir. Frederick’in çiftliğin tapusunu eline geçirdiğinde sorun yaşamamak için şimdiden hakimlere ve polislere rüşvet yedirdiği, kendi hayvanlarına da eziyet ettiği, yaşlı bir atı döve döve, inekleri de aklıktan öldürdüğü, ayaklarına jilet bağladığı horozları dövüştürdüğü söylentilerinin ortalıkta dolaşması ve bunları duyan hayvanların öfkeden kudurmaları, 1933 yılında Alman Şansölyesi olan Hitler’in gerek Almanya’daki komünistler, gerekse Sovyetler Birliği için arz ettiği tehlikeyi anırtmaktadır:

“Hitler komünistler için iki yönden tehlike arz ediyordu. Zira iktidara geçer geçmez, Komünist Partisini yok etmeye karar vermiş, teşkilâtını dağıtmış, paralarına el koymuş ve faal üyelerini göz hapsine almıştı. Bu komünist aleyhtarı tedbirler sadece Almanlara inhisar etmiyordu. [...] Versay Anlaşmasına karşı Almanya’yı yeniden silâhlandırır silâhlandırmaz Naziler Sovyetler Birliği için büyük bir tehlike teşkil edeceklerdi (Hudson, 1969, s. 109)

Metinde, Napoleon’un Frederick ve Pilkington ile karışık ilişkilere girdiğinden söz edilmektedir. Frederick keresteleri satın almak konusunda Pilkington’dan daha istekli görünmekte, ancak bir türlü makul bir fiyat vermemekte, keresteler önce Pilkington’a satılacağı söylense de sonradan Frederick’e satılmaktadır. Kerestelerin Frederick’e satılması Sovyetler Birliği’nin 1939 yılında Almanya ile yaptığı saldırmazlık paktını anırtmaktadır. Bu pakt, 1939 yılında İngiliz-Fransız-Sovyet karşılıklı güvenlik anlaşması müzakereleri uzayıp çıkmaza girerek bir türlü sonuca bağlanamaması üzerine imzalanmıştır (Bland, 1939 Alman Sovyet): Napoleon’un da bir Frederick’ten, bir Pilkington’dan yana tavır koyması ve sonuçta keresteleri Frederick’e satmasının bu süreci anırttığı düşünülebilir.

Öte yandan “savaştan önceki devrede birçok olay, Hitler’in Sovyet Devletine karşı bir savaşa girişeceğini ve Sovyet sınırları boyunca büyük çapta asker ve zırhlı birlik yığınağı yaptığını açıkça göstermişti” (Kruşçev, 1971, s. 347-348) Tüm bu göstergelerin yanı sıra, Stalin’in dikkati bu konuya çekilmiş ve hatta olacaklar hakkında açıkça uyarılmıştı:

“[...] Churchill, 3 Nisan 1941’de SSCB’deki elçisi Cripps aracılığı ile Almanların Sovyetler Birliği’ne saldırmak niyetiyle silahlı kuvvetlerini yığıdıklarını Stalin’e şahsen bildirmiştir. [...] Churchill bunu 18 Nisan tarihli telgraflarında ısrarla tekrarlamış, daha sonraki günlerde de devam etmiştir. Fakat Stalin bunlara hiç kulak asmamıştır. Hatta daha da ileri giden Stalin, bu tür bilgilere inanılmamasını, askeri harekâta girişilerek tahrikçiliğe kaçılmamasını istemiştir” (Kruşçev, 1971, s. 348).

Napoleon’un da hayvanları çiftliğe saldırı yapılacağına ilişkin bilgilerin gerçek dışı olduğuna inandırması ve ayrıca Frederick’in hayvanlarına zalimce davrandığı yolundaki bilgilerin abartı olduğunu söylemesi ile, Stalin’in yapılan uyarılara kulak asmaması, çevresine de bu bilgilere inanmalarını söylemesi anırtılmaktadır. Frederick’in keresteler için ödediği paraların sahte çıkması ise, “Hitlerin saldırmazlık paktına ihanetini” (Meyers, 2009, s. 28) anırtmaktadır.

Sovyetler Birliği, Hitler’in düşmanca bir tavır almaya başladığı 1941’e dek II. Dünya Savaşının dışında kalır ancak 1941’de Alman orduları Ukrayna’yı işgal eder, Lenigrad’ı kuşatır ancak başkente gelmeden durdurulur, 1942’de ise saldırı Stalingrad’a doğru yeniden başlatılır (AXIS 2000, c.11., 1999, s. 56). Yel değirmeninin yıkılması, Nazi ordularının Sovyetler Birliği’ne saldırısını anırtmaktadır. Öte yandan, 1943 yılında Sovyet topraklarının üzerindeki büyük Alman saldırılarının sona ermesi, ülkenin Kızıl Ordu tarafından yeniden ele geçirilmesi, 1944 yılında Leningrad ve Ukrayna’nın geri alınması, kuzeyde Polonya ve güneyde Balkanlar üstünden Berlin’e dek Orta Avrupa’da saldırıya geçilmesi (s. 56) ise, hayvanların Frederick ve adamlarını çiftlik dışına kovalamaları ile anırtılmaktadır. Sonuç olarak, “1944’ün sonlarında Sovyet topraklarında tek bir düşman askeri kalmamıştı (Sovyet Destanı, 1978, s. 63)”.

Frederick ve adamlarının çiftlikten kovulmalarına rağmen birçok hayvanın ölmesi, ölmeyenlerin de çoğunun yaralanması, havaya uçurulan yel değirmeninden geriye taş bile kalmaması Almanya'nın saldırısıyla Sovyetler Birliği'nin uğradığı kayıplar anıştırılmaktadır. Bu savaşta, “zafere ulaşmak için Sovyet halkı korkunç bir bedel ödedi. Fertlerinden en az birini kaybetmeyen hiçbir Sovyet ailesi yoktu. Yirmi milyon insan hayatını yitirdi. Belorusya'da nüfusun yarısı yok oldu gitti (Sovyet Destanı, 1978, s. 65)”. Öte yandan, “Ülkenin batı sınırından Volga'ya kadar geniş bir alan harabelerle doluydu. Ülkenin en zengin kömür yataklarının bulunduğu Donbos madenleri havaya uçurulmuş ve sular altında bırakılmıştı” (Sovyet Destanı, 1978, s. 69) Tüm bu yaraları sarmak için ciddi adımlar atılması gerekecekti.

2.9. Dokuzuncu Bölümün Okunması

Çiftlikte henüz emekliye ayrılan bir hayvan bulunmaması ancak emekli hayvanlar için bir yer ayrılacağı ve emekli maaşlarının da yüksek olacağından söz edilmesi, Sovyetler Birliği'nin kendi vatandaşlarına yönelik uyguladığı propagandanın bir bölümünün geleceğe yönelik olarak verilen sözler üzerine kurulu olması durumunu anıştırmaktadır:

“Vaad etme Sovyet propagandasının bir bakıma bel kemiği! En büyük vaadleri ‘Komünist devre cenneti!’ Bütün aksaklıkların yok olacağı mutlak sosyal adaletin gerçekleşeceği, devletin bütün baskılarıyla ortadan kalkacağı, herkesin mânevî ihtiyacı kadar varlığa sahip olacağı cennet! [...] Dinler de ölümlü dünyanın acılarını böyle cennetler vaadiyle unutturmağa, hafifletmeğe çalışmıyorlar mı?” (Ağaoğlu, 1967, s. 155-156).

Gerçekten çiftlikte de domuzlar diğer hayvanları bir yandan emeklilik günleri masalıyla oyalamakta, diğer yandan da Moses'ın geri dönüşüne göz yumarak, hayvanların emeklilik hayallerinin yanı sıra bir de cennet umudu aşılanmaktadır. Domuzlar ve köpekler dışında kalan hayvanlara düşen yiyecek miktarının azaltılması üzerine Squealer'ın bir açıklama yaparak, bu konuda çok katı bir eşitliğin *Hayvanizm* ilkelerine aykırı olacağını söylemesi, başka bir deyişle yiyecek miktarlarında eşitliğin söz konusu olmadığını açıkça ifade etmesi de, 1917 Devrimi'nin çıkış noktası olan eşitlik ilkesinin düz mantıkla uygulanmadığının aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi Sovyet çıkışlı kaynaklarda bile kabul edilmesi durumunu anıştırmaktadır:

“[...] eşit işe eşit ücret, parasız ve herkese açık tıbbi yardım, parasız öğretim, emeklilik, hastalık, geçici yetersizlik ya da aile desteğinin kaybı durumunda maddi yardım, dinlenme hakkı yasal ve maddi açıdan desteklenen uygulamalardır. Bununla birlikte, bundan öte, aynı düzeye indirme söz konusu değildir. Emegün niteliğine ve niceliğine göre karşılığını verme sosyalist ilkesi, çeşitli emekçi katmanlarının parasal gelirlerinde ayrılıklara neden olur” (Sosyalizm 60 Yılda, 146).

Çiftlikte nasıl domuzlar, yani yönetici konumundakiler ve onlarla yakın koruma görevi yapan köpeklere diğer hayvanlardan daha fazla hak tanınmışsa, kimi bakış açılarına göre Sovyetler Birliği'nde de başta yönetici konumundakiler olmak üzere çeşitli zümreler ayrıcalıklıdır:

“Yüksek mevkili komünist şahsiyetler, üst kademe subaylar ve idarî zümrenin diğer mensupları, bürokrasi ve askerî hizmetlerin orta kademesinden kesin ve bariz bir şekilde farklı durumdadırlar. Ayrıca fabrika müdürleri ile kolektif şirket başkanları, meslek erbabı (avukatlar, doktorlar, öğretmenler, âlimler, meşhur sanatkarlar) türost ve diğer devlet teşekküllerinin direktörleri mütevası işçi ve köylünün fevkindedirler. [...] Sovyet halkının ancak takriben yüzde onu imtiyazlı durumdadır” (Cronyn, 19).

Haftada bir “ani ya da anlık gelişen, kendiliğinden olan” anlamını taşıyan ancak aslında Napoleon'un emriyle gerçekleştirilen planlı programlı propaganda olan “spontane gösteri”ler ise, sanki halkın

iradesiymiş gibi yansıtılan ancak işlevi önceden belirlenerek parti yönetimince güdümlenmiş halk gösterilerini anıştırmaktadır:

“Sovyet imparatorluğunun iç amaçları da propaganda yoluyla gerçekleştirilir. Parti önderlerince düzenlenen büyük halk gösterileri, ihtiyaca göre, bir hayranlık veya öfke, yahut ta tasvip veya düşmanlık belirtmek için yapılır. Bu mitinglerde emirlerle kahramanlar yaratılır ya da yok edilir. Eski Sovyet gizli polis şefi Lavrenty Beria 1955’te bir hain olarak damgalandığı zaman, Sovyetler Birliğinin her yerinde ‘kendiliğinden doğan gösteriler’de, öldürülmesi istenildi. Hainlik, casusluk, politik cinayet ve 1919’a kadar uzanan öteki suçlarla itham edilen Beria, gerçekte ölmüş bir ördecti. Beria, göstericilerin isteğinden önce de kurşuna dizilebilirdi. Fakat Kremlinin isteği ve popüler istek sür’atle yerine getirilecekti” (Weingast, 1977, s. 159-160).

Buna göre, zaten katline çoktan karar verilmiş kişilere karşı yapılan gösterilerle, sanki halkın görüşü de bu yöndeymiş izlenimi uyandırılmakta ve böylece olası tepkilere engellenmektedir. Metinde, Boxer ve Clover bu gösterilerde üzerinde “Yaşamın Napoleon Yoldaş” yazılı yeşil bir pankart taşırlar, Napoleon’un onuruna yazılmış şiirler okunur, Squealer besin maddelerindeki artışlarla ilgili bilgi verir, kısacası gösteriler yönetimin çıkarları doğrultusunda işlevlendirilir. Bu gösterilere “spontane” adının verilmesi ise dilin hileli kullanımından başka bir şey değildir. “Spontane” diye adlandırarak gösteriye sanki hayvanların içinden geliyormuş ve anlık geliyormuş süsü vermekte ve hayvanların algılarını da bu yönde yönetmektedirler.

Altıncı bölümde hayvanların Pazar öğleden sonra çalışmalarının kesinlikle “isteğe bağlı” olduğu, ancak katılmayanların yiyecek miktarının yarı yarıya azaltılacağı belirtilmiştir. Squealer şimdi de hayvanlara “kısıntı” sözünü kullanmadan, yem miktarlarının “yeniden ayarlandığı” konusunda bilgi vermektedir. Bu açıklama, özellikle dikkate değerdir çünkü “dilini çarpıtılmasının önemli bir tema olduğu bir kitapta her sözcük dikkate alınmalıdır” (Meyers, 2009, s. 31). Her bir bölümde incelenen propaganda yöntemleri, domuzların dili nasıl kendi emellerine alet olacak şekilde kullandıklarını göstermektedir. Diğer hayvanlar, “domuzların hileli metinlerinin kifayetsiz okuyuculardır” (Elbarbary, 2009, s. 36). Öte yandan, metnin içinde domuzlar daha çok, diğer hayvanlar az konuşmaktadır, hatta Clover, Boxer, Muriel ve Benjamin haricindeki hayvanlar doğrudan konuşmamakta, söylemlerine dolaylı anlatım yoluyla yer verilmektedir (Fowler, 2009, s. 73). Domuzların konuşmaları, diğer hayvanların konuşmalarından hem nitelik, hem de nicelik bakımından farklıdır:

“Domuzların diline diğer hayvanlarınkıyla nicelik ve üslup bakımından karşılaştırmalı olarak baktığımızda, dilin bu kitabın yarattığı *etkinin* bir parçası olduğunu ve dil ile güç arasında dilsel eylemlerle simgelenen bağıntının bu fablda işlenen bir tema olduğunu görürüz. Bu tema, domuzların rejimi savunulamaz biçimde sertleşip bencilleştiğinde daha belirgin bir şekilde odak haline gelir: dil, gerçeğin çarpıtılmış ve asılsız bir uyarlamasını desteklemek için saptırılmış bir şekilde kullanılabilir” (Fowler, 2009, s. 75).

Squealer’ın durumlarının Jones’un zamanından daha iyi olduğunu rakamlara dayanarak ispat etmesi, Sovyet propagandasının sürekli çalışarak çok çeşitli konularda ilerlemeler kaydedildiğini, hatta en iyisi olduğunu “kanıtlaması”, durumunu anıştırmaktadır. Her tür propaganda aracı geçmişle kıyaslamalar yapmak suretiyle var olan durumun iyileştirildiği ve eskiden olmayan birçok fırsat ve hakkın tanındığını anlatır:

“Sovyet veya uydu yurttaşı, hükûmetinin, kendisinin dünyanın en zengin, en mutlu, en iyi beslenen, en iyi giyinen, en iyi eve sahip, en çok sevilen yurttaşı olduğu yolundaki sözlerine inanmak zorundadır. Onu doğrulama veya yalanlama imkânına sahip değildir. Gerekli istatistik bilgileri sormak bile, kendisini kuşkulu duruma sokacaktır” (Weingast, 1977, s. 165).

Napoleon'un yavrularına özel eğitim vermesi ve küçük domuzların başka hayvanların yavrularıyla oynamalarının yasaklanması, daha önce de söz edildiği gibi Sovyetler Birliği'nde partiye katılabileceklerin çok küçük yaşlarda belirlenmesi, eğitimlerine çok küçük yaşlardan itibaren başlanması durumunu anırtmaktadır. Zamanında gereken yollardan ve süreç içinde yapılan elemelerden geçmeyenlerin partiye girmesi ise olanaklı görülmemektedir. Bu durum, çocukların arasında ayrıcalıklı bir zümre yaratmaktadır. Diğer hayvanlara domuzlara selam verme zorunluluğunun getirilmesi ve domuzlara Pazar günleri kuyruklarına yeşil kurdele takma hakkının tanınması ise bir yandan Komünist Parti üyelerinin, üye olmayanlara oranla daha ayrıcalıklı oluşunu, diğer yandan da Rusların, Sovyetler Birliği'nde Rus olmayan uluslara oranla daha ayrıcalıklı oluşunu anırtmaktadır. Böylesi bir duruma Sovyetler Birliği'ne düzenlenen bir gezide yapılan gözlemler üzerine yazılmış kaynaklarda da değinilmiştir:

“Orta Asya topraklarında bizim gördüğümüz yerli halk, hattâ yabancılara açık turistik yerlerden geçtiğimiz halde, Rusların yanında ezik ve boynu büküktü. Yabancılarla konuşmaktan çekiniyorlardı. Ağaçlar altında ‘Demhane’ dedikleri çayhanelerde çoğu zaman sessiz, saatlarca oturuyorlardı. [...] Bu koloni şehirleri bugün de Çarlık zamanında olduğu gibi ikiye bölünmüş. Yeni mahallelerde daha çok Ruslar yaşıyor, eski sokaklarda, medrese odalarında küçük barakalarda yerli halk” (Ağaoğlu, 1967, s. 117).

Domuzların yıllar sonra geri dönen Moses'a ses çıkarmamaları, ona belli bir günlük istihkak ayırmaları, yani onu “beslemeleri”, dinin yasaklansa da yok edilemeyeceği yönündeki görüşleri anırtmaktadır. Öte yandan, kimilerine göre, “komünistler dine karşı dünyanın en saldırgan gücüdürler. Bunlar Tanrıya, inanışa ve örgütlenmiş bütün din topluluklarına karşı sürekli bir savaş sürdürürler. Fakat ara sıra din partiyeye yardımcı olduğu zaman, imanının savunucusu rolünü oynarlar” (Weingast, 1977, s. 143). Bu görüşler birleştirilerek, dinin yok edilememesi nedeniyle hiç değilse bazı çıkarlar için kullanılmasının gündeme geldiği düşünülebilir:

“Ukraynada umumi kültür çerçevesi içinde en fazla istiklâl kazanan ve en fazla cesaret gösteren unsur Ortodoks kilisesidir. Yirmi yıl tazyika ve din aleyhtarı propagandaya rağmen yaşamakla kalmamış, hatta kuvveti bu tazyik esnasında sanki artmıştır. Nihayet Politbüro şu eski siyasi vecizeyi hatırlamıştır: ‘Ortadan kaldıramazsanız müttefikiniz yapınız’ ve harpten az evvel papaz sınıfı ile müzakereye girişmiştir. Kilise Sovyet rejimini samimî olarak tutmağı vaat etmiş ve mukabilinde hükümet din aleyhtarı propagandayı kesmiş, ‘Dinsizler Birliği’ni lağvetmiş, sekiz yüz kadar kiliseyi açtırmış, seminerlerde papaz yetiştirilmesine müsaade etmiş ve müminlerin dinî vazifelerini rahatça yapmalarına izin vermiştir” (Fischer, 1947, s. 79).

Domuzların Moses'a ses çıkarmamakla birlikte aslında onu küçümsediklerinin belirtilmesi ise, domuzların dine göz yummalarının dini benimsemelerinden değil, strateji gereği göz yummalarından kaynaklandığı anırtmaktadır:

“Kilise içerde ve dışarda hükümetin sıkı bir nezaretin altındadır. Dini işlerin kontrolü N.K.V.D.'nin hüremetsiz bir şekilde ‘Allah Bürosu’ denilen hususi bir bürosuna verilmiştir. Bununla beraber kilise, diğer Rus teşekküllerinin çoğunda olduğu gibi, devletin elinde basit bir âletten ibaret değildir. Onunla hükümet arasında henüz bir barışma olmamıştır ve resmen dinin teessüfe değer bir hurafe addolunması devam ediyor” (Fischer, 1947, s. 80).

Kimi görüşlere göre ise, dinin eskisi kadar baskılanmaması, dinin yok edilmemesinden değil, dine karşı yapılan mücadelenin başarıyla sonuçlanmasından dolayı artık böyle bir baskılamaya gerek kalmamış olmasındandır. Aşağıdaki satırlar, 1935 yılının Sovyet Rusya'sını anlatan bir kitaptan alınmıştır:

“Sovyet hükümeti, ihtilâlin ilk yıllarından beri din duygusunu köreltmek için şiddetli bir mücadele açmıştı. Eğer bugün bazı hoşgörülü hareketler karşısında bulunuyorsak, bu daha çok onsekiz yıl önce açılan mücadelenin başarıya ulaştığını tanıtılar. Bugün Rusya’da dinle en ufak bir ilgisi görülmeden koskocaman bir gençlik kitlesi var. Din hareketlerine karşı gösterilen hoşgörünün nedeni işte bu kitlenin benimsettiği güç ve güvendir” (Nadi, 1978, s. 69).

Komünizmin neden sürekli dinle çatışma ve uyuşmazlık bağlamında anıldığı konusunda da kuşkusuz çeşitli yorumlar olmuştur. Kimi görüşlere göre bu durum, yönetimlerin güç ve otoritelerini dinle paylaşmak istememelerinden ve maddi çıkarlardan kaynaklanmaktadır:

“İktidar mevkiine geçen komünistler ‘Sezar’ın hakkını Sezar’a vermek’ ve ‘tanrıya ait olanı tanrıya bırakmak’ tezini kabul etmezler. Onlar bil’akis, tek bir otoriteye yani Komünist rejime (haddi zatında Komünist Partiye) kayıtsız şartsız bir itaat ve bölünmez bir sadakat isterler. Dinler ulu tanrıya ait ilâhi kudretin her otoritesinin fevkinde bulunduğunu telkin ettikçe, komünistler kendilerini dinleri yok etmeye vakfedeceklerdir. Ayrıca komünistler iktidara gelince, muhtelif komünist güdümlü memleketlerde halkı ‘afyondan’ yani dinden kurtarmak bahanesi altında ele geçirdikleri kilise emlakını muhtaç buldukları bir varidat kaynağı telâkki etmişlerdir” (Cronyn, 56).

Rahatsızlanan Boxer ise, at kasabına satılmakta ve hastaneye gönderilmek bahanesiyle iki beygir tarafından çekilen kapalı bir yük arabasına bindirilmektedir. Kimi görüşlere göre, Orwell’in Boxer’ın kapalı bir arabaya bindirilmesi, rastlantısal değildir: “At kasabının Boxer’ı mezbahaya taşıyan arabası ve onu bu arabaya bindirmek için yapılan sahtekarlık, Musevilerin ölü kamplarına sürgün edilmelerini ve küçük köylü gruplarını toplayıp katletmek için kullanılan imha arabalarını anıştırmaktadır” (Meyers, 2009, s. 31). Boxer’ı aslında at kasabına satarak kazandıkları parayla bir kasa viski almaları olayında olduğu gibi domuzların, özellikle de Napoleon’un güç kazandıkça artık yaptıkları haksız uygulamalar için uzun uzadıya açıklama yapma gereği bile duymamaları, Stalin’in bilinen bir özelliğini anıştırmaktadır:

“Stalin halka karşı inandırma, açıklama, sabırlı bir işbirliği ile davranma yollarını seçmemiş, kendine özgü kavramları zorla kabul ettirmek ve düşüncesine mutlak boyun eğdirmek istemiştir. Bu kavrama kim karşı çıkmışsa, ya da kendi görüşünü ispatlamaya, tutumunun doğruluğunu iddia etmeye kalkmışsa moral ve fizik yokoluş tehdidiyle karşı karşıya getirilmiştir” (Kruşçev, 1971, s. 293-294).

Napoleon ve emrindeki domuzların *Yedi Emir*’e aykırı davranışlarının hükümlere sonradan gizlice yapılan eklemelerle kılıfına uydurulması ya da daha önce Mollie takmak istediğinde “gıysi” kapsamında değerlendirilip yasaklanan kurdeleleri Pazar günleri domuzların takmasına izin verilerek *Yedi Emir*’e açıkça aykırı davranılması gibi durumlar, yine yukarıda açıklandığı doğrultuda Stalin’in kendini birilerini bir şeylere ikna etme zorunda görmemesi durumunu anıştırmaktadır:

“O (Stalin), Lenin’in inandırma ve eğitime metotlarını silkip atmıştı; yönetimin baskısı kitle halinde sindirme ve tedhiş uğruna, ideolojik mücadeleyi terk etmişti. Ceza verme yetkisi olan organları daha geniş çapta ve inatla kullanarak, bir yandan da varolan bütün moral kurallarını ve Sovyet kanunlarını sık sık çiğnemişti” (Kruşçev, 1971, s. 300).

Öte yandan, Napoleon’un gerek tükettiği şekeri diğer domuzlarla bile paylaşmaması, gerekse diğer domuzlara da tanıdığı çeşitli ayrıcalıklarda gitgide daha rahat ve fütursuz davranabilmesi, genel anlamda yönetimi üstlenenlerde rastlanabilecek bir davranış biçimini anıştırmaktadır: “Rusya’da veya herhangi bir memlekette hâkim olan aristokrasi, kendi menfaatleriyle devletin menfaatlerini bir saymış ve elde ettikleri imtiyazları yaptığı hizmetlerin haklı mükâfatı gibi görmeye başlamıştır” (Fischer, 1947, s. 69). Napoleon’un güç kazandıkça sahip olduğu ayrıcalıkları hiç çekinmeden kullanması da bunların tümünü, hatta belki de daha fazlasını hak ettiğini düşünmesinden kaynaklanmaktadır.

2.10. Onuncu bölümün okunması

Hiçbir hayvanın fiilen emekli olamaması, Sovyetler Birliği'nde emeklilerin çalışmaya devam etmesi durumunu anırtmaktadır. Bu durum, Sovyetler Birliği çıkışlı kaynaklarda, emeklilere tanınmış bir hak olarak, olumlu bir bakış açısıyla yansıtılmaktadır:

“Sovyet tıp uzmanlarının ulus çapında yaptıkları araştırmalar, emeklilik yaşındaki halkın büyük bir bölümünün hâlâ gücü kuvveti yerinde ve çalışacak durumda olduğunu göstermiştir. Ayrıca doktorlar yıllar boyu faal bir hayat sürdürenlerin öyle birdenbire yaşam biçimlerini değiştirmemelerini salık vermektedir. Eğer sağlık durumları eski işlerini sürdürmeye uygun değilse, seçebilecekleri bir sürü meslek dalı onları beklemektedir. [...] SSCB’de özellikle yaşlıca kimselerin çalışmaları için düşünülmüş 900 kadar büyük ve küçük kuruluş vardır ve bunlar her zaman, çalışmak isteyen herkese iş sağlamaya hazırdırlar” (Sosyalizm 60 Yılda, s. 115).

Napoleon’a göre gerçek mutluluğun çok çalışmak ve sade yaşamakta olması, kulağa “‘Arbeit macht frei’ (Çalışma, özgürleştirir) diyen Nazi sloganının alaycı bir yankısı gibi gelmektedir” (Meyers, 2009, s. 30). Domuzların çiftliğin denetimi ve örgütlenmesine ilişkin bitip tükenmeyen işleri ise, Komünist Parti üyelerinin çalışma temposunu anırtmaktadır. “Bu çalışma tarzı Lenin’den beri Bolşeviklerde bir ananedir. Komünistler geceleyin geç vakitlere kadar çalışmak itiyadını edinmişlerdir ve gözlerinin altında yorgunluktan peydah olan şişkinlik, âdeta partinin alâmeti haline gelmiştir”(Fischer, 1947, s. 42).

“Eski bir Rus efsanesine göre, esirlerden iyi randıman almak isteyen asilzade, iki ikna vasıtasına müracaat edermiş: ekmek ve kamçı” (Fischer, 1947, s. 55). Napoleon’dan başlamak üzere domuzların ellerine kırbaç almaları, belki de bu efsaneye bağlanmalıdır. Efsanedeki gibi Sovyetler Birliği’nde de insanları daha çok çalıştırmak için ekmek ve kırbaç yönteminin geçerli olduğundan söz edilir. Buna göre; “Komünistlerin ‘kırbaç ve ekmek metodu’ fabrikada iş organizasyonunda en sık ve en tesirli şekilde kendini göstermektedir. Kremlin’in plânlarında sanayin süratli bir inkişafı birinci mevkii işgal ettiği için, parti en kabiliyetli adamlarından, en ehemmiyetsiz fabrika işçisinin bile mümkün mertebe çalışmasının teminini istemiştir” (Fischer, 2009, s. 111).

Domuzlarla insanların ilk kez eşit koşullarla bir araya gelmeleri, “Tahran Konferansı’nı, yani Stalin, Roosevelt, Churchill ve diğerleri arasındaki toplantıyı anırtmaktadır” (Fowler, 2009, s. 62) 28 Kasım-1 Aralık 1943 tarihleri arasında yapılan ve Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’nin önderlerini bir araya getiren Tahran Konferansı’nda, domuzlarla insanların arasındaki toplantıda olduğu gibi, üzerinde uzlaşma sağlanan ve sağlanamayan konular olmuştur. Domuzlarla insanların birbirlerine övgüler yağdırmaları, kağıt oynamaları, yani karşılıklı hamleler yapmaları ve kavga etmelerile anırtılan da bu durumlardır:

“Avrupa’da açılacak ‘ikinci cephe’ sorununda odaklaşan konferansta Stalin, Alman işgali altındaki Fransa’da yapılacak çıkarmayla birlikte Doğu’da geniş çaplı saldırı başlatmayı kabul etmiştir. [...] Stalin 1939 tarihli Alman-Sovyet Saldırmazlık Paketi ile 1940 tarihli Sovyet-Fin Antlaşması’nda öngörülen sınırların korunmasını, ayrıca Doğu Prusya’nın Baltık kıyısındaki toprakların SSCB’ye verilmesini istedi. Almanya sorununu ayrıntılı biçimde ele alan üç önder, bu konuda ve savaş sonrası kurulacak uluslar arası örgüt ile ilgili kesin bir karara varamadılar. Londra’da bulunan sürgündeki Polonya hükümetine ilişkin tepkisini belirten Stalin’le Batılı önderler arasında Polonya sorununda ciddi bir anlaşmazlık çıktı. Ama üç önder, bir bölümünü işgal altında tuttıkları İran’ın savaş sonrasında bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü güvence altına alan ve bu ülkede ekonomik yardım yapılmasını öngören bir bildiri üzerinde anlaşarak, bunu 1 Aralık 1943’te yayımladılar” (Ana Britannica, c.20., 1990, s. 332).

Metnin sonunda domuzlarla insanları birbirlerinden ayırmanın olanaksız hale gelmesi, Stalin ve çevresindekilerin kendilerini 1917 yılında tahttan uzaklaştırılan Çar II. Nikolay ve çevresindekiler gibi halktan kopuk ve ayrıcalıklı konumlara getirerek onlara ve genel anlamda da kapitalist dünyanın temsilcilerine benzemeleri durumunu anıştırmaktadır. Toplumlarda yönetilenler ve yönetenler ayrımı oldukça, sistemlerin ismi ne kadar farklı olursa olsun yönetenlerin bir takım ortak yönleri daima olacaktır:

“Gücün yozlaştırıcı etkisi ile, iyi ve ahlaklı insanların kötücül zeka karşısında göreceli acizliği, Orwell’i daima cezbetmiştir. Orwell, *Animal Farm*’da, ideal olarak ne kadar arzu edilir olursa olsun, insanın güce sahip olma içgüdüsünün sınıfsız bir toplumu olanaksız kıldığını savunur. Bu alegoride, Marksist devrim başarısızlığa mahkumdur zira bir kez daha seçilmiş bir azınlığa güç bahsetmektedir” (Meyers, 2009, s. 32).

İnsan doğasının bir özelliği olarak güce sahip olma içgüdüsünden, gücün yozlaşması ya da yozlaştırmasından ve kötücüllükten söz edildiğinde, akla Hıristiyan inancında mutlaka kaçınılması öğütlenen yedi ölümcül günah gelmektedir:

“Kibir, kıskançlık, hırs, öfke, şehvet, oburluk ve tembellik papaların, azizlerin, vaizlerin, sanatçıların, oyun yazarlarının ve müzisyenlerin Hıristiyan inananlarına ne pahasına olursa olsun kaçınmayı öğütledikleri yedi ölümcül günahdır. [...] Yedi ölümcül günahın genel kabul gören listesi altıncı yüzyılda Papa Büyük Gregorius tarafından oluşturulmuştur. Papa, kibrin diğer günahlara neden olduğunu ve bu yüzden de en önemli günah olduğunu öne sürmüştür” (Kastenbaum, 2002, s. 32’den aktaran Encyclopedica.com).

Son bölüme erişilen bu noktada metnin bütünü düşünüldüğünde, *Animal Farm*’da yedi ölümcül günahın her birinin ifadesini bulduğu söylenebilir. Örnek vermek gerekirse Napoleon’un adının önüne çeşitli yüceltici sıfatlar getirilerek anılması, onu öven şiirler yazılıp bestelenmesi, göğsünde madalyaları ve yanında dokuz köpeğiyle gezmesi, yedi ölümcül günahın kibri anıştırmaktadır. Napoleon’un Snowball’un çizdiği yel değirmeni planlarının üzerine işemesi kıskançlığa, Snowball’u çiftlikten kovalayarak iktidara tek başına sahip olması hırsa, hayvanlara sahte itiraflar yaptırıp onları infaz etmesi öfkeye, dört dişi domuzdan otuz bir yavrusunun olması şehvete, diğer domuzlara şekeri yasaklayıp kendisinin yemesi ile, sütlerle elmaların başka hayvanlara verilmeyerek yalnızca domuzlara ayrılması oburluğa, domuzların fiilen çalışmamaları da tembelliğe birer örnektir. Hiç kuşkusuz metinde yedi ölümcül günahın başka örnekleri de yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında *Animal Farm*’ın insan doğasındaki zayıflıkları oldukça iyi örneklediği düşünülebilir.

Öte yandan, yedi ölümcül günahın kaçınılması, belli bir topluma yönelik değil, genel bir öğüttür. *Animal Farm* ise içinde üretildiği İngiltere ya da anıştırmasını yaptığı Sovyetler Birliği ile sınırlı kalmayan, tek topluma ya da tek sisteme değil, tüm insanlara, onların kurdukları tüm sistemlere ve her çeşit güç dengesine yönelik bir yergidir ve bu özelliği ile genel anlamda insanı ve insan doğasını yansıttığı, dolayısıyla da evrensel bir yönü olduğu söylenebilir.

3. İdeolojinin ya da İdeolojik Öğelerin Çevirilerle Aktarılması

Animal Farm’ın çevirilerinden örneklerin incelenmesi kapsamında Fransızca ve Türkçe çevirilere yönelik yapılan araştırmada, sekiz Türkçe ve üç Fransızca çeviriye ulaşılmış, Adem Yaşar’ın çevirisi (1985) çocuk kitabı olarak kısaltılıp uyarlandığından, üzerinde çevirmen adı ve yayın yılı belirtilmeyen Yapı Kredi Yayınları Doğan Kardeş Kitaplığı’na ait bir çeviri çizgi roman da yine uyarlama olduğundan incelemeye dahil edilmemiştir. Çalışmada, Halide Edip Adivar (1954), Rasim Özdenören (1978), Leyla Morali (1998), Sevin Okyay (1984), Sedat Demir (2001), Celal Üster (2014), Sophie Dévil (1947), André Simon (1979) ve Jean Quéval (2013) çevirilerinin parantez içinde yer alan baskıları ele alınmıştır. İncelenen bir özgün metin ve dokuz çeviri metin, her şeyden önce yapının her iki dilde de birden fazla

çevirisinin yapılmış olduğunu göstermekte, yani yeniden çeviri olgusunu ortaya koymaktadır. Bu olgu, çeviri dilinin zaman içinde eskimesi, sonraki çevirilerde öncekilerin eksikliklerinin giderilmesi, metnin yeniden yorumlanmak istenmesi ya da farklı ideolojilerin yansıtılmak istenmesi gibi çeşitli nedenlere bağlanabilmektedir.

Farklı ideolojilerin çeviriler yoluyla yansıtılması noktası, metnin yeniden çevirilerinde söz konusu olabileceği gibi, ilk çevirisi için de söz konusu olabilecek bir durumdur. Bu bağlamda, çeviri metnin kendisi kadar, erek kültüre taşınması ve sunumu da incelenmelidir. Adıvar çevirisinin Türk okuruna İngiliz Edebiyatı serisinden değil de, yeni Amerikan Edebiyatı serisinden sunulması dahi başlı başına bir ideolojinin yansıması olarak değerlendirilebilir, “çünkü çevirinin de içinde yer aldığı iletişim süreçleri başlı başına kişisel ya da toplumsal öncelikler, hatta bazen devlet çıkarları gibi yüksek amaçlar, tutumlar, niyetler ve bunları yönlendiren dünya görüşlerine ve bakış açılarına, yani ideolojilere bağlıdır” (Bulut, 2008, s. 28). İlk çevirinin önsözünde bir yandan yergiye konu olan sistemden “tabiata mugayir ideoloji” (Adıvar, 1954, ı) olarak söz edilirken, muhafazakar bir yayınevi olan Bedir Yayınevi’nden çıkan Özdenören çevirisinin arka kapağında Marksist-Leninist sosyalizm veya diğer adıyla komünizmin, çağın en yaygın diktatörlük şekillerinden biri olduğu ifade edilerek ilk çeviri ile aynı doğrultuda bir yaklaşım sergilenmiştir. Morali çevirisinde önsöz ya da kapak yazısına yer verilmezken, önsözü bulunmayan Okyay çevirisinin arka kapağında Orwell’in bu kitapta “iktidar, fesat ve yalanların idealizme nasıl ihanet ettiğini” gösterdiğini ifade eden ve herhangi bir tarafa çekilemeyecek kadar genel bir açıklamaya yer verilmiştir. Demir çevirisinin önsözüne göre ise, diktatörlüklerin ve bazı –izmlerin besin kaynağı insana ve yaratıcıya olan nefrettir. Ancak bu saptamanın kitapla ne şekilde ilintilendirilebileceğine ilişkin bir açıklık önsözde yer almamaktadır. Üster’in sunuş yazısında, kitabın iki uçlu bir yergi mızrağı taşıdığı görüşü yer almaktayken, Fransızca çevirilerde ise önsöze ya da kitabın ideolojik yönüne ilişkin arka kapak yorumuna yer verilmemiştir. Ancak, çeşitli toplumlarda birbirinden farklı hatta taban tabana zıt hedefler doğrultusunda algı yönetimi malzemesi olarak kullanılan, amaca uygun okunmasını sağlamak için gerekli zeminler oluşturulan, birçok yerde de türlü engel ve sansüre uğratılan bir yapıtın, yaklaşık 70 dile yapılmış çevirilerinin ve yeniden çevirilerinin her tür ideolojik kaygıdan bağımsız olarak gerçekleştirilmiş “‘masum’ bir eylem, çevirmenin ise bu ‘masum’ eyleme hizmet eden ‘tarafsız’ bir aracı” (Karadağ, 2015) olduğunu söylemek her koşulda güçtür.

Yeniden çeviri olgusunun nedenlerinden biri olarak değindiğimiz ideolojik etkenler, çeviri metnin içinde anlamı dönüştüren bir unsur olarak da karşımıza çıkabilir. Çevirmenlerin herhangi bir nedene bağlı olarak yaptıkları tercihlerin, doğrudan kendilerinden kaynaklandığı ya da kaynaklanmadığı durumlar da söz konusu olabilir. Örneğin, Fransızca çevirilerde Dévil ve Simon’un Napoléon yerine César adını kullanmaları üzerinde düşünenecek olursak, bu durum Napoléon’un Fransız olması nedeniyle bu isimle yapılan Stalin anıştırmasını çevirmenlerin kişisel olarak benimsememelerinden kaynaklanabileceği gibi, yayınevi politikalarının bir ürünü ya da olası toplumsal hassasiyete yönelik öngörünün bir sonucu olarak da değerlendirilebilir. Diğer yandan, çeşitli metinlerarası göstergelerin çözümlenmemesi ya da dikkatten kaçması sonucunda çevirilerin ilgili anlamlama eksenlerinde eksik bırakılması da söz konusu olabilmektedir. İdeolojik öğelerin aktarılması üzerinden kısaca örnekleyecek olursak, Orwell’in Hz. Musa’nın adını verdiği ve dini anıştıran Moses adını İngilizce şekliyle koruyan Özdenören, Morali, Demir ve Üster çevirilerinde, İngilizce bilmeyen okur açısından göstergenin ortadan kaldırılmış olduğundan söz edebiliriz. “God” sözcüğünü Okyay ve Üster “Tanrı” olarak çevirirken, Adıvar, Özdenören, Morali ve Demir’in “Allah” sözcüğünü tercih etmeleri ise, düzanlamsal açıdan olmasa da yananlam bağlamında kapsamı dönüştürmektedir. Bu noktada çevirmenlerin yaptıkları sözcük tercihlerinin rastlantısal olmadığı düşünülebilir zira “dil kullanımı, sözcük ve sözdizimi seçimleri hepsi dilsel sanılan ideolojik seçimlerdir, çünkü kullandığımız dil bizi dünyaya açar ve gösterir. Nasıl görünmek istiyorsak ya da görünmek durumundaysak öyle kullanırız dili” (Bulut, 2008, s. 43).

Farklı bir örnek olarak, Karl Marx’ın *Gotha Programının Eleştirisi*’nde yer alan ve komünizmin önemli sloganlarından biri olarak bilinen “Herkes yeteneğine göre, herkese gereksinimine göre!” (1999, s. 28) ifadesini anıştırmak üzere Orwell’in “But everyone worked according to his capacity” [Ama herkes kendi kapasitesine göre çalışıyordu] ifadesi, Demir çevirisinde “herkes yapabileceğinden daha fazlasını yapmak için kapasitesini zorluyor [...]” ve Üster çevirisinde de “herkes kendi gücü ve yeteneğine göre iyi

çalışıyordu” şeklinde aktarılmış ve anıştırılan sloganın özü dönüştürülmüştür. Yine Orwell’in komünizmi anıştırmak için kullandığı ve “hayvan” anlamına gelen “animal” ile doktrin, öğretisi, inanç ya da sistem gibi anlamlar veren –ism ekinde oluşan “Animalizm” sözcüğü Üster tarafından birbirini izleyen iki cümlede “Animalizm”, ikincisinde “Hayvancılık” olarak kullanılmıştır. “Hayvancılık” dilimizde “evcil hayvanlara bakma ve yetiştirme işi” (T.D.K. Güncel Sözlük) olarak kullanıldığından, bu kullanım sözcüğün Türkçedeki yaygın anlamı nedeniyle yerini bulmamaktadır. Sözcüğün Demir çevirisinde de olduğu gibi “Animalizm” olarak aktarılması ise, İngilizce bilmeyen okur açısından göstergeyi ortadan kaldırmakta ve böylece bu gösterge ile sağlanan anıştırma da silinmektedir. Fransızca “hayvan” sözcüğü İngilizce ile aynı şekilde “animal” olarak ifade edildiğinden, “Animalizm” sözcüğünün çevirisine ilişkin bir sorun bulunmamaktadır.

Yedi Emir ile anıştırılanın *On Emir* olduğuna değinmiştik. *On Emir*’de bulunan yasaklamalar, doğrudan “sen” hitabı ile yapılmaktadır. *Yedi Emir*’de ise Orwell, yasaklamayı ikinci tekil kişiye yönelmeyerek, üçüncü tekil kişi kullanımıyla genelleme şeklinde sunmaktadır. Çevirilerinde “sen” hitabını ilk iki maddede kullanan Üster ile üç, dört, beş ve altıncı maddelerde kullanan Dévil, üslup bakımından özgün metinden uzaklaşırken, anıştırılan metne yaklaşmışlar ve anıştırmayı üslup bağlamında özgün metne oranla daha açık hale getirmişlerdir. Demir ise, ikinci maddede yer alan “friend” sözcüğünü “yoldaş” olarak çevirerek, içeriği farklı bir anlamla donatmıştır. “Dost” sözcüğünden farklı olarak “yoldaş” sözcüğünün içeriğinde, arkadaş olmanın yanı sıra bir tür fikir birliği içinde olmak, aynı yola baş koymak gibi yananamlar bulunmaktadır. Bu sözcük ayrıca Sovyetler Birliği başta olmak üzere birçok komünist ülke vatandaşlarının birbirine yönelik hitap tarzıdır. Hayvanların yoldaş olduğu ve birbirlerine bu şekilde hitap ettikleri doğrudur ancak bu anlam metnin bu bağlamında gerçekleşmiş değildir ve bu nedenle de metnin bu noktası için aşırı yorum özelliğindedir. Diğer yandan, Orwell’in “comrade” olarak kullandığı bu sözcük tüm diğer çevirilerde “yoldaş” sözcüğü ile karşılırken, Morali bu sözcüğü “arkadaş” olarak çevirmeyi tercih etmiş ve “yoldaş” sözcüğü ile yansıtılan ideolojinin çevirisinde yer almaması nedeniyle anlamın eksilmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

Diğer yandan slogan özelliği taşıyan ya da metin için dönüm noktası olan, özellikle italik karakterlerle, kalın karakterlerle ya da büyük harfle yazılarak vurgulanmış sözcüklerin çeviriye özgün metindeki şekilleriyle yansıtılmaması, metnin çeşitli derecelerde eksilmesine neden olmaktadır. Bu tür durumlara bir örnek seçecek olursak, özgün metnin son bölümünde duvardaki *Yedi Emir*’in yerini alan tek hüküm;

ALL ANIMALS ARE EQUAL
BUT SOME ANIMALS ARE MORE EQUAL
THAN OTHERS

[Bütün hayvanlar eşittir ama bazı hayvanlar diğerlerinden daha eşittir] üç satıra bölünerek ve büyük harflerle yazılarak vurgulanmıştır. Adivar, büyük harf kullanmamak suretiyle bu vurguyu yansıtmazken, Morali ise “eşit” sözcüğü yerine “yeterli” sözcüğünü kullanarak, sınırsız güç kullanımının varabileceği son noktayı göstermesi açısından önemli olan ve burada yazar tarafından özellikle kullanılan mantık hatası ile çelişkiyi metinden silmiştir. Diğer yandan, Orwell tek satıra yazılacak upuzun bir cümle yerine, cümleyi üç kısa satır ile ifade etmiş ve böylelikle duvardaki bu yazıyı tek bakışta kolayca okunabilecek bir görsellikte sunmuştur. Adivar ve Demir, Orwell’in bu tercihinin çevirilerine yansıtılmayarak tek bir satırda ifade etmiş, böylelikle duvarda yazılı olduğu düşünülürse okunabilirliği daha güçlü bir tercih kullanarak hükmün vurgusunu dönüştürmüşlerdir. Quéval ise, bu cümledeki İngilizce ve Fransızca sözcük sıralamaları aynı olmasına ve dillerden kaynaklı bir zorunluluk bulunmamasına rağmen cümleyi üç yerine dört satıra bölmüş, ilk satırda verilen “Bütün hayvanlar eşittir” vurgusunun “eşittir” bölümünü ikinci satıra atarak hükmün bütünlüğüne gerekmediği halde müdahalede bulunmuş ve vurgusunu dağıtmıştır.

Tüm bunların ışığında, “çevirmen göstergebilimin yol haritasına çok ciddi bir gereksinim duyar; bu gereksinim yazınsal yapıt karşısında daha da fazla hissettirir kendini” (Öztürk Kasar, 2012, 432). Bu durumda, çeviriyi aslında bir gösterge aktarımı olarak tanımlayacak olursak, çevirmeni de çevirinin bu özelliğinden bağımsız tanımlamamız mümkün olmayacaktır. Sonuç olarak; “çeviri, göstergeleri ‘yakalamak’ ve ‘yeniden üretmek’ üstüne temellenir ve tam olarak da bu niteliğiyle, göstergebilimsel bir

etkinliktir. İşte bu nedenle, çevirmen, göstergeleri daha iyi kavramak ve erek metne kazandırmak için, ille de ‘mektepli’ olmasa da, ‘alaylı’ bir göstergebilimci olmalıdır” (Öztürk Kasar, 2013, s. 193-194).

4. Sonuç

Bu çalışmada, George Orwell’in herkes tarafından kolayca anlaşılabilir ve diğer dillere de kolayca çevrilecek bir fabl olarak kurguladığı, ancak çoğul okuma ve anlamlama eksenlerinde değerlendirildiğinde farklı propaganda ve ikna yöntemlerini örnekleyen ve 1917 Rus Devrimi ve sonrasında yaşananlar üzerinden her çeşit siyasi düzene ve insan doğasına yönelik bir yergi niteliği taşıyan *Animal Farm* başlıklı yapıtının, yergi olarak okunuşu ele alınmıştır. Metnin içinde yer alan metinlerarası öğelerin gün yüzüne çıkarılması için, yalnızca metin değil, metni çevreleyen öğeler de incelenmiş, bu kapsamda Orwell’i metni kaleme almaya götüren sürece ilişkin kitabın Ukraynaca baskısına yazdığı önsözde kullandığı kendi ifadelerine yer verilmiştir. Rus devrimi ile ilgili metinlerarası öğelerin gün yüzüne çıkarılması için, farklı görüş ve yaklaşımları yansıtan, yandaş ya da karşıt duruş sergileyen, propaganda ya da antipropaganda niteliği taşıyan metinler taranmış ve araştırmaların kaynağına inilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada, *Animal Farm*’ın yergi olarak okunmasına ilişkin daha önce ortaya koyulmuş ve kabul görmüş bilinen çözümler tekrarlanmamış bunun yerine ayrıntılarda gizli olan farklı metinlerarası öğeler ele alınmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra, metnin Türkçe ve Fransızca çevirileriyle ilgili olarak da, farklı ideolojilerin çeviriler yoluyla yansıtılması ve özgün metindeki ideolojik öğelerin çeviride ifade edilmesi bağlamında, metnin erek kültürlere taşınması, sunumu ve aktarımına ilişkin çeşitli örneklerden söz edilmiştir. Bu kapsamda, metnin erek dile aktarılması noktasında kimi bileşenlerin çeşitli nedenlerle eksik bırakılabildiğine değinilmiş ve metnin taşınması ve sunumu noktasında da erek kültüre aynı metin üzerinden kimi zaman birbiriyle çelişen ideolojilerin sızdırılabildiği görülmüştür.

Yazın çevirisi söz konusu olduğunda, metinlerin “dilsel ve biçimsel özellikleri nedeniyle çevirmen metne tüm anlam katmanlarını, olası tüm yorumlarını fark edecek biçimde yaklaşmak zorundadır” (Tahir Gürçağlar, 2011, s. 36) çünkü özellikle *Animal Farm* gibi birden fazla bağlamda okunup çözümlenebilen ve okundukça tükenmek yerine çoğalan metinler söz konusu olduğunda “herhangi bir okurdan farklı olarak çevirmenden istenen satır aralarını okuyabilecek dilsel ve ekinsel yetkinliğe sahip olması, bunun yanı sıra yazarın ‘ne anlatmak istediğini’ kavrayabilecek yeterli içgörüye ve olgunluğa sahip olmasıdır” (Arslan Özcan, 2010, s. 150-151). Diğer yandan çevirmen özgün metnin karşısında herşeyden önce bir okuyucu ve alımlayan özne olarak anlam üretimine de katkıda bulunacaktır. Bunları sağlamak için, çevirmenin yapıta göstergebilimsel bir bakış açısı ile yaklaşması ve metne yönelik çeşitli çözümlerle işlemlerine başvurması yararlı olacaktır.

Böylelikle, göstergeleri algılama ve okuma konusunda yetkinlik kazanan, okuduğunu sorgulayan ve bu yolla anlamlama sürecine katılan çevirmen yazınsal metne güvenle yaklaşacak ve onun anlam evrenini ustalıkla kuşatacaktır. Ayrıca, aktarım sürecinde oluşabilecek anlam dönüşümlerine karşı farkındalığı artan çevirmen, içinde anlamı dönüştürmeye yönelik olarak işleyebilecek eğilimlere söz geçirebilecek, geçiremediği ya da geçirmedikleri durumlarda ise açıklayabilecektir. Sonuç olarak, göstergebilimin katkısıyla öncelikle iyi bir okur ve iyi bir çözümlenmeye dönüşen çevirmen, erek dile taşıyacağı metnin üzerinde güvenle yol alabilecektir.

Kaynakça

- Ağaoğlu, S. (1967). *Sovyet Rusya İmparatorluğu*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Aktulum, K. (2007). *Metinlerarası İlişkiler*. 3. bs. İstanbul: Öteki.
- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*. (1990). İstanbul: Ana.
- Aral F., Bora, T., Kayılı, E., Kürkçü, E. & Savaşır, İ. (1988). *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*. c.1-8. İstanbul: İletişim.

- Arslan Özcan, L. (2010). "Yazar-Çevirmen: Bir Efendi-Köle İlişkisi mi? Yoksa bir Efendi-Efendi İlişkisi mi?". 10. Uluslararası Dil, Yazın ve Değişim Sempozyumu Bildiriler.03-05 Kasım 2010. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- AXIS 2000 *Büyük Ansiklopedi*. (1999). İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Bland, B. 1939 *Alman Sovyet Saldırmazlık Paketi*. erişim <https://www.marxists.org/turkce/bland/almansovyetpaketi.htm> (Erişim 11.02.2014).
- Bulaşıkçı Düşesler, Tuvaletçi Kontesler, Hastabakıcı Baronesler. *Pazar Postası*, http://www.posta.com.tr/pazarpostasi/HaberDetay/Bulasikci_duseslerhastabakici_baronesler.htm?ArticleID=74112&PageIndex=2, (Erişim 22. 05. 2012)
- Bulut, A. (2008). *Basından Örneklerle Çeviride İdeoloji İdeolojik Çeviri*. İstanbul: Multilingual.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi*. (1986). c. 16. İstanbul: Gelişim.
- Carr, E.H. (2010). *Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi*. 1917-1929. (L. Cinemre, Çev.). 2. bs. İstanbul, Yordam Kitap.
- Cronyn, G.W. (t.y.) *Komünizm Hakkında Tafsilat, 200 Soru ve Cevapları*. Ankara: Doğu Ltd. Şt. Matbaası.
- Edib-Adıvar, H. Önsöz. *Hayvan Çiftliği*. (H. Edib-Adıvar, Çev.). İstanbul: Maarif Basımevi, 1954: I-IV.
- Elbarbary, S. (2009). Language as a Theme in Animal Farm. In H. Bloom (Ed.) *Bloom's Modern Critical Interpretations, George Orwell's Animal Farm* (pp. 35-44). New York: Infobase Publishing.
- Encyclopedia.com. http://www.encyclopedia.com/topic/Seven_deadly_sins.aspx, (Erişim 10. 02. 2017).
- Fischer, J. (1947) *Sovyet Cennetinin İyüzü: Demir Perdenin Arkası*. (Fethi Kardeş, Çev.). Ankara: Varlık Yayınları.
- Fowler, R. (2009). Animal Farm. In H. Bloom (Ed.) *Bloom's Modern Critical Interpretations, George Orwell's Animal Farm* (pp. 59-78). New York: Infobase Publishing.
- Hudson, G. F. (1969). *Komünizmin Elli Yılı*. (F. Argeşo, Çev.). Ankara: GİM Güzel İstanbul Matbaası.
- J.V. Stalin Archive. *Stalin*. <https://www.marxists.org/reference/archive/stalin/biographies/1947/stalin/>(Erişim 10. 02. 2017).
- Jewish Virtual Library. *Jewish Concepts: The Seven Noachide Laws*. https://www.Jewishvirtuallibrary.org/jsourc/Judaism/The_Seven_Noahide_Laws.html. (Erişim 10. 02. 2017)
- Karadağ, A. B. Çevirinin 'İdeolojik' Doğası. *Radikal İnternet Baskısı*. http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=6227, (Erişim 10. 02. 2017).
- Kruşçev, N. (1971). *Kruşçev'in Anıları*. (M. A. Kayabal, Çev.). c. 2. İstanbul: Milliyet.
- Labin, S. (1976). *Komünist Propaganda Taktikleri*. 2. bs. Ankara: Altınok Matbaası.
- Marx, K. (1999): *Gotha Programının Eleştirisi; Marx, Engels ve Lenin'in Alman Sosyal-Demokrasininin Programlarına İlişkin Yazıları ve Mektupları*. çev. İsmail Yarkın, M.A. İnci. İstanbul: İnter.
- Marx, K. & Engels, F. (2012). *Komünist Manifesto: Tarihin En Önemli Siyasi Belgesi İçin Bir Yol Haritası*. Yayına Hazırlayan: Phil Gasper. (K. Ülker, Çev.). İstanbul: Versus.
- Meyers, V. (2009). Animal Farm, An Allegory of the Revolution. In H. Bloom (Ed.) *Bloom's Modern Critical Interpretations, George Orwell's Animal Farm* (pp. 23-34). New York: Infobase Publishing.
- Nadi, N. (1978). *İki Sovyet Rusya, İki Polonya*. İstanbul: Çağdaş.
- Orwell, G. (1947). *Les Animaux Partout*. (S. Dévil, Çev.). Monaco: Editions Odile Pathé.

- Orwell, G. (1947). *Preface to translation of "Animal Farm: A Fairy Story" on Ukrainian language.* http://orwell.ru/library/novels/Animal_Farm/english/epfc_go. (Erişim 10. 02. 2017)
- Orwell, G. (1954). *Hayvan Çiftliği*. (H. Edib-Adıvar, Çev.) İstanbul : Maarif Basımevi.
- Orwell, G. (1978). *Hayvan Çiftliği - Domuzlar Diktatoryası*. (R. Özdenören, Çev.). İstanbul: Bedir
- Orwell, G. (1979). *La Republique des Animaux*. (A. Simon, Çev.). Paris : Gallimard.
- Orwell, G. (1984). *Hayvanlar Çiftliği (Bir Peri Masalı)*. (Sevin Okyay, Çev.). İstanbul: Kelebek.
- Orwell, G. (1985). *Hayvanlar Çiftliği*. (A.Yaşar, Çev.). İstanbul : Erdem.
- Orwell, G. (1997). *Animal Farm*. 2. bs. Malezya: Longman.
- Orwell, G. (1998). *Hayvanlar Çiftliği*. (L. Morah, Çev.). 3. bs. İstanbul İnkılap.
- Orwell, G. (2001). *Hayvan Çiftliği*. (S. Demir, Çev.). 2. bs. İstanbul: Şule.
- Orwell, G. (2013). *La Ferme des Animaux*. (J. Quéval, Çev.). Paris: Gallimard.
- Orwell, G. (2014). *Hayvan Çiftliği - Bir Peri Masalı*. (C. Üster, Çev.). 38. bs. İstanbul, Can.
- Orwell, G. (t.y.) *Hayvan Çiftliği*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları Doğan Kardeş Kitaplığı 10.
- Öz, E. (1987). *Alh Turnam*. 5. bs. İstanbul,: Can Sanat.
- Özmenek, V. (1980) *İşte Sovyetler Birliği. SSCB Gezi İzlenimleri*. İstanbul: Bilim Yayınları.
- Öztürk Kasar, S. (2009). Pour une Sémiotique de la Traduction. *La Traduction et ses Métiers*. ed. Colette Laplace, Marianne Lederer, Daniel Gile. Caen: Lettres Modernes Minard.
- Öztürk Kasar, S. (2012). "Jean Claude Coquet ile Bir Dil Görüngübilimine Doğru". XII. Uluslararası Dil, Yazın, Değişbilim Sempozyumu. 18-20 Ekim 2012. (pp 427-433). Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Öztürk Kasar, S. (2013). "Traduire Les Signes en Sciences Sociales", Traduire: Transmettre or Trahir? Reflexions sur la Traduction en Sciences Humaines. ed. Stephanie Schwerter et Jennifer K. Dick. (pp 185-197). Paris: Editions de la Maison des sciences de l'homme.
- Rado, Ş. (1968). *50. Yılında Sovyet Rusya*. İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık.
- Sol Günlük Siyasi Gazete* (2008). SSCB'de Eğitim. 31.05.2008. erişim <http://arsiv.sol.org.tr/? yazino=26073>.
- Sosyalizm 60 Yılda Neler Getirdi? Sovyetler Birliği Üzerine Sorular, Cevaplar*. (t.y.) (N. Himmet, T. Sezer, Çev.). İstanbul: Bilim.
- Sovyet Destanı*. (1978). İstanbul: Haziran.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2011). *Çevirinin ABC'si*. İstanbul: Say.
- Tarakçı, A. (1969). *Komünizmin 50. Yılında Sovyet İşçileri*. Ankara: Altınok Matbaası.
- The Soviet Military Awards Page, <http://soviet-awards.com/> (Erişim 10. 02. 2017).
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr> (Erişim 10. 02. 2017).
- Troçki, L. (1998). *İhanete Uğrayan Devrim*. (Ayla Ortaç, Çev.). 3. bs. İstanbul: Yazın Yayıncılık.
- Vali, E.S. (2015). Yahudilikte 7 Sayısı. Şalom Haftalık Siyasi ve Kültürel Gazete. http://www.salom.com.tr/haber-94255-yahudilikte_7_sayisi.html. (Erişim 10. 02. 2015).
- Weingast, D. E. (1977). *Komünizmin İç Yüzü*. (Necmeddin Sefercioglu, Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Werth, N. (2004). *1917 Rus Devrimi*. (Esra Özdoğan, Çev.) 3. bs. İstanbul: Yapı Kredi.
- Yıldız, Z. (2013). *Politika Sözlüğü*. İstanbul: Etkileşim.

BİR DÜŞÜNCE VE EYLEM İNSANI OLARAK MEHMET BEHÇET PERİM (1896-1965)¹

Ayza VARDAR²

Öz

Bu makale, bugünkü adıyla Goltse-Delchev olan şehrin Nevrekep kasabasında 1896 yılında doğmuş, Edirne’de eğitim görmüş Mehmet Behçet Perim hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Perim Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünü yaşamış, Milli Mücadele’ye katılmış, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanını görmüş, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı’nı yaşamıştır. Bulgaristan’daki Türkler’in davasına kendini adanmış, hayatı boyunca verdiği eserler ve çıkardığı gazetelerle halkı bu ülküde bilinçlenmeye çağırmıştır. Konu, 2015-2016 yıllarında Kırklareli Üniversitesi’nde Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü bünyesinde “Bir Bulgar Göçmeni Gazeteci, Yazar Ve Şair Mehmet Behçet Perim’in Külliyyatının Oluşturulması” adıyla projelendirilmiştir. Bu projede öncelikle Mehmet Behçet Perim’in eserleri tespit edilmiş, ailesinin yardımıyla derlenmiş, bilgisayara aktarılmış ve Mehmet Behçet Perim Külliyyatı oluşturulmuştur. Gazeteler ve dergiler incelemenin dışında bırakılmıştır. Makale, Perim’in hayatını ana hatlarıyla aktardıktan sonra eserlerinin kısa özetlerini vermiş ve sonuç kısmında genel değerlendirmeleri aktarmıştır.

Anahtar kelimeler: Mehmet Behçet Perim, Bulgar Türkleri, külliyyat, milliyetçi Türk nesri.

MEHMET BEHÇET PERİM (1896-1965) AS A THOUGHTS AND ACTION PEOPLE

Abstract

This paper aims to give information about Mehmet Behçet Perim, who was born in the village of Satovcha near the present-day Gotse Delchev in 1896, and went to school in Edirne. Mehmet Behçet Perim was a witness to momentous events in history; he saw the downfall of the Ottoman Empire, the proclamation of the Republic, and World Wars I and II. He tried to raise awareness for the Turkish cause in Bulgaria, a case which he was devoted throughout his life and works. The content of this paper is based on the project named “Compiling the Compendium of Mehmet Behçet Perim: A Bulgarian Immigrant Journalist, Writer and Poet”, managed between the years 2015-2016 under Kırklareli University Scientific Research Coordinatorship. After Perim’s works are identified and provided via his family members, they are typed; the ones which were originally written in Arabic letters were transcribed, classified according to genre and then, edited. This paper will outline his life and give short summaries of his works.

Keywords: Mehmet Behçet Perim, Turks in Bulgaria, compendium, nationalist Turkish prose.

¹ Kırklareli Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü bünyesinde yürütülen 65 no’lu ve “Bir Bulgar Göçmeni Gazeteci, Yazar ve Şair Mehmet Behçet Perim’in Külliyyatının Oluşturulması” başlıklı projeden üretilmiş makedir.

² Yard. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü , ayzavardar@gmail.com [Makale kayıt tarihi: 29.3.2017-kabul tarihi: 12.4.2017].

1. Mehmet Behçet Perim'in Hayatı ve Gazeteci Kimliği

1.1. Hayatı

Mehmet Behçet Bey, 1896 yılında Selanik vilâyeti Nevrekop kasabası Şatovça köyünde doğdu. İlköğrenimi hakkında yeterince bilgi sahibi olamadığımız Mehmet Behçet Bey, orta öğrenimine Drama İdadisi'nde başladı. I. Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine eğitimini yarım bırakarak İstanbul'a dönmek zorunda kaldı (E. Perim, 1966, s. 629). İstanbul'da zor günler geçiren Mehmet Behçet Bey, yarım kalan öğrenimini tamamlamak için tekrar Edirne'ye dönerek Edirne Sultanisi'ne başladı. I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine orduya katılmak üzere İstanbul'a geldi (Deliorman, 2010, s. 83) ve İhtiyât Zâbitleri talimhâhında görevlendirildi. Savaşın içinde görev almak isteyen Mehmet Behçet Bey Çanakale veya Kafkas Cephesi'nden birine gitmek için Genelkurmay'a dilekçeler verdi. Nihayet Kafkas Cephesi'ne sevk edilen Mehmet Behçet Bey, burada üç buçuk yıl bölük komutanı olarak görev yaptı ve Ruslara karşı savaştı. Kafkas Cephesi'nden sonra bir yıl İran'da Teşkilât-ı Mahsûsa üyesi olarak görev yapan Mehmet Behçet Bey'in görevlerinden biri Ruslara karşı savunma yapan Ali İhsan Paşa'ya Ruslar hakkında gizli bilgiler ulaştırmaktı. Bir diğer görevi ise Enver Paşa'nın onayı ile Tebriz'de bir gazete çıkarmaktı. "Ahâlî" adı verilen bu gazeteyi İran'da sadece üç nüsha olarak çıkarabilmiştir. I. Dünya Savaşı'nın bitmesi ile İran'daki görevi sona eren Mehmet Behçet Bey, Edirne'ye dönmek üzere yola çıktı ise de ilk durağı olan Batum'da 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın maddelerini öğrendi ve büyük bir üzüntüye kapıldı ("Mehmet Behçet Perim", Trakya'da Yeşilyurt, 1966, s. 1; E. Perim, 1966, s. 1). Nihayet Edirne'ye dönen Mehmet Behçet Bey, "Ahâlî" gazetesini yeniden yayımlamaya başladı ve Trakya Yunanlılar tarafından işgal edilinceye kadar da çıkarmaya devam etti. Gazetede yazdığı yazılar ile Trakya'da bulunan Türkleri işgalcilere karşı uyarıya çalıştı ("Mehmet Behçet Perim", Trakya'da Yeşilyurt, 1966, s. 1). Mehmet Behçet Bey'in Millî Mücadele yanlısı bu yazıları nedeni ile "Ahâlî" gazetesi, Trakya Paşaeli Cemiyeti tarafından çıkarılan "Trakya Paşaeli" gazetesinin yanı sıra cemiyete yardımcı yayın olarak kabul edildi (Doğruöz, 2007, s. 42). Yunanlıların 20 Temmuz 1920'de Trakya'yı işgale başlamaları üzerine bir ay Trakya'da Yunan kuvvetleriyle çarpışan Mehmet Behçet Bey, burada bir şey yapamayacağını anlayarak mücadelesine Anadolu'da devam etmek istedi. Bu amaçla yola çıktı; fakat Uzunköprü İstasyonu'na geldiğinde Yunan askerlerinin saldırısına uğradı. Yaralanan Mehmet Behçet Bey, bir müddet Kırklareli ili Kofçaz ilçesi Taştepe köyünde saklanmak zorunda kaldı. Bütün çabalarına rağmen Anadolu'ya geçmeyi başaramadı ve mücadelesine devam edebilmek için Trakya Paşaeli Cemiyeti üyeleri gibi Bulgaristan'a geçti Bulgaristan'da kaldığı altı yıl boyunca "Ahâlî", "Koca Balkan" ve "Tuna Boyu" adlı gazeteleri büyük sıkıntı, tehlike ve mahrumiyetlere katlanarak yayımlamayı başardı.

1927 yılında Bulgar istihbarat makamları tarafından uğradığı sıkı takibat sonucunda gizlendiği Razgrad kasabasından elde ettiği sahte bir pasaportla Türkiye'ye dönmek zorunda kaldı. Türkiye'ye dönüşünde tekrar Edirne'ye yerleşen Mehmet Behçet Bey, "Vakit" ve "Milliyet" gazetelerinin Trakya muhabirlikleri ile mahalli gazetelerde yazı hayatına devam etti. 1929 yılındaki ekonomik bunalımın etkisi ile Türkiye'de başlayan işsizlikten nasibini alan Mehmet Behçet Bey tekrar Bulgaristan'a döndü. Burada kendisine suikast düzenlendi; mucize eseri olarak kurtuldu ve tekrar Türkiye'ye döndü. Önce Lüleburgaz Özdilek gazetesinde çalıştı. Daha sonra Tekirdağ'da bir bankada çalıştı.

Mehmet Behçet Bey, 1936 yılından itibaren kamu hizmetinde görev yaptı. 1939-1942 yılları arasında Hatay-Antakya Emniyet Müdürlüğü Siyasi Şube Şefliği, 1942-1947 Süveydiye (Saman Dağı) Nahiye Müdürlüğü, 1947-1949 Harbiye Nahiye Müdürlüğü, 1949-1951 Bedivye Nahiye Müdürlüğü görevlerinde bulundu. Son görevi İzmir Savunma Müdürlüğü'nde bulunduğu sırada, yaş haddinden altmış üç yaşında

emekliye ayrıldı. Mehmet Behçet Bey, emekliye ayrıldıktan altı yıl sonra 22 Aralık 1965 Çarşamba günü İzmir’de hayata gözlerini kapadı.

Mehmet Behçet Bey’in oğlu Mehmet Ertuğrul Perim, Türk Kültürü Dergisindeki makalesinde babasını şu şekilde anlatmıştır:

“Kendisini tanımaya başladığı andan, İzmir’de mütevazı köşesinde hayata gözlerini kapadığı tarihe kadar bir mücadeleci olarak yaşamıştır. Onun en ilginç tarafı şüphesiz bu vafıdır. Esasen çok kere Makedonyalılara has olan bu karakter Mehmet Behçet Perim’de güzel bir örneğini bulmuştur. Tükenmez enerjisi, ölçsüz yurtseverliği: mücadele aşkının iki ana unsuru idi. Bu ruh onu, Aras boyunda, Ergene kenarında, kahraman Tuna boyunda, ülkü dağıtıcı ve hayatının son anına kadar mücadeleci yapmıştır. Kemalizm’in, Yeni Türkiye için, üzerinde asla operasyon yapılmayacak bir hayat damarı olduğuna inanmıştı. İnkılâplara yürekten bağlıydı. Milletimizin hayatiyetini koruması ve ilerlemesinin, inkılâp tavizciliği yapmamakla mümkün olacağına tam bir inancı vardır. Atatürkçülükten başka bir millî ve sosyal inanca, bu memlekette yer olmadığına; her şeyin onun içinde esasen var olduğuna en samimi şekilde inananlardandı. O, bir halk çocuğu olarak doğmuş, halka hizmet edebilmek aşkıyla yaşamış ve bir halk adamı olarak ölmüştür. Halk arasından yetişerek halkı unutanların düştüğü bedbahtlığı uğramayan bir bahıtlı kişi idi. Onun, kamu hizmetinde görev aldıktan sonra, tesadüfen içine girdiği idarecilik mesleğinde görev yaptığı sürece, örnek bir idareci olduğu, verdiği eserleri görenler, icraatını yakından takip edenler tarafından hakkıyla teslim edilmiş, idari kariyerlerden yetişenlerce ise takdirle karşılanmıştır. O, tab’an iyi bir idareci idi. Ancak bu özelliğinin şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortaya çıkışı, idare amirliği yaptığı esnada olmuştur. Daha ilk Dünya Harbinde başında bulunduğu bölüğü ateş hattına sürerken bu evsafı ile temayüz etmiştir. 1948 yılında, başlarında dekanları sayın Prof. Cahit Oğuzoğlu olduğu halde Hatay bölgesinde bir geziye çıkan Ankara Hukuk Fakültesi öğrencileri, bu beldenin Süveydiye (Samandağı) bucağında onun verdikleri eserleri gördükleri zaman içlerinden bir genç heyecanlanarak, ‘Ben de idari kariyere intisap ederek böyle bir idareci olmak için çalışacağım’ demiştir. Görev yaptığı bucaklardan ikisi hariç diğerleri ilçe haline getirilmiş, intikal devresinden sonra başka bir bucağa, tayinen ayrılırken, halk daima üzüntü duymuş ve onu örnek bir idareci olarak anmıştır” (E. Perim, 1966, s. 632-633).

1.2. Gazeteci Kimliği

Mehmet Behçet Bey’in basın hayatı 1913 yılında çıkarmış olduğu El-Medâris gazetesi ile başlamıştır. Bunu Balkan Savaşları sırasında yayımlanan “İslâm Dünyası”, “Halka Doğru” isimli dergilerde yazdığı yazılar takip etmiştir (E. Perim, 1966, s. 629). I. Dünya Savaşı sırasında İran’da “Ahâlî” gazetesini yayımlamaya başlayan Mehmet Behçet Bey savaşın sona ermesi üzerine Edirne’ye dönerek burada, “Ahâlî” gazetesini çıkarmaya devam etmiştir (“Mehmet Behçet Perim”, *Trakya’da Yeşilyurt*, 1966, s. 1). Edirne’nin Yunanlılar tarafından işgali üzerine Bulgaristan’a geçen Mehmet Behçet Bey, burada kaldığı altı yıl boyunca da gazetecilik faaliyetlerine devam etmiştir. Bulgaristan’ın Sofya ve Rahova kentlerinde “Ahâlî” (1929-1922), Filibe’de “Kocabalkan” (1925), Sofya’da “Bulgaristan” (1926), Razgrat ve Plevne’de “Tuna Boyu” (1926-1927), yine Plevne’de “Mücadele” (1926) gazetelerini; Rahova’da “Altın Kalem” (1923) dergisini çıkarmıştır. Mehmet Behçet Bey’in Bulgaristan’daki en uzun soluklu gazetesi “Ahâlî” gazetesi olmuştur.

Bulgaristan’daki Türk azınlığı hakları için mücadeleye devam ederken Türkiye’de kurtuluş mücadelesi verilmekteydi. Mehmet Behçet Bey, Bulgaristan’da bulunduğu yıllarda bir taraftan Bulgaristan Türkleri

için mücadelesini sürdürürken diğer taraftan Anadolu'ya yararlı olmaya çalıştı. Ahâlî gazetesinde yazdığı makaleler ve şiirlerle bu kutsal davaya hizmet etti. Atatürk için Faruk Nafiz'in yazdığı "Allah'ın En Büyük Kulu" başlıklı manzume, 1921 yılında Ahâlî gazetesinde yayımlandı.

Ahâlî gazetesi, sadece Millî Mücadele veya Bulgaristan'da yaşanan olayları yayımlamakla sınırlı kalmamıştır. Garp ve Doğu Trakya ile ilgili haberlere de yer vermiştir. Zaman zaman şahıslar hakkında bilgiler vererek onların fotoğraflarını da yayımlamıştır. Gazetenin reklam aldığı da görülmektedir.

Perim'in çıkardığı gazetelerle ilgili belge yetersizliğinden dolayı proje kapsamında daha fazla bilgi bulunamamıştır ancak makalede Altın Kalem dergisine az da olsa yer ayrılmıştır.

2. Eserlerin Özetleri ve Değerlendirilmesi

Yazarın eserleri türe göre ve kronolojik olarak sıralanmıştır (romanlar, dergi, piyes, nesirler ve şiirler).

2.1. Balkan Çiçekleri- 1938, Roman.

Romanın başkarakteri, Akıncılar köyünün demircisi Hasan Usta'nın oğlu Demir'dir. Büyük yürekli küçük insan olarak tasvir edilen Hasan Usta ve karısı Melek'in hasretle bekledikleri tek oğulları Demir, olağanüstü zekâsı, çalışkanlığı, ahlakı, dürüstlüğü ve daha birçok mükemmel özelliğiyle dikkatleri üstüne çeker ve onun okutulmasına karar verilir. Selanik'e atanan öğretmeninin yerine girdiği kız okulunun tarih dersinde Leyla ile karşılaşır ve birbirlerine âşık olurlar. Leyla ile imkânsız aşk yaşamaktadırlar; son kez görüşmelerinin ardından Demir, Selanik'e gitmek üzere trene biner ve bir başka istasyonda, kendi köyünden çocukluk arkadaşı Pavlina ve kardeşi Nikola ile karşılaşır. Selanik'te ortak bir çevrede geçirdikleri günlerin ardından Pavlina, Demir'e aşkını itiraf eder. Demir ise Leyla'dan başkasına bakmamaya kararlı olarak Pavlina'yı geri çevirir, öpmeyi ihmal etmeden. Bu olayın ardından ortadan kaybolan Pavlina, Drama'ya döner, Leyla'yı bulur ve ona kendi ağzından bir mektup yazdırarak Demir'e olan biteni anlatır. Demir, bu olay üzerine Leyla'yı kaybettiğine inanır. İdealist fikirleri ve liderlik vasıflarıyla öne çıkan Demir, İttihat ve Terakki ile yakınlaşır, Balkan Savaşı yıllarında da askere gider. Başta cepheye gönderilmese de, Balkan Savaşı ile doğup büyüdüğü toprakların altüst olduğunu görür, babasının şehit düştüğünü öğrenir, Leyla'dan da umudu keser ve cepheye gönüllü yazılır. Ordunun konakladığı Maraş'ta Leyla annesiyle gelip onu bulur, umudu tekrar tazelenir. Leyla, Demir'in savaştığı cephelere yakın kalmak için gönüllü hemşire olacak ve Erzurum'a tayin edilecektir, burada ise yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak hayatını kaybeder. Yenilgi ve mütareke ile amaçsız kalan Demir, Leyla'nın yası ve öldüğüne inandığı annesinin hasretiyle köylerine döner. Burada teyzesinden, annesinin ölüm haberini alır. Ertesi gün, gece annesinin rüyasına girdiğini söyleyen Pavlina gelir evlerine. Zengin bir çeteciyle gönülsüz evlenmiştir, mutsuzdur. Leyla'nın öldüğünü Demir'den öğrenir. Kocasının evde başka çete liderleriyle buluşup kanlı planlar yaptığı bir gecenin sonunda Pavlina, Demir'i eve alır, birlikte kocası ve arkadaşlarının oturduğu salona girerler. Pavlina haç çıkarırken Demir el bombası çıkarır, kendileriyle birlikte çete liderlerini havaya uçurarak son nefeslerinde Makedonya'da direnişin ateşini yakarlar. Özetten de anlaşılacağı gibi romandaki kişiler, karakter olmaktan çok arketipe yakınlar. Keskin hatlar ve siyah-beyaz ayırım dikkat çekiyor. Özellikle Demir, iyi bir erkekten beklenen tüm özellikleri üzerinde toplamışken, kötü karakterler de kötülükten başka hiçbir şey içermeyecek şekilde tasvir edilmiş. Diğer yandan, Leyla'nın hüznü ve uzak bir "maşuk" olmaktan başka hiçbir özelliği bulunmazken, Pavlina'ya şaşırtıcı olmayan bir biçimde fethatlık ve girişkenlik uygun görülmüş, anneler ise "ana" olmaktan öteye geçememiştir. Yazarın dili ise karakterlerinden çok daha incelikli. Tasvirlerle önem veriyor ve özellikle doğayı tasvir etmeyi seçerken, doğa dışı nesnelere tasvirlerinde de yine doğayı

kullanıyor. Cümle uzunluklarını değiştirerek akıcı bir ritim yakalamış. Romanın yazıldığı yılların dil ve sözcük seçiminin izlerini sürmek mümkün olduğu için, dönemin dil ve edebiyat anlayışına da ışık tutuyor. Savaş yıllarında insanların birbirine (1930'larda bekleneceği gibi) Bay Demir – Bayan Sıdika diye hitap etmesi gibi anakronizm örneklerinin ise metne gölge düşürmek yerine ilginçlik kattığı söylenebilir.

2.2. Göçmen Ahmet- 1939, Roman

Roman, eski öğrencisi, bugün ise Tekirdağ'ın Barbaros köyünde başöğretmen olan İsmail Korkut'un defalarca yinelediği davetini, Edirne'deki kalabalık hayatından sıkıldığı için kıramayan Cevdet Yeltepe'nin köye misafir gitmesiyle başlar. Yeltepe burada, köylünün Mecnun Ahmet adını taktığı münzevi bir kişilik olan Ahmet Gültekin ile ilgilenir. Köylüden özellikle uzak duran Gültekin, Yeltepe gibi açık fikirli bir kişiyle karşılaştığı için memnun olur ve ahbaplıkları ilerler. Gültekin, Makedonya'dan Edirne'ye göçen bir ailenin çocuğudur ve küçük yaştan itibaren zekâsı, çalışkanlığı ile dikkat çeker. Savaş nedeniyle Edirne'den uzaklaşır, Kurtuluş Savaşı'nın ardından geri döndüğünde ise Ulviye isimli bir kıza tutulur. Alabildiğine erdemli bu kızın kötü kalpli dayısı ise, kızın bir göçmene varmasına karşı çıkararak onu bir zengininin beceriksiz oğluya zorla evlendirmeye çalışır. Ulviye'nin kaçırma teklifini, Gültekin vazife bilinciyle reddeder ve şehirden ayrılır. Köyde Cevdet Yeltepe, İsmail Korkut ve Ahmet Gültekin uzun sohbetler, gezilerle aylar geçirir. Bu sırada Gültekin'in sağlığı kötüye gitmekte fakat kendisi tedavi olmayı reddetmektedir. Erdemli, aydın, sanatı ve edebiyatı toplumu ilerletmek için birer araç olarak gören; Türk ahlakına ve milli olana tutkuyla bağlı bir kişilik olarak tasvir edilen Gültekin, köylüyle paylaşmadığı için kendisine "Mecnun" lakabını taktıkları fikirlerini onlara açar, Yeltepe ile aralarında kardeşlikten öte bir bağ kurulur. Bu bağın kardeşlikten öte olduğu, Yeltepe'nin oğlunun hastalığını bildiren bir telgrafla ortaya çıkar. Gültekin, Yeltepe'ye derhal Edirne'ye gitmesini ve oğlunun başında durmasını söyler. Yeltepe gider; oğlu iyileşir fakat akli kötüye giden Gültekin'dedir. Nitekim bir süre sonra Gültekin, oğlu iyileştirse onu yalnız bırakmamasını rica eden bir telgraf gönderir. Yeltepe hemen gider fakat onu ölüm döşeğinde bulur. Nihayet son nefesini verdiği anda, bir süre önce ve evlenmeden ölen Ulviye'nin gönderdiği, U.G. işlemeli bir yazma ile çenesi bağlanır. Yazarın köşeli, kalın hatlı, iyiliği ve erdemi her şeyden önce Türklüğe ve milliliğe bağlayan karakterleri öne çıkmaktadır. Romandaki tüm erkek karakterler Türklüğün yüceliğine ve Cumhuriyet'in erdemlerine gönül vermiş, "iyi" ve "doğru" insanlarken, kadınlar özelliksiz ve nesne düzeyinde kalır. İyi karakterlerin bütün erdemleri şahıslarında topladıkları, kötülerin ise tepeden tırnağa ve sebepsizce kötü oldukları görülür; ara tonlara yer verilmemiştir. Yazarın eserde özellikle Ahmet Gültekin'i adeta söylevler halinde konuşturup fikirlerini etraflıca beyan ettirmesi, zaten fazla köşeli olan karakterlerle özdeşim kurmayı güçleştirmektedir. Öte yandan uzun ve canlı doğa tasvirleri romana renk ve sürükleyicilik katarken, doğa dışı varlıkların tasvirinde de doğadan yararlanılması dikkat çekicidir. Dil ve kelime tercihleri ile üzerinde durulan konular, dönemin ruhunu iyi yansıtır.

2.3. Altın Kalem Dergisi

Mehmet Behçet Perim, 1924-1925 yılında Rahova'da çıkardığı bu dergide 'gençlerin, halkın uyanmasına' çalıştığını açıkça ifade eder. 15 günde bir çıkan dergi, Arap Harfleriyle Ahali Matbaasında basılmıştır. 3-8 arasındaki sayılarına ulaşılmış dergide şiir, bilmece, deneme, İslam üzerine yazılar, sosyal hayatta görülen kimi olumsuz durumlara ilişkin fikir yazıları görülmektedir. Yahya Kemal, Cemal Konuralp, Abdülhak Hamit, Ahmet Yahya Bey gibi yazarların eserlerine yer veren dergide, okurlardan gönderilen yazılar da 'Türklüğe faydalı olmak şartıyla' yayınlanmaktadır. Derginin yayın hayatına kaç sayı devam ettiği hakkında elimizde kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

2.4. Vatan Yollarında-1923, Piyes

Beş perdeden oluşan bir manzum piyes olan “Vatan Yollarında”, İzmir Yunan işgalindeyken yazılmıştır. Millî Mücadeleye şehit veren bir Türk ailesinin hayatından bir kesit içeren oyunun dili sade ve anlatımı dramatiktir.

2.5. Bulgaristan Müslümanları İctimaî ve Siyasî Halleri- 1923, Fıkralar

Bu eserinde Perim, Bulgaristan’da bulunan Müslümanların sosyal hayatlarını, Türk ve Müslüman kimlikleriyle olan bağlarının durumunu, birbirleriyle ve Bulgarlarla olan ilişkilerini incelemiş ve yaptığı eleştiriler için çeşitli çözüm önerilerini sunmuştur. Eserin sonunda iki küçük diyalogla bu gözlem ve düşüncelerini temsili şekilde canlandırmıştır. Eserin bölümleri sırasıyla “Bulgaristan’da İctimaî Vaziyetimiz”, “Bulgaristan’da Siyasî Vaziyetimiz”, “Düşüncelerim” ve “Bulgaristan’da Nice Konuştuğumuza Dair Bir Temsil” şeklindedir. Eser çoğunlukla gözlem ve düşüncelere dayalı olduğu için yalın ve doğrudan bir anlatım tercih edilmiştir. Perim, Bulgaristan’da yaşayan Müslümanların çoğunluğunun Türk ve Müslüman kimliğinden uzaklaşıp yerel kültüre uyum gösterdiğinden yakınmaktadır. Yazar, bu uğurda giyim tarzını değiştirip şapka takanlar, çocuklarına dini eğitim aldirmayı tercih etmeyenler, gösteriş peşine düşenler, hepsinden önemlisi de dilini önemsemeyip Bulgarcayla karışık bir dil benimseyenler olduğu şeklindeki gözlemlerini dile getirmektedir. Perim bütün bu durum karşısında getirdiği önerilerde son derece milliyetçi ve aktivist bir tutum sergilemekte, ilgili halkı milli ve dini değerlere sahip çıkıp çok çalışmaya çağırmaktadır.

2.6. Meriç’ten Tuna’ya- 1934, Nesirler

Yazarın bu üst başlıkla yayımladığı eseri, “Balkan İlhamları, Yosunlu Çeşme” bölümü ile iki ana altbaşlığa ayrılmış durumdadır. Perim bu eserinde yine kısa denemeler, anılar ve gözlemlerini aktarmıştır. Kimi yazılar on cümleyi geçmemektedir. Genelinde didaktik bir içerik bulunan yazılar sade ancak sivri bir biçimle ele alınmış, toplumsal bir bakış önde tutulmuştur. İlk bölümde “Çorbaya Tuz”, “İş Bölümü”, “Bizim Vazifemiz”, “İhtiyar Yemenici”, “Canlı Asansör”, “Cemiyet Adamı”, “Hayat da Bir Mekteptir”, “Vazife Aşkı”, “Memur Nezaketi”, “Köy Muallimi” gibi yazılarda topluma öncülük edecek okumuş- yazmış kimselerin yanında eğitimsiz ancak mesleğini iyi yapan, iyi terbiye almış, görgülü ya da ailesinin geleneklerini yaşatabilen insanlardan söz edilmekte, gençliğin bu karakterlerden ders almaları gerektiğine işaret edilmektedir. Yazar, “Meriç’ten Tuna’ya” altbaşlıklı makalesinde ise oğluna kendi çocukluğunun coğrafyasından sesleniyor. “Dönersek” adlı yazısında, Ahali gazetesinde yayımladığı bir yazısına karşı oluşan şikâyet ve sansür isteminden söz ediyor Perim. “Maraş’ta katliam; Adana, Tarsus ve Kilis’te cehennem yanmış, yazmayalım mı?” diye soruyor ve bunlar engellenirse gazeteciler olarak özgür olamayacaklarını, halk olarak gelişemeyeceklerini vurguluyor ve gerçekleri yazmaktan dönmeyeceğini belirtiyor.

2.7. Adam Düştüğü Yerden Kalkar- 1935, Öyküler

Birkaç kısa öykü, mektup ve konuşmadan meydana gelen bu kitapta yazar, romanlarında olduğu gibi küçük fakat namuslu, milli olanın erdemini kavramış insanlara yer vermiş, bu karakterlerini ise onlar gibi olmayanlara ders vermek için kullanmıştır. Balkan kökenli muhacir karakterler, savaşta altüst olan bir toplum gibi tamdık unsurların yanında, genelde ilgilendiği tarih aralığı ve coğrafyayı değiştirip Fırat kıyısında münzevi bir hayat yaşarken bir emanetini vermek için Harun Reşid’in sarayına giden fakire yer vermiş olması dikkat çekicidir. Kitabın basım tarihi belli olmamakla birlikte, yazılardan birinde

Cumhuriyet'ten sonraki "12 yılda" ifadesi geçtiğinden 1935 olduğu düşünülür; kullanılan sözcüklerden de Dil Devrimi'nin henüz yerleşmemiş olduğu anlaşılabilir. Yazar, romanlarındakinin aksine ve bu kitapta benimsediği öykü, mektup gibi kısa formlara uygun olarak daha yalın bir dil ve kısa cümleler tercih etmiştir, fakat kelimeleri ve cümle kurma şekilleri henüz Osmanlıca etkisinin sürdüğünü hissettirir. Kitabın sonunda yazarın okura seslenmesi ve dile getirdiği talep şöyledir: "Bulgar tarihinin birçok kısımları vardır ki bizim tarafımızdan dikkatli bir alaka ile okunmaya layıktır. Bunun ve buna benzer kitaplarının sırasıyla meydana gelebilmesi ve millet ve memlekete bu suretle hizmet edebilmesi için şu dakikada elinizde bulunan "Adam Düştüğü Yerden Kalkar" isimli kitabın acele olarak dağılmasına kardeşçe yardımınızı bekliyorum efendim."

2.8. Görüşler ve Duyuşlar- 1935, Fıkralar

Edirne'de basılan bu eserinde Perim çeşitli konulardaki fikirlerini ve bunlara ilişkin deneyimlerini anı üslubuyla kaleme almıştır. "İki Söz ve Bir Deneyim" "Gazebi Gelmiş!", "Dam İnsanları", "İçki ve Kumar" "Eğleniyoruz...", "Hakiki Bir Türk", "Hepimiz böyle olmalıyız...", "Soyadı Alırken...", "İki Karanfil", "Okuyan Türk Köylüsü", "Vatan Vazifeleri Karşısında...", "Bir Ziyafet", "Randıman", "Bugünün Gençleri", "Gençler Giderken...", "Bir Deneme", "Bir Yasın Töreni", "Asker Korkusu", "Özlü Söz", "İki Tel Yazısı", "Geçit Resmî Karşısında", "Randevu", "Okuyan Ordu", "Kocatepe", "İki Devir Arasında", "Amirle Memur", "Halef-Selef", "Bir Ders Daha", "Ahenk", "Gedikliler", "Devlet Adamı", "Bina ve Temel", "Eser ve İnsan", "Söz-İş", "İk İş", "Bir Vecize", "Gönül Birliği", "Ağaç ve Adam", "Sosyal Yardım", "Sosyete Karşısında Tekler", "Uyanıkların Vergisi", "İşsizlik Karşısında", "Esnaf", "Esnaf Terbiyesi", "Madrabaz", "Acı Bir Cevap", "Bir Muhavere ve Bir Vazife" "İnsaf", "Vicdan Korkusu", "Milli Asabiyet", "Şeref Düşmanları", "Köy ve Köylü", "Çiftçi", "Güzel Hayat", "Biraz da Biz", "Boğaz Meselesi", "Sebepten?", "Ev Bark", "Gurur", "İstiklal ve İstihza", "Önce Kendisi Bil", "Sinir Molası", "Sıra ve Saygı (Genç Okurlara)", "Hamid'in Durağı", "Bilmek ve Unutmamak", "Öğretmen", "Ulus Kızı", "Bir Sakatlık", "Hak", "Yeni Nesil Karşısında", "Görenek", "Talihsiz Kelimeler", "Ekmekçinin Kızı", "Aracılık", "Bir Tıp", "İhtiras", "Fiskos", "Atasözü", "Sınıf farkı", "Yangın Var", "Cevap", "Kestirme Söz", "Nazık Adam", "Sızlanma Modası", "Hüzünlü Bir Mukayese", "Doktor", "Bir Yılan", "Yıkılanlara Yardım", "Yardım Şekilleri", "Kalleş", "Ölüm ve Hastalık", "Maşa", "Çok Doğru", "Bir Düşünce", "Örnek Olmalıyız", "Duçe'nin Hikayesi", "İtalyan Uçakları", "Türkler ve Avrupalılar"... şeklinde alt başlıklarla yazılan yazılar, başlıklardan da anlaşılacağı gibi milliyetçilikten işini iyi yapmaya, çalışkanlıktan örf ve adetlerin toplum içinde uygulanmasına, Atatürk sevgisinden okuma bilinci aşlamaya çok geniş yelpazede derlenmiştir. İçlerine şiir, diyalog ve anı serpiştirilmiş yazılar beş cümleyle bir buçuk sayfa arasında değişen uzunluklardadır. Anlatıların kimi Kırklareli, Edirne ve civarında geçmektedir. Perim, özellikle toplumsal eleştirilerinde doğrudan bir dil kullanmıştır.

2.9. Eski Yapraklar- 1942, Anılar, Öyküler, Eleştiriler

Perim'in gündelik konulara dair yazılarından derlediği bu kitabın ilk baskısının tarihi bilinmemekle birlikte, ikinci baskının 1944 yılında yapıldığı, son baskının ise 27 Kasım 1964'e kadar tarihlere gönderme yapıldığı için 1965 ve sonrasında olduğu anlaşılmaktadır. Yazar, köşe yazısı üslubu ve kısalığında hazırladığı yazılarında milli mücadele ve birlikten Türkçe ezana ve ahenksiz müezzinlere, el dokumacılığı ve küçük işletmelerden dolmuşta pikap çaldıran "kültürsüz" kadınlara kadar çeşitli konulara değinir. Dile getirdiği sorunların çoğuna çözüm olarak milli terbiye, eğitim ve Batı medeniyetlerine ayak uydurmayı göstermesi, yazarın siyasi ve sosyal duruşu konusunda fikir verse de, dil ve millilik konusundaki düşünceleri dikkat çekicidir. Genel hatlarıyla bakıldığında yazar Dil Devrimi'ni benimser ve savunur: Hatay'da manda yönetiminin etkisiyle leblebi, domates gibi

Türkçeleşmiş kelimeler yerine “yabancı” kelimeleri kullanan, yabancı dildeki filmler izlemeyi isteyen kişilerin çok azaldığına veya hiç kalmadığına dair umutlarını dile getirmesi, Türkçe ezanı ve ibadeti savunması bunun kanıtı sayılabilir. Ama aynı zamanda dilin “evrime” bırakılmasını istediği görülür, örnek olarak da “mebus” kelimesinin önce “saylav” yapıp ardından “milletvekili”nde karar kılınmasının saçmalığından söz etmesi gösterilebilir. Diğer yandan, yeni karşılıkların benimsenmesi için “mesela (örneğin)” gibi yöntemlere de başvurur. Bu eserinde edebiyat okuru olmayabilecek bir kitleye de sesleneceğinin bilinciyle hareket eden yazar kolay bir anlatıma, kısa cümlelere başvurmuşsa da, doğa tasvirlerine düşkünlüğünü ortaya koyar. Bunun yanında dil ve millet bilincini aktarmaya kararlılığı, seçtiği konularda ve yazısını özenle kurgulamış olmasında kendini gösterir. Perim, bir yazar olarak kendine biçtiği görevi kitabının başındaki şu cümleyle ifade etmiştir: “Yazarın sanat ülküsü, yurt ve ulus yararına yönelmedikçe muhtaç olduğumuz toplumsal evrime, asla erişemeyiz.”

2.10. Çağlayanlar Bölgesi Hatay- 1943, Yankılar ve İncelemeler

Perim’in Hatay’a olan özel hayranlığının bütün gerekçeleri bu eserde açıkça işlenmiştir. Yazar Hatay’a gazeteci olarak trenle gitmiş, gittiği günlerde henüz şehirden “Hatay Devleti” olarak söz etmiştir. Daha sonraki gözlemlerini bir günlük tutar gibi tarihiyle aktardığı durumlar olmuştur. Bunlardan biri, Hatay’ın Türkiye topraklarına katılışının kutlandığı gündür ve Perim bu günü tüm vatani duygularının gücüyle bayram havasında anlatmıştır. Şehrin tarihçesinin, coğrafi koşullarının, nüfus ve idari durumunun, siyasi öneminin haritalar ve fotoğraflarla ayrıntılı betimlemeleri Perim’in dikkatli kaleminden okunabilir. Ayrıca Perim şehrin kültürel üretimlerini, buradaki sanat ve eğitim faaliyetlerini de aktarır. Köyler, kasabalar tek tek adlarıyla sayılır ve buralardaki bitki örtüsü, tarım ve hayvancılık etkinlikleri, eski eserler açıklanır. Hatay halkının milliyetçilik, vatanseverlik, konukseverlik, yiğitlik gibi sıfatlarının üzerinde örneklerle durulur. Perim, bu kısa gezisinin sonunda Hatay’ın maddi manevi bir aşığı olarak kaleme aldığı eserinin kimi yerlerinde şiirlere yer vermiştir. Eserin sonuna doğru, Hatay’ın Türkiye topraklarına katıldıktan sonra ilk Türk valisine gelen ilk emirler bulunmaktadır. Bu kitap bire bir tanıklık etmesi açısından hem Türkiye Tarihi hem Hatay’ın şehir tarihi için önem taşıyan bir kaynak kitap niteliğindedir. Kitabın dili sade ve sürükleyici, ayrıntıları canlı, betimlemeleri öznel olmakla birlikte son derece gerçekçidir.

2.11. Sofya Hatıraları – 1949, Nesirler, Öyküler

Yazar, bu eserini “Yurdumun Değerli Öğretmenlerine ve Seçkin Münevverlerine” ithafıyla açar, “Kahraman Hataylılara” adar ve bu kararının altındaki sebeplerini girişteki “Kahraman Hataylılara” adlı bölümde açıklar. Kitabın diğer bölümleri; “Millî terbiye”, “Belediye Seçiminde”, “Hammal Ali”, “Gelir-Gider Meselesi”, “Vahşiler Arasında”, “Nasıl Evlendim”, “Hırsızlar” şeklinde başlıklara ayrılmıştır. Başlıklar yazıların konularını belirtir. Perim, Sofya’da kaldığı dönemde yaşadığı sosyal, toplumsal, politik olayları çeşitli gözlem, inceleme ve karşılaştırmalara dayanarak anlatmaktadır. Eserin arkasına; “İlk Fasikül İçin Yazılanlar: Kemal’den İltifat, Sofya Hatıraları, Şükrü Balcı, Bir Kitap Münasebetiyle: Salahattin Kutlu Sofya Hatıraları, Refet Rodoplu, Onlar İçin: M. Uluğ Turanlıoğlu” gibi bölümler eklenmiş, önceki basıma gelen yankılar bu şekilde eserde yerini almıştır. Yankılar genelde olumludur. Perim’in incelikli bir dille, ayrıntılı ve güçlü bir gözlemlerle herkesin okuyup kendine göre ders çıkarabileceği durumları kaleme aldığı yazmaktadır. Yazarın Yahya Kemal Beyatlı ile dostluğunun izlerini bu eserde görmekteyiz. Büyük şairin Perim’e yazdığı tebrik mahiyetinde bir mektup bu eserin sonunda yer almaktadır.

2.12. Geçit Ver Kamçı – 1958, Fıkra ve Şiirler

Perim'in bu kitabı, "Bir Hatıra" adlı bölümle açılır. Burada Perim, bu kitabın adının nereden geldiğini açıklar. Kitabın adı, çocukluğunun ve gençliğinin geçtiği, atalarının geldiği, onu çok etkileyen Kamçı Nehri'nden ve Perim'in Bulgaristan'daki soydaşlarını cehalet ve yobazlıktan kurtarmak için yaptığı mücadeleden gelir. Sonrasında Perim, "Geçit Ver Kamçı" manzumesini nerede ve hangi şartlar altında yazdığından söz eder. Kitabın ikinci bölümünde ise hepsi didaktik ve sade bir dille yazılmış on beş adet şiir bulunmaktadır. "Annem İçin", "Mustafa Kemal Paşa'ya", "Son Perde", "Türk'ün Düşmanı" gibi başlıkları olan şiirlerde vatan ve millet sevgisi, manevi duyular ve düşünceler yer almaktadır. Kitaba adını veren şiir, şiirlerin bulunduğu kısmın sonunda yer almaktadır. Sonrasında ise "Gerzeli'nin Kahvesi" ve "Bulgaristan'daki Türkler" adında iki düzyazı bulunmaktadır. Perim, bu kısa yazılarda yine Bulgaristan'daki hayattan kesitler sunmuştur.

2.13. Hayattan İlhamlar – 1962, Fıkralar

Yazarın bu eserinin sunuşunda verdiği önsöz şöyle: "Bu gösterişsiz eseri, okumaya yeni başlamış ve yüksek tahsillerini bitirmiş olanlarımız için yazdım". Devamında Perim, bu eserde kaleme aldığı olgunluk öğütlerinin oğullarına ve okuyanlara derin bir hayat görüşü verebileceğini savunuyor. Kitabın başında, kitapla ilgili yazılmış ve yayınlanmış iki yazıya yer veriliyor. Burada kitabın içeriğinden ve biçiminden övgüyle söz ediliyor, kitapta bahsi geçen Türk'ün Türk'ten başka dostunun olamayacağı yönündeki saptamaya koştut başka yazarların yazılarına da yer veriliyor. Hatıralar ve çeşitli didaktik manzum eserlerin de bulunduğu kitaptaki bazı başlıklar şunlardır: "Susalım Yahu", "Tahsil ve Terbiye", "Muhit", "Sabır", "Tolerans", "Kontrol", "Özeniş", "İdarecilik", "Bir Noksanımız Daha", "Milli Egoizm", "Kore Zaferi", "Hataylı". Başlıklarda genelde sözcüklerin doğrudan anlamlarını kullanan Perim, kimi zaman içeriklerde eğretilmeler kullanmış, okuru yazılanlar üzerinde düşünmeye sevk etmiştir. Her zaman toplumsal iyileşmeyi hedefleyerek yazan yazar, bu kitabındaki fıkralarda da bu duyarlılığından ödün vermemiştir.

3. Sonuç

Mehmet Behçet Perim, 1923-1962 yılları arasında Bulgaristan, İstanbul, Ankara, İzmir gibi çeşitli yerlerdeki yayınevlerinden birçok farklı türde eserleri basılan bir yazar, şair, gazeteci ve fikir insanıdır. Günümüze değin, hakkında yapılmış ciddi bir araştırma yoktur. Külliyyatı dijital kaynaklara geçirilmemiş, gelecek nesillerin merakına sunulmamıştır. Bu eserleri derleyip arşivlemek, yazarın bir dönem Yunan askerlerden kaçmak için sığındığı Kofçaz kasabasına hayli yakın olan Kırklareli Üniversitesi'ndeki öğretim üyelerine nasip olmuştur.

Perim roman, öykü, deneme, oyun, şiir, fıkra türlerinde eserler vermiştir. Ana konusu vatan sevgisi ve milli mücadele olmakla birlikte doğa, aşk, anne sevgisi, toplumsal düzen ve İslamiyet'in toplumdaki yanlış uygulamaları gibi birbirinden çok farklı temalara eserlerinde yer vermiştir. Eserlerinde görülen toplumsal gerçekçi yanı, yaşadığı döneminin siyasi, sosyal yapısını eserlerinde yansıtmayı sağlamıştır. Vatansever ve aktivist yapısı, Millî Mücadele'de bire bir yer almasını sağlamış, bu dönemki deneyimleri sonraki hayatını ve eserlerini etkilemiştir.

Ülke işgal altındayken bile yazmaya devam etmiş olmasından dolayı eserlerinde yaşayan tarihi görmek mümkündür. Doğduğu, okuduğu ve yaşamının önemli bir kısmını geçirdiği Trakya'ya vefa borcunu, burada Türklük bilincini oluşturmaya adanarak ödemiştir. Kendi isteğiyle orduya yazılmış, Birinci

Dünya Savaşı'nda Kafkasya Cephesi'nde Ali İhsan Paşa'nın emri altında bölük komutanlığı yapmıştır. Daha sonra İran-Tebriz'de Teşkilat-ı Mahsusa üyesi olarak çalışmıştır. Yahya Kemal ile aralarındaki mektuplaşmalar, dönemin edebiyat çevresiyle de yakın bir ilişkisi olduğunun göstergesidir.

Perim; yazın hayatının başlarında çıkardığı Altın Kalem adlı dergisinde Arap Harfleri kullanmış, sonraki eserlerini Latin Harfleriyle vermiştir. Bu açıdan düşünüldüğünde kendisi yine Türkiye'nin önemli bir geçiş evresini yazar olarak yaşamıştır. Fikir yazılarında Türk Dil ve Yazı Devrimini genel hatlarıyla savunmuş, ancak halkın kabul etmediği ya da alışkanlıklarına ters olan uygulamaları reddetmiş, bunların başarıya kavuşamayacağını dile getirmiştir. Bu yarıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin devrimlerini sahiplenmiş ancak nesnel eleştiriyi de bir yazar ve düşünce insanı olarak elden bırakmamıştır.

Mehmet Behçet Perim, zamanının toplumsal olaylarına seyirci kalmamış; gerek yazılarıyla gerek cephede, gerekse bir siyasi aktivist olarak toplum için, toplum yararına, inandığı ülküleri savunmuştur. Yukarıda sayılan bütün bu sebepler, eserlerinin günümüzde yaşatılmasının tarihimize açısından önem taşıdığını kanıtlar niteliktedir.

Kaynakça

Altın Kalem Dergisi, 1923-1924. Rahova

Deliorman, A. (2010).Bulgaristan'da Türkçe Basın 1865-2009, İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

Doğruöz, V. T.; Işım, B. (2015). Osmanlıdan Cumhuriyete Sosyo-Kültürel Siyasi Yansımalar, s. 487-511 "Milli Mücadele Döneminde Bulgaristan'da Yayımlanan Ahali Gazetesi (1920-1922)". İstanbul: Der.

Doğruöz, V. T. (2007). Milli Mücadelede Kırklareli. Kırklareli.

Perim, M. B. (1923). Bulgaristan Müslümanları İçtimai ve Siyasi Hallerimiz. Rahva: Ahali

Perim, M. B. (1923). Vatan Yollarında. Rahva: Ahali.

Perim, M. B. (1933). Adam Düştüğü Yerden Kalkar. Tekirdağ: Tekirdağ Vilayet.

Perim, M. B. (1934). Meriç'ten Tuna'ya.

Perim, M. B. (1935). Görüşler ve Duyuşlar. Edirne: İl Basımevi.

Perim, M. B. (1938). Balkan Çiçekleri. İstanbul: Akın.

Perim, M. B.. (1942). Eski Yapraklar. Antakya: İktisat.

Perim, M. B. (1943). Çağlayanlar Bölgesi Hatay. İstanbul: Cumhuriyet.

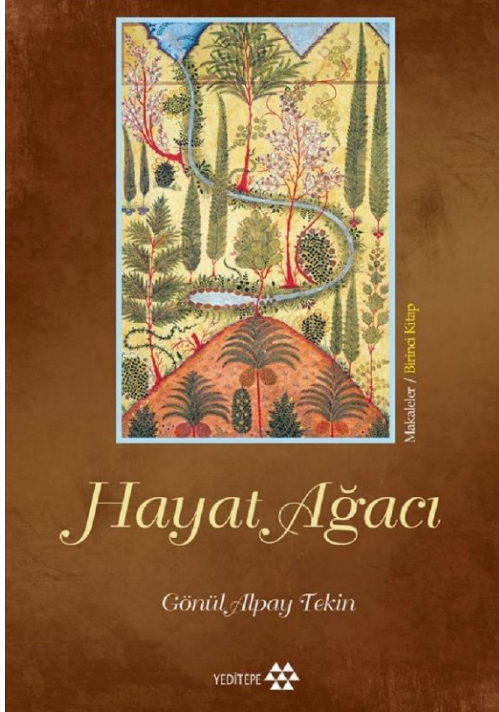
Perim, M. B. (1949). Sofya Hatıraları. Antakya: İktisat.

Perim, M. B. (1959). Geçit Ver Kamçı. Afyon: Altun Yaldız.

Perim, M. B. (1961). Göçmen Ahmet. İzmir: Karınca.

Perim, M. B. (1962). Hayattan İlhamlar. İzmir: Karınca.

Perim, E. (1966). "Kayıplar" Türk Kültürü Dergisi, Sayı:43 Mayıs, Ankara: Ayyıldız.

TANITMA: Gönül Alpay Tekin, *Hayat Ağacı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017, 671 s.**Halil İSKENDER¹**

Prof. Dr. Gönül Alpay Tekin'in iki ayrı kitap hâlinde bir araya getirilmesi tasarlanan makalelerinden yirmi bir tanesi, 2017 Şubat ayında *Hayat Ağacı* başlığı ile okurlara sunuldu. Kitaba *Hayat Ağacı*² adının verilmesi, -kitap ile aynı başlığı taşıyan önsözden devşirilerek söylenirse- bu cildin, yazarın düşüncesinin gelişimini etkilemiş kişileri, edebiyata bakışını genel anlamda yansıtan makaleleri ve erken dönem çalışmalarını bir araya getirmesinden kaynaklanıyor olmalıdır.³

Esas olarak üç bölümden oluşan *Hayat Ağacı*'nın birinci bölümünde beş, ikinci bölümünde üç, üçüncü bölümünde ise on bir makale yer alıyor. Bu on dokuz makaleye ek olarak kitabın Giriş bölümünü oluşturan iki makale daha var. “Şinasi Tekin ile Geçen Bir Ömür” ve “Şinasi Tekin'in Ardından veya Şinasi Tekin ile Geçen Bir Ömür'e Ek” başlıklarını taşıyan ve içeriklerinin şahsiliği itibarı ile kitaptaki diğer makalelerden ayrılan bu iki yazısında, yazar, merhum eşi, büyük Türkolog Prof. Dr. Şinasi Tekin ile hatıralarından hareketle Türkoloji çalışmalarının tarihi

ile bu alandaki yayıncılık ve öğretim faaliyetlerinin bilinmedik yönlerine değinmekte ve bir bilim insanı olarak kendisinin bilime ve hayata olan bakışını özetlemektedir.

Kitabın ilk bölümü, beş makaleden meydana gelmektedir: “Ali Nihad Bey'in Hayatı”, “Ali Nihad Bey'in Kişiliği”, “Prof. Dr. Hasibe Mazioğlu: Bir Edebiyat Tetkikçisi”, “Edebî Eserlerin Değerlendirilmesine İoanna Kuçuradi'nin Getirdiği Yeni Bir Yaklaşım” ve “Eski Türk Edebiyatı Metinlerinin Bugünkü Türkçeye Açılmalarıyla Çevrilmesinin Gerekliliği Üzerine”. İlk dört makalede, Tekin, hocaları Ali Nihad Tarlan ve Hasibe Mazioğlu ile arkadaşı İoanna Kuçuradi'nin çalışma tarzlarını ele alırken doğru bir çalışmanın nasıl ortaya konabileceği, edebî bir metne nasıl yaklaşılması gerektiği ve yazarın hayal dünyasının yerli yerinde anlamlandırmasında nazar-ı dikkate alınması gereken noktalar üzerinde durmaktadır. Son makalede ise, Ali Şîr Nevâî'nin bir mesnevîsindeki beyitlerinden hareketle, yazarların doğru anlaşılmasında tarihsel ve toplumsal bağlam kadar kültürel bağlamın da birincil etkisi olduğunu analitik üslubu ile açıklamaktadır.

Üç makaleden ibaret olan ikinci bölümde, “On Dokuzuncu Yüzyıl Özbek Edebiyatına Genel Bir Bakış”, “Fatih Devri Edebiyatı” ve “Türk Edebiyatı: On Üçüncü - On Beşinci Yüzyıllar” başlıklı yazıları bulmaktayız. Her üç makalede de, yazar, edebiyat tarihinin mevcut eserlerin kronolojik değerlendirmesine dayanan tek boyutlu bir çalışma sahası olmadığını, metnin bağlamı kadar döneminin bağlamının da hayati bir önemi olduğunu, eserlerin, dönemlerinin baskın kültür anlayışlarının doğrudan ürünleri olarak ele alınmaları gerektiğini ve himaye mevzuu başta olmak üzere siyasi

¹ Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, halilibrahimiskender@klu.edu.tr [Tanıtma yazısı kayıt tarihi: 10.4.2017-kabul tarihi: 17.4.2017].

² Kökleri cennette olup dalları dünyaya uzanan bir ağaç.

³ *Hayat Ağacı*, s. 8.

ilişkilerin edebiyat tarihçiliğinde göz ardı edilemeyeceğini vurgulamakta ve edebiyat tarihi çalışmaları için özgün bir yöntemin ana hatlarını vermektedir.

Niceliği kadar niteliği ile de kitabın öne çıkan bir bölümü olan üçüncü bölüm ise -yayınlandıkları yıla göre sıralanmış olarak- şu on bir makaleden müteşekkildir: “Ali Şîr Nevâî'nin *Ferhâd ü Şîrîn* Mesnevîsi Üzerindeki Etkiler”, “Hamdullah Hamdî'nin *Leylâ ve Mecnûn* Hikâyesi”, “Yunus Emre'nin Hümanizmasının Temelleri”, “*Çeng-nâme*'de Musikî Terimleri”, “On Beşinci Yüzyılın İlk Yarısında Yazılmış Bir Münâzara: *Sazlar Münâzarası*”, “Yûsuf Emîrî'nin *Beng ü Çağır* Adlı Münâzarası”, “Zaîff Külliyyatı'nın Yeni Bir Nüshası Hakkında”, “Hamdullah Hamdî'nin Yeni Bir *Leylâ ve Mecnûn* Nüshası ve Metin Tenkidi Hakkında Bazı Düşünceler”, “Timur Devrine Ait İki Türkçe Şiir”, “Beş Trabzon Masalı ve Bir Tahlil Denemesi” ve “Mevlânâ, Yunus Emre ve Ahmed-i Dâî'deki Musikî Aletleri ile İlgili Semboller Üzerine Düşünceler”. Mezkûr makalelerden bazılarında metin neşri, bazılarında metin tahlili ve bazılarında ise kaynak araştırması özelliği ağır basmaktadır. Tekin, metin yazarlarının yaratıcılıklarının menbaı olan İslam kültür dairesinin beslendiği temel kaynakları ortaya koymakta, edebî eserlerin yorumlanmasında kültür tarihine, temel felsefe bilgisine ve eleştirel düşünmeye olan ihtiyacı gözler önüne sermektedir. Her biri başka konularda olan, çok uzun bir zaman diliminde yazılmış ve yine her biri iyi bir yazı için örnek metin olarak değerlendirilebilecek bu harikulade makalelerinde, yazar, bir metni ve o metnin yazıldığı edebiyat iklimini doğru anlamakta ve görülemeyeni görmekte, dönemin dil özelliklerine, siyasi ve kültürel tarihine hâkim olmanın, farklı disiplinlerle uyumlu çalışabilmenin ve zengin bir birikim kadar duru ve eleştirel bir yorumlama yetisi edinmenin de önem taşıdığını okurların gayet rahatlıkla anlayabileceği bir akıcılık ve açıklıkta ifade etmektedir.

Kitabın önsözünde ifade edildiği üzere, Tekin, ele aldığı eserleri, miatlarını tamamlamış ve dönemleri içerisinde değerlendirilmesi gereken donuk ürünler olarak düşünmez, tam aksine o eserler günümüz insanına hitap etmektedir. Bilim insanının görevi onları günümüz insanına konuşturabilmek olmalıdır. Bu o kadar öyledir ki bilimci eserini sadece meslektaşları için değil saha dışından halk kitleleri için de yazmak durumundadır. Tekin'in, güçlü Türkçesi ve sağlam kurguları ile sadece Türkoloji ile ilgilenenler için değil, her sahadan bilim meraklıları için büyük ehemmiyet arz eden ve bazılarını ulaşması bugün neredeyse imkânsız olan bu makalelerini yayına hazırlayan, bunu yaparken makaleler arasındaki uzun zaman diliminden kaynaklanan imla farklılıklarını usanmadan gidermiş ve kaynakçaları tek tek elden geçirmiş görünen Tekin'in öğrencileri Washington Üniversitesi'nden Dr. Selim Kuru ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nden Dr. Sibel Kocaer'e titiz mesailerinden ötürü teşekkürlerimizi sunarız. Nitekim, bu kitabın yayınlanması akademik çevrelerde uzun zamandan beri bekleniyordu. Şu hâlde, edebiyat tarihi kadar kozmoloji ve Yakındoğu mitolojisi üzerine makaleleri de ihtiva edecek ikinci kitabın da en kısa zamanda raflarda yerini almasını temenni ediyoruz.

TANITMA: Yong-Söng Lİ: C. Brockelmann'ın "Doğu Türkçesi Grameri" Dizini, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017, 724 s.

Soner TOKTAR¹

XIX ve XX. yüzyıllarda yaşamış olan Carl Brockelmann, doğu bilimcisi, Türkolog ve Samî dilleri uzmanı vasıflarıyla birçok önemli çalışma ortaya koymuştur. Arapça, Latince, Ermenice, Süryanice, Sanskritçe, Türkçe gibi dilleri bilen Brockelmann, bu sayede özellikle dilbilimi alanında yetkinlik kazanmış ve içlerinde Türk dili de olmak üzere birçok doğu dilini inceleyen eserler yazmıştır. Bilindiği üzere Kâşgarlı Mahmud'un *Dîvânü Lûgâti't-Türk* adlı eseri Arapça yazılmış bir eserdir. Çok iyi bir Arapça bilgisine sahip olan Brockelmann, Türk dilinin temel taşlarından olan bu eser üzerine çok önemli bir çalışma yapmıştır. *Mitteltürkischer Wortschatz nach Mahmûd al-Kâşgarîs Dîvan Lugât at Turk* (Kâşgarlı Mahmud'un *Dîvânü Lûgâti't-Türk*'üne göre Orta Türkçenin Kelime Hazinesi) adını verdiği eserde, *Dîvân*'daki söz varlığını ortaya koymuş, eserini bir sözlük şeklinde hazırlamış ve bilim dünyasına sunmuştur. Brockelmann'ın Türk dilleri üzerine yazdığı bir diğer eseri ise *Osttürkischer Grammatik der Islamischen Litteratursprachen Mittelasiens* (Orta Asya'nın İslâmî Doğu Türk

Edebiyat Dillerinin Grameri) adını taşıyan eserdir. Bu eserde Türklerin İslâmîyet'i kabul etmelerinden sonra Orta Asya'da kullandıkları Karahanlıca, Harezmce ve özellikle yüzyıllar boyunca Orta Asya'da ortak bir edebî dil olarak kullanılan Çağatayca gibi dillere ait eserleri incelemiş ve bu dillerin gramerini ortaya koymuştur.

Yükseköğrenimini Türkiye'de tamamlayan; *Türk Dillerinde Akrabalık Adları, Türk Dillerinde Sontakılar* gibi çalışmaları bulunan ve özellikle Eski Türk dili üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanınan Güney Koreli Türkolog Yong-Söng Lİ, Brockelmann'ın *Osttürkischer Grammatik der Islamischen Litteratursprachen Mittelasiens* (Orta Asya'nın İslâmî Doğu Türk Edebiyat Dillerinin Grameri) adlı eserinin dizinini ortaya koymuş ve bu alanda çalışan akademisyenlerin hizmetine sunmuştur.

Eser *Giriş* bölümüyle başlamaktadır. Bu bölümün önce Türkçesi daha sonra ise *Einleitung* başlığı altında Almancası verilmektedir. Li *Giriş* bölümünde kısaca Brockelmann'dan ve eserlerinden bahsetmiş, *Osttürkischer Grammatik* adlı eseri biçim ve içerik yönüyle tanıtmıştır. Eserin oldukça önemli ve faydalı bir eser olduğunu ancak dizini bulunmadığı için eserden istifade etmenin zor olduğunu ve kendisinin de doktora çalışması sırasında bu eserden yararlanamadığını ve bu sebeplerden ötürü eserin dizinini hazırlamaya karar verdiğini belirtmiştir. Yazar daha sonra dizini hazırlama sürecine

¹ Arş. Gör. Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, so_near91@hotmail.com [Tanıtma yazısı kayıt tarihi: 11.4.2017-kabul tarihi: 17.4.2017].

TANITMA: Yong-Söng Lİ: C. Brockelmann'ın "Doğu Türkçesi Grameri" Dizini, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017, 724 s. / S. Toktar (98-100. s.)

değirmiştir. Türkiye'deki yükseköğrenimini tamamladıktan sonra Almanya'ya giden yazar, dizin çalışmasına burada başladığını ancak çeşitli sebeplerden ötürü çalışmasına ara verdiğini ve dizin çalışmasını 11 yıl gibi bir süre içinde bitirebildiğini belirtmiştir. Daha sonra eseri hakkında kısaca bilgi vermiştir.

Eserde koyu harflerle verilen kelimeler, Brockelmann'ın eserinde geçen kelimelerdir ve yanlarına kelimelerin Almanca anlamı yazılmıştır. Anlamın yanında önce kelimenin Brockelmann'ın eserinde geçtiği sayfa numarası, ardından : işaretinden sonra ise satır numarası verilmiştir. Yine eserde kullanılan ⇒ işareti düzeltmeleri ifade etmektedir. Li, Brockelmann'ın eserindeki bazı dizgi ve okunuş hatalarını düzeltmiş ve bunları ⇒ işaretinden sonra vermiştir. İsimle ilgili olup da Brockelmann'ın eserinde verilmeyen eklerin yanına +, fiille ilgili olup da belirtilmeyenlerin yanına ise = işareti konmuştur.

Li, Brockelmann'ın eserindeki bazı dizgi hataları ve tutarsızlıkları tespit ettiğini, bazı kelimelerin okunuşlarını değiştirdiğini ifade etmiştir. *Kitaba İlişkin Notlarım ve Düzelti Önerilerim* başlığı altında, okunuşunu ve transkripsiyonunu değiştirdiği kelimeleri vermiştir. **kil-** "kommen" ⇒ kel- gibi. ⇒ işaretinden sonra verilen kelime, sözcüğün düzeltilmiş hâlini ifade etmektedir.

Dizgi Hataları bölümünde Brockelmann'ın eserindeki dizgi hataları ve bu hataların düzeltilmiş hali yine ⇒ işaretinden sonra verilmiştir. **anñ bilä** "mit ihm" 245:4 ⇒ anñ birlä gibi.

Brockelmann'ın eserinde aynı kelimenin farklı şekillerde yazıldığı görülmektedir. Bu durumun, kullanılan yazmaların farklılığından ileri gelebileceğini belirten Li *Farklı Yazılışlar* bölümünde bu kullanımlara yer vermiştir. Örneğin *anqa* ve *aqa* kelimeleri gibi.

İkili/Farklı Okuyuşlar bölümünde aynı kelime veya şekillerin farklı sayfalarda farklı şekilde okunduğu durumlar belirtilmiştir. 'Irāq u 'Ağam "I. und A." 283:13 ile 'Irāq wä 'Ağam "I. und A." 388:7-8 gibi.

Okuyuş Hataları bölümünde, bugünkü bilgilere göre okunuşunun hatalı olduğu düşünülen şekillerin doğruları verilmiştir. **bök-** "beugen" 135:18 ⇒ bük-, **dunyaqa** 50:34 ⇒ dunyāqa, **tübir-** "wehn" 221:24 ⇒ tüpir- gibi.

Anlam Hataları bölümünde çeviride hata yapılarak yanlış anlam verilen kelime veya şekillerin doğru anlamları verilmiştir. **börk** "Milz (dalak)" 86:11 ⇒ "Mütze (kasket, şapka)", **tirig** "Mensch(adam, insan)" 394:6 ⇒ "lebendig (diri)" gibi. Bu bölümü takiben *Brockelmann'ın çalışmasında karşılaşılan, ancak karşılıkları verilmeyen dil kısaltmaları* bölümü gelmektedir. Bu bölümde *alt. (altaisch), kirg. (kirgisisch), mong. (mongolisch), sem. (semitisch)* gibi kısaltmaların karşılıkları verilmiştir.

Kitabın son bölümü ise C. Brockelmann'ın "Doğu Türkçesi Grameri" Dizini başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Li, Brockelmann'ın eserinde kullandığı kelime ve kelime gruplarını dizin halinde vermiş, Brockelmann'ın eserinde ayrıca belirtilmeyen bazı ekleri de göstermiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi isimle ilgili olup da belirtilmeyen ekler +, fiille ilgili olup da belirtilmeyen ekler = işareti ile gösterilmiştir. =**adur**, =**däk** gibi. Yine bu bölümde kelimenin yanında parantez içinde *recte*. ifadesi ile birlikte verilen şekiller de yazara göre, olması gereken şekilleri ifade etmektedir. **baqmasman (recte: baqmasmän)** gibi.

Orta Türkçe Dönemi olarak niteleyebileceğimiz X.-XV. yüzyıllar arasında Türkçe batıda Oğuzca, kuzeyde Kıpçakça ve doğuda Çağatayca olmak üzere üç yazı dili geliştirmiştir. Bu dillerden Çağatayca, Karahanlı ve Harezmi gibi geçiş dönemi dillerinin tecrübeleri üzerine bina edilmiş, İslâmiyet'in kabulü ile birlikte zengin bir söz varlığına sahip olmuş ve kuvvetli bir yazı dili olarak XV. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar Orta Asya'da ortak yazı dili olarak kullanılmıştır. Karahanlı, Harezmi ve Çağatay Türkçelerine ait metinlerin incelendiği Brockelmann'ın eseri, neredeyse bin yıla yakın bir kullanım süresi olan Doğu Türkçesinin özelliklerini ortaya koyan önemli bir eserdir. Bu kapsamlı eserin dizinini ortaya koyan Yong-Söng Lİ, Türkoloji camiasına ve özellikle Eski Türk Dili alanında çalışan akademisyen ve akademisyen adaylarına önemli bir hizmette bulunmuştur. Bu önemli çalışmasından ve Türkoloji camiasına hizmetlerinden ötürü yazarı tebrik ediyor, bu gibi çalışmaların yetişmekte olan akademisyen adaylarına faydalı olmasını ve Türk dili üzerine yapılacak yeni çalışmaların yolunu açmasını temenni ediyoruz.

YAYIN İLKELERİ

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, **dil, edebiyat, folklor, kùltür, çeviri bilimi, dil ve edebiyat eğitimi** alanında, 2014 yılında yayın hayatına başlamış; akademik, bilimsel ve araştırmaya dayalı makalelerin yayımlandığı bir dergidir. Yayın dili Türkçe olmakla beraber İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça, Arapça ve Farsça makaleler de kabul edilir.

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi yılda iki defa, Bahar sayısı 21 Nisan ve Güz sayısı 21 Ekim tarihlerinde olmak üzere elektronik ve matbu olarak yayımlanır. Bahar sayısı için son yazı gönderme tarihi 1 Nisan, Güz sayısı için son yazı gönderme tarihi 1 Ekim tarihleridir. Arada çıkarılacak özel sayılar için de ayrıca tarihler belirlenip ilan edilir.

Derginin yayın dili Türkçedir. Ancak dergi her kurumdan ve her millettten bilim insanlarının çalışmalarına açık olup İngilizce yazılmış çalışmalar da yayımlanabilir.

Dergiye gönderilecek makalenin daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olması gerekmektedir. Ulusal veya uluslararası sempozyumlarda sunulan bildiriler, yine başka bir yerde yayımlanmamış olması ve dipnotta belirtilmesi koşuluyla dergimizde yayımlanabilir. Bu konuda bütün sorumluluk yazara aittir. Bir araştırma kurumu ya da fonu tarafından desteklenen çalışmalarda, desteği sağlayan kuruluşun adı ve proje/çalışma numarası verilmeli, bu kurum veya kuruluş çalışmada dipnot olarak belirtilmelidir. Daha önce herhangi bir yerde yayımlandığı belirtilmediği ya da belirlenemediği için yayımlanan çalışmalar ile ilgili telif haklarına ilişkin doğabilecek hukuki sonuçlar tamamen yazar(lar)a aittir.

Dergiye gönderilen çalışmalar *Yayın Kurulu* kararıyla en az iki hakemin değerlendirilmesine sunulur. Yayın Kurulu gerekli gördüğü durumlarda çalışmayı ikiden fazla hakeme inceletebilir. Yayımlanacak çalışma ile ilgili nihai karar hakem çoğunluğunun görüşü de dikkate alınarak *Yayın Kurulu* tarafından verilir. Dergi, gönderilen yazılarda düzeltme yapmak, yazıları yayımlamak ya da yayımlamamak haklarına sahiptir.

Yayın Kurulunun gerekli görmesi hâlinde, hakem görüşleri de dikkate alınarak yazar(lar)dan gerekli düzeltme istenebilir. Yazar(lar), hakemin ve kurulun belirttiği düzeltme önerilerini verilen süre içinde yerine getirmek zorundadır.

Yazar(lar) hakemlerin olumsuz görüşlerine karşı kanıt göstermek koşuluyla itiraz edebilirler. Bu itiraz *Yayın Kurulunda* incelenir ve gerekli görülürse farklı hakem görüşüne başvurulur.

Çalışmaların yayımlanabilmesi için yazar(lar), hakemler ve *Yayın Kurulunun* görüş ve önerilerini dikkate almak zorundadır.

Yayımlanmış yazıların yayın hakları *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*'ne aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz. Yazar(lar)a herhangi bir şekilde telif ücreti ödenmez.

Dergide yayımlanması için gönderilen çalışmalar belirtilen sayıda yayımlanmazsa telif hakkı yazara iade edilmiş olur.

Hakemler, *Yayın Kurulunun* kendilerine belirleyeceği süre içerisinde çalışmayı değerlendirmezler ise *Yayın Kurulu* ilgili çalışmayı değerlendirmek üzere farklı hakemlere gönderebilir.

Değerlendirmeye gönderilen çalışmalarda yazar(lar)ın ve hakemlerin isimleri karşılıklı olarak gizli tutulur.

Dergiye gönderilen çalışmalarda dil bilgisi kurallarına (imla, noktalama, açıklık, anlaşılrlık vs.) azami derecede riayet etme ve TDK'nin en son yayımladığı *Yazım Kılavuzu*'na uyma mecburiyeti vardır. Bu nedenle oluşabilecek problemler ve eleştirilerden tamamen yazar sorumludur.

Dergide yayımlanan çalışmaların içeriğinden kaynaklanan kanuni sorumluluklar, tamamen yazar(lar)ına aittir. Bu dergi editör ve yazar etik kurallarını benimsemiştir: bkz. <https://publicationethics.org>.

PUBLICATION PRINCIPLES

RumeliDE Journal of Language and Literature Research began publication in 2014 in the field of **language, literature, folklore, culture, translation, language and literature education**. It is a publication of academic, scientific and research-based articles. **English, French, German, Russian, Arabic** and **Farsi** are accepted as well as **Turkish**.

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies publishes two online and print issues per year; spring issue on the 21st of April and fall issue on the 21st of October. Deadline for spring issue is the 1st of April and deadline for the fall is the 1st of October. For special issues, deadlines will be announced.

Only works that have never been published elsewhere can be published in the journal. In the event that an article which has been previously published elsewhere is published in the journal without being mentioned, the author(s) will be solely responsible for legal consequences and copyright issues.

Publication language of the journal is Turkish but the journal accepts works from any nation and institution; therefore, works in English will be accepted, too.

Submissions to the journal must not be published elsewhere previously. Papers presented in national or international symposia can be published with a footnote indicating this. The author is solely responsible for providing references. If the work is supported by an institution or a fund, name of the institution and project information should be mentioned as a footnote.

Submissions are reviewed by at least two referees after approval by the *Editorial Board*. If necessary, the editorial board may want the work to be reviewed by more than two referees. Final decision is made by the *Editorial Board*, considering the opinions of the majority of the referees. The journal reserves all rights to edit, publish or not publish the works.

The *Editorial Board* can ask for some editing from the author(s), considering the suggestions of the referees. The author(s) should make the necessary changes asked by the board and the referees until the abovementioned deadlines.

Author(s) can appeal against the rejection of referees, provided that they put forward relevant evidence in support of their appeal. The appeal will then be assessed by the Editorial Board and the work will be sent to the review of different referees if necessary.

Author(s) should take into account the opinions and suggestions of the referees and the board in order to publish their works.

The copyrights of the published works belong to *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*. All references to the works must cite the original publication. Authors are not eligible for copyright payments.

If a submission is not printed in the issue previously specified to the author, the copyright of the work will be considered returned to the author.

If the referees cannot assess the work until the deadlines determined by the *Editorial Board*, the board may send the work to different referees.

Authors and referees will remain mutually incognito until the end of the assessment.

Submissions must be written with correct grammar, spelling and punctuation. Submissions in Turkish must follow the rules in the latest Turkish Language Association (TDK) guidebook. Authors will be solely responsible for issues arising out of grammar, spelling and punctuation errors.

Authors will be solely responsible for the legal consequences of the content of their submissions. This journal has adopted the editorial and authors' code of ethics: bkz. <https://publicationethics.org>.

MAKALE YAZIM KURALLARI

Makalelerin aşağıda belirtilen şekilde sunulmasına özen gösterilmelidir:

Yazı, **Makale Takip Sistemi** aracılığıyla, e-posta adresi ve parolayla girilen kişisel sayfadan gönderildikten sonra, aynı sistemden hakem süreci takip edilebilir. Bu aşamadan sonra, düzeltmelerin yapılması için, bütün hakemlerden raporların gelmesi **beklenmelidir**. Çünkü yazarlar, sisteme **bir kez düzeltme** ekleyebilmektedirler. Bir hakemin istediği düzeltmeyi yapıp yazı sisteme eklendiğinde, sonraki aşamada ikinci bir hakemin de düzeltme istemesi durumunda istenen düzeltmeler yapılamayacaktır.

Başlık: İçerikle uyumlu, onu en iyi ifade eden bir başlık olmalı ve **11 punto** ile koyu harflerle yazılmalıdır.

Yazar ad(lar)ı ve adresi: Yazının başlığının altında yazar adı, unvanı, görev yaptığı kurum ve kendisine ulaşılabilecek e-posta adresi gibi bilgilere yer **verilmemelidir**. Yazar adları, sistem yöneticisi tarafından görülebildiğinden, bu bilgiler, yazıya editör tarafından eklenecektir. Yazılar sisteme eklenirken, yazara ait herhangi bir bilginin yazıda yer almadığından emin olunmalıdır. Bu husus, makaleyi inceleyecek hakemlere daha rahat hareket imkânı tanınması açısından önemlidir.

Öz: Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en az **200** en fazla **250** kelimedenden oluşan Türkçe ve İngilizce öz (ABSTRACT) bulunmalıdır. Özün altında bir satır boşluk bırakılarak, en az **3**, en fazla **5** sözcükten oluşan anahtar kelimeler (Key Words) verilmelidir. Öz metni **9 punto, tek satır aralığıyla** yazılmalıdır. Öz metinleri sağ ve soldan **1 cm** içten yazılmalıdır.

Ana metin: A4 boyutunda (29,7×21 cm.), Word programında, **Georgia** yazı karakteri ile **10 punto**, önce ve sonra **12, 14 satır aralığıyla** yazılmalıdır. Sayfa kenarlarında **2,5 cm.** boşluk bırakılmalı ve sayfalar **numaralandırılmamalıdır**. Öz ve kaynakça sayfası hariç, ana metin 5 sayfadan az olmamalı ve 30 sayfayı aşmamalıdır. Makale metninde paragraf başı **yapılmamalıdır**.

Dipnotta yer alan bütün bilgiler **8 punto, tek satır aralığıyla** yazılmalıdır.

Bölüm başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir ve gerektiği takdirde başlıklar numaralandırılabilir.

Tablolar ve şekiller: Tabloların numarası ve başlığı bulunmalıdır. Tablolar metin içinde bulunması gereken yerlerde olmalıdır. şekiller renkli baskıya uygun hazırlanmalıdır. şekil numaraları ve adları şeklin hemen altına ortalı şekilde yazılmalıdır.

Resimler: Yüksek çözünürlüklü, baskı kalitesinde taranmış halde metin içerisindeki yerlerinde verilmelidir. Resim adlandırmalarında, şekil ve çizelgelerdeki kurallara uyulmalıdır.

Alıntı ve göndermeler: Dergimize gönderilecek makalelerde aşağıdaki alıntı ve gönderme standartlarına uyulmalıdır. Bu kurallara uymayan çalışmalar, düzeltilmesi için yazarına iade edilecektir. Metin içinde birkaç cümleyi geçen alıntılar, sağdan ve soldan **1 cm.** içte yazılmalıdır:

Metnin sonunda **KAYNAKÇA** başlığı altında, atıfta bulunulan kaynaklar soyadına göre sıralanmalıdır. Kaynakça için **aslı paragraf biçimi** uygulanmalıdır.

Kaynak gösterme ve kaynakça kuralları için **APA** düzenine bakınız. (<http://www.apastyle.org>)

NOT: Sayın yazarlarımız, referanslarınızı gözden geçirmeniz ve dergimizin yazım kurallarına uygunluğunu kontrol etmeniz gerekmektedir. Makalenizi dergimiz yazım kurallarına uygun olarak biçimlendirdikten emin olduktan sonra göndermenizi rica ederiz.

Çalışmalarınızda kolaylıklar diler, dergimize göstermiş olduğunuz ilgiye teşekkür ederiz.

STYLE GUIDE

Submissions are expected to comply with the following guidelines.

Authors are required to sign in to the Article Tracking System with their email addresses and chosen passwords to make submissions and keep track of the assessment process. All authors are reminded to **wait** until all referee reports are collected, because the system allows for **only one** editing after submission. If an author edits the submission based on the comments of one referee, and further editing is required after the second referee provides their comments, editing the submission a second time will not be possible.

Title: Title should be descriptive, relevant to the content, and written in **11 point boldface** type.

Author(s) name(s) and address(es): The title of the submission **must not contain** the name, title, institution and email of the author. Since the system administrator is able to view author names, these will be added to the article by the editor. Please make sure that the submission contains no personally identifiable information about the author. This is necessary for the referees to act in total freedom.

Abstract: Abstracts between 200 to 250 words, written both in English and Turkish, must be provided before the beginning of the article to briefly summarize the content. Three to five descriptive keywords must be provided after one blank line beneath the abstract. Abstracts must be written single-spaced, with **9 point** typeface, and indented 1 cm from right and left.

Main Body: Body must be in A4 format (29,7×21 cm.), typed in Microsoft Word or similar software with **10 point Georgia** typeface, with **full line spacing** and **12-point spacing** before and after. Pages must have **2.5 cm margins** on both sides and must not contain page numbering. The body of the submission, excluding abstract and bibliography, must be between 5 to 30 page. Paragraphs **should not** be indented.

Footnotes: Must be single-spaced and written with **8-point typeface**.

Chapters: Articles may be organized into chapters and subheadings for convenience, and these may be numbered if necessary.

Tables and Figures: Tables must contain a title and a number, and placed relevantly within the body text. Figures must be suitable for color printing. Figure numbers and titles must be immediately below the figure and centered.

Images: Images must be high-resolution, scanned at print quality, and placed relevantly within the body text. Images are subject to the same title conventions as figures.

Quotations and Citations: All articles must follow the citation and reference guidelines below. Incompliant submissions will be returned to their authors for correction. Quotations in the body text that are more than a few sentences long must be indented **1 cm**. from left and right:

Sources used in articles must be cited as follows in the BIBLIOGRAPHY section to follow the body text:

The **BIBLIOGRAPHY** section at the end of the body text must list the sources in alphabetical order of authors' surnames. Entries must have **hanging indent** (*Paragraph-Indents and Spacing-Indentation-Special-Hanging Indent*).

Refer to the **APA** style manual for citation and bibliography. (<http://www.apastyle.org>).

NOTE: Valued authors, please review your citations for compliance with the style guides of our journal; you are kindly asked to submit your articles after ensuring that they are compliant with the style guidelines of the journal.

We would like to thank you for your interest in our journal, and wish you success in your endeavors.